

БІБЛІОТЕКА
ШЕВЧЕНКІВСЬКОГО
КОМІТЕТУ

ОЛЕСЬ
ГОНЧАР

ЛИСТИ

ОЛЕСЬ ГОНЧАР

БІБЛІОТЕКА ШЕВЧЕНКІВСЬКОГО КОМІТЕТУ

ЛИСТИ

В. Гончар

ОЛЕСЬ ГОНЧАР

БІБЛІОТЕКА ШЕВЧЕНКІВСЬКОГО КОМІТЕТУ

ЛИСТИ

ПЕРЕДМОВА
ВОЛОДИМИРА
ЯВОРІВСЬКОГО

ВСТУПНЕ СЛОВО
ЯКОВА ОКСЮТИ

ПІСЛЯМОВА
РОМАНА
ЛУБКІВСЬКОГО

КИЇВ
"УКРАЇНСЬКИЙ ПИСЬМЕННИК"
2008

Олесь Гончар

Листи

ВИДАВНИЧА РАДА

«Бібліотеки
Шевченківського
комітету»

П.А. Загребельний
(голова ради)

І.М. Дзюба

Р.М. Лубківський

В.О. Базилевський
(заступник голови ради)

М.В. Матіос
(заступник голови ради)

Л.І. Андрієвський

С.А. Гальченко

Я.П. Гоян

Ф.М. Гуменюк

В.Р. Коломієць

І.А. Мельник

Д.В. Павличко

В.Є. Панченко

Є.Ф. Станкович

Л.М. Талалай

В.Г. Шевченко

Це перше видання епістолярної спадщини класика української літератури, державного діяча, лауреата Шевченківської премії – Олесь Гончара.

До книги увійшли листи, які зберігаються в Центральному державному архіві-музеї літератури і мистецтв України, в рукописних відділах Інституту літератури та НАНУ, в архівах Волинської, Дніпропетровської, Львівської областей, в Російському державному архіві літератури і мистецтв, у Слов'янській бібліотеці Чеської Республіки, а також у приватних архівах широкого кола людей, з якими ще змолоду листувався письменник.

Публікація охоплює довоєнний і повоєнний час, роки хрущовської відлиги, застою, боротьби з тоталітарною системою, а також духовного відродження.

В книзі подається частина офіційного листування О. Гончара як керівника СПУ з 1959-го по 1970 рік та депутата Верховної Ради СРСР і УРСР.

Як і в щоденникових записах, так і в листах відкриваються нові сторінки біографії і творчого життя письменника, його громадської, державної діяльності, широкі зв'язки із читачами в Україні та за її межами.

Упорядники

Валентина Гончар, Яків Оксютя

Передмова *Володимира Яворівського*

Вступне слово *Якова Оксютя*

Післямова *Романа Лубківського*

Редактор *Галина Лукова*

Видаєно на замовлення
Державного комітету телебачення
і радіомовлення України
за програмою «Українська книга»

© Гончар В.Д., упорядкування, 2008

© Оксютя Я.Г., упорядкування,
вступне слово, 2008

© Яворівський В.О., передмова, 2008

© Лубківський Р.М., післямова, 2008

© Видавництво «Український
письменник», 2008

СПРАВА РУКА. ЗЛІВА – СЕРЦЕ

Найбільшим збитком нашої новітньої цивілізації стало небажання, точніше – відсутність потреби, писати листи. У кожній кишені чи жіночій сумочці – мобілка. Вистрілює есемеска: «Зустріч переноситься, запізнююся на стільки-то, люблю, ненавижду, готуй вечерю, не ночуватиму вдома, я для тебе вмер, купи картоплі. Озовися, бо давно не чув тебе. Померла мама, приїзди негайно»... А ще – Інтернет: три телеграфні фрази про біду чи радість. Чи просто – інформація про те, що сталося.

Люди вчаться говорити символами, гаслами, сигналами, як колись казали у моїй Теклівці – говорити на мигах.

Я не випадково про таке, бо щойно дочитав том листування мого вчителя Олесь Гончара, том, який іде до читачів України. Листи писалися у колоніальній Україні, а виходять у вже суверенній державі, без цензури, без політнагляду, без церберів-редакторів. Епоха молодого і зрілого Олесь Гончара – це останні дні листовного спілкування українського люду. Ось чому цей скромний томик листів Майстра такий цікавий і дорогий для читачів уже кількох поколінь українців, які виростили на творчості автора «Прапороносців». Сказавши це, я розумію, що час уже дещо вимив із пафосу цього роману, але хочу наголосити, що покоління моєї старшої сестри Галини, народженої трагічного, геноцидного 1933-го, моє покоління повоєнних дітей, наших дітей і, зрештою, наших онуків формували свою людську суть на цьому гуманістичному пафосі. І такі ми, кілька поколінь українців, є, і ніхто у нас вже не замінить цього, не ампутує, братове.

А тепер – про книжку, яку ви тримаєте в руках. Олесь Гончар прагнув спілкуватися з людьми. Природно, що в ранній молодості коло таких людей дуже обмежене. Ти ще невідомий нікому, окрім найближчих друзів. Ви звернете увагу, що до таких належать Олесь Юренко та Леонід Лупан. Олесь Юренко – особливо. І взагалі, у довоєнних листах до друзів Олесь Гончар не лише розкривається, а, як б сказав, розпанахує душу своїм побратимам. Мені здається, що епістолярна молодість Олесь Гончара відкриває нам майбутнього великого Українця і знаменитого письменника.

По війні, через кілька років після неї, коли молодий Гончар матиме народне визнання, – його листування, не втративши теп-

лоти й принади людинолюбства, збагатиться іншими барвами, бо місія Гончара — державника, борця за нашу національну ідентичність, мову, державність ні в кого не викликає сумніву.

Ще раз хочу наголосити — в юнацьких листах до своїх побратимів О. Юренка, Л. Лулана, Д. Білоуса, М. Безхутрого, В. Бережного до і після війни Олесь Гончар — принаймні для мене, для кого він був еталоном громадянської поведінки українця в рабських умовах, — це жива, енергетична, доступна і зрозуміла для кожного людина. Із своїми природними сумнівами, ваганнями, остерогами. Прочитайте його студентські вагання, переїзд до Києва (провінціал вписується в столичну ситуацію).

І ще одне: вже сьогодні, за відсутності цензури, я читаю листи Гончара і бачу, як він опускає деякі думки, деталі, позиційні висловлювання, знаючи, що їх читатимуть кадебешники в Дніпропетровську чи Києві. Я навіть фізично відчуваю, що мав на увазі Гончар, опускаючи ці місця, обходячи їх.

P.S. 1969 р. Я, двадцятишестилітній автор двох книжок прози, член Спілки письменників, приїхав зі Львова до Києва здати до видавництва свою третю книжку. Зустрілися з моїм редактором Євгеном Гуцалом. Я розповів йому, що в Москві перекладено мою книжку і вона вийде російською наступного року. Я попросив Євгена написати передмову до неї. Він хитро усміхнувся (ми рідко розмовляли з Женею серйозно, як правило — добродушно кпили один з одного) і серйозно сказав, що йому Гончар дуже хвалив мене, а це з ним буває не часто. І тут же Євген набрав квартиру Олесь Терентійовича. Я не чув, що він говорив йому, але через кілька годин я вже мав бути на квартирі Гончара. Сам.

Я пригадую смачнючий борщ Валентини Данилівни, уривки нашої розмови, «Собор» з автографом Гончара. А через тиждень отримав поштою у Львові приголомшливу (для мене!) передмову Олесь Гончара до першої московської книжки у «Молодой гвардии».

Читайте листи Олесь Гончара — він із тих, хто присвічує українцям дорогу.

Володимир ЯВОРІВСЬКИЙ

ВІД УПОРЯДНИКА

Цей том, що виходить на замовлення Комітету з Національної премії України імені Тараса Шевченка, вперше і поки що у неповному обсязі знайомить читачів із уже збіраною епістолярною спадщиною видатного письменника, державного і громадського діяча Олесь Гончара. В ньому подані його листи, які зберігаються в Центральному державному архіві-музеї літератури і мистецтв України, державних архівах Волинської, Дніпропетровської, Львівської областей, Полтавському краєзнавчому музеї, рукописному відділі Інституту літератури НАН України ім. Т.Г. Шевченка, Російському державному архіві літератури і мистецтв, Слов'янській бібліотеці Чеської Республіки, а також із архівів родини Олесь Гончара. Та найбільша частина листів – із приватних архівів широкого кола людей, з якими з юнацьких років і до останніх днів життя листувався письменник.

Перші, ще учнівські та юнкорівські, проби пера викликали у Олесь Гончара життєву потребу в спілкуванні – очному і заочному – з такими авторами-початківцями, як і він, ділитися з ними своїми творчими задумами, почути їхню думку про його вірші, прозові публікації в районній газеті, молодіжній республіканській пресі. Цьому спілкуванню посприяв його ранній прихід на газетну роботу. Згадуючи ті роки, Олесь Гончар в листі до сина Олесь Юренка – Юрія – писав: «...Це була голодна весна 1933 року, половина нашого класу вимерла з голоду, і ми, що уціліли, приходили на уроки з пухлими ногами. Батько Ваш тоді саме підтримував мене у моїх школярських літературних спробах і коли дізнався, в якій скруті перебуваю, одразу після 7 класу взяв мене на роботу в редакцію...»

А через рік здібного юнака редакція райгазети рекомендувала на навчання в технікум журналістики. В студентські роки Олесь Гончар веде активне листування з Олесем Юренком, Василем Тараненком, Михайлом Сичем, Павлом М'якушкою, з новими друзями із редакції харків-

ських газет, журналів, Кабінету молодого автора. Та з довоєнного листування лише Юренко зберіг листи свого друга. Дивом врятувала листи Олесь Гончара родина студента КПУ, талановитого поета Леоніда Лупана, безпідставно звинуваченого в українському буржуазному націоналізмі і страченого тоталітарним режимом. Опубліковані в архіві листи і щоденники Леоніда Лупана засвідчують, якими ширими і змістовними були стосунки молодих авторів, як багато значили вони в їхньому творчому зростанні.

Саме довоєнне листування дало змогу зібрати бібліографію раних художніх, публіцистичних творів Олесь Гончара. Із тих іще довоєнних і повоєнних років листування з друзями, колегами по перу, а згодом і з широким колом читачів стало невід'ємною частиною творчого життя, потребою душі Олесь Гончара. Навіть тоді, коли став відомим письменником, депутатом Верховної Ради СРСР, Верховної Ради УРСР і одержував від шанувальників творчості, від виборців десятки листів щотижня, Олесь Гончар взяв собі за правило: в першу чергу, і обов'язково, відповідати школярам, літгуртківцям, не лишати без уваги жодної скарги виборців. Доречно тут сказати, що, на відміну від нинішніх народних депутатів, кожен з яких має десятки помічників, Олесь Гончар міг надіятися тільки на незмінну допомогу дружини — Валентини Данилівни, якій диктував для машинопису відповіді на листи виборців та звернення до керівників партійних і радянських органів із проханням допомогти у вирішенні того чи іншого питання.

Навіть в останні роки, переживши три інфаркти й інсульт, Олесь Терентійович хоч кількома рядками, але власноручно відповідав на листа, вітав молодих авторів з виходом книжки, вважав за потрібне зробити людині, хай і незнайомій, хоч маленьке добро. «Ждуть від тебе люди підтримки, а сили тануть, — записав він у щоденнику. — Рядок написати і то дається нелегко. Але якщо вже тобі дано, якщо від тебе ждуть, ти мусиш давати підтримку, маєш нести іншим себе — до останнього. Хоч слово, хоч крихту душі — роздай усе, в цьому смисл...»

На підтвердження цих слів варто навести такий приклад. Олесь Терентійович до останніх днів був головою Іноземної комісії Спілки письменників. На прислані йому новорічні вітання старався відповідати сам, а мене (його заступника по інкомісії) по телефону просив уточнити адреси

та нерідко доповнював список зарубіжних перекладачів, яким просив послати вітальні листівки і обов'язково з українським оформленням. («Живемо ж у незалежній Україні!»)

І ще про одне варто сказати. Як і в художніх творах, так і в листах Олесь Гончар був дуже вимогливим до власного слова, дорожив словом і в листах знаходив найяскравіший вираз своєї думки. В домашньому архіві збереглися чернетки деяких листів з кількарядовими правками. Серед них – вітальний лист екологічній асоціації «Зелений світ», яка, до речі, була створена у 1987 р. за активної участі Олесь Гончара і якій він допоміг знайти притулок в одній із кімнат Маріїнського палацу. Остання редакція цього листа публікується в книжці.

Епістолярій видатного письменника заслуговує ґрунтовних літературних досліджень. Першою – і, на погляд науковців, вдалою – роботою є дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук, викладача Луганського педагогічного університету імені Тараса Шевченка Людмили Курило. Її тема: «Епістолярій Олесь Гончара і творча індивідуальність письменника. (Рукопис)». Джерелом для написання наукової праці послужили понад 500 листів, що в різний час публікувалися в періодиці, та листи, надані Комісією з творчої спадщини Олесь Гончара. Авторка ставила своїм завданням крізь призму листування розкрити особливості творчої індивідуальності письменника, простежити основні віхи його творчого життя, формування світоглядних позицій, а також дослідити жанрово-стильові особливості його епістолярію у взаємозв'язку зі специфікою його індивідуальної творчої манери в художніх творах, мемуаристиці та публіцистиці.

Нині вже зібрано понад тисячу листів Олесь Терентійовича. Вони відкрили нові сторінки біографії і творчого життя письменника, його державної і громадської діяльності, широких зв'язків із численними читачами в Україні та поза її межами. В цій книзі, як уже зазначалось, подаються далеко не всі зібрані листи, зокрема лише незначна частина офіційного листування Олесь Гончара як керівника Спілки письменників України в 1959–1970 рр. та депутата Верховної Ради СРСР і Верховної Ради УРСР. Ще належить опрацювати обласні архіви, зокрема Херсонської області, де має зберігатися листування Олесь Гончара з виборцями, колишніми партійними та державни-

ми органами, громадськими організаціями в період його 30-річної депутатської діяльності.

Упорядник щиро вдячний Валентині Данилівні Гончар за родинні листи, світлини до цієї книги, за надану можливість ознайомитися з листами до Олесья Терентійовича (їх тисячі). Вони засвідчують сердечну вдячність авторів за шире, душевне слово письменника, за доброзичливість, підтримку, допомогу.

Хочеться сподіватися, що з допомогою читачів, працівників архівних установ, шанувальників творчості Олесья Гончара, добрих душею людей із часом буде збагачена епістолярна спадщина видатного письменника, яка знайде своє місце в дванадцятитомному зібранні творів, що його має випустити видавництво «Наукова думка».

Яків ОКСЮТА

4 січня 1933

Юренку О.С.¹

Здоров, мій дорогий товаришу!

Перш за все (поки не забуду) зазначаю, що листи з Кам'янського я дуже швидко одержую. Ось і цей лист ти писав 31 грудня, а я одержав 3 січня — 33 р.

Надсилаю тобі, Олесю, вирізку з №32 — 33 про Василя, прочитай уважно, і коли можеш, то й поверни, бо я теж хочу на пам'ять зберегти.

Ти, Олесю, не береш на себе цього обвинувачення («Це й кожен з нас робить»). Я ці слова писав на ось якій основі.

Влітку 1932 р. я якось одержав газету «Войовничий безвірник» і читаю на дві шпальти допис (напівнарис) про говтвянську церкву (що на горі, «горянську», оту старовинну), ніби це вже з 1930 р. антирелігійний музей, де козаки писали на березовій корі і Райрада СВБ² доручила керівництво білогвардійцю Орлову. І другий величний допис про «зелені свята» в Приліпському колгоспі. І підписано — С. Терновий. Мене ці дописи зацікавили, бо я знаю, що в тій церкві нема ніякого антирелігійного музею, а й досі вигукує піп. Я зацікавився, хто ж це так смішно бреше.

Взяв вирізав і послав ці дописи Тараненку (а я з ним тоді листувався майже щодня). Я думав, що то він і писав (а воно дійсно, мабуть, так і є). Коли він мені пише, що то так бреше О. Юренко, а ти тоді ще, кажись, був у Загреблі, то я на тебе й подумав.

Дякую тобі, Олесю, за те, що ти написав мені відповідь на мої питання.

¹Юренко Олесь Степанович (1912-1990) в той час (поет-початківець, в 1933 році працював секретарем редакції козельщинської райгазети «Розгорнутим фронтом» і, як згодом напише Гончар, «підтримав мене в моїх школярських і літературних спробах і коли дізнався, в якій скруті перебуваю, одразу після 7 класу покликав на роботу в редакцію, забравши туди з Хорішок Василя Тараненка», юнжора райгазети.

²Спілка войовничих безвірників.

Ти знаєш, Олесю, ти пишеш повість «Василь Найда». Я не раджу тобі брати такий заголовок, а звичайно, й основну дійову особу. Тому що у Сави Голованівського є поема «Василь Найда», а воно якось не так, коли у двох письменників два твори з однаковими заголовками. Зміни ім'я й прізвище.

Прохаю тебе, Олесю, напиши мені (у формі нарису) шлях, який пройде кожна збірка творів, поки попаде до читача. (Може, й мені колись прийдеться випускати свою збірку, а я не знаю, як це робити).

- 1) Який тираж ти, Олесю, думаєш, буде у вашої (з Павлом) збірки?
- 2) В яке видавництво здаватимете?

Обов'язково, коли вийде друкована збірка, щоб ти мені надіслав 2 примірники. Бо я певний того, що вона в наших паскудні книгарні не попаде, бо в них книжки тільки за 27–8–9–30 роки.

Ану напиши, Олесю, критику на мій нарис «На буксир», цікаво почитати та, мабуть (певно), корисно.

Цікаво, що ти послав М. Кравченку листа. Що він тобі напише? Вірша, мабуть, умісте в літ. сторінці №5. Я йому вже слав листи, а він ніяк відповіді не дає. Мого в літ. сторінці №5 нічого не буде. Микола Кравченко дума випускати свою збірку творів — кажись, «Ритми буднів» чи «Ритми епохи».

Коли можеш, то вишли, Олесю, журнали, про які я тобі писав. Коли можеш із своїми творами, бо я дійсно таки читав їх дуже мало.

Передай щирий, палкий привіт Павлові М'якушці.

Це дуже добре, Олесю, коли ти кажеш, що П. М'якушка як Остап Вишня. Я таких людей дуже і дуже люблю. Це дійсно люди життєві.

Скажи йому, хай він мені напише листа. Я від нього кожний день жду. Скажи, хай обов'язково напише. Чи він одержував мого листа, що я слав на К. Потіцьке? Відповідь на того листа, що він мені з «Зн. та праця» №11 надіслав.

Передавай товариський привіт Павлуші (брату). Дуже вдячний, що ти, Олесю, пишеш по багато. Пиши й далі по стільки. Ти там попитай на своїм заводі, коли буде вільний час, там з нашого села багато хлопців є. Пиши

швидко мені листа. Я зараз мало пишу творів тому, що надзвичайно ніколи. Від Тараненка й Сича я теж давно одержував листи. Чогось не пишуть хлоп'ята. Пиши хоч ти, Олесю, частенько, будемо листуватись, держати міцний зв'язок.

Віршів П. М'якушки маю тільки один з «На зміну» за 7 листопада 1932 р. №98 (337), який зараз і надсилаю. Одержую відповідь з «Мол. більш.», а друкувати, пишуть, «ще рано». Газету з літ. сторінкою №5 (який вийде) надішлю.

Адреса стара. Пиши. Жду.

З палким товариським вітанням

Олесь.

4.01.33 р., с. Суха

14 вересня 1934

Юренку О.С.

Здрастуй, любий друже!

Не знаю, чи ждав ти цього листа, чи ні, але я все-таки написав. Не можу ж я забути про товариша по роботі, в значній мірі вчителя (не подумай, що – гумор) і собрата по стремлінню.

Як же ж воно там діла й ділішки? Добре «душу» вимотується? Чи, може, ти вже у Ясінського розгорнув свою діяльність?

Очевидно, Шура, ти хочеш узнати про харківські новини. Я, «значиться», вчуся. Опановую всесвітню історію, історію народів, різні математики і т. подібні «граніти» науки.

Посідаю «посаду» редактора групової стінгазети «Молодий журналіст».

Серед студентів є чимало таких, що знають нас по «Н.З.», «Піонерії» і т. д.

В одній групі зі мною – Столяренко, пам'ятаєш, торік з «Комуніста» баба приїжджала, що в «Робселькор» організувала лист пригарівських селькорів. Ні чорта не знає вона!

Ходив у «Ленінську зміну» з «дещим». Прийняли добре, а друкувати – ні. Говорив з П. Вовком. Парняга нічого.

Коли дізнався, що я з Козельщини, питав за тебе. Говорить, «ми знали, який він «піонер», і написали в райком». Що там про це?

Ходив до Панча, але не застав його вдома, був якраз на з'їзді у Москві. А другий раз не хочеться таскатися, набридати.

Ходив і в «Піонерію». Там, крім одної «масовички» (очевидно, така, як у нас був Гирман), більш нікого не було. Не хотів з нею говорити. Видавництво «Піонерія» знаходиться в одній кімнаті з «Піонерією». Менша, очевидно, чим у нас «Р.Ф.» (три столи). Ходив і в кабінет робочого автора – закритий чогось до 15.ІХ. Сьогодні вихідний. О 12-й годині перші збори літгуртка технікуму (я вже записався). Керує цим літгуртком один здібний товариш (з Горьким листується). Говорив з початківцями Харкова. Особливо захоплюються Тичиною. Простяк – говорять. Да, Сукачова й П. Стена нема в «Піонерії». Перший – в інституті, другий – в армії. Сосюра – по слухам – збожеволів таки. В кіно не ходжу – нема «фіті-міті». При Будинку літератури ім. Блакитного є літстудія. Думаю затесатися.

Як там Чернявський? Дописи пописує? Привіт йому й Барабашеві. Подякуй останньому, що потурбувався за мене. А його таки не можуть прийняти в технікум – пізно.

Ну, бувай. Пиши, Шуро.

Твій *Олесь Гончар*.

14.09.34

19 жовтня 1934

Юренку О.С.

Дорогий друже Шуро!

Багато пройшло часу відтоді, як я тобі послав листа. Та відповіді від тебе не одержав. Думав, що ти, Шуро, на мене чого сердися та й не хочеш відповідати. Але побачив оце Василя (Тараненка) та Чернявського і вони передали мені трагічну вість про смерть твоєї матері. Я знаю, як ти її любив, тому зрозумів, ці дні були чорними сторінками у твоєму житті. Ти не міг писати листів. Тому вирішив ще одного написати, бо я ж не можу забути про людину, з якою провів сотні сумних і веселих днів.

Від Чернявського я дізнався, що Вонарх там скоро, мабуть, кикне. Як це на тебе впливає? Мабуть, непогано. Бо то ж через неї ти думав іти під поїзд (хоч то й жарти були).

Василя бачив оце. Ботинки в нього розлізлися, як іздив у Чутово. Могуззям позв'язував. Думає куди-небудь перелетіти, приміром, в одеську «Молоду гвардію».

Щодо літ. новин, то я бідний на це. Учоба забирає до чорта часу: ніколи піти ні в кабінет робочого автора, ні в літстудію. Проте я в Харкові вже встиг написати оповідання «Бабуся» (або «Нагорода») — про смерть пишу і «Казочку про вогненного змія». Перше читав 24.X на технікумському літгуртку. Добре критиканили. Буду переробляти.

Одного разу я зайшов у «Жовтень» (там же пообіцяли видрукувати моє оповідання) і зустрів там... Вол. Сосюру. Це розвіяло всю ту смердючу фантазію, що накопилася в голові, ніби Сосюра збожеволів і т. д.

При «Піонерії» є літ. бригада з харківського дитячого літ. активу. Я готую доповідь на літ. бригаді «Як писати оповідання».

Написав я Павлові М'якущці листа, не відповідає. Не знаю, чи тобі пише він.

Пиши, Шуро, мені. Адреса трохи змінилася, така: м. Харків, 24, Чайківська, 33, кім. 12.

Міцно тисну руку другові, з яким багато попомріяли по козельщинських луках, там, за полустанком...

Твій *Олесь Гончар*.

19.10.34

25 жовтня 1934

Юренку О.С.

Дорогий Олесю!

Схвилював мене твій лист. Шкода, признаюсь щиро, мені тебе, що ти зараз у Козельщині.

Я оце живу в Харкові та все думаю, як би ти тут зміг розгорнутися. Тут тобі все на допомогу: й літгуртки, й кабінет робочого автора, й літстудія, бібліотека... А я, крім літгуртка та «Піонерії», ще й не встиг нікуди сходити. Знаєш, математика, фізика... заїдають.

А тобі так нещастя за нещастям: там мати померла, а це, говориш, Леська хворіє.

Ну нічого, Шуро, переживемо все. Пройдемо крізь дні тернові, подряпаємо, може, й тіло, але й досягнемо висот найкращих мрій.

А от чого це М'якушка знов на Дніпробуд ушився з Кременчука? Не хоче педагогом бути. Не дуже вдало зробив.

З Харкова вже більшість письменників виїхала. Зостались такі, як Доленго, Шеремет, Каляник...

Вже почалось готування до свята Революції. Червонополотні арки стоять перед прекрасним Палацом піонерів (колишнім будинком ВУЦВК).

Між іншим, бачив я вже контрольний номер 10–11 «Піонерії» за жовтень – листопад. Друковано там лише вірш Лупана «Слово про Морозова», а більше нікого «не впустили» з наших хлопців.

Ніяк не зберуться в «Піонерії» прочитати моїх оповідань. Половину з них уже розгубили. А оце Бичко їде в відпуск (в Сухумі), то, мабуть, і зовсім діло замажуть.

Да. Дуже мені цікаво, Шуро, прочитати твою продукцію останніх днів (вірші надруковані в «Соцшляхом»).

А робота як? Не така каторга, як при Вонарх? Гадаю, що трохи краще. Ясінський, здається, непогана людина.

Бачив оце позавчора Василя. Незадоволений «Лензміною». Дума в Чернігів перебратися.

А ти читав у «Черв. шляху» вірш Сліпка? Непоганий. Я б порадив тобі, Шуро, «підлататися» за зиму трохи, забути чорні дні і передвинутись у якесь місто. Пора вже тобі серйозно в письменницьке «общество» просовуватись. А з Ганівки далеко не глянеш. Я як побачив, яка тут сімейщина по редакціях... Треба знайомства.

«Кобзаря» ще не бачив, як знайду де, то обов'язково куплю й вишлю.

В Харкові холодно. Ну сплю хоч не на столі біля холодної груби (як у редакції), а таки на койці.

В газетнім технікумі я опинився через те, що в робфак не прийняли через брак достатньої кількості років. І не жалкую. Бо, знаю, оце б здихав там на 60 крб. стипендії.

Пиши, Шуро.

Кріпко тисну руку.

Твій друг *Олесь Гончар*.

P.S. Ага! Що Усенко пише?

О. Г.

Здрастуй, Шурко!

Листа твого одержав з таким трагічним повідомленням про смерть Леськи. Це вже хтозна-що за злива горя линула на тебе. Там мати померла, а це дочка.

Але будь кріпким, Шурко. Чого на світі не буває. Але моя «філософія» така: шлях до мети високої й ясної завжди тяжкий, колючий. Але коли людина має тверду віру в цю мету, вона переборе всі перешкоди. Я знаю, друже, що ти маєш мету і твердо віриш у неї. Тому ти робив би злочин перед собою, як роздмухував би штучно життєві нещастя — тобто падав би в розпач. Та я певний, Шурко, ти не впадеш у розпач. Шкода — ну що ж...

Одержав я листа твого, прочитав і думав над ним цілий вечір. Мені пригадався такий факт. Колись ми сиділи в редакції і ти розповідав про свого полтавського друга Павла Білецького¹. Ти говорив, що в нього є поема, яку він написав про те, як їздив у Карлівку — додому. В нього помер тоді батько — сум. Але поряд Білецький — електротехнік-студент — радіє: щось справив на електростанції, дав струм. Радістю перемагається родинне нещастя — ось ідея поеми.

Так і з тобою. Померла люба Леська — і лист від академіка-поета Павла Тичини. Це різкі контрасти. Цей лист говорить тобі, Шуро: «не сумуй, не маєш права на це». Лист Тичини хай стане символом відкриття цілком для тебе дверей у прекрасне майбутнє. А до цього ти тільки в щілини цих дверей заглядав (я й у щілини як слід не подививсь).

Тримайсь, Шурко, Павла Григоровича! Я говорив тут раніш з деякими хлопцями про нього. Вони ходили до нього на квартиру. Говорять, дуже привітний і добрий, аж ніяково себе перед початківцями почуває.

Шукав я адреси Тичини. Бачив останній номер 10 «Червоного шляху». Він виходить ще в Харкові. Тому пиши на таку адресу: Харків, вул. Карла Лібкнехта, 11, 2-й поверх, 13 кімната. Тичина теж, очевидно, ще в Харкові (недавно звітував як депутат міськради). А в крайнім разі, хоч і не застане твій лист «Ч. ш.» в Харкові, то його переправлять

¹Треба читати: Михайла Білецького.

в Київ (бо не ти ж один тільки слатимеш в цю редакцію). А листа надсилай рекомендованого.

З «Пожежею» нічого не чути. З П. Панчем не зустрічаєшся і не листуюсь. «Піонерія» зараз переїхала, і адреса її така: Харків, Держпром, 4-й під'їзд, 6-й поверх, Дитвидав, «Піонерія». Ти пишеш, чи не можна тобі туди написати. Чого ж? Тільки пораджу тобі одно: не пиши диткором. Це неймовірно. Ти напиши Бичкові або Розіну і щиро попроси, що, мов, я вже переріс і хочу друкуватись вже як початківець — вони зважуть. Ти вже досить добре-таки пишеш.

Ходив сьогодні до Василя. Веселий. Спить у редакції. Говорить, писав тобі, а ти не відповідаєш.

Напиши докладніше, Шурко, про маршрут твоєї майбутньої подорожі.

Пиши. Давай новини.

Кріпко тисну руку.

Твій — *Олесь Гончар.*

13 лютого 1935

Юренку О.С.

Дорогий Шурко!

Одержав від тебе листа, налитого новинами, як стиглий колос зерном.

Ти, друже, упрікаєш мене в тому, що давно я тобі не писав. Так, Шурко, давненько. Бо писати ні про що, та й настрій невеселий. А я невеселих листів не люблю писати.

Невесело тому, що з дому (з Сухої) погані вісті. Дядькова дочка Верочка (ти, мабуть, не знаєш її) обпеклася і померла. Дуже шкода. Хоч не рідна, але ж сестра, хороша була дівчина. Пишуть з дому, що й з хлібом важко. Чортзна-що! Коли вже дома житимуть по-людськи...

Написав я був новелу «Шрам». Послав Панчеві. Лає мене здорово за неї. Говорить, що це — літературщина. Да, це серйозний сигнал. Я його зрозумів. Буду перебудовуватись ґрунтовно.

Зараз нічого не пишу. Вирішив краще читати. Прочитав оце «Палю Париж» Бруно Ясенського, зараз читаю «Цусіму» Новикова-Прибоя.

Ходжу потроху по театрах і кіно. Бачив «Ой не ходи, Грицю, та й на вечорниці» в театрі Революції. Хороша річ, проста до неможливості. З кінокартин бачив «Степан Халтурін», «Черевички» (по Гоголю), «Мать» за романом Горького.

Учоба йде також не погано. Поки що квитка ударника не відібрали. І я «задовільні» ні по чому не маю (все вище).

Я радію за тебе, Шурко, що ти пішов вчителювати, а ще й викладати такі дисципліни, звичайно, ти щохвилино зростатимеш!

Цікаво, що ти тепер пишеш? Я тобі хотів порадити дати «Пісню» Омельченкові — хай переведе на ноти. Знаєш, яка в мене незavidна пам'ять, а цього куплета забути не могу:

Що за громи такі, що за громи?
Що за вітер такий і звідкіль?
Та кому, та кому ж невідомо,
Що «інтери» вже ріжуть суціль.

Часто співаю. А те, що в голові довго тримається, — хороше (це я не про все життя, лише про пісню говорю).

Да, Василь оскандалився. Йшов вверх, як тісто на дрижджах, а потім лопнув, як мильний пухир, й зник у Василівці. Повість «Весна»? Ти віриш, що він її напише? Я — ні. А хоч і напише, то, очевидно, спалить.

Про Сича нічого не чув? Пиши, Шурко, більше новин про район. Що в «Роз.фр.»? Яка редакція? Жду нового листа. З палким вітанням!

Твій друг — *Олесь Гончар.*

12 березня 1935

Юренку О.С.

Дорогий Шуро!

З якою радістю читав я твого листа, а тим паче — розглядав фотокартки.

Знаєш, фотокартки завжди викликають багато дум і згадок. Хоч, правда, я оце вчора в одній дівчини підглядів, на фотокартці було написано: «Краще згадай та подивись, ніж подивись та згадай». Мудрий афоризм!

Так оце й я довго вдивлявся у твою фотокартку та думав. Якось ти помітно постарів. Як кажуть, суворий різьбяр — життя — неблаганно відкладає свої сліди. Але ця «постарілість» якось личить тобі — ти змузнів.

Дуже дивуюсь, як це міг пропасти твій попередній лист? Адже ж до мене ще ні один лист ні від кого не падав. Хіба, може, ти писав не на 4-ту кімнату?

Сьогодні оце мало бути відкрито пам'ятник Шевченкові. Але, здається, не відкривають, бо вчора ввечері я там був, так ще лише канатами ув'язували шеститонного Тараса. Сьогодні дехто з хлопців ходив — уже, говорять, піднято. Ну, звичайно, цього мало для відкриття, бо багато ще недоробленого на землі.

Позавчора був у Ільченка в «Піонерії». Носив йому перероблену «Пожежу» (вже й заголовок не цей). Обіцяв помістити.

Одержав листа від Лупана. Говорить, що одержав від тебе листа і вірша, що ти його прохав передати до «На зміну». За вірш не певний, що помістять, бо він ніби запізнився.

Нехода ж уже не в «На зміні», а в секції дитячої літератури — секретарює. У «Жовтєняті» моє «На пасовиську» помістять ніби аж у червні.

Сірий здав до друку збірку.

Мене захоплюють, Шуро, твої перспективи. Уявляєш, що б було, якби ти видав свої «Сталеві колоски»? Ти пробивайсь сильніше. Коли в двері не пускають, ломись у вікно.

А я, друже, «вителився» — тем нема. Правда, я виношую одну — з студентського життя. Лякає те, що тут треба мені буде розробляти «проблеми» кохання. Малий досвід у цьому. Але все ж таки візьмусь. Буде під заголовком хоч «Повість про хорошого хлопця», або «Голос із Москви», або «Мій друг». Напишу обов'язково.

Щодо твоєї оцінки Василя, я згоден. Він може зійти з літературного «кону» (хоч і зараз у нього цей кон = 0). Запорука вірності цього міркування те, що він не хоче вчитись, халатний, нетерплячий.

Бачив «Східний батальйон» — хороша річ. Також ходив оце на кінокартину «Тихий Дон» по роману Шолохова.

Читав у «Лензміні» про ваші диспути. Це ти все там крутиш, Шуро? Напиши докладніше. Напиши також у формі оповіданнячка про Омельченка. Адже це так цікаво.

Напиши також про Чернявського, Лобатого. Де Жук, Карабаш? Що чув про Польку (Косяченко)?

•Прошу, Шурко, пиши пошвидше.

Міцно тисну твою руку.

Твій друг *Олесь Гончар.*

Дорогий Шуро!

Вчора одержав твого листа. Сьогодні ж і відповідаю. Хочу поділитись з тобою враженнями про відкриття пам'ятника Т. Шевченку. Це було справді щось величне. Людей було, мабуть, до 300 тисяч. Всі вулиці й провулки, що підходять до саду Постишева, здалеку ще були перерізані цамуюгами з міліції, військ ДПУ, дворників. До пам'ятника пропускали тільки організовані делегації. Я був виділений в делегацію, тому прийшов до пам'ятника. Пам'ятник також окільцьований військами і прапорами.

На трибуні повно людей. З-поміж них ясно вирізняються бородаті колгоспники з Кирилівки. Я колгоспників зараз впізнав.

Сонце щедро сипле проміння. Жарко. Небо чисте.

Раптом залопотіли сотнями пташиних крил руки. На трибуну зійшла урядова комісія на чолі з Затонським. Він відкриває пам'ятник. Могутня бронзова фігура поета виходить з-під багряного покривала. З неба — хмари листівок. Кількасотенний хор виконує «Заповіт».

За Затонським говорить Демченко. Здоровий ростом, в шинелі. Довго вишукує слів.

Кулик. В пристаркуватій кожанці, невеличкий, сухенький, з невеличкою рижуватою борідкою.

Всеволод Іванов — у великих рогових окулярах.

Янка Купала. Скинув шляпу. Втяг голову в сухі плечі. Відкотив воротник пальта. Читає свій вірш. Гарний вірш, але голос Купали тонкий, не такий твердий, як у попередніх промовців.

Іван Микитенко. Він говорить прекрасно. Він оратор. Його слухають не шеверясь — тисячі, він запалив своєю образною, палкою промовою всіх. Микитенко говорив найкраще на мітингу. Оце дещо про відкриття пам'ятника.

18/III я був у будинку Літератури на лекції Коряка. Бачив Кириленку, Куземіча, Муратова.

Написав оце оповідання «Народження дружби». Тема стара — про шефство над конем.

Тепер про той вірш, що я тобі послав. Звичайно, то комплімент, що ти написав. Це ти з-за ввічливості. Ну, а

коли він хоч трохи кращий від моїх ранішніх віршів — то я з цього задоволений. Ти, Шуро, все-таки більш конкретно напиши про хиби, зроби найбільше своїх поміток на віршеві і надішли мені. Дуже дякуватиму. «Похвал» уже не треба.

Навчання в мене йде непогано. Випускаю і свою групу газету. Міщан трошу скільки є сили. А в нашій групі їх є декілька. Наша група позавчора взяла перехідний прапор технікуму. Це здорово. Адже ж в нас три курси і одинадцять груп.

Прочитав «93-й рік» Гюго. Цікава річ.

Передавай, Шуро, привіт всім знайомим у редакції і, зокрема, Липці. Скажи, що я їй дякую за листа. Передай мій привіт і Івану Матвійовичу. Чи він не сердиться на мене? Передавай привіт Галі (дружині Олеса Юренка. — *Я.О.*). Їй тепер, мабуть, скучно без Лесі. Пиши. Міцно ти-сню руку.

Твій друг — *Олесь Гончар.*

9 травня 1935

Юренку О.С.

Дорогий Олесю!

Ти мене настирливо запитуєш про те, який настрої на мене справила твоя гостра критика вірша «Першотравневий похід».

По правді сказати, я не хотів про це писати, і не тому, що «злякався» критики, а тому, що ти тут виявив себе нещирим. В першому листі ти написав, що вірш хорош, мовляв, як у Тичини або Первомайського. Звичайно, я ніскільки цьому не повірив і почав від тебе вимагати докладної критики. Ти розщедрився і дав критику. Гостра, але вірна. Така, що не посуперечиш, бо вона не загальна, а на прикладах. Такої критики я й хотів. Признатись, залоскотало трохи в носі, але, тверезо подумавши, похвалив тебе. Звичайно, я розумів, що вірш не блеще ні розумом, ні красою. От чому я не хотів тобі про це писати, хотів твої двозначні вислови (у двох листах) зам'яти, бо зрозумів, який з цих висловів вірний (критика).

Оце й усе щодо того клопіткого вірша. Не подумай, що я тому віршеві надав такого серйозного значення, щоб з-за нього розсердитись на хорошого друга.

Страшне враження на мене справило твоє повідомлення про хворобу Василя. Та це ж чорт його знає: квіти сохнуть в паркові соціалізму.

Да, Павло справді блиснув на обрії і тепер десь загаса, пишучи безграмотні пісні: звичайно, перед ним ще життя, гей скільки життя! Може, все зміниться і на вершині Тичини (тичини) сяде М'якушка.

Між іншим, Лупан писав мені, що Бичко як був у Києві, то говорив йому, ніби з М'якушчиного села в «Піонерію» прийшло офіційне повідомлення про те, що М'якушка — син розкуркуленого, і просили не поміщати в журналі його віршів. Про це мені Бичко нічого не говорив.

Адреса «Піонерії» така: м. Харків, Держпром, 4-й під'їзд, 10 поверх. Дитвидав — «Піонерія».

Ось скоро буду в «Тук-тук», поговорю про тебе, будь певен.

Все. Пиши, друже.

Твій *Олесь Гончар*.

14 липня 1935

Юренку О.С.

Дорогий Шурко!

Пробач, що довгенько не писав. В мене оце різні їзди та переїзди забрали увесь час.

Кінчив перший курс технікуму — на красоту. 80% — «дд» і 20% — «д». Другим по всьому технікуму.

А тепер оце вдома, в Сухій, відпочиваю. Поки що — добре. Читаю «Петро І», пишу оповідання, новели. З 5 серпня їду в Будинок відпочинку — путівка вже в кишені.

Справи йдуть «на сто». Погано тільки, що дівчат у нас майже нема, — повиходили заміж, то повиїжджали в Кам'янське (твоє). Та це, нарешті, питання другорядне. А от що написав новелу «Золоті літери» — це першорядне питання. Добряча новела («кожний кулик своє болото хвалить», або «сові свої діти найкращі»). Тільки я не хочу бути совою.

А як у тебе там діла й ділішки? Пиши про все.

Наша ж сільрада тепер належить до Кобеляцького району. Ну за Козельщиною я скучаю просто чортзна-як. Так би й полетів оце туди. Але до кого? Головне, тебе нема. Коли ми, Шуро, побачимось? А чи взагалі-то колись побачимось?

Тобі пише що-небудь Лупан? Я не знаю його адреси. Коли знаєш ти, то напиши мені обов'язково.

Пиши швидко відповідь. Другим разом напишу більше, надішлю фото пам'ятника Шевченкові у Харкові.

Будь здоров, добре опановуй техніку, Шуро.

Твій — *Олесь Гончар*.

14.VII.35

P.S. Моя адреса: Харківщина, Кобеляцький район,
с. Суха, О.Т. Гончару.

3 листопада 1935

Лупану Леоніду

Найдорожчий мій друже!

Дуже ти перебільшуєш своє заблудження на шлях «стилізації» народних пісень. Правда, я в цьому не особливо кумекаю, але все ти добре пишеш. А з заблудження швидко вийдеш, коли вже зрозумів, у чому «собака зарита». Ти досить розумний, щоб перебудуватися.

Хочу тобі сказати, що я остаточно порвав із «Піонерією». Грунт до розриву підготовлювався протягом усього часу, коли я досліджував «китів», на яких тримається редакція. Це все пси, в яких зуби повиростали, очевидно, тільки для того, щоб рвати товсті гонорари. Коли б ти ближче вивчив цих людей, ти, безперечно, зі мною погодився б. Конкретним місцем розриву стало ось що. Зустрівши мене цей рік (осінню вже), Ільченко попросив дати щось до журналу. Я без особливої охоти дав йому «Легенду». Він пообіцяв на другий день сказати мені свою думку про «Легенду». Я прийшов. Ільченко говорить: «Приходь завтра...» Так було разів три. І от приходжу я п'ятий день, готовий зустріти вбивчу критику Ільченка. Але він,

замість говорити, витяг з кишені пом'яту мою новелу і говорить: «Я ще не прочитав...»

Тобі це може здатися смішним і дріб'язковим. А для мене це образа і навіть більше — це знуцання. Я сумлінно працюю над річчю і за це маю ж я право вимагати чесно, уважно віднестись до моєї роботи?

Я, стримуючи матюки, вийшов з «Піонерії», поклявшись ніколи туди не зайти.

Пробач, що так розписався. Ця трагедія, звичайно, тобі повинна бути мало цікавою.

Дуже я задоволений своєю критикою на «Легенду». Надзвичайно цінні вказівки! Я обов'язково реалізую всі твої зауваження. От тільки до цього в мене буде ще прохання:

- 1) ти, звичайно, дуже знайомий з фольклором, отже, міг би підібрати або хоч вказати на якусь пісню, що я міг би пришити їй дідові з моєї легенди;
- 2) чиї це слова, якого поета, що «смирій себя, становясь на горло собственной песне». Може, це й соромно, але я не знаю.

І третє, я не розумію, чого тобі не подобається порівняння «... і грали жовна, як думи». Невже незрозуміло? Прийми до уваги, що тут «романтичні» порівняння.

Дуже цінне твоє зауваження, щоб парторгові «вручити» скрипку. Я це зроблю. Вона «тремтітиме у нього на грудях, благородна й легка, як морська чайка» (речення з переробленої вже «Легенди»).

Я тільки ще раз попрошу тебе завжди строго, відверто говорити про мої речі. Бо я твою думку ставлю високо. А то ти говориш — «Легенда» хороша, а мені не віриться, здається, тут за цим словом ховається *ввічливість* друга. Цього не треба.

Тепер про назву до твоєї збірки. З десятка проектів, які ти підносиш мені, я б вибрав «Березень» або «Співанки» (можна ще «Співанки мого покоління»).

Твій вірш «Буду трактористом» читав і я, і читали всі хлопці. Думка єдина: прекрасний. Читаєш запоем. Дихнути навіть ніколи.

Пиши, Льоню, про київські новини. Там таки більше «світил» та, здається, й «рух» у літературі більший; пішоходи кишать «пішаками», мабуть, так, як у Харкові. Тут є

Арон Копштейн. Я його бачив кілька разів у Дитвидаві. Його гонять звідти, а він — опинається й ричить:

— Гонараррру-у!..

Ось які тут люди.

Прощай, мій найдорожчий друже.

Твій *Олесь Гончар*.

24 травня 1936

Юренку О. С.

Здоров, дорогий друже!

Оце зітхнув полегшено і взявся писати тобі листа. Зітхнув тому, що кінчив писати «Над країною слів». Дуже втомила мене ця робота, ще ніяка так не втомлювала. Бо на мої масштаби це велетенський твір: 2 частини, 16 розділів. Поки перечитав сьогодні — півдня минуло. Днів на п'ять відкладу, хай вилежитьсся, а годі сам буду й друкувати на машинці. Повість слизька, я зовсім не певний, що її надрукують, але все ж яраця не згине марно: робота над повістю дуже навчила мене збирати матеріал, працювати над словом, будувати міцний сюжет. Що не буде, а ця наука не пропаде.

Читав твої вірші і тільки здвигував незрозуміло плечима: чого ти збірки не видаєш? Такі вірші, що Рильський позаздрив би. Особливо сподобалася «Балада про вечір». Така вона проста, щира.

Дуже дякую тобі, Олесю, що ти так «подовбав» мої дилетантські спроби в поезії. Іменно дилетантські; бо я ніколи серйозно не думав змінити прозу на поезію. Там я як риба у воді, там клопітлива праця, а тут вона не така. Все ж бувають «хвилини захоплення», що й почнеш бринькати на лірі, яку покинув десь як негідну вже справжній співець. Знаєш, оті вірші я всі писав тільки під впливом дівчини (Галини). Як погуляю вечір, так і спечу вірш. Ото, брат, дівчина, коли може давати таку зарядку.

От «Зорі» ти моєї зовсім не зрозумів. Вигадав, ніби парубок її викликає, ніби я дівчину зву зорею. Одним словом, ти не повірив, що воно таке примітивне і злиденне ідейно, що почав підшукувати оправдання і сам себе ускладнив.

А вірш дуже простий:

Впала зоря з неба
К хаті Марусини:
«Впливай-бо лебедем —
Мови — на часину».
Виходить вона,
Орден на грудях,
Як тая зоря
Ясная, горить.
«Зоре моя,
Чого ти прийшла,
Говори».
«Любая Марусе,
Ти мене прости,
Я хочу поряд,
На твоїх грудях.

Перекажу прозою: з неба сходить зоря, буквально, тільки персоніфіковано. Підійшла (зоря) до хати Марусі й каже: впливай лебедем мови, на часину. Маруся виходить, у неї орден на грудях. Маруся питає зорю (там лапки ж): чого ти прийшла? Далі другі лапки, зоря знову відповідає Марусі: хочу поряд з орденем цвісти.

Ідея, як ти бачиш, цієї маленької «Зорі» полягає в тому, щоб показати, яке велике діло орден. Навіть зоря з неба хоче бути поряд з ним. Словом, оспівати нагороду (а Марусю лише побіжно).

Ну, звичайно, я рад твоїй критиці. Бо те, що ти не розумів, — це найбільша критика. Коли поет не зрозумів «поета», то як же читач зрозуміє.

А «Яблуню» я помістив у літ. сторінці своєї райгазети.

Присилаю тобі ще віршування. Тільки прошу, будь безпощадний, інакше я помітю твоє лукавство і більш ніколи нічого не пришлю на читання.

А влітку якщо вдасться побачитись, то над Псалом прочитаємо і повість-сировину «Над країною спів».

Да, мені оце з Харкова пишуть, що у ВУКІЖі була зустріч з українськими письменниками. Виступав і Панч. Згадував про мене. Нібито говорив, що хлопець подає надії. Слава тобі, Господи, хоч надії подає.

А я тут читаю день і ніч. Все-таки скучно. А моя співуча Галина десь аж у Гадячі. А тут дівчат хороших чортма.

Льонька [Лупан] вже на другий лист не відповідає, чо-го, і сам не знаю. Так що з Києвом немає ніяких зносин.

«Молодий письменник» віддав Богу душу надто молодим, просто з ще лона не вилізши. Так «Мій друг», мабуть, і не побачить світу. А як жаль! Ну нічого, напишу ще з студентського життя полуповість «Хлопці, я пророк» і автобіографічну «Я не зайвий». І це всі плани на це літо. А часу нема. Ну оце хоч «Спів» кінчив, це найважче і, здається, найбільше.

От такі діла.

Да, це ми з тобою два роки не бачились. Два роки! А ніби й недавно. Пішов од тебе – сміялася Леся, а тепер прийду – вже Олег сміятиметься, такий, мабуть, як Леська. Як швидко йде час! Просто трагічно. Я оглянусь назад і лякаюсь. Пам'ятаєш, прийшов у редакцію я: мені почався тоді 16-й рік. А тепер ось уже 19-й, бритву купив вуси голити. Уявляєш, бритву! Вона мені не вуси, а серце ріже. І як виїздили з Харкова на практику, так я 5 днів (травневі свята й післятравневі до 5 травня) тільки й знав вино та дівчата. Одержав порядочно грошей, премію на 100 крб. (на бібліотеку, але я книжок тільки на 50 крб. купив). Ой і попогуляли ж. І дівчину п'яну з вечоринки візьмеш, виведеш у парк, а воно кругом ні душі, самі кущі, а дівчина п'яна, знаєш яка: сама пазуху розстіба. І відчув, що дорослий, відчув, що й поведінка, і мислі, і все інше. І ніби жаль минулого. Та разом і радісно, бо дорослий.

Пиши, друже, пробач, що я так розварнякався, як п'яниця.

Обнімаю тебе.

Твій старий друг

Олесь Гончар.

24.05.36

м. Семенівка, редакція «Р.Фр.»

30 грудня 1936

Юренку О.С.

Здоров, Олесь!

Оце тільки що повернувся з Москви. Їздив на похорони Миколи Олексійовича [Островського]. Стояв у почесній варті біля його тіла в Будинку письменника. Ввечері 25 їздив за місто на кремацію. На другий день 26 – хоро-

нили на кладовищі старовинного, похмурого Новодівичького монастиря.

В Москві бачив усіх задаючих тон письменників: розжирілого багатиря Бедного з ціпком у руці й у рижому шкіряному кожусі; Ставського – бритоголового велетня із злими очима; красивого, чорнявого, рум'янощокого Кіршона; напівпосивілого Фадеева і зовсім сивого, маленького, зморщеного Абульгасема Лахуті; не дуже сумуючого моряка Вс. Вишневецького; Кірпотіна, Слонімського, Семенова (челюскінця), Прокоф'єва, Березовського та інших.

Там же зустрів нашу харківську делегацію: Вараву, Семенова (колишн. мого редактора, тепер – секретар парткому Сп. письм.) та Ігоря Муратова. Бачив і київських Копиленка та Первомайського Леоніда, який крутив діла з Барто.

Після похорон три дні розвідував велику країну Москву. Був у Третьяковці, де зібрані кращі картини Левицького, Брюллова, Сурікова, Рєпіна, Маковського, Айвазовського, Ге, Клодта, Герасимова, Бродського. Особливо справили велике враження відомі картини «Бояриня Морозова», «Іван Грозний вбиває свого сина Олексія» (знаєш, вона була порізана глядачем) і «Перша кінна» Герасимова. Остання – це щось надзвичайне. Сонцем просякнена наскрізь, і воно не засліплює її, а іскриться на ній, легко колишеться, ну справді все як у житті.

Був потім на виставці Рембрандта. Ці суворі чорні полотна, освітлені звнутри геніальним рембрандтовським освітленням, – це те найцікавіше, що я побачив у Москві. Його «Даная», «Повернення блудного сина», «Невір'я апостола Фоми», «Автопортрет» («Пируючий с чашей в руке и женой на коленях») – не втомлюють глядача, хоч би дивився на них по кілька годин підряд.

Був у Мавзолеї, де лежить сухенький, білий, з золотою борідкою Ленін з застиглим на лиці вічним величним споєм.

Був у Музеї Леніна, де, крім безлічі найцінніших документів, бачив пальто Леніна, сюртук, кімнату його, браунінг, яким стріляла Каплан. Пройдеш, оглянешся і даєшся диву: скільки може створити людина за 50 років! Істинно, що геній – це максимум працездатності.

Був і в планетарії та московських кіно, де джаз на естраді дає справжню музичну халтуру, в чому я солідарний з «Известиями».

Їздив по метро. Це якась казка, фантастичне підземне царство. Такого дива, я думаю, нема ніде більш у світі. Я гадаю, що метро зроблено геніально, воно далеко заскочило вперед. Думаю, що з таким смаком, з такою чистотою і красотою при комунізмі будуть збудовані всі міста. Оце й усе. 2-й номер «Літературного журналу» уже й я бачив. Від Панча одержав листа. Все-таки обіцянки-цяцянки – помістити десь «Мого друга» і «Січневі шкіци».

Привіт.

Твій *Олесь Гончар*.

30/ХІІ.36 р., м. Харків

21 жовтня 1938

Юренку О.С.

Здрастуй, Шурко!

Написане одержав. Ти розписався про черешню. Я теж на неї замахнувся. Оце вже в університеті написав новелу «Черешні цвітуть». Посилав Панчеві. Одержав екстраординарну відповідь: «Цю річ я читав залюбки і переживав. Я відчув весну, цвітіння. Я думав, заглиблювався. Ви дали тонку акварельну картинку» і т. д. Одним словом, розворушив старого. Та й самому здається – новела нічого. Десь видрукую, де – зараз ще не знаю.

Твоя черешня мені теж подобається. Лише підозріло я ставлюсь до таких «новшеств», як: «холодна ринь» і «цвіт'ї перлин». Чомусь певний, що й авторитетніша критика, ніж моя, – наскубе тобі за них чуба. Невдало, по-моєму, і «літа минали». Хоча це й символічний вірш, але все одно він повинен передавати точно і своє ближче пряме значення.

Ти тягни Павла в Приліпку, підшукай йому ще щось, крім бібліотеки (може, фізкультуру), щоб не відчував він матеріальної недостатчі, і наляж, хай зацікавиться. Бо я бачу ось на живім прикладі, як мої технікумівські друзі позастрявали, не пішли вчитись і тепер кленуть і Бога, і чорта. Один учора написав: «Заздрю тобі, аж шкура тремтить». А барбос зацікавиться себе не примусить. Що з того, що шкура тремтить!

Вийшов оце альманах у Києві «Літературна молодь». Хороше видання, переплёт. Там якось опинилися дві мої гиденькі новелки: «Майстер щита» і «Чорт в колгоспі». Зі знайомих більш нема нікого.

Від Демченка знову лист-многоглаголаніє.

Цікаво, що зринув Орисію.

Пиши. Надсилай по кілька віршів. Буду вдячний.

Щирий привіт!

Твій Олесь.

21/Х.38 р., Харків

P.S. Як Лісні?

28 жовтня 1938

Юренку О.С.

Здрастуй, друже!

Я бачу, ти розприндився на мене за критику твоєї «Черешні» і починаєш вигадувати казна-що про те, що я «ревнуватиму» і т. д. Що ж тут такого, що ми взяли одну тему? Та навіть не тему, а одне тільки спільне слово «черешня». Все ж інше — тема, її розв'язання, ідея — все це по-різному подано в наших «творіннях». Отже, будь-що закидати коmuş із нас було б в меншій мірі найвно.

Тепер, незважаючи на те, що ти між рядками лаєш мене за критику, критикуватиму твоє «Бажання», бо ти знаєш, що я в таких речах — як і взагалі — одвертий.

Перші шість, навіть вісім рядків мені дуже сподобалися. Дивлячись по заголовку, я думав, що це буде якийсь ліричний, філософський малюнок переживань автора. Але від «Ліля сіла...» курс різко міняється, і, до речі, неприємно. Все ж, прочитавши до кінця, враження читач відновлює те, що було спочатку, тобто знову — позитивне.

Як вірш для дітей, він написаний хорошо, плавно і, по-моєму, без зривів. Я чомусь переконаний, що вірш у «Жовтеняті» візьмуть.

Демченко говорив, що ти, взагалі, взявся посилено за дитячу тематику. Це добре. Може, ти тут себе знайдеш, як знайшов себе Квітко. До того ж у Дитвидаві є шанси видати збірку швидше, ніж будь-де. Петльованого «Голуб-немайомець» (може, читав?) видають окремою книжечкою.

Новели «Черешні цвітуть» (а не «Цвіг черешні») вислати, на жаль, не можу, бо часу — в обріз; учоба, перевибори, стінгазета і т. д., т. д. Солодка каторга, чесне слово!

Коли на Жовтневі до мене не приїде один гість, тоді буду в Хорішках.

Вітаю тебе з нашим чудесним, хвилюючим святом — двадцятиріччям комсомолу!

Як-не-як і я ось уже 7 рік в комсомолі. Є на що оглянутись, чорт візьми!

Пиши.

Тисну руку.

Твій *Олесь*.

28/Х.38 р., м. Харків

P.S. Тягни Павла!

30 березня 1940

Юренку О.С.

Здоров, Олесю!

Одержав твого листа і «Скраклі». Оповідання проти моїх сподівань мені сподобалося. Чому проти моїх сподівань? Тому що я знав твої ранішні прозові спроби, наскрізь пройняті літературщиною і фальшко. «Скраклі» збудовано вдало і сюжетно, і дія розгортається логічно, вмотивовано (особливо хорош епізод, коли Горький носить Омелька на плечах). І все ж мушу відзначити ті щілини, в яких ще сидить справжнісінька літературщина. «За духмяним лісом, за ругвяними левадами...» Як красиво і як неправдиво! Хіба ліс духмянний? Це лише в ідиліях. І взагалі, навіщо накопичувати біля кожного іменника по кільканадцять епітетів. Так само в однім абзаці ти двічі підкреслюєш, що «Горький темно-русий» під'язав «русоволосі пасма».

Крім того, Горький говорить дуже прямолінійно, прямолінійно до наївності. Ніколи б він не став робити на скраклях вензелі Миколи II і розбивати перед цілим селом, коли урядник за тином. Горький умів говорити про це саме і вести пропаганду *тонше*. В оповіданні, наприклад, досить того, що вони розбивають ярмо. На цьому ярмі і треба сконцентрувати увагу, а М. II зовсім викинути. Буде переконливіше. От такі мої зауваження.

Я вже одержав №10 «Піонерії» з Києва. Вчора був у Спілці на літоб'єднанні. Обговорювали заумні вірші одного молодого інженера Россінського. Виступав і я, говорять, вдало.

Про Панча нічого не чуть?

Да! Де зараз Теодор Орисіо і, взагалі, чим він заробляє на хліб?

У нас весна, на річці вчора цілий день вибухи, зривають амоналом кригу, летить до самого сонця. Хорошо!

Пиши.

Тов. вітання.

Твій *Олесь*.

30/III.40

24 грудня 1945

Редакції журналу
«Українська літ-ра»¹

Шановні товариші!

Надсилаю Вам кілька поезій, написаних мною під час перебування на фронті в Угорщині і Трансільванії. Прощу Вашої ласки поставитись до них з відповідною увагою і, по-перше, прочитати, а по-друге — надрукувати в журналі, якщо Ви визнаєте їх вартими такої шани.

Я недавно демобілізувався з армії для закінчення навчання і вступаю до Дніпропетр. університету. Моя адреса така:

м. Дніпропетровськ,
Амур-Нижньодніпровський р-н,
Ломівка, вул. Клубна, 17
Гончару Олесю Терентійовичу.

Тішусь надією, що принаймні хоч відповіді Ви не змусите мене довго чекати.

З щирою пошаною до Вас

Олесь Гончар.

24.XII.45

с. Ломівка

¹Журнал «Українська література» — щомісячний літературний і громадський журнал, заснований в 1933 р. в Харкові під назвою «Радянська література», з листопада 1941 р. — під назвою «Українська література», з 1946 р. — «Вітчизна».

Дмитре! Та чи це ти вже на Парнасі¹? Одержав оце твою телеграму. Правда, дійшла вона до мене уже на єгипетсько-почтовій мові, яку я не в силі й розшифрувати. Зрозумів лише кінець, що ти — еси і засів у журнальному кріслі. Дуже радий і дуже влячний, друже, за твою увагу.

Я — студент. Кінчились мої мандри по Європах, де я кінчав свої університети. На початку цього року вступив на 4-й курс ДДУ (не наш золотий ХДУ) і оце здавав зимові екзамени. Здав на відмінно, по цьому можеш судити не про мої знання, які досить ґрунтовно вивітрились за чотири роки, а про стан наук в тутешньому університеті. Та й науки ці мене зараз не ваблять, як колись, я просто хочу мати диплом. Сиджу цілими днями один в своїй мансарді та розмовляю з прекрасними привидами.

Був же я у Харкові. Бачив Гриця Тютюнника і Миколу Безхутрого. Згадали за чаркою те, що давно минуло. Згадали і тебе незлим, тихим словом. Вони говорили, що ти з успіхом перекладав байки Крилова, але я їх не бачив. Якщо можеш, друже, вишли, будь ласкав, на пам'ять. Хлопці мене трохи поінформували про сучасне літературне життя, бо я за ці роки не мав ніякого уявлення про нього. Жодного журналу не читав, крім журналів бойових дій.

Та й тепер ще не ввійшов «у курс». Дніпропетровськ — це не Харків з його вечорами, дискусіями, з його молоддю кипучістю. Тут якесь зелене болото з дзеркальними коропами. А мусів я засісти тут, бо тут у мене сестра, а в Харкові, знаєш, тільки небо моє над головою.

Тепер я рад, що хоч тебе надибав. Надіюсь, Митя, що ти мене повністю освідомиш, що там і як там. Напишеш про журнали, про богему і ін. Напевно, тобі відома адреса П.Й. Панча, прошу, надішли, а побачиш його — від мене щире вітання.

Напиши, що з моїми віршами. Скоро я, можливо, надішлю вам щось із новел. Тепер я певен, що ти не даси їм лежати під сукном.

¹ Парнас — гірський масив у Греції, за давньогрецькою міфологією, одне з місць перебування Аполлона — Бога Мудрості і муз. Переносно — світ поезії й поетів. Зійти на парнас — стати поетом.

Над чим ти працюєш? Як особисте? Пиши, Митя, про все-все, буду радий від серця.

Бажаю успіхів і щастя.

Твій *Олесь Гончар*.

24.І.46

Дніпропетровськ

31 січня 1946

Безхутрому М.М.

Здрастуй, Коля!

Тільки що одержав катехізіс¹. Не знаю, як тобі й дякувати. Я й давно знав, друже, що ти добрий хлопець, а зараз зайвий раз переконався в цьому.

Щиро, щиро дякую! Я просто не сподівався, що ти докладеш стільки турбот і звільниш мене від багатьох нудних і нікому непотрібних робіт. Зможу тепер свій час повернути на що-небудь хоч трохи краще.

Сесії зимові здав на відмінно, залишалась історія української мови, але тепер ти мене викупив, як того Тараса.

Позавчора, здається, я писав тобі листа, писав що від Білоуса телеграма, більш не було нічого.

Рибалку побачиш, передавай привіт. От сухар, він живий!

Я писав тобі про профсправу, якщо небагато мороки буде для тебе – зроби ще й це діло.

Пробач, що так пишу – стоячи, на почті, бо дуже радий. Ми таки зустрінємось, я думаю, пити могорич.

Привіт дружині.

Бажаю всього найкращого –

Твій *Олесь*.

31.І.46

¹ «...одержав катехізіс» – тобто матрикул про здані екзамени і заліки за три курси філологічного факультету Харківського держуніверситету, в якому до війни вчився О. Гончар.

Добривдень, друже!

Одержав одразу два листа від тебе (за 8.ІІ. і 11.ІІ). Листи ідуть стільки, що можна подумати, ніби ти їх пишеш по меншій мірі з Сан-Франціско. Очевидно, наші поштарі думають, що війна ще й досі продовжується.

Не знаю, чи ти вже одержав мій катехізис, який я тобі послав для внесення деяких біжучих питань до порядку денного. Якщо да, то висилай швидше, бо пече!

З Києва ніяких вісток. Днями, правда, хтось викликав відтіля мене на міжміську телефонну станцію, але повідомили з запізненням. Тепер ворожу: хто б це — Дмитро чи Сашка Єрмоленко? Мабуть, останній, бо, як не кажи, я ж у нього був адвокатом проти першого. Пам'ятаєш, знаменитий процес під назвою «За блискучою зовнішністю»? Але тепер, мабуть, і їх війна помирила, як Івана Іванича з Ів.Н!¹

Да, ти згадуєш про «рідний блат» Дмитрів. Де ж працює його блат Олекса? чи не в Наркомосі?

Сьогодні думаю написати і дещо послати П.Панчу, моему хрещеному батькові. Правда, й адреси не знаю, але ж писав Ванька Жуков² «на деревню дедушке»? А я в Київ — П. Панчу. Повинні нарешті поштарі знати адреси знаменитих людей нашого часу, га? Як думаєш, Микола?

Як там Гриць? Що в Спілці? Пиши про всі новини. Як-не-як, а дідусь Харків мене цікавить дуже: колись показував світ хлопчиськові.

Привіт дружині. Пиши. Жду.

Твій *Олесь*.

24.11.46

¹Йдеться про персонажі повісті М. Гоголя «Как поссорились Иван Иванович с Иваном Никифоровичем».

²Герой оповідання А. Чехова «Ванька».

Здрастуйте, дорогий Петре Йосиповичу!

Ось я знову став перед похмурою брамою нашої літератури. «Хто в мене є там, усередині?» — подумав і сів писати Вам листа. На фронті я дуже часто згадував Вас, Ваше чутливе серце, Ваші турботи про мене, коли я — пам'ятаєте? — був у Вас у Києві. І мені було боляче думати, що, може, й пропаду, нічим не змігши віддячити Вам за все, за все... Бо тоді, на фронті, мені, звичайно, було не до літератури. Мої напівдитячі дебюти здавались мені золотим сновидням, гарячим маревом, яке прошуміло і ніколи не повернеться. Якби мені тоді хто сказав, що я знову візьмусь за перо, знову звертатимусь до Вас, я нізащо не повірив би.

Пам'ятаю, в 1942 р. втретє після госпіталю я знову попав на передову і випадково десь допав газету з повідомленням, що Ви з іншими нашими письменниками виступали в Куйбишеві. Я написав Вам в Куйбишев, майже як «на деревню дедушке» писав Ванька Жуков. Очевидно, Ви не одержували?

Кілька разів намагався з-за кордону написати, але не мав адреси, та й не хотілось, правду кажучи, роз'ятрювати давні рани в обстанові, коли Будапешт валився на мене, як чорне небо.

Зараз, після майже дворічних галопів по Європах, я знову повернувся на Україну. Демобілізувався для закінчення навчання. В Харкові не вдалося влаштуватись через надто вже «фронтові» умови студентських гуртожитків; вступив до Дніпропетровського держуніверситету на 4-й курс, який закінчу в цьому році. Живу в сестри. Ходжу «возле да около» тої височенної гори вражінь, що виросла за ці роки. Нібито руда багата, починаю плавити. На перший раз посилаю Вам один з епізодів — «Модри Камень». Якщо сподобається Вам ця, дещо романтична, мелодія, прошу надрукувати її в «Україні». Не можу з епічним спокоєм писати про такі речі, хоч, можливо, це й на шкоду моїй новелі. Сам я її не можу оцінити, бо тут надто багато суб'єктивного, яке я не знаю як буде сприйматись безпристрасним стороннім читачем.

Надіюсь, Петре Йосиповичу, скоро одержати від Вас відповідь. Ви самі знаєте, як я її чекаю.

Привіт Вашій дружині, яка так щиро піклувалася про мене, коли я гостив у Вас у Києві. Як це було давно! Тоді я був рожевий мрійник, посол студентської держави, а зараз? Суворий реаліст, гвардії старший сержант «у відставці», з ногами, повними осколків, з серцем, повним осколків.

Що ж робити: Боже поможи, в дорогу!

Бажаю Вам, дорогий Петре Йосиповичу, всього найкращого в житті. Жду листа.

З глибокою пошаною

завжди Ваш — *Олесь*.

25 лютого 1946

Моя адреса:

м. Дніпропетровськ,
Амур-Нижньодніпровський район,
виселок Ломівка,
Клубна, 17

Олесю Терентійовичу Гончару.

або:

Дніпропетровськ,
головпоштамт,
до вимоги.

3 березня 1946

Бережному В.П.

Здрастуй, Васильок!

Коли мені дали листа і я з першого слова адреси впізнав твій почерк, то ти воскрес із мертвих. Мені чомусь здавалось, що ти загинув на початку війни. І коли на фронті часом заходила розмова про дружбу і я оглядався в минуле, звідки до мене виходили дві постаті (ти і Л¹), з якими я тільки й був одвертий до найодвертішого, то я говорив:

— Да, був у мене один друг.

Якось я зустрів одного вчителя з Батуринського р-ну, питаю, чи не знав такого в Бахмачі, то казав, що знав. Але намалював мені портрет зовсім не твій, а якогось директора школи.

¹Л. — Леонід Лупан, поет з Поділля, студент літфаку Київського держуніверситету, з яким Гончар познайомився заочно, а в 1936 р. зустрівся в Києві. В 1937 р. Лупан із групою студентів був заарештований і загинув у гулагівських катівнях. Лише в 1995 р. у Хмельницькому вийшла упорядкована друзями збірка поезії Л. Лупана «Дорога у вічність».

Тепер, коли ти ожив, мені здається, що й моє життя стає повнішим і осмисленішим. Адже, як це не дивно, після тебе і Л. ось п'ятий рік я ішов, зустрічаючи тисячі, десятки тисяч людей, простих і попів, але ні перед жодним не сповідався. Голі дерева, крижаний вітер — холодно, правда? Питаєш:

Чи ще є мрії?

Чи є хоча тінь романтики?

Дивні питання! Хіба вони можуть не бути? Невже й ти не розумів, що то було не хвилинка й минуше, не вичитане лише з книг, а навіки впущене в кров. Мрії? Може, тих нема, але є інші, і не гірші. Романтика? Вона, навпаки, росте й росте, чим більше узнаєш те, що зветься життям. А на нього я, здається, роздивився нарешті як слід. Бачив його і голим, і в лахмітті, і в шовках, і воно давалось мені ощупувати себе, як сліпому.

Живу по-шевельовськи¹. Тільки не маю ні бібліотеки, ні матері. Якось хижина дяді Тома на подніпровських пісках, на глухій робітничій околиці. На кухні — сестра з дітьми, в кімнаті — я з піснями далекій іноземці. За вікном співають п'яні дівчата на вулиці, ті самі, що жахаються мене, як юродивого, коли я йду вранці на заняття.

Що я думаю?

Думаю про Григорія Сковороду, що з палицею ходив по селах, думаючи про Спінозин світ. Про те, що колись ми були дуже наївні й честолюбиві. Про те, що Людмила вийшла заміж з мого благословення, бо я не міг би створити їй щастя через те, що «неприспосований...». Про тих, що я похоронив у Карпатах, в угорських степах і яким зараз непогано. Про те, що колишній друг Білоус не відповідає на листи, бо він у Києві, а я на околиці. Про те, що не можу тобі зараз послати новелу, бо вона занадто стікає кров'ю. Про все, про все...

Мої перспективи. В цьому році кінчаю університет. Питали — куди маєш намір їхати. Сказав — куди хочте. В моєму човні обламався руль. Звичайно, було б добре, якби кудись недалеко від Києва. Тоді ми змогли б бачи-

¹Тобто по-холостяцькому, як жив Юрій Шевельов, чий лекції з укр. мови слухав О. Гончар в газетному технікумі (1934–37 рр.), а потім в Харківському університеті, а також не раз гостював у нього.

тись і говорити. Нам би ставало легше. Чи тобі легко і м'яко?

Пишу. Для серця і з вірності присязі, даній тим шинелям, що, впавши, не підводились. А я стояв над ними і присягався: вирізьблю на камені. А калічити не дам — хай хоч пропаде.

Викликали мене до телефону. З запізненням. Бився в хурделиці 9 км та ще й не знав хто. Думав, Білоус. Але він, здається, не багато про мене думає. Говорив він тобі про мої вірші? Ні? Посилаю дещо тобі — не для друку, а для власного твого читання. Бо ти, здається, там не багато маєш хороших поезій, щоб читати. Такі вірші, як оці, що посилаю, зараз на Україні ніхто не здатний написати, хіба що я та Малишко. Ні Рильський, ні Сосюра. Ти бачиш, який я самовпевнений?

Попробуй мене переконати, що це не так (щодо моїх поезій). Якщо будуть переконливі докази про їх нікчемність — ти виростеш в моїх очах.

Хай тебе не вражає вся ця моя парадоксальна логіка. Взагалі, я помічаю за собою, що я став або дуже дурним, або справді мудрим. Весь світ відображається в моїх очах, як дерева в воді.

Пишу повість про мандри. Здається, ти теж скептично ставишся до моїх писань? Пора. Лишаюсь сам, в однині, поклонником самого себе. Впевнений, як Галілей. Взагалі, переконуюсь, що «жизнь — славное занятие», набагато цікавіше, ніж ми уявляли в епоху чайківщини¹.

Василію, друже мій! Пиши, пиши. Адже, власне, ти нічого не пишеш про себе. Де був? Що чув? Де Катерина? Чим живе Київ, які журнали виходять, що в видавництвах? Адже й ти ж, знаю, щось пишеш. Думаю про видання збірки, узнай, будь ласка, всю практичну сторону цієї справи. Може б, ти й за редактора взявся? Адже від секретаря вже там тільки через тин перелізи.

Чекаю швидко. Побачиш Білоуса — вилай, що не пише, а листа читати цього не давай. Це все — лише тобі.

Мрію, що ти якось, може, вирвешся і прийдеш до мене. Бо мене в Київ не пустять: диплом і взагалі не знають, що я поет, а значить, не цінять. «Затискують!» — як сказав би

¹Тобто в студентські роки, проживаючи в гуртожитку по вулиці Чайковській.

Яша¹. Читав його колесо в якомусь журналі. Бідне гоголівське колесо! Від Рязані доїхало до Луцька і все скрипить.

Бажаю щастя.

Твій *Олесь*.

Р.С. Пиши на главпоштамт, швидше одержу.

20 березня 1946

Бережному В.П.

Здрастуй, Васильок!

Одержав учора від тебе газету з сюрпризом (я її не бачив, доки ти не прислав), а сьогодні і листа маю.

Отже, для мене подвійна радість.

Жаль тільки того рядка, що ви замінили в «Палаці»². Палац від цього дуже втрачає, і навіть виходить деяка кривобока нісенітниця. Адже герой виступає в такому вигляді дуже страшний (а може, й смішний). Глянь, чим він озброєний: 1) «друг» — кулемет; 2) граната в руці; 3) автомат, який появляється в кінці так несподівано, ніби для рифми. Ще б йому кинжала в зуби. А насправді він мав лише в руці гранату і автомат на грудях — так простіше і пластичніше він виступає і правдивіше. Не кажучи вже про те, що «людина з другої планети» вказувала на його приголомшуючу появу, новизну, свіжість. Я певний, що все це ти відчував і коли вже пішов на такі ампутації, то інакше, значить, не можна було.

Послав я тобі цими днями поезію «Генерал Лукач»³, яка мені подобається. Якщо можна дати так, як є, — дай, а коли примушуватимуть каструвати — не треба. Мені було б боляче побачити, замість красуня-рицаря, яким мені являється Лукач, — якогось кастрата.

Дуже вдячний тобі за турботи про мене, щирий мій друже.

¹Йдеться про Чернявського Якова Панасовича, однокурсника О. Гончара по газетному технікуму, згодом редактора волинської обласної газети.

²Йдеться про вірш «В королівському палаці», опублікований в газеті.

³«Генерал Лукач» — цей вірш згодом надруковано під заголовком «Слово про Мате Залку», угорського письменника, що під ім'ям генерала Лукача воював і загинув в Іспанії у 1937 р.

Ти пропонуєш приїхати до тебе по виклику! Зараз не можу, та й не знаю, чи зможу до червня, тобто до державних екзаменів. Проте побачу по обставинах. Звичайно, що хотілось би побувати, тим паче що поезії маю намір тиснути у вид-во цього року. Невже не маю права? Йй-богу, мені здається, що друкують гірше.

Ти пишеш, що Малишко в тебе за стіною. Прошу, дай йому «Лукача», може, підійде в «Дніпрі» втопитись. Взагалі, мені дуже хотілось би почути думку Малишка про мої вірші. Я в Угорщині якось посилав у фронтову газету кілька поезій, адресуючи їх йому (мені казали, що він там працює), але відповіді не одержав. І мене й досі морочить думка: невже він поставився до них негативно? Більше я йому не писав, не бажаючи набридати й нав'язуватись, але слово його цікаво було б почути, бо я його дуже поважаю як поета.

Так Білоус буває в тебе? Ти його вилаяв? Листа від нього і досі не маю, а «Літгазету» він мені прислав. І за те спасибі (хоч жодного слова приписки). І я так і не знаю, що з тими поезіями, що я послав до їхнього журналу. Прошу, узнай дипломатично про їх долю. Мені здається, що від тамошніх церберів їм не буде пощади. Бо щось туго просуваються вони.

Від Панча лист. Справді йому сподобалась моя новела (перша післявоєнна, яку я йому послав). Нібито надрукують в «Україні», та ще, кажуть, і... без поправок. Не доки ж!

А чому ти говориш, що для видання збірки я мушу побувати в Києві сам? Невже через посередників не вийде? Адже моя персона тут нічим не допоможе, навіть може наробити гірш: я не вмю досить вштиво поводитися з людьми, і мене щоразу в таких випадках зраджують очі: якийсь редактор одразу прочитає в них, як я до нього ставлюся. А Павло Григорович [Тичина], певно, не захоче прийняти мене: адже він міністр, а я студент, та ще й по його міністерству. Скаже — киш в Закарпатчину! Бо це ж лише ти мене можеш зрівнювати з Франком та Коцюбинським. Я розумію твої наміри: ти мені впускаєш у кров 'наркотики для посиленої діяльності серця і підтримання духовного здоров'я. Дякую, друже, але я тверезий: я знаю, що я ні той, ні другий, а тільки — Олесь.

Так кажеш — одружений холостяк? Де вона, що вона? Щось і я зазнав подібне — не зрозумію, чи правда, чи снилось-верзлося. Отже:

Ми все женились понемногу,
Когда-нибудь и как-нибудь?

Да! Познайомся через Білоуса або сам з моїм чудесним другом Шурою Єрмоленком, аспірантом. Я певен, що ви здружитесь на все життя, як і зі мною. Дружба, Васильок, у нас зараз — єдина втіха наша, єдиний скарб.

Пиши. Чекаю.

Обіймаю тебе — Твій *Олесь*.

P.S. Вишли хоч фото! Бо я все бачу тебе в синім піджачку.

10 квітня 1946

Безхутрому М.М.

Здрастуй, Коля!

Давненько вже не чути від тебе листогана, чи здоров ти там, чи дисертацію пишеш? А я своєї ще й не починав. Вчора лише одержав від Дмитра [Білоуса] мого Стефаніка з таким епіграфом:

Певен я, що про Стефаніка
Втнеш ти краще за Степаніка¹.

За Крижанівського тобто. Але бачу, що, мабуть, таки не втну, бо був зайнятий тут одною річчю, а зараз уже екзамени на носі. Доведеться халтурити.

Налагодив же я зв'язки з Панчем, Єрмоленком, О. Юренком і іншим нашим братом. Попробував друкувати свої вірші. В «Літгазеті» ти, певно, читав, крім того, були ще в «Молоді України» за 6.III і 29. III. Але вірші, мабуть, закину, бо, кажуть, проза виходить вдаліше В № 4 «України» дивитимешся, буде моя перша післявоєнна новела. Панч похвалив. Каже «добре, синку».

З роботою ще нічого не вирішив, здається, таки доведеться посуватися «вперед на захід». Зрештою, я ставлюся

¹Про творчість письменника Стефаніка Василя Семеновича (1871—1936) О. Гончар писав дипломну роботу. Д.Білоус прислав йому твори Стефаніка і брошуру Степана Крижанівського «Василь Стефанік».

до цього майже байдуже. Може, правда, потім буду каятись із-за цієї своєї безтурботності.

Як там Гриша Тютюнник? Що він пише, чим дише? Передай йому мої найкращі побажання. Мені просто шкода, що йому все якось не везе. Може й, не везе тому, що хорошо пише. Він хлопець із справжнім серцем. Вітай його і всіх наших, «последних из могикан».

Привіт дружині.

Пиши, друже, чекаю.

Твій *Олесь*.

10.IV.46

Дніпрогра

11 квітня 1946

Бережному В.П.

Здрастуй, Васильку!

Одержав сьогодні від тебе і лист, і газету і щиро дякую, що ти мене тягнеш так уперто за вуха в літературу. Зміни в вірші — не по-варварському зроблені, одна навіть зовсім вдала — краще, ніж було.

Жаль, що мій Лукач не підійшов по характеру ні тобі, ні Малишкові. А я вважав його одною з кращих своїх поезій. Суть, звичайно, не в самому Лукачеві як людині. Очевидно, те, що я хотів сказати, суто-суб'єктивне і не доходить до постороннього. А це — самий справедливий при- суд написаному: думка іншого.

Ти пишеш, що дещо все-таки Малишкові сподобалося. Це мене тішить. Його атестація для моїх творів важить багато, бо ти ж знаєш, що я його щирий прихильник і думку його високо ціную. З цим листом надсилаю дещо за твоєю порадою, може, втопиться в «Дніпрі». Прочитай спершу сам. Коли що сподобається — давай Малишкові, а що не сподобається тобі — не давай і йому. Я хочу друкувати лише те, що подобається тобі і таким, як ти. Відчуваю, що коли й буду письменником, то буду — «для немногих».

Кепське діло зі збіркою. Запитував і Панча про це, радить здати, але каже, це тільки, щоб залежувати чергу на той рік. В цьому році нібито вже плани затверджені і більше — ніхто не лізь. А взагалі, приглядайся до всіх дірок, які лише треба за-

гатити. Проте до літа вже, здається, не візьмуся за неї, бо з 20.IV. екзамени, а я ще нічого не робив, кінчав повість, кінчив теж не так, як хотілось, а все ж таки вишло днями її Білоусові, хай хоч дадуть мені кочергою по лобі.

Наша зустріч. До літа в Києві не зможу бути, інакше це значило б провалитися з університетом. А ти ж згодишся, що університет кінчати в житті доводиться не часто і треба поставитися до цього з належною серйозністю. Але зустрітися ми *повинні*. Я гадаю, що ти будеш на травневі у мене. Хоч літаком прилети. До нас є рейси з Києва. І погуляємо, і наговоримося. Васильку, брате, приклади зусиль, і спритності, і таланту — приїдь! Прилети! Прийди!

Радиш мені з дипломом в зубах заявитися в Київ. Боюсь, що це не вдасться. В газету — не хочу, говориш, журнал — але ж там повно білоусих гриньків¹.

Читав твою рецензію. Страшно стало. Хіба таки можна так вбивати одним ударом живу людину? Я не читав, що він там написав, але, ей-право, не заздрю йому і боюсь. Що, як ти і на мене накладеш такий удар?

А взагалі, будь об'єктивним, не піддавайся дуже першим емоціям. Якщо в людини є якась іскра Бога, то її знищувати одразу так — гріх великий. Але повторюю, я того бузку не нюхав, не читав і вірю твоїй об'єктивності і чуттю правди.

Чи зазнайомився ти з Єрмоленком?

Крім того, чи порадиш мені женитися? Чи скажеш: «Нікогда, нікогда не женись, мой друг!..»

Пиши, пиши частіше (коли можеш, і без черги, не лише відповідаючи на мою епістолу).

Новела моя йде в № 4 «Україні», коли тільки вискочить з ротатії, вхопи її і сюди.

За погоду на «Дніпрі» напиши, чекаю, чекаю.

Щиро тисну руку — твій *Олесь*.

P.S. Надсилаю фото. Такий я зараз (говорять, що такий). Жду від тебе.

¹Мається на увазі, що в журналі «Вітчизна» працювали Дмитро Білоус і Дмитро Гринько.

Здрастуй, Митя!

Одержав від тебе цілу бібліотеку, за яку не знаю просто як тобі й дякувати. Особливо став мені в пригоді Стефанік і Степанік, бо я оце «берусь» нарешті за диплом. Берусь, хоч треба було вже давно взятись і навіть здати. Але мене їла весь час оця повість, яку я сьогодні Вам надсилаю. Майже три місяці, сто днів і сто вечорів я віддав цим ста сторінкам. Тепер тільки не вистачало, щоб ви сказали мені: не піде, недосконало, недороблено і т. д. і т. п. Боявся посилати на суд такої суворої колегії, але врешті відважився, інакше вона б іще мене їла і з'їла б, врешті, мій диплом і університет. Прочитав її сьогодні востаннє і вирішив слати. Звичайно, можна б зробити краще, але чомусь здається, що вона вже не гірша від тої укр. прози, що зараз друкується. Взагалі ж, немає ніякої речі, якої не можна було б зробити кращою і яку вважав би зразком і був нею внутрішньо задоволений. Ти розумієш це.

Гадаю, що, хоча в повісті і не все нове (та й не може бути про війну все нове, бо вона сама, сука, дуже стара), а проте, здається, є дещо й таке, чого ще не було сказано в нашій літературі. Це перша частина твору, який я задумав. Тут я не виходжу далі за межі полка, навіть роги. В подальшому хочу дійти до генералів. В цій частині хотів більше показати, як війна нас учила і як ми Європу вчили. В наступних частинах мрію змалювати і те, як ми в Європі учились (про це навіть Молотов говорив). Але це поки що далекі плани. Все залежатиме від цієї частини. Якщо вона провалиться, то, звичайно, провалиться і весь задум.

Може, там будуть в претензії, що рукопис неохайний, але прошу тебе, брате, вступитись, бо рукопис мій чистішим ніколи й не буде. Двадцять разів ще переписав би і все одно знаходив би щось не так.

Надіюсь, що ти все зробиш, Дмитре, щоб він не залежувався під сукном і попався *розумному* (без лапок) критикові. А яка вже буде подальша його доля — жити чи вмерти — це вже залежить не від нас, а від Бога.

Ще одно. Чи відомо тобі, друже, що я не маю від тебе ще жодного листа. Телеграми є, бандеролі йдуть, а твого голосу все-таки не чув я ще.

Велику, правда, грає роль
Твоя для мене бандероль,
Але віднині, Дмитре, ти
Писати мусиш і листи.

А чим я тобі зможу за подарунки віддячити? Подумав і вирішив хоч фото тобі ще послати, бо більш нічого не маю ліпшого (хоч і це не занадто «лепо»).

Шлю ж тобі портрет (без рами),
Жду ж – листа і телеграми.

Як одержиш повість, повідом телеграфом (твій любий засіб зв'язку), щоб я не турбувався, що вона десь читається на пошті якимось шпекіним¹. І ще раз прошу дати її на рецензування якомога скоріше. Це, я знаю, в твоїй владі. Взагалі, я надіюся на твою братню (я зараз гаркавий і «р» не вимовляю) руку.

Пиши, чекаю з нетерпінням.

Привіт моїм друзям і знайомим.

Бажаю успіхів.

Твій *Олесь*.

11.04.46,
Дніпроград

P.S. Читаю зараз збірник «Театр і естрада». Проза справляє жалюгідне враження. Прочитав, напр., новелу Байдєбури «Помста» і не знайшов жодної фрази, не купованої на літ. ринку.

Твоє «Скільки в селі німців» – чудова мініатюрка (не ради компліменту). Мені здається, це набагато вище стоїть від твоєї лірики (яку я читав у «Дніпрі»). Гадаю, що саме в цьому жанрі твоє справжнє місце. Уявляю тебе в майбутньому чомусь не ліриком, а королем українського сміху. Але про це...

Як кінчу я університет,
Ми поговорим tête-à-tête.

О. Г.

¹ Шпекін Іван Кузьмич, почмейстер, одна з дійових осіб комедії «Ревізор» М. Гоголя. Мав звичку читати чужі листи.

Вітаю тебе, друже, з Великоднем!

В дні цього найкращого із наших слов'янських свят я особливо часто думав про тебе. Коли я сиджу в кімнаті і чую радісні дзвони, що долітають від церкви, і весь світ в цей ранок мені здається особливим, ніби і справді воскрес Бог і йде по землі, розсіваючи щастя, злагоду між людьми, — то я хочу з тобою поділитися своїми думками і почуттями, палко хочу, щоб ти сидів тут, поруч зі мною. Не знаю, як в інший час, але в цей великодній світлий ранок я зміг би переконати тебе, що не можна бути таким песимістом, як це випливає з твого листа. Хоч на один ранок, а тебе переконав, що життя, незалежно від нас, «до безумства прекрасне» і сповнене ясного (а не сліпого) кохання. Хоч, повір, я зараз зовсім не закоханий і не п'яний і говорю це зовсім тверезо і буду говорити завжди, хоч які каміння й терни розстилатимуться переді мною. В цьому я твердо й уже неодноразово переконався: чим більше було тернів цих підо мною, чим гіркіше було для мене особисто повітря, тим виразніше бачив я — яка красуня така оця наша зелена планета у білих квітах міст!

Дописавшись до цього, я вже бачу, як ти починаєш іронічно посміхатись, і тому я беру в руки віжки своєї душі.

Щиро дякую тобі за фото. Мушу, по-перше, сказати комплімент невідомому мені фотографу: це не просто фото, а твір мистецтва. І ця оградка, і весняна гілка, і синя (я бачу, що синя) Україна за Дніпром, і Василь Бережний у задумі (я дивлюсь і бачу, що ти й думаєш в цей момент!) — все це схоплено чудово! Я давно бачив таке натуральне і таке змістовне фото.

Дякую тобі за «ходатайство» перед Малишком. Я переконуюсь, що він саме такий, яким я його уявляв. Ти радиш йому написати. Але в мене немає зараз відповідного приводу. Посилати щось з поезій — немає такого, як би я хотів, а писати просто так — якимось незручно, боюсь набриднути. Передай краще йому моє сердечне вітання. Пізніше ми або познайомимося з ним особисто, або я таки напишу.

Чи не брав ти ще в Дмитра моєї повісті? Можливо, вона тебе розчарує, бо вона скороспілка. Їй, мабуть, не впхатися в журнал ще й через те, що там є немало такого,

що наші критики звать «проблематичним». Я, правда, гадаю, що якраз проблематичне і цінне в художньому творі, інакше для чого ж він взагалі. Але — краще візьми прочитай. Для газети, мабуть, ти нічого звідти не вибереш, розділи тісно переплітаються. А думку свою напиши і постарайся вгадати, яким духом дишуть тамошні цербери на цю річ. Бо від Дмитра я одержую лише бандеролі — а листа й досі жодного нема.

А тебе я таки чекаю на травневі до себе. Невже ти не можеш буквально на три дні відпроситися? Випробуй свою силу волі і телеграфуй, коли тебе зустрічати.

Бо я в Києві не знаю коли буду. Твої поради — з'явитися тут з дипломом у зубах і жувати його, затиснувшись десь у Дмитра і його «ущільнивши», — відірвані від реального ґрунту. Поговорити, поговорити треба нам, Василю!

Я чекаю.

Про Єрмоленка спитай у Білоуса, він скаже все що треба.

Жду тебе. Міцно тисну руку.

Твій *Олесь*.

23/IV.46
Дніпроград

4 травня 1946

Білоусу Д.Г.

Обіймаю тебе, друже!

Одержав твою телеграму, що повість прийнята. День Перемоги для мене наступає раніш дев'ятого травня, не збігається хронологічно з задекретованим. Будь певний, Дмитре, я добре розумію, наскільки зобов'язаний у цій справі твоїй допомозі! Простягаю до тебе руку, а ти далеко. Говорю тобі багато хороших слів, а ти не чуєш. Проте знай: якщо буде з усього цього успіх — це буде також і твій успіх. Ти, я знаю, скажеш: із нічого не можна було б зробити щось. Це так, але згодься, що без тебе довго мені довелось би тупцюватися по різних інстанціях та дистанціях та просто станціях. З усього цього з залізною логікою вишиває висновок, що коли ми зустрінємось, то нап'ємось не інакше як до зелених чортиків. А зустрінємось ми, я

думаю, не пізніше як на початку липня. Зараз я здаю свою елоквенцію, роботи до самого пупа, звівся нінащо (бо знаєш же, що я не ледащо).

Мене залишають в асистентурі. Сам ще не второпаю, що це за звір, але поки що довелось згодитися, щоб не ганяли як солоного зайця по Закарпатах, не заважали мені в моїй роботі. Друга і третя частини моїх Європ повинні бути вже просторішими континентами. Африка-с! (Ти скажеш – пустиня Сахара?)

Тепер відносно «Стрілки». Ти її, звичайно, даватимеш передруковувати на машинці. То прошу, якщо буде можливо, зробити так, щоб вискочив один зайвий екземпляр. Бо я, грішним ділом, задумав перти цю річ разом з деякими новелами у видавництво. Ти, між іншим, не можеш там дізнатись, які перспективи відносно таких прожектів. Напиши, ради Бога, хоч зараз листом, роз'ясни, темний єсьм.

Тепер щодо назви: «Стрілка» мені не дуже подобається. Чи не порадив би ти мені щось таке... ударне?! «Ударяюще»! Хоча про це, я думаю, не пізно ще буде поговорити і при нашій зустрічі. Взагалі, я надіюсь по приїзді ще добре розчесати і продраїти мою «Стрілку». Після машинки воно завжди якось видніше. Хто рецензував?

Пиши, напиши, Митя.

Ти ж у липні будеш у Києві? Нетерпляче жду цього нашого рандеву.

Вітаю тебе з Днем Перемоги, бажаю, щоб у цей вечір на київських висотах тебе розцілувала найніжніша і найкрасивіша киянка!

Бажаю щастя, багато щастя тобі, брате!

Твій *Олесь*.

4/V.46

P.S. В якому № планується дати повість?

3 червня 1946

Тараненку В.

Здоров, Василю!

Одержав оце від тебе листа, дякую, що не забуваєш давніх друзів. А Юренко писав, писав, а це чогось раптом замовк. Мабуть, заклопотаний демобілізацією.

Отже, ти — кадровий. Чого ж — це непогано. А я «цівіль». Війну одбехкав солдатом, дослужився до унтера (старший сержант), заробив три «Отваги», «Славу», Червону Зірку і, демобілізувавшись, знову взявся за своє: вчуся, вірніше, довчаюся. В цьому році (навіть в цьому місяці) кінчаю всі науки. Не женився, бо не хочеться злиднів плодити — сам живу в сестри та в зятя на шії.

За війну майже нічого не писав і зовсім нічого не друкував. Було не до цього. Зараз починаю розгойдуватись, але науки заважають і писати, і женитись, і гуляти. Я вступив одразу на 4-й курс (в січні), і за це півріччя довелось поряд з поточними предметами здавати і за минуле півріччя, і за весь скорочений 5-й курс (тепер чотири). Але здав все на відмінно і не лисий ще. Отже, я просто трудяга, «заурядной», як ти пишеш, «провинциал». Про те, щоб стати «порядочною сволочью», не мрію і іншим не раджу: цього добра, здається, досить, не варто його ряди поповнювати.

В цьому місяці здаю державні экзамени, захищаю диплом і їду в Київ. Звідти до дядька в Суху, а потім в Будинок відпочинку. Працювати залишають тут при університеті асистентом (ганяти собак навколо кафедри), але є шанси влаштуватись в Києві: там чимало моїх харківських університетських друзів і вже в міністерстві обтяпали мені виклик туди. Але я ще не вирішив остаточно. Поїду подивлюсь. Взагалі-то, я мрію про аспірантуру — якщо цей рік не вступлю, то на той рік обов'язково.

Літературна робота? Що про неї можна говорити? За ці півроку дуже мало вдалось зробити. Надрукував кілька поезій, та ще дещо буде друкуватись в журналах («Дніпро», «Україна». Ви їх там бачили коли-небудь?).

Ти питаєш про А. П. Лісного. Здається, підійми руку і махни. Чув, що він себе чимось скомпрометував в часи окупації і зараз десь далеко. Та Олесь [Юренко] же був недавно у В. Вакулівці, він повинен би знати про це точніше.

А коли ти будеш на Україні? Якщо не раніш вересня, то ми зможемо зустрітись, бо до того я «літатиму».

Пиши про себе, про середовище, бо я там, де ти, не був і не уявляю як слід. Мені довелось кочувати на півдні між циганами: в Румунії, Угорщині, Трансільванії. Війну кінчив під Прагою, в Празі в дні Перемоги попили і закохались навіки. А тепер поетизуємо й романтизуємо.

Недавно, між іншим, одержав листа від дядька, передає привіт Рясний. Він і досі зав. парткабінетом. Росте Рясний. Хоча подумати й так: не вік же дерево росте вверх, колись зупиняється і приносить плоди.

Кінчаю, пиши, друже, якщо не став дуже ледачий. Я тобі, може, з Києва напишу.

Бажаю щастя.

Твій *Олесь*.

P.S. Вася! Невже це ми ходили на пошту красти журнали, а на полустанок — слухати, як співають і кличуть поїзди? Яке голубе...

8 червня 1946

Бережному В.П.

Здрастуй, Василю!

По-перше, новина — від Яші [Чернявського] лист і купа фейлетонів. І фото. Він там як міністр Тимчасового уряду: в шляпі, з сигарою в зубах. От тобі й Яків! Нагадує про нашу присягу відзначати 30 червня червоним вином наше прощання з ліцеєм. Було б добре відзначити це нам вкупі. Але не знаю, чи встигну бути до того часу в Києві. Побачиш Сашу — агітуй, щоб не тікав з Києва до липня.

Читав твоє «Побачення». Коли одкрив — думав, що ти вмієш вгадувати думки на віддалі. В мене теж є новела «Побачення». І теж жінка, і з квітами. Довелось міняти заголовок (вийшло на краше). Що можу сказати? Новела хороша, щира, але занадто тяжка. По-моєму, ти перевантажуєш її психологізмом і непритомностями. В ній не вистачає повітря, як кажуть про картини. Правда, це тут, може, й виправдовується худ. настановою.

Погано: «горошинки сліз», «павутина зморшок», «ковалі в скронях», — погано, бо збито. І ще, якби на мене, то я б не вводив епізоду, як вона знайшла тубель. Теорія ймовірності — проти цього. Ти скажеш — це зав'язка й розв'язка. Але, гадаю, цим не варт дорожити, коли йдеться про правдоподібність. А в цілому — річ краща, ніж багато інших, що друкуються. Де ти її друкуєш?

Я з «Вітчизни» одержав екземпляр повісті передрукований. Можна вважати, що повість «надруковано» (ти-

раж: 2 шт.). Ніяких зауважень не прислали. Хочуть, щоб догадався. «Дніпра» не одержав.

В попереднім листі я запитував тебе про виклик. Не витанцюється?

Привіт друзям.

Пиши.

Щире вітання.

Твій *Олесь*.

8.VI.46

22 червня 1946

Бережному В.П.

Здрастуй, Василицу!

Здав останній державний екзамен. На «5». Отже, всі 4 курси — п'ятьорочні. Це лиже приємно моє академсамолюбство. Лишилося захищати диплом, що буде днями. Отже, зараз, дорогий друже, не можу ніяк їхати до Вас, хоч душа рветься. Це все одно що кинути збудований будинок, не поставивши дах. Ти, я гадаю, згоден з цим, і Саша теж згодиться. Не сердьтеся, друзі!

Ти згадуєш, що Олекса Ющенко там щось говорив про мене? Що саме? Мабуть, непогане, бо наш Бейлінов, приїхавши з Києва, відшукав мене. В Дніпропетровську я почав існувати для наших жерців літературних. Там йому щось говорили харків'яни, донбасівці (Клоччя), Дмитро [Білоус] і, здається, навіть переборщують. А Олексі передай мою вдячність, що підняв голос за далеких, невідомих...

Буду, мабуть, 30 або в перші дні липня. Саші шире вітання, і скажи, хай уже нікуди не мандрує, адже літо ще велике.

Якщо зможеш дістати № «України» з моєю новелою — надішли (повинна йти в №4).

Яші я написав, щоб приїхав у Київ на ралець. Але він збирається лише в половині липня бути з супругою і со чадками.

Я, очевидно, оженюся, бо ночі дуже чудесні, дуже запашні і я зустрічаю світанки в саду. А вдень ходжу не по землі, а бреду весь час в рожевому океані по саму шию.

Він затопив усю землю і хлюпає, хлюпає весь час вище пліч мені духмяними хвилями. Це буде або величезне щастя, або розчарування назавжди. Але ні, не може бути розчарування! Я зачарований наскрізь, в крові, навік!

Пиши, Василюку, обіймаю, привіт Дмитрові, Саші і всім друзям.

Твій *Олесь*.

7 серпня 1946

Бережному В.П.

Здрастуй, друже Василюку!

Одержав твого листа. Радий, що ти взявся за роботу не жартома. Повір, що це єдиний вірний шлях – працювати, працювати. Без цього всі найгеніальніші плани будуть залишатися планами. І ти почав з того, що треба: з сучасної літератури. Раджу навіть спробувати втнути рецензію на якусь із них. Це тренує розум, не дає всихати здібностям. А надрукує хоча б той же «Дніпро». Да, з «Дніпром»!.. Я тобі писав узнати про гонорар за «Танкіста» (№3), а ти наробиш шуму більше ніж треба: справки наводив у редакції і т. д. За останні поезії я гонорар одержав у «Радянській Україні». Але це вид-во почало виплачувати лише з №4 починаючи, а до того журнал видавало вид-во «Молодь», отже, по №3 десь гонорар у нього. Невже ти не второпав? Василю, Василю...

«Альпи» послав у «Вітчизну», боюсь, щоб не пропали на пошті. Назва, звичайно, краща від «Стрілки». Просто, велично і навіть символічно. Може, правда, це лише для мене це слово огорнено своєрідною трансільванською романтикою і ароматом. Я написав вже кілька нових розділів, і тому назва і з боку фактичного цілком відповідає. Вся дія зосереджується в основному в Альпах. Узнай, будь ласка, у Дмитра, чи одержали і в яку шухляду запхнули. Я вже ходжу навколо другої частини і приношуюся, з якого боку взятися добати: переді мною поки що глиба каменю.

В університеті – погано. Житла не дають. Ходити знов цілу зиму – неприваблива перспектива. 12 кілометрів. Бачу, доведеться гризтись – найнеприємніше заняття, якого я в житті завжди хочу уникнути, і не завжди це вдається.

З Валентиною — цілуємось.

Як Саша? Що ж він мені на листа не відповідає? Чи він, може, чого образився? Запитай.

Новиною для мене прозвучав твій закид — «не захотів сфотографуватись...» Василю! Звідки це ти взяв і для чого взяв? Це несерйозно.

Що чути від Яші? Він мені не відповів на листа. Як тобі це подобається? І що я можу після цього про нього сказати, щоб не було богопротивним?

Пиши про всі київські новини літературні і кололітературні. Бо я зараз навіть газет не читаю. Читалку закрили на літо, і я бачу лише те, що — у вітринах, коли буваю в місті.

Добре, що ти вирішив менше займатись самоаналізом. Тільки дивись не почни займатись тепер аналізом самоаналізу і боротьби з ним. Працой, брате, і да спасен будеш!

Іноді це скучнуватого, буває й тут іноді, коли місяць увечері примеркає, хочеться на нього завити. Бери нерв, клади на зуб і закушуй, як кінь вудила! Війо!

Пиши, чекаю.

Привіт всім друзям.

Міцно тисну руку.

Твій *Олесь*.

7.03.46
Ломівка

11 серпня 1946

Білоусу Д.Г.

Здрастуй, Митя!

3-го серпня я послав Вам повість, але минув ось тиждень, а від Вас ні слуху ні духу. Ти розумієш, як це мене турбує: всякі думки лізуть в голову. Думається, може, якийсь шпекін вирішив стати мінометником і опановує лесь у кутку повість, як кіт сало. Правда, може, він від цього сала й не поглядшав би, але я напевно — схуд би: три неділі вбив на переробку, а тепер довелось би чотири.

Але припустимо, що все щасливо і повість у Вас уже на столі і Ви дивитесь на неї здивовано: була «Стрілка», обертнулася в «Альпи». Була тонка, стала ніби вагітна. Не

бійсь, Дмитре: вона завагітніла в «місяці іюлі» і повинна о зродити щось путнє.

Ти не забув, що я тебе просив? Передрукувай в 2-х екземплярах (а коли можливо, то і в трьох). Один — Вам. Другий — Башмаку. Що стосується останнього, то ти, друже, приклади вже братніх і блатніх зусиль. Якщо вийде щасливо, запевняю, Митя, що віддячу тобі і ніколи цього не забуду.

Тут у нас задумали альманах дніпропетровці і стають мені на горло, щоб я дав їм цю повість. Думаю, що інтересам журналу це не зашкодило б, бо альманах вийде пізніш журналу. Для цього я й заїкнувся про 3-й екземпляр. Але коли не зможеш його викроїти, то, очевидно, Ви змогли б потім рукопис мені повернути для альманаху? Але коли вдасться вигадати 3-й екземпляр — зроби. Головне ж — Башмак¹.

Я зараз ходжу й оближуюся, поглядаючи на сировину 2-ї частини. Взятись поки що не можу, бо, правду кажучи, нервую ще «Альпами»: чи одержали? Коли йде і т.д. А коли з цим уже буде покінчено, коли «Альпи» ми поставимо з тобою на сталеві рейки, тоді я вже засучу рукава...

А так никаю сюди та туди, ходжу на Дніпро, все мрію, щоб він протікав не лише від тебе до мене, а й навпаки — від нас туди вверх, тоді можна б поплисти.

Ще не оженився. Цілуємось. Так менше турбот і більше приємностей. Ночі в нас місячні цілий місяць, всі чотири чверті.

З Києва вістей ніяких, Саша вмовк, чи він там ще єсть, чи змандрував куди з саквами на плечах?

Пиши, друже. Пам'ятаєш, ти обіцяв... навіть писати листи! А я й телеграми не дїждуся.

Привіт друзям.

Бажаю сердечно море всього найкращого!

Твій *Олесь*.

11.08.46

¹Башмак — Яків Баш, на той час директор видавництва «Радянський письменник».

Здрастуй, Митя!

Ти мене чудово приголомшив. Лист! Я вже думав, що ти зламав дану тобою присягу, і недавно доручив Василеві сказати тобі кілька тирад із шоферського жаргону. Бо як я чекав! Мене тут колеги налякали, що рукопис може пропасти на пошті. Але — милостив Бог!

Жаль, що не встигли «Альпи» в 10-й, 11–12-й, вийдуть, напевно, не раніш лютого? Довго чекати, нетерплячка лоскоче. А ще прикріше, що повість ви «відстукали» в одному екземплярі. Як же ти недогледів, Митя? Я ж тебе так просив! Це б вона уже була в Башмака. Благаю: вирви якось рукопис із тої шухляди! Якщо вид-во не прийме повісті, написаної від руки, дай, хай хоч в рахунок майбутнього гонорару, «перестукають» чи як там краще. Одним словом, волаю до тебе, друже, зроби що треба, доведи вже почате до кінця, адже, здається, ти зробив уже більше, ніж осталося. Надії — на тебе, Митя, більш ні на кого. Та ти це знаєш.

Альманашники (тільки не «монашники») тут беруть мене за барки. Вважають і трактують мало не віровідступником. Одбиваюсь обіцянками. Можливо, правда, доки вони зберуться, то в мене буде і друга частина. Бо вони збираються повільніше, ніж я пишу. Ти кажеш, повість велика для альманаху? Так вона й планується тут посісти «царське місце», іншого чогось такого нема. Поезії, але вони займуть місця не в партері, а на гальорці.

Кажеш, в радіокомітеті питають новел? Незабаром я тобі вишлю. Хай почекають: я їх більше чекав.

Для «Укрполітвидаву» мріємо зробити з Костем [Дроком] (в календар). Але боюсь, що це лишиться мріями. Кость чудовий парняга, але занадто поет, тобто ледар безпросвітний. Ділову кашу з ним дуже важко варити. Але будемо старатися щось угнути.

Від Миколи Безхутрого я одержав листа, пише, що сам їде в Київ, а перед ним туди поїхав Бакуменко [Данилю] з трьома книгами. Напевно, ти зустрівся уже і з Миколою і Данилом Деркачівськими. Пиши, чи були дуже п'яні.

Ми тебе чекаємо тут з Костем. Хоча, видно, на весілля ти й не попадеш (вірніш, воно не попаде на тебе — відсу-

вається, як міраж!), але можу присягнути, що нам буде весело. Їдь!

Тирса, яка летить від В/журналу, до нас не дуже долітає. Мабуть, її, коли мандрує, розносить по степах вітер-вітровіння, як чортове насіння. Але «Вітчизна», може тому, що її питома вага важча від тирси, доходить — на вітху дніпроградцям.

Чи скоро буде читати Юрій Іванович [Яновський] «Альпи». Я тобі вже писав через Василя попросити його пройтись по «Альпах» з наждаком, може, заблищать. Чи не краще буде ще написати йому й особисто листа. Як ти порадиш, Митя?

Де ж це Саша [Єрмоленко]? Одержав від нього з батьківщини Каменяра телеграму, і знову тиша.

Надіюсь, що ти не підеш за його прикладом, не вартим наслідування, і знову сядеш мені білим крилом листа. Чекаю, як побачення. Привіт братові, Вашій колегії і всім колегам-друзям.

Над чим ти зараз працюєш? Їхатимеш до нас — захопи, почитаємо.

Бажаю найкращих успіхів у житті й творчості.

Жду відповіді, друже. Сердечно тисну руку.

Твій *Олесь*.

25.08.46

Дніпроград

P.S. Твій дотеп щодо «роману» несподівано нашттовхнув мене на таку думку: чи не назвати всю цю низку романом. Чим далі окреслюється весь цикл в цілому, тим більш переконуюсь, що це буде справді роман. Спочатку я гадав, що буде всього три частини — три повісті. Тепер уже бачу, що буде не менше 4-х або й п'ять. Коло героїв дедалі поширюється. Друга частина більш романічна, ніж перша. Далі буде так само. То, може, під «Альпами» дипломатично не ставити нічого? Бо що ж це буде за «повість» із 4-х чи 5 повістей? Це роман таки, чорт візьми! Що ти скажеш?

*P.S.*₂ Хто у вид-ві читатиме «Альпи»? Дізнайся, будь ласка. А може, вже й відгук буде?

Здрастуй, друже!

Я був зворушений тим, як ти сприйняв критику на «Модри Камень». Ти «замахав руками», ти «голосно заговорив». І це не один ти. Чимало людей, які розуміються на справжній літературі, в цей день замахали руками. Але факт фактом. Я виходжу в світ з тавром на лобі. Вся біда в тому, що мої друзі махають руками в чотирьох стінах, а вороги-наклепники мають подвійні горлянки. Їх чутніше. Чи не міг би ти був з журналом в руках піти в «Р. У.» до завітвідділу? Дати йому – хай прочитає. Я певен, що він не читав новели або читав та забув. Нічим іншим не можу пояснити того, що вони могли допустити таку фальсифікацію: адже приписано прямо протилежне тому, що є в новелі.

Як би там не було, але я паралізований. Я хотів би одного: щоб література відчепилась від мене, не переслідувала мене, як манія. Інакше вона мене стратить. Може б, уже стратила, коли б не худеньке дівоче плече, на яке я оперся. А далі – відчуваю: не вистачить сил. Досить. Не пишу, звичайно, нічого, робити взагалі нічого не можу. Цей удар для мене був тим тяжчий, що він із-за спини, я його ніколи не сподівався. Очевидно, все це відіб'ється і на долі «Альп», і взагалі на долі. Підтримки чекати нізвідкіль, кожний озирається.

Що ж? Запряжусь в університет і працюватиму, як віл. Живуть же люди без літератури, п'ють пиво і примовляють: будь ти проклята.

Пробач, Васильку, я навіть написати не можу до ладу.

Хотів би стати пастухом або морським рибалкою.

Пиши, якщо матимеш змогу.

Бажаю кращого, ніж сам маю.

Щире вітання!

Твій *Олесь*.

2. IX. 46

Понеділок

Здрастуй, Митя!

Хоч шматочок мені весни
Надіслали твої Курмани!

Дякую! Одержав і листа, і листівку. За моїми розрахунками, ця епістола вже не застане тебе в Курманах, тому адресую на Київ. Радий, що повість іде на зло всім ворогам. Цікаво, хто ж це ті редакційні обивателі, що навіть «Альп» злякалися? І чим вони це мотивували? Напиши, як можеш, це буде, звичайно, між нами. Невже і Козаченко — Брут? Цікаво дуже було б мені зараз докладніше почути, що там взагалі з нею робиться: чи в наборі? чи ріжуть? хто ріже і що ріже? Коли — хоч приблизно — появиться цей номер? Прошу тебе, Митя, про-пи-ши все це мені. Я дуже хотів би, щоб вона (повість) пройшла якомога більше суворих (але вмілих) рук. Про це я вже написав Юрію Івановичеві [Яновському]. Просив перетерти її з піском, оперувати, ампутувати *нещадно*, де треба. Не хочеться, щоб якийсь голодний песиголовець дістав хоч найменшу змогу, вчепившись за якесь місце, слинити всі «Альпи». Не знаю, скільки уваги вділить їй Юрій Іванович. Тебе, Митя, також прошу: прочитай свіжим оком після курманівських курортів і пострижи, де треба. Бо, знаєш, все це писалося до мамаєвого побоїща. Тепер я, звичайно, порозумнішав. Зараз працюю над «Будапештом», озброєний великим досвідом останніх місяців. Повість закінчена, зараз чищу і переписую. Гадаю, що в кінці місяця зможу вже надіслати до вас, на суд праведний. Розрахунок такий, щоб вона теж вискочила в цьому році. Бо думаю ж до ХХХ-річчя Жовтня написати ще принаймні дві частини. А тут уже мучить тема про Лялю Убийвовк. Здається мені, що я про неї зміг би написати так, як хочеться: ліричну, білу, яблуневу повість. Чи, може, вже хто пише (з прозаїків)? Прозондуй, Митя, ґрунт, щоб я ні в кого не відбивав хліба.

«Альпи» — прошу тебе, друже, — тхни Башмакові. Хай хоч вони залежують чергу. Бо «Будапешт», надіюсь, швидше піде. Сучасніший.

Да, можеш мене вітати: член ВКП(б). Приймали вже після тих пасквілів у «Р. У.». Дуже було мені приємно, що люди найшли в собі досить партійної і громадської мужності побачити, що біле таки біле, а не чорне.

Після цього урочистого акту я, між іншим, почав був переговори з Сашею про перебазування в Київ. Тепер, коли я тут з усіма справами все оформив, я міг би ризикнути. Хочеться перевестися в київську асистентуру. Але Саша чогось мовчить.

Не мовчи ж хоч ти, Дмитрику. Інформуй про всі нюанси. Привіт друзям. Бажаю тобі особистих успіхів у житті й творчості. Читав твій фейлетон в «Мол. Укр.», Вася прислав. Фейлетон — чудесний. Пиши.

Твій *Олесь*.

З.Х.46

P.S. Може, побачиш брата — передавай йому привіт і запитай, чи конче потрібна їм для календаря ота стаття. Бо не хочеться даремно вбивати час.

9 жовтня 1946

Юренку О.С.

Да, друже. Довго ти мовчав. І далеко опинився. Боюся, коли б ти там і не застряв. Одпустиш вуси, станеш кубанським козаком. Так як я оце причалив до Дніпра, пришвартувався, а тепер уже й з місця важко знятися. Замулило якір. Але по весні намагатимусь знятися.

Новини? Не знаю, що тобі й писати. Невже ти жодної української газети не одержуєш? Вийшла постанова ЦК КП(б)У про журнал «Вітчизну». Редакцію всю змінили. Багато матеріалів із запасу, кажуть, полетіло. Проте мої «Альпи» нібито витримали іспит, залишилися.

Допомогти тобі дістати ті журнали, про які ти пишеш, — не можу. Я теж їх не одержую. А піти так, як ми ходили з Василем у Козельщині, на пошту і потягти — освіта не дозволяє. Хоч одна користь з університету.

Значить, ти на Україні будеш нескоро. А дружина де? У Вакулівці? Що це за адреса якоїсь Ольги Іванівни? Чи ти не в прийми пристав? Пиши, як взагалі там життя.

Мені дядько пише з Сухої – безхліб'я, неврожай жакливий. Не знаю, що робити. Треба ж якось зарятувувати. Тому працювати доведеться особливо напружено.

Пиши, Олесю. Привіт братам.

Міцно тисну руку –

Твій Олесь.

Дніпропетровськ

21 жовтня 1946

Білоусу Д.Г.

Дорогий друже!

Якщо це правда, що ти в Києві. Що прочитав мого листа. Що знаєш, як я чекаю від тебе з останньою поштою... То чим пояснити твою мовчанку, Митя? У Вас же там стільки нового! Стільки нового, що я навіть не знаю, чи йдуть «Альпи» вперед чи назад. Одержав листа від Юрія Івановича [Яновського], який мене пригрів, але певного про «Альпи» Ю. Ів. нічого не знає в новій ситуації. Вчора одержав листа від Л. Новиченка про «Модри Камень». Цікавий, хороший лист.

Прошу: якщо «Альпи» йдуть, то в підзаголовку поставити не «повість», а «роман». Бо тепер, коли закінчено «Будапешт», тобто зроблено половину того, на що я замірився, то бачу, що це ніяка не повість, а таки роман, хоч я всіляко й хотів уникнути цього гучного слова. Чи, може, просто під «Альпами» нічого не ставити, хай читач сам розбере, що воно за трясця? Але якщо стоятиме «повість», то тоді мені важко буде виплутатися. Говорю про все це тобі, а не знаю ще ж напевно, чи йдуть «Альпи» чи ні. Прошу, Митя, розбуркай в собі хоч колишню любов до телеграфу. Стукни.

А лист – само собою, коли ти поважаєш свої присяги. Бо я майже дезорієнтований.

Чекаю. Привіт друзям.

Міцно тисну руку –

Твій Олесь Гончар.

Дніпропетровськ

Добридень, друже!

Надсилаю тобі обіцяне колись фото.

Читаю твого листа і дуже шкодую, що ти забився в те кубанське безводдя. Тобі треба було їхати в Київ і влаштуватися хоч у якійсь газеті. Демобілізованому це, звичайно, легко було б зробити. Я тут від столиці — палицею кинути, а й то відчуваю себе пустельником. «Альпи» нібито скоро вийдуть у «Вітчизні». Буря, що пронеслася над Парнасом, не змогла похитнути їх.

Листуюся з Ю. Яновським. Нарешті знайшов людину, в якій можна багато чому повчитись. Кращого майстра поетичної прози у нас зараз, звичайно, нема.

Не падай, друже, духом. Вибирайся на Україну. Розводити поросят та курей завжди встигнеш. Вони ж лупляться швидко. Чому ти не береш азимут на золотoverхий Київ? Я, наприклад, думаю з часом напнути паруси...

Товариський привіт!

Твій *Олесь*.

1.XI.46 р., Дніпроград

P.S. Пише тобі Петро Йосипович [Панч]?

15 листопада 1946

Білоусу Д.Г.

Здрастуй, Митя!

Що за чортвиння? Чи ви там справді змовилися мовчати? Вже ось два тижні як моя підстанція виключена з київської мережі. Чи у вас там перестали ворочатися турбіни та редакційні жорна? Дуже я зараз сердитий... Якби міг до Києва докинути палицею, то кинув би.

За «Вітчизною», звичайно, не лише я, а і всі мої приятелі тутешні очі видивилися. Теж нічого не розумію. Невже «Альпи» не влізають в ротацію? А що ж буде з «Голубим Дунаєм»? Да!

«Будапешт» потонув же в голубому Дунаї. Повинь!.. Зараз цілими днями не вилізаю зі своєї добровільної галери. Нібито окреслюються далекі хороші береги. Думаю, що в

кінці листопада — перших днях грудня «Голубий Дунай» буде у вас на столі.

Думаю приїхати з ним і сам. Затримка в тому, що переписую втретє і ще хочеться переписувати. За кожним разом стає голубішим. Крім того, треба передрукувати, а це зв'язано з деякими труднощами прозаїчного характеру. Не знаю, чи не нарікатимуть ваші господарі, якщо буде від руки? Крім того, мушу дочекатися тут гонорару. Які там види на врожай?

Пиши, друже, побійся Бога, бо покарає. Передавай привіт Саші [Єрмоленку], Василю [Бережному], хоча вони до мене також ні пари з уст.

Чи не можеш там дістати мені «Ярославну»? Говорять, багата наречена.

Привіт В. Козаченкові і всім друзям, якщо не забули мене, смертного.

Чекаю.

Міцно тисну руку.

Твій *Олесь*.

15.XI.46

31 грудня 1946

Панчу П.Й.

Дорогий Петре Йосиповичу!

Дуже втішив мене Ваш лист. Я радий, що Вам сподобалась моя новела, яку я, признатись, посилав з деяким острахом. Мені чомусь здавалося, що за роки війни розучився навіть звичайну фразу будувати як слід. Адже, хай це Вас не здивує, за чотири роки я не написав жодного прозового рядка. На фронті чомусь потягло до поезії. Саме горе заставило стати поетом: думки, які хотілося записати і не було часу, мимоволі довелось конденсувати в строфи. Це було зручно тим, що можна було обдумувати скрізь і всюди, де неможливо, фізично неможливо заносити їх на папір у вигляді прози.

Так у мене назбиралося чимало поезій, і дещо з них навіть уже надрукували. Але я думаю більше того, хочу видати їх окремо. Вони становлять собою і тематично, й ідейно єдиний цикл, який можна назвати «В чужих портах»

чи якось подібно. В зв'язку з цим я знову б'ю Вам чолом: чи не допомогли б Ви мені у справі видання цієї збірки (хочу видати в цьому році, бо на той рік збирається проза!)? Коли це для Вас особисто морочливо буде тягатися з поезією, то чи не могли б Ви допомогти мені ткнутися з нею до Тичини або Рильського. Вони, здається, люблять редагувати перші збірки. Прошу Вас, шановний Петре Йосиповичу, одверто сказати мені, що Ви зможете тут зробити і що не в змозі. Я, звичайно, в претензії не буду, бо й так розумію, скільки Ви для мене робите корисного, не шкодуючи ні свого часу, ні зусиль.

Прошу, напишіть мені про це, а також будьте ласкаві повідомити, в який номер журналу піде моя новела. Там, кажуть, у Вас довжелезні черги до журналів? Коли б знав, був би з ночі застоював місце.

Вітайте Ільченка, вождя нашої «Піонерії».

З щирим до Вас поважанням

Ваш *Олесь*.

14 січня 1947
м. Київ

Вершигори П.П.

Дорогий Петре Петровичу!

Сьогодні мені передали Вашого листа. Весь день ходжу під його враженням. Такі свята, правду кажучи, нам дуже рідко випадають в житті. Бо не уявляю собі зараз людини-письменника, думку якого я ставив би вище Вашої. Повірте, що це не перебільшення. Гаряча приязнь до Вас живе в мені від часу, коли я прочитав перші сторінки «Людей з чистою совістю». Скільки разів, читаючи їх, я зривався на ноги, і тиснув Вам руку, і обіймав Вас. Не мені хвалити Вашу книгу, для мене це було більше ніж книга, це був живий, фізично чутий мною благородний і мужній голос, якого так довго ждалось, якого так палко хотілось. Коли деякі критики, риючись у трухлявих літературних словниках, шукали прецедентів, шукали рубрик, під які можна було б втиснути «Людей з чистою совістю», то це викликало в мене тільки обурення. Адже греба бути бездушним і сліпим, щоб не бачити того, що

такі явища не вкладаються ні в яке прокрустове¹ ложе. Тут затріщить усяке ложе. Глибоко переконаний, що це неповторимо, безприкладно і вічно. Горджуся землею, яка дає руду, родить нам велетнів.

Не маю сумніву, що Ви зрозумієте мої слова не як компліменти — я їх не терплю, — а як те, що мені говорить саме серце.

Зізнаюсь, що за «Альпи» мені соромно перед Вами. Там стільки недоробленостей і промахів! Згодом я надіюся їх усунути. Це перша книга роману. Здав до друку другу — «Голубий Дунай». Працюю над третьою. Всього буде 4 книги. Зараз київська перекладачка Т. Стах перекладає «Альпи» на російську мову. Хоче дати їх до журналу «Знамя». Якби Ви, Петре Петровичу, сказали там своє слово, був би широким Вам вдячний. Бо хоча вже є тут купа похвальних газетних рецензій, але я їх не можу прирівняти до єдиного слова творця «Людей з чистою совістю». Між іншим, я мрію одержати від Вас примірник Вашої книги. Гадаю, що не залишуся в боргу і коли з Божою поміччю видам свою тетралогію, то Ви одержите мій посильний віддачунок.

Чув, що Ви збираєтеся до нас, тішусь надіями, що Ваші плани увінчаються успіхом. Це гаряче врадувало б всіх наших правдивих і безкомпромісних письменників і окрилювало б їх. Бо тут ще стільки рутини, яку можуть зламати лише такі могутні плечі, як Ваші. Вірю, що з часом цього досягнемо, бо цього треба для літератури, для народу, для Батьківщини.

Ідьте, ждемо, виглядаємо Вас! Матимете час і бажання, прошу написати. Я зараз вступив до аспірантури Інституту літератури Академії наук УРСР.

*Моя адреса: Київ, бульвар Шевченка, 14,
Інститут літератури Академії наук.*

Зичу Вам радості і неугомонного щастя.
З глибокою пошаною.

Олесь Гончар.

¹ В давньогрецькій міфології — ліжко велетня-розбійника Прокруста, на якому він довгим одрубав ноги, коротким — витягував.

16 січня 1947

Дроку К.Л.

Добрий день, друже!

Пишу, хоча, власне, що й писати як слід ні про що. Не встиг оговтатися, не встиг побувати скрізь, де треба було б, не був ще ні в «Дніпрі», ні в Спільці. Але казали вже деякі люди, що цими днями буде засідання президії. 14.01, як писав Дмитро [Білоус], нічого не було. В Літфонді також не був, бо гасаю тут, щоб одержати хлібну картку, а для цього треба тисячу і один підпис. Трохи піджену свої академсправи, а тоді вже візьмуся за спілчанські.

«Голубий Дунай» нібито йтиме в 2–3 номерах.

Одержав листа від Вершигори. Дуже хороший.

З «Молоддю Укр.» в перший же день зв'язався і повів переговори про твою роботу. Але, на жаль, Кость, ми запізнилися. Вони вже беруть П. Сліпчука з «Рад. України», байкаря. Та не сумуй. Думаю, що-небудь знайдеться краще. Ти там ще сидиш міцно?

Дмитро [Білоус] досі не приїхав.

Пиши. Вибач, що коротко: набереться новин – напиши більше. Дай мені вгору глянути.

Привіт Лізі, Гаркавенку (і спасибі), Опрятному, Колеснику і всім друзям.

Всього кращого. Міцно тисну руку.

Олесь.

16.01.47

м. Київ

20 січня 1947

Убийвовку К.Г.¹

Вельмишановний Кость Григорович!

...Ще працюючи над «Альпами», я почув деякі перекази про Лялю. Пізніше виявилось, що ми навіть вчилися з нею в одному університеті (хоча я був на іншому факультеті). Я вирішив написати про неї книгу до 30-річчя Жовт-

¹Костянтин Григорович Убийвовк – заслужений лікар республіки, батько Лялі Убийвовк, Героїні Рад.Союзу, керівника підпільної орг. «Нескорена полтавчанка».

ня. Відклав убік усю роботу, нічого не можу думати іншого. Благородний, наскрізь чистий, ніби зітканий із самого сонця, образ Лялі весь час стоїть перед очима.

Вона заслуговує того, щоб про неї писати не так, як було написано досі деякими журналістами. Про неї можна писати лише живою гарячою кров'ю, як написана «Молода гвардія». Я довго не зважувався писати про те, що є і для мене, і для моїх ровесників святиною. А зараз — таки упевнився, що можу і мушу сплести цей вінок.

...Я вирішив негайно їхати до Вас. Бо того, що маю, недостатньо. Хочу скрізь побути, все почути, побачити все бачене Лялею. Отже, якщо не відмовите мені, Костянтині Григоровичу, у Вашій ласці, то я, можливо, і зупинюсь у Вас на кілька днів. Думаю виїхати числа 25-26 цього місяця, а як зможу, то й раніше.

Ці наміри, якими я оце тут поділився з Вами, хай поки що будуть тільки між нами.

Передчасний шум, який може знятися, тільки заважатиме в роботі. Буде зроблено, тоді вже хай народ судить.

Отже, надіюсь, що ми незабаром зустрінємось з Вами в Полтаві.

З глибокою пошаною Ваш *Олесь Гончар.*

14 лютого 1947

Штейну М.О.

Здрастуй, Міша!

Одержав твого листа. Жаль, що «Солдати» досі не побачили світу. Якби знав, що їх так довго «читатимуть», то не посилав би й «Весни». Тепер і тут кругом вимагають — давай. Не подумай, що перебільшення або рисовка. Ти ж мене, здається, знаєш. Між іншим, ті, що кидали в мене каменем за «Модри Камень», ідуть на мирову. Зараз ведуться переговори, через «посередників», звичайно.

Тільки що повернувся із засідання президії. Першим питанням стояв мій творчий звіт. Не знаю, як уже я звітував, але руки тиснули всі, починаючи від О. Євд. [Корнійчука] і кінчаючи Старинкевич. Працювати майже ніколи. В академії взагалі нічого не починав, надіючись, що скоро виженуть. Та, здається, й справді не в ті двері по-пав. Може, якби вигнали, то й краще було б.

Подивлюся ще трохи та, мабуть, махну на Ломівку писати. Втомлююся, «пожинаючи плоди». Незабаром надіюся побачити тут Ашкіназі і Завгороднього. Їх Спілка викличе на творчий вечір, якщо ще не викликала. Я тут уже чимало наговорив приємностей про наших дніпропетровців.

Дізнавався про твого Прістлі. Запевняють, що йде в №10–11. Сам не бачив.

Від Шури [Бейлінова] листа нема. Еге-ге, друзі! А чому грошей не висилають мені за переклад? Вельми цікавлюсь презреним металом.

Прошу, надішли мені статтю Сойфера. Бо я тут захищаю Шуру [Бейлінова] авансом, лише приблизно знаючи зміст писань нашого метра.

«Вітчизну» я тобі послав. Повість Ашкіназі читав Козаченко. Непоганої думки. Про долю не знаю.

Як там Костя?

Пиши про все, Міша. Всім дніпроградським цікавлюсь. Хочеться вже побути там.

Привіт Сені, Шурі, Завгородньому, Ашкіназі — всім друзям.

Міцно тисну руку.

Олесь.

27 березня 1947

Дроку К.Л.

Добридень, Костюшко!

А тепер я в Ірпіні
Пропадаю цілі дні.

Ху! Насилу вирвався на волю. Живемо тут як пустельники, відключилися від усього світу. Про Київ знаю, що він живий і здоровий, тільки по тому, що тричі на день туди гуркочуть поїзди через ірпінський міст. Умови для роботи тут ідеальні. В кімнаті, в якій я окопався, жив до того Павло Григорович [Тичина]. Вишукую по кутках, чи не лишилося після нього натхнення, щоб потайки похоронити й собі. Сусідом у мене Григорій Плоткін. Вечорами ми сходимося розважити душі, часто згадуємо тебе, він хвалить твої вірші, а я підтримую.

12-й номер «Вітчизни» ти вже, мабуть, одержав із своїм циклом.

Республіканська нарада відбудеться десь на початку травня, я переглядав списки — тебе занесено в списки делегатів. Науменка нема, і мені втиснути не вдалося.

Над чим зараз працюєш, друже? Чи й досі пишеш навлежки, чи вже сидячки? Говорив з хлопцями у вид-ві, вони готові зустріти твою книгу в обійми — надсилай, не барися, то, може, ще проскочить у цьому році. Це було б здорово.

Пиши про дніпропетровський Парнас, про університет, при згадці про який мені хочеться випити соди.

Привіт Лізі і всім друзям.

Чекаю листа.

Міцно тисну руку.

Твій Олесь.

27.III.47

Ірпінь

4 квітня 1947

Денисову Г.І.⁴

Шановний товаришу Денисов!

Ваш лист мене глибоко схвилював. Я почув про свій твір думку офіцера-фронтовика, безпосереднього учасника подій, про які йде мова в «Альпах» і «Голубому Дунаї». І я дуже радий, що Ви побачили в них найголовніше — правду. Фальш непростима ніякому художникові, а тим паче такому, який хоче писати про радянського бійця-фронтовика, про його благородний подвижницький труд в ім'я Батьківщини, про його священну кров, чесно пролиту за неї. Про це мусять писатись твори, продиктовані тільки суворою совістю, тільки гарячою кров'ю серця. Хай на могили наших загиблих товаришів ляжуть вінками тільки чисті, правдиві книги про них!..

Вас, тов. Денисов, я добре пам'ятаю. Коли ще там, в трансільванських горах, мене прийняли до лав більшовицької партії. Ви вручили мені кандидатську картку, стверд-

⁴ Денисов Георгій Іванович — нач. Політвідділу 72-ї гвардійської стрілецької дивізії в 1943—45 рр.

жену Вашим підписом. Це було у важку гірську спеку, після бою і знов перед боєм. Парткомісія засідала під відкритим небом, і за столи їй правили глиби дикого каміння. Нас вступало багато, рядових і сержантів з різних підрозділів, і не дивно, що Ви не запам'ятали кожного з нас. Але я назавжди запам'ятав слова, сказані Вами при врученні:

— Будь гідним...

І ви показали рукою на наш бойовий прапор, що його охороняли два автоматники.

Для мене це лишилось незабутнім.

З Вашого листа, тов. Денисов, я бачу, що ви вірно зрозуміли «Альпи» і «Голубий Дунай» — не як документальну історію одної нашої частини, а як синтезоване, узагальнене зображення нашого походу. Саме тому описані в книзі люди і події не можуть цілком співпадати з людьми нашої частини. Хоч природно, що прообраз Самієва Ви бачите в Хаджаєві і що епізод бою в оточеному замку може Вам нагадати бій в угорськiм маєтку Фаї.

Але те, що і в усьому домисленому мною Ви побачили правду про наших радянських людей, сповнює мене певністю, що, бодай якоюсь мірою, я впорався з поставленим перед собою завданням, і водночас зобов'язує мене домагатися на цьому шляху набагато краших наслідків, аніж ці.

Сердечно дякую за Вашого листа.

З глибокою пошаною

Олександр Гончар.

м. Київ

4 травня 1947

Алексееву М.М.¹

Здравствуйте, уважаемый тов. Алексеев!

Благодарю за письмо и за теплые пожелания. Сбывались бы только они. Я Вас, конечно, тоже очень хорошо помню и лично, и — позже — по рассказам Юрия Кузегга,

¹Алексеев Михайло Миколайович — російський письменник. В час війни — заступник редактора дивізійної газети, а згодом працівник редакції газети «За честь Родины» Центральної групи радянських військ (*Відень*).

который, кстати, где-то запропал так, что и разыскать не могу. Говорят, женился, как и всякий порядочный человек. Я до сих пор не успел этого сделать. В прошлом году окончивал университет, сейчас поступил в аспирантуру Украинской академии наук. Попал не в ту дверь, хочу бросить, иначе писать будет невозможно.

Живу в Киеве, кончил недавно повесть о Ляле Убийвовк, украинской партизанке, с фронтом сделал передышку, теперь снова смогу взяться за продолжение романа «Альпы» Вы скоро получите («Новый мир», №3), сегодня известили меня, что уже вышел.

Недавно получил письмо от полковника Денисова, Вы, конечно, его хорошо знаете, сегодня это письмо и мой ответ публикуется в укр. «Літгазеті». Старик приветствует, дуй, мол, Вася, до горы. В Москве видел Залкиндера (работает в Донбассе, в областной газете). О Дубинском ничего не знаю. Наши где-то на Украине. Кажется, в этом году буду у них. Полковник приглашает в гости.

Передайте Василю Швецю¹ привіт від мене і вилайте за мене, чому він нічого не друкує. Його «Добрий ранок, Україно» я торік всю зиму читав і перечитував.

Пишите, если можно, о своих делах, о Вене, которую, к сожалению, мне пришлось видеть только один раз. Очень рад буду подробней узнать о Вашем житье-бытье.

Желаю творческих успехов Вам и Швецю.

С приветом

Олесь Гончар.

04.V.47

Киев

6 травня 1947

Убийвовку К.Г.

Здрастуйте, вельмишановний Костю Григоровичу!

Вітаю Вас із наступаючим святом Дня Перемоги і бажаю успіхів та добра у житті.

¹Василь Швець (1918–1993) – на той час співробітник газети «За честь Родины», український поет. «Добрий ранок, Україно», – перша його збірка поезій.

Хочу Вам повідомити, що нарешті після чотиримісячної роботи повість про Лялю і її товаришів закінчено. Вже її читали деякі товариші з ЦК [ЛКСМУ], всі сходяться в тому, що книга вдалася. Мені самому теж здається, що я досяг того, що хотів, — написав поетичну книгу про полтавську молодь, якоюсь мірою відтворив їх благородні образи, на яких будуть виховуватись тисячі юнаків і дівчат.

Повість вийшла не стільки біографічною, скільки, я б сказав, пісенною річчю, так як я й хотів. Не описати діяльність, а показати головніше — душі молодих героїв, оспівати їх — ставив я своєю метою. Звичайно, де тільки міг, я дотримувався історичних фактів і документальних даних. Але, коли б я обмежився тільки ними, це була б, зрештою, більш чи менш вдала розповідь про одну з підпільних організацій. Таких розповідей у нас є багато, але справжня література, по-моєму, повинна не обмежуватися цим, як не обмежився Фадєєв у «Молодій гвардії» сухими документами. На те він і художник, щоб зазирати в найпоетаємніший світ своїх героїв, доуявляти, домислювати те, що було б можливе, але ще не завжди бувало в даних конкретних умовах. Тільки так можна творити вічні образи, типи, здатні схвилювати й зачарувати людей своєю духовною красою і багатством. Та, зрештою, цього Вам, здається, й не треба б пояснювати, я знаю, що Ви досить глибоко розумієте літературу й процес її творення, щоб зрозуміти мене. Варвара Григорівна, правда, може, не зрозуміє цього і пред'явить мені претензії, що я деякі деталі, риси поширив, розвинув, деякі ж зовсім обминув. Але надіюсь, що Ви поясните їй, що я творив образ Лялі, образи її товаришів, а не писав хроніку про них. Для того, щоб показати корінь Лялиної поведінки, причини її, треба було зробити наголос на її вихованні, і думаю, що деякі деталі Вашого родинного життя з цього погляду можна було висвітлити яскравіше, стрункіше. Для письменника основне — створити образи правдиві, історично правдиві, а деталі він уже має право вибирати які захоче. Деталі — це фарби на палітрі, і живописець користується цими фарбами, як вважає за краще.

Повість буде друкуватись в журналі «Дніпро», мабуть, в одній з комсомольських газет. Прочитаєте і, прошу, напишіть свою думку. Чомусь певен, що Ви зрозумієте все так, як і я.

Мені написала мати Бориса Серги, але загубив десь адресу. Прошу вибачитись перед нею за це. Але прохання її не забув, говорив у ЦК комсомолу, щоб дали допомогу Борисовій доньці. Постійної допомоги зараз не можуть дати, це встановлює уряд, але одноразову пообіцяли дати. Прошу Вас, Костю Григоровичу, перекажіть їй. Хай напише в ЦК комсомолу секретареві ЦК Шевелю Г.Т. з вказівкою точної своєї адреси, віку дитини, ім'я. Тов. Шевель уже знає про це і обіцяв, що одноразову допомогу дадуть.

Пишіть. Вітайте від мене Варвару Григорівну.
Міцно тисну руку.

Ваш Олесь Гончар.

1 червня 1947

Дроку К.Л.

Добридень, друже!

Сьогодні мою мансарду відвідав Ісай¹, зробивши цим мені немало приємності. Розповів про діла дніпровські — не знаю, чи правду, чи брехав. Його ж слухай і слова на ходу пересивай. Дізнався від нього, між іншим, що ти на мене нібито в претензії, що я нібито (знов-таки) мовчу. Але ж не вдавайся в амбіцію, Кость! Наскільки я пригадую, я тобі останнім написав, а ти мені не відповів. Заходив у редакцію, зокрема в «Дніпро», думав, ти їм хоч щось присилаєш, — Нагнибда запевняє, що не шлеш нічого. Я, правду кажучи, аж розсердився. Чого це ти, справді, вклубився там у теплому РАТАУ і нічого не надсилаєш із віршів. З М. Руденком уже кілька разів розмовляв, від нього вихід поезій тепер чимало залежить, — теж нічим не може пояснити твою мовчанку. Я, звичайно, знаю, що ти пишеш там весь час, уже, може, книг на дві є, але ж тримати все це під подушкою — злочин. Підбирай і вези в Київ. Підемо до Малишка, з цим хлопцем варто порадитись! І коли вже він захоче допомогти, то допоможе. А за-
' хоче, це я вже беру на себе.

¹Мовиться про поета Ісаєва Федора Григоровича (1922–2000), члена СПУ.

Отакі мої рахунки тобі. Не забувай, що під лежачий камінь вода не побіжить. Ось Ісай, і цей тут здає одну книгу, і другу, і ще не знаю скільки.

На конференції будеш? Тоді, може, разом поїдемо і з Києва.

Пиши. Щирий привіт Лізі, хоча вона заслуговує догани за те, що розбалувала тебе і мало ганяє та підштовхує.

Будайте здорові, бажаю успіхів обом.

Олесь.

01.VI.47

Київ

16 липня 1947

Алексєєву М.М.

Здравствуйте, тов. Алексєєв!

Получил Ваше доброе письмо и газету с рецензией. От души благодарю! Конечно, буду очень рад, если обсуждение романа состоится и Вы мне сообщите об этом. Мнение людей, о которых, собственно, и написана книга, мне дороже всяких дифирамбов присяжных дифирамбистов.

Вы просите вторую часть романа, чтобы выбрать отрывки для газеты. Как раз под рукой журнала нет, да и вообще-то, мне кажется, поздно мы завели об этом речь. Ведь «Голубой Дунай» скоро выйдет в свет, в 8-й книге «Нового мира». Самые интересные, на мой взгляд, отрывки уже в газетах напечатаны (в «Известиях», «Кр. звезде» и др.). Перепечатывать Вы, конечно, не станете, но, одним словом, я постараюсь Вам выслать на всякий случай кое-что. Может, еще успеете дать.

Юры Кузегга не слышно.

Передавайте привет В. Швецу и своим коллегам по перу. Мне Ваша работа кажется чертовски интересной. Пишите, желаю творческих успехов.

С приветом *А. Гончар.*

Київ

6 березня 1948

До пана Рудольфа Гулки¹,
в Прагу

Шановний пане!

Радий був одержати звістку, що мій роман «Прапороносці» буде виданий у Вашому перекладі видавництвом «Свобода».

Виконуючи ваше прохання, надсилаю фото. Коротке звернення до чеського читача і біографічні дані. Життєпис мій короткий. Народився 1918 року в селі на Полтавщині. В 1941 році закінчив три курси філологічного факультету Харківського університету і пішов на фронт. Спочатку був рядовим бійцем, потім старшим сержантом однієї з гвардійських частин. Двічі поранений. Шість разів нагороджений урядом. Одну з нагород одержав за участь у визволенні Братислави. Мав щастя воювати за визволення багатьох чеських міст і сіл. Після війни закінчив університет і зараз працюю як письменник-професіонал.

Початок літературної творчості припадає на 1938 рік. До війни надрукував кілька новел і одну повість. Після війни — «Альпи», «Голубий Дунай» і новели «Модри Камень», «Весна за Моравою» та інші.

Третя частина «Прапороносців» якщо й буде написана, то нескоро. Її потім можна буде видрукувати окремо. Здається, вона буде особливо близькою для чехів. А зараз затримувати видання цих двох книг, по-моєму, не варто. Зворушений Вашим люб'язним ставленням до мого твору. Радий буду, коли чеський читач зустрине його прихильно. Після виходу книги з друку надіюся, звичайно, одержати від Вас один чи два екземпляри цього видання.

З сердечною пошаною

Олесь Гончар.

(Київ, Ворошилова, 3)

¹Рудольф Гулка — перекладач з чеськ. Листи О. Гончара до Р. Гулки надіслала Слов'янська бібліотека Чеської республіки.

Дорогий Іване Антоновичу!

Сьогодні мені передали з журналу «Вітчизна» Вашого листа, в якому Ви, говорячи про «Злату Прагу», зауважуєте, що в ній Вам «дещо не зовсім зрозуміло і, крім того, є дещо перекручено». З першою частиною цього зауваження (що «не зовсім зрозуміло») погодитися можу, а з другою (що «дещо перекручено») не згоден аніяк. Що Ви розумієте під «перекручено»? Те, що моя книга *не являється* точною документальною історією нашої частини? Але я й не ставив собі за мету писати історію частини, а писав *художній* твір, в якому, як відомо, завжди є більша чи менша доля творчої фантазії. Звичайно, життя нашого рідного підрозділу до певної міри відображено в моїй книзі. Але тільки до певної міри. Бо я ставив перед собою значно ширші завдання: дати *типові* образи наших радянських людей, узагальнити весь наш досвід. Тому неминуче помилиться той, хто розглядатиме мою книгу як щоденник, як історію одного підрозділу. Думаю, що цим я відповів на Ваше питання про Ясногорську та Івана Антоновича Кармазіна. Звісно, що це не портрети якихось конкретних людей, це *узагальнені* художні образи, і тільки так їх треба розглядати. Ви правильно кажете, що роман — це поєднання реальної дійсності і творчої фантазії.

Тепер про наше листування. Може, я тут трохи і завинив перед Вами. Давно збирався написати, але все ніколи та ніколи. Багато посад, багато роботи — і в Спілці письменників, і в журналах, крім того, доводиться більшість часу проводити в поїздках по областях — без цього нашому братові не можна обійтись. Збираюся весною побувати і на Чернігівщині, заскочу й до Вас, коли Ви, звичайно, не проти цього.

Листи — це, зрештою, не головне. Хоча й не пишу, але згадую Вас часто хорошим, теплим словом, згадую наші ночі в землянках та в походах. Весною після присудження мені Сталінської премії був у наших однополчан. «Стариків» залишилось мало, але дехто є. Зустріч пройшла чудово. Розповідав я їм про всіх наших бойових друзів, ветеранів, в тому числі і про Вас, Іване Антоновичу.

¹Прасол Іван Антонович — командир мінометної роти, в якій служив Гончар.

Чи читали Ви мої перші дві книги — «Альпи» і «Голубий Дунай»? Може, не читали, то через те й «Злата Прага» не зовсім Вам зрозуміла. Якщо не маєте всіх трьох книг (бо це трилогія-роман), напишіть, я Вам їх вишлю.

З глибокою пошаною до Вас *Олесь Гончар*.

20.XII.48

Київ

11 серпня 1949

Панчу П.Й.

Здрастуйте, дорогий Петре Йосиповичу!

Мені переслали Вашого листа, бо я зараз у творчому відрядженні — їду попаски по колгоспах. Шкодную, що Ваш лист не застав мене у Києві і я не міг з'ясувати справу з Автомоновим на місці. В усякому разі, якщо річ хороша, то ми її охоче надрукуємо (але, звичайно, до того, як вона з'явиться в «Знамени»).

Дашкієва брав читати Новиченко, проте не знаю, чи встиг це зробити до свого від'їзду в далекі краї. Зараз журнал на плечах Н. Рибака і, певне, читає він, бо Дашкієв запланований у нас на найближчі номери.

Радий Вашим успіхам, Петре Йосиповичу, Вашій невсипущій енергії, яка, я певен, обернеться рясним урожаєм для нашої літератури.

Бажаю Вам багато здоров'я, міцно тисну руку.

Ваш *Олесь Гончар*.

Дніпропетровськ

20 квітня 1950

Ворошилову К.Є.

Дорогой Климент Ефремович!

Выполняя свое обещание, посылаю Вам Л. Глибова и еще несколько книг. Прошу прощения, что наш веселый Глибов предстает перед Вами в таком неприглядном одеянии — за последние годы он не издавался. Сейчас мы его переиздаем, и через несколько месяцев я вышлю Вам

произведения нашего байкаря в таком издании, за которое, думаю, уже не придется краснеть.

Посылаю Вам также сборник своих рассказов (в оригинале и в переводе), зная Ваш интерес к этому жанру. Ваши замечания относительно современной новеллистики произвели на меня глубокое впечатление, и я хочу в дальнейшем попробовать свои силы и в этой важной области.

Прошу Вас, дорогой Климент Ефремович, принять этот скромный подарок на память о нашей незабываемой поездке. Я бесконечно счастлив, что имел возможность близко узнать Вас и от всего сердца полюбить.

Желаю Вам здоровья.

С глубоким уважением

Ол. Гончар.

20.04.50

Киев

8 вересня 1950

Дроку К.Л.

Дорогий Костя!

Твої листи одержав. Власне, всі ці дні я чекав приїзду Миколи Івановича [Терещенка], щоб поговорити з ним на делікатну тему. Як тільки постать його з'явиться в Києві, я поговорю з ним і сповіщу тобі в найближчому листі.

Це добре, що ти прислав свої переклади. Вірш Джамбула піде, Пушкін теж, але трохи пізніше, коли вирішать у нас питання з п'ятитомником його творів. Зараз я сиджу над перекладами М. Ушакова (книга молодих поетів). Включив твої вірші. Ще будуть включені вірші Гойди і Шаповала.

Признатись, мене ніскільки не здивувало те, що казав тобі Ладижець. Про свій виступ в Києві я тобі говорив, у ньому була критика на окремі вірші, але не в такій мірі, як це виставляє цей учений муж. А втім, повадки Ладижця тобі більш відомі.

Десь днів за п'ять я візьму відпустку, поїду в Ірпінь кіпчатиму книжку. Видавництво «Молодь» видало хороший збірник молодих, мої вірші теж є. Єва [Зарубіна] вже

здала свою збірку, яка скоро піде на редакцію. Що в тебе нового, що написав?

Чекаю від тебе листів і приїзду до нас. Привіт від Єви тобі й дружині.

Міцно тисну руку.

Твій *Олесь*.

Київ, 8.IX.50

31 січня 1951

Юренку О.С.

Добридень, друже!

Одержав листа і пожовклу від часу «Розгорнутим фронтом»... Сумно стало. Війнуло земним, неповторним, як сама юність. До того ще зустрів учора Вас. Тараненка, а сьогодні читаю в газеті його вірш сімнадцятилітньої давності. Швидко і чим далі все швидше біжить час!

Щодо книжки у видавництві, то ні я, ні Мельничук нічого не можемо зробити: сіє від нас не залежить. Плани до декади вже затверджені оргкомітетом. Очевидно, кращі твої вірші будуть в альманасі, що видається до декади.

В Полтаву поки що не збираюсь — недавно оце тільки піднявся після операції.

Тисну руку.

Олесь.

31.01.51

Київ

11 травня 1951

Юренку О.С.

Дорогий друже Олесю!

Сьогодні тільки повернувся з півдня, з Каховки. Одержав твої листи і газету з «Маяком». Сердечно дякую за популяризацію новел серед земляків.

Щодо твоїх доручень по журналу і вид-ву, то навряд чи я встигну щось зробити — завтра виїжджаю до Москви на Декаду, а звідти — прямою дорогою знову на південь.

Єдине, що можу зараз пообіцяти, — переговорити з Нови-
ченком в дорозі.

А взагалі вважаю, що тобі треба буде самому навіда-
тись у Київ і з'ясувати справу з книжкою, познайомитися
з редактором. Може, щось запропонують доробити, ви-
правити... В таких випадках заочно порозумітися важко,
потрібен особистий контакт.

«Братуся» надішлю тобі згодом.

Бажаю здоров'я, успіхів.

Тисну руку.

Олесь.

11.V.51

16 серпня 1951

Малишку А.С.

Здрастуй, Андрію!

Хоча у нас, на жаль, не заведено листуватися і тим
паче — давати один одному поради, але, прочитавши в
«Огоньке» цю статтю («Поет и трагик») і уявивши, що за
пленумними жнивами ти міг її пропустити, я вирішив,
що було б грішно не звернути на неї твою увагу.

По-моєму, це чудова тема для твору і саме — для по-
еми. Внутрішні можливості матеріалу багатющі, ти їх од-
разу відчуєш.

Подумай, може, візьмешся... В усякому разі, хай буде
ця тема при тобі: за плечима її не носити.

Бажаю тобі здоров'я

і — щоб писалося!

Олесь.

16.VIII.51

Якесь Саїрме

30 грудня 1951

Смілянському Л.І.

Дорогий Леоніде Івановичу!

Розумію, що слова безсилі, коли йдеться про таке горе, яке спіткало Вас. Тяжко втратити близьких людей, а тричі тяжко втратити такого друга і таку чудову людину, якою була Ніна Степанівна.

Та хай хоч трохи поменшить Ваш біль те, що разом з Вами сумують, переживають тяжку втрату всі Ваші друзі — а їх у Вас багато. Вони були й будуть з Вами.

Ол. Гончар.

4 липня 1952

Бережному В.П.

Салют!

З нагоди закінчення університету Василем Бережним і прісними!

...Ти здобув перемогу, яку важко переоцінити (якщо вже її оцінила Держкомісія). Радий за тебе. Дій в такому ж дусі. Між іншим, ідея аспірантури варта того, щоб над нею серйозно задуматись (тобі). Подумай вшир і вглиб.

Коли збираєшся в Москву? Коли ще не остаточно спакував чемодани, то я порадив би тобі відкласти цю поїздку десь надалі, принаймні хоч на серпень-вересень. Врахуй, що всі столичні театри зараз в роз'їзді і навряд чи знайдеться оркестр, який міг би зустріти тебе тушем. Було б непогано, коли б ти змінив трохи свій розпис і так числа десь з 15 взяв курс на Ломівку. До того часу потеплішає вода в Дніпрі, почервоніють вишні і — головне, думаю, пронесеться вже й «Чорна буря»¹. Матимеш змогу ознайомитись і навіть захопити з собою до Києва (а може, поїдемо разом). Зосталося робити 48¹/₂%, думаю десь до 20-го фінішувати. Подумай над цим і одпиши. Можеш, до речі, взяти відрадження кудись на Дніпропетровщину. А можеш просто побити канікулярних байдиків.

Тисну руку.

Олесь.

4.VII.52

¹Первинна назва роману «Таврія».

15 січня 1953

Безхутрому М.М.

Дорогий друже!

Щойно оце повернувся з Москви і одержав твого гіркого листа. Намагався зробити все, що міг. Препарат цей зовсім новий, маловивчений, і про нього майже ніхто нічого певного не знає. Всі розхвалюють ПАСК, який, певне, є і в Харкові.

Але сьогодні натрапив на слід і фтиозиду (а не «привозіту»). Намагатимусь будь-що дістати. Для цього мені обов'язково треба мати висновок лікарів, кому, скільки і в яких дозах (ще краще – рецепт). Без цього й говорити не хочуть. Отже, вишліть мені все це.

Передай Люсі моє співчуття, мій привіт і моє сподівання, що все закінчиться якнайкраще. Медики запевняють, що зараз тbc [туберкульоз] зовсім не такий страшний, як раніше. Хай не розгублюється і не впадає в розпач.

Тисну руку.

Ол. Гончар.

15.1.53

5 червня 1953

Сизоненку О.О.

Шановний тов. Сизоненко!

Прочитав Ваше оповідання і вважаю, що даремно Ви так нещадно картаєте його в своєму листі: оповідання хороше. Видно, що Ви над ним працювали багато і наполегливо. Особливо це відчувається в мові, в стилі, у внутрішній гармонійності фрази.

Однак мені здається, що оповідання Ваше було б значно сильнішим, якби головний герой у ньому був більше індивідуалізований (та й героїня теж). Якщо він гуцул, хлопець з Верховини, то і в Каховку він мусив би принести з собою подих Карпат, весь отой світ зелених полонин, шумливих потоків, високих коломинок. Зараз він якийсь «пересічний» юнак, а міг би бути самобутнім яскравим характером. До речі, для його художньої характеристики Ви могли б використати хоч окремі елементи барвистого

гуцульського діалекту. Тут широкі можливості залишилися невикористаними. Крім того, краще було б вести розповідь від самого автора, більший простір... Назву треба б змінити: ефектна, але з новелою органічно не зв'язана. Такі мої враження.

А взагалі мене радує Ваш неспокій, вимогливість до себе, Ваше невдоволення зробленим. Це — запорука зростання.

Будьте ближче до життя, черпайте поезію з нього.

Бажаю творчих досягнень —

Олесь Гончар.

5.VI.53

28 серпня 1954

*Москва,
Можайское шоссе,
дом 36/50, кв. 92
Довженко А.П.*

Т Е Л Е Г Р А М М А

Дорогой Александр Петрович!

От всего сердца поздравляю славным шестидесятилетием. Желаю много здоровья, новых творческих достижений на радость всем нам, всему советскому народу.

Ваш *Олесь Гончар.*

15 березня 1955

Тютюннику Г.М.

Добридень, друже!

Одержав повість¹, одержав і «нагадування»... На жаль, не міг раніше прочитати рукопис, бо справді був дуже зайнятий.

Зараз оце прочитав. Що тобі сказати про повість? Багато є в ній такого, що по-справжньому хвилює щирістю й глибиною почуття, драматизмом, поетичною схвильо-

¹ Мова йде про повість «Хмарка сонця не заступить».

ваністю. Чудово написані пейзажі, багата народна мова (хоча інфінітиви на -ть: жить, пить і т.д. — звучать як нічим не виправдані діалектизми). І все ж в цілому повість справляє враження далеко ще не закінченого твору. В ній багато зайвин, особливо розтягнуті діалоги та «філософські» відступи. Діалог потрібен лише тоді, коли він допомагає розкривати характер або рухає дію вперед, в тебе ж він часто виконує лише інформативну роль. Скорочуй безжально все, що тільки можна скоротити, стискуй цілі абзаци в одну міцну фразу — від цього повість одразу зазвучить інакше.

З людських образів мені найбільш цікавими видаються Прошка й Оксана і майже всі ті, що виступають в повісті епізодично (Варка, дід Петрик та ін.). Родинна драма Федора Голуба могла б бути окремою повістю. Взагалі, композиційно повість не дуже міцна, вона «розвалюється» принаймні на дві зовсім різні частини: Федорова драма і Оксанина... Однієї з цих історій цілком було б досить, щоб показати оту «хмарку», що «сонця не заступить». А так хмарка розростається в непроглядну тучу, за якою сонця зовсім не видно. Взагалі, картини горя тобі даються набагато краще, ніж картини сонячні, мажорні. А малювати світле теж необхідно, бо воно є в житті, і його немало, і воно допомагає людям навіть у горі....

Ось коротко про ті враження, які в мене викликала повість. Прошу не дивитись на ці зауваження як на якийсь остаточний «присуд» — щоб об'єктивно оцінити твір, його повинні прочитати принаймні кілька різних людей.

Загалом повість, по-моєму, варта того, щоб над нею терпляче, на совість попрацювати. Раджу уважно поставитись до зауважень «Дніпра» — там люди хоча й молоді, але толкові, поганого не нарадять.

Бажаю здоров'я і успіхів у роботі.

Ол. Гончар.

15.III.55

Ірпінь

2 квітня 1955

Карплюку М.А.

Шановний товаришу Карплюк!

Листа Вашого одержав. Звичайно, повість Вашу я прочитав би, але в зв'язку з тим, що найближчим часом маю виїхати у відрядження, зробити цього не зможу. Щоб повість не лежала довго без руху, я домовився, що її одразу ж після одержання прочитають працівники журналу «Вітчизна». Отже, присилайте повість на адресу журналу, на ім'я тов. Загребельного Павла Архиповича, який завідує в журналі відділом прози. З тов. Загребельним я вже розмовляв про це, він поставиться до Вашого твору з належною увагою. Раджу і Вам поставитись до його думки уважно: тов. Загребельний (до речі, теж дніпропетровчанин) — талановитий літератор, в нього хороший смак, і поки що в оцінках художніх творів у нас з ним розходжень не було.

Бажаю Вам успіху в роботі, бажаю міцніше триматися на ногах (бо щось у Вашому листі багато розпачу). Перші кроки нікому з нас не давалися легко.

З пошаною Ол. Гончар.

2.IV.55

20 липня 1955

Прасолу І.А.

Шановний Іване Антоновичу!

Пробачте, що з запізненням відповідаю на Вашого листа: щойно повернувся оце з тривалого закордонного відрядження — довелось побувати у Франції і в Сполучених Штатах Америки. Зараз, повернувшись додому, заїхав оце на кілька днів до сім'ї, що перебуває зараз в Дніпропетровську, а після цього їду в невідкладних творчих справах далі на південь, у Миколаївську область. Отже, при всьому бажанні зустрітись нам цього літа, певне, не доведеться в силу, як то кажуть, зовсім не залежних від нас обставин... Причини тільки в цьому і ні в чому іншому, дорогий Іване Антоновичу. Не забув я і не зможу забути того, що було нами спільно пережито на фронті, про Вас, як і про Володимира Михайловича Гарбуза, ношу найкращі

спогади в серці. До речі, де він зараз, Вол. Мих-ч? Якщо Ви підтримуєте з ним зв'язок — передайте сердечний від мене привіт і прохання, хай напише хоч кілька слів про сучасне своє життя-буття.

Передайте, будь ласка, також привіт секретареві РК тов. Кошонову і всій своїй сім'ї. Повірте, що рад був би зустрітися з вами, згадати минуле і тільки гостра нестача часу заважає влаштувати такий сердечний перепочинок.

Між іншим, не так давно зустрів на одному з засідань Лосева, нашого кол. комдива, — він зараз працює в Києві. Домовились були зустрітися ще раз, та так і не випало, — знову ж таки за браком вільного часу. Що вдієш, таке життя — бурхливе, невгамовне...

Від душі бажаю Вам, Іване Антоновичу, всього найкращого.

Міцно тисну руку.

Ол. Гончар.

20.VII.55

4 грудня 1955

Гребенюку І.Ф.

Шановний товаришу Гребенюк!

Повість прочитав. Враження вона в цілому справляє хороше. Вважаю, що після певної доробки — головним чином, мовностилістичної — її можна друкувати. З такою думкою я й передаю повість до редакції ж. «Вітчизна» (вул. Орджонікідзе, 2). Очевидно, в редакції будуть ще свої зауваження (скажімо, якимось дисонансом звучить лінія з Самоїловим), але в цілому річ варта того, щоб над нею попрацювати й довести до належного рівня. До того ж роботи не так уже й багато.

Бажаю Вам успіху в цьому.

Ол. Гончар.

04.XII.55

13 квітня 1956

Довженку О.П.

Дорогий Олександрє Петровичу!

Прочитав оце в «Дніпрі» Вашу «Зачаровану Десну» і хочу сказати Вам просте читацьке спасибі. Хороші думки й почуття викликає ця річ. Багато в ній краси.

Я радий, що серце у Вас таке молоде, а розум світлий і мудрий.

Бажаю Вам здоров'я.

Щиро Ваш

Ол. Гончар.

13.IV.56

17 грудня 1956

Безхутрому М.М.

Добрий день, Миколо!

Одержав оце від тебе так добре зроблену книжку про творчість Левченка і ще раз переконався, яку добру справу ти робиш, заново відкриваючи для широкої публіки — після Васильківського — художні скарби ще одного майстра. Кожен, хто любить українську культуру, скаже тобі за це щире спасибі.

Дякуємо з дружиною за подарунок.

Бажаю успіху в роботі, добра в житті.

Олесь.

17.XII.56

18 грудня 1956

Піщанюку Ю.І.¹

Шановний Юрію Івановичу!

Вчора одержав Вашого листа і вчора ж мав розмову про Леоніда Лупана з товаришами, які добре знали його по літературній студії Київського університету. Від тов. Козаченка, що вчився разом з Леонідом, я дізнався, що справа про

¹Піщанюк Ю.І. — брат поета Леоніда Лупана.

реабілітацію Вашого брата вже ведеться органами Держбезпеки. Було б добре, коли б Ви та рідні Леонідові з свого боку звернулися в Комітет Держбезпеки з відповідним клопотанням, бо, скажімо, про те, що Леонід загинув на фронті в боях проти фашизму, нікому ще тут невідомо.

З головою Спілки письменників України тов. Бажаном я говорив про видання збірки творів Леоніда Лупана. Він теж прихильно поставився до цієї думки, і тому я прошу Вас всі Леонідові поезії, які збереглися у Вас чи в батьків, надіслати нам у Спілку письменників на ім'я тов. Бажана, чи моє, чи тов. Новиченка.

Всі ми зацікавлені в тому, щоб правда про Леоніда Лупана, талановитого українського поета, була нарешті доведена і сказана вголос.

Сподіваюсь, що так воно й буде.

З пошаною *Ол. Гончар.*

18.XII.56

18 грудня 1956

*В редакцію журналу
«Новый мир»,
зав. отделом прозы*

Уважаемый товарищ Закс!

Получил Ваше письмо.

Сейчас я заканчиваю работу над романом «Перекоп», но он уже обещан другому журналу, который на протяжении длительного времени проявляет интерес к этой моей работе, чего, к сожалению, не могу сказать о редакции «Нового мира». За последние несколько лет это Ваше письмо — первый знак внимания со стороны редакции к моей работе и к моим творческим планам.

В будущем году собираюсь работать над рассказами на современную тему. Думаю, что во втором полугодии смогу предложить их вниманию Вашего журнала.

С приветом — *Ол. Гончар.*

18.XII.56

14 квітня 1957

Рудольфу Гулкові

Дорогий друже!

Одержав Вашого листа і мав приємність дізнатися, що, завдяки Вашій праці, «Перекоп» хоча в уривках, та все ж пішов уже до чеського читача.

На Україні роман зараз починається друкувати. Перша частина опублікована в №3 ж. «Вітчизна», друга частина днями з'явиться в №4 — квітневому — цього ж журналу. Радий буду, якщо Ви ознайомитеся з ними і сповістите, чи варті вони того, щоб братися їх перекладати. Третя (й остання) частина роману буде надрукована теж у «Вітчизні», але трохи пізніше, мабуть в №7, бо роботу зараз над нею саме завершуюю. Десь наприкінці літа роман вийде окремим виданням (певне, разом з «Таврією»), тоді я Вам його надішлю.

Дружина моя щиро вітає Вас, і обоє ми зичимо Вам багато здоров'я.

Ваш Олесь Гончар.

14.IV.57

Київ

31 травня 1957

Завгородньому С.О.

Дорогий друже!

Дякую за добре слово, надруковане у «Вітчизні». В зауваженнях твоїх, певне, немало слушного, але зреалізувати це — принаймні зараз — не маю змоги: втомився смертельно.

Мрію про оті човни, що стоять на дніпровських причалах. Коли ніщо не переб'є, ближчими днями буду в Дніпропетровську. Юрко мій уже там, бігає босий по ломівських оксамитових споришах. Я теж тільки й жду того дня, коли босий піду по землі і буду вільний від нашої спілчанської суєти.

Вітаю сердечно.

До зустрічі!

Олесь.

31.V.57

27 травня 1958

До Президії Верховної Ради
Української РСР
від депутата Гончара О.Т.
(В. Олександрівський виборчий округ
Херсонської області)

Днями я повернувся з поїздки по округу. Під час цієї поїздки мені довелося зустрічатися з багатьма виборцями в колгоспах, радгоспах, з учителями шкіл, з радянськими та партійними працівниками В. Олександрійського, Високопільського, Ново-Воронцовського та Бериславського районів.

З боку виборців було висловлено багато пропозицій, порушено ряд важливих питань. Більшість скарг було розв'язано на місці, під час зустрічі з керівниками обласних організацій, а про деякі питання, що мають, на мій погляд, державне значення, вважаю за потрібне доповісти Верховній Раді.

1. В колгоспах та радгоспах, землі яких лежать по річці Інгулець, висловлювались численні гострі скарги на забруднення і отруєння води цієї річки, за що несе відповідальність трест «Кривбасруда». Це питання порушується вже протягом багатьох років. Керівникам рудоуправлінь нібито було запропоновано поставити систему відстійників, щоб очищати використану воду річки Інгулець, однак нічого в цьому напрямі, видно, не зроблено, бо й зараз води річки систематично отруюються, риба гине, а найгірше, що нищаться і багатіші поливні землі всієї Інгулецької заплави, бо, зрошуючись отруєною водою, вони поступово засолюються, перетворюються в безплідні солончаки. Гине колгоспне городництво, нищаться найплодючіші землі саме тих колгоспів, які, до речі, забезпечували городиною гірників Криворіжжя. Втрати, що їх зазнає народне господарство республіки внаслідок забруднення південної степової річки Інгульця, величезні. Необхідне негайне державне втручання в цю справу.
2. Все ще негаразд справа з постачанням лісоматеріалів колгоспам південних районів республіки. Колгоспне будівництво затримується, навіть заплановані на область лісоматеріали з року в рік недодаються.

3. Будівники Каховського водозборища досі не виконали своїх зобов'язань щодо прилеглих колгоспів. Скажімо, с. Гаврилівка Ново-Воронцовського району ще й зараз не забезпечено водою, бо не збудовано передбаченої угодою насосної станції.
4. Чимало скарг було висловлено на адресу торговельних організацій. Недостатньо завозиться меблів. Мало дитячого взуття. В ряді населених пунктів занедбана книготоргівля, а треба сказати, що матеріальне становище колгоспників, робітників радгоспів, сільської інтелігенції за останні роки значно поліпшилось і культурні потреби зросли.

О. Гончар.

27.V.58

5 вересня 1959

Солнцевій Ю.І.

Уважаемая Юлия Ипполитовна!

Простите, что с опозданием отвечаю на Ваше письмо. Все лето не был в Киеве, только вот вернулся.

Относительно дискуссии в «Искусстве кино». Те, которые звонят Вам, спрашивая «почему, мол, Украина не отвечает», видимо, плохо поинформированы. Украинские литераторы единодушно сказали слово в защиту А.П. Довженко на III съезде писателей, а затем в статьях Рыльского, Новиченко и других выступлениях. Думаю, что и в дальнейшем мы еще не раз будем возвращаться к этому, хотя я считаю, что наиболее сильный аргумент в этой дискуссии — само бессмертное творчество Довженко.

По поводу письма из черниговской библиотеки. На днях наши товарищи будут в Чернигове (возможно, и я тоже). Предложение черниговцев мы поддержим и сделаем все возможное, чтобы оно осуществилось.

С глубоким уважением *Ол. Гончар.*

05.IX.59
Киев

Вельмишановна Наталія Василівна!

Надіслану Вами автобіографію старої лігаторки та громадської діячки Блажевич Іванни Омелянівни ми передали до Львівської письменницької організації з проханням уважно розглянути справу про її прийом до Співки письменників. За існуючим порядком, заяви на прийом розглядає місцева організація, ухвалу якої затверджує потім Президія СП України.

Президія СП України звернулась також з проханням до Правління Львівської організації порушити питання про призначення Блажевич І.О. персональної пенсії.

Голова Правління
Співки письменників України
О. Гончар.

19 вересня 1960

*До Президії Верховної Ради
Української РСР
від депутата Гончара О.Т.
(Бериславський виборчий округ)*

Нещодавно я повернувся з поїздки до своїх виборців і хочу доповісти про ті найпекучіші скарги, що їх висловлювало населення.

1. Чимало сіл Бериславського і Ново-Воронцовського районів (Гаврилівка, Михайлівка та інші) розташовані на березі новоствореного Каховського водоймища. Раніше населення цих сіл користувалося водою з Дніпра, а зараз умови водопостачання гостро погіршились. Внаслідок штормів береги водоймища руйнуються, до того ж вода Каховської водойми влітку брудна і зацвітає, і населення фактично позбавлене можливості користуватися водою для пиття. Будівництво водогону для цих сіл ведеться вкрай незадовільно, зволікається протягом років. Місцеві виконкоми не раз порушували клопотання про потребу прискорити будівництво водогону для цих сіл, але справа не зрушується з місця. Виборці й викон-

коми звернулися до мене з проханням просити втручання й допомоги з боку Президії Верховної Ради УРСР.

2. Виборці районів Високопільського, В. Олександрівського та Ново-Воронцовського одноставно висловлювали пропозиції збудувати в найближчі роки відповідний канал від каналу Дніпро — Кривий Ріг для зрошення земель цих районів. Всі сходяться на тому, що такий канал мав би виняткове господарське значення і дав би великий економічний ефект.

Депутат *О. Гончар*.

19.IX.1960

Київ

2 червня 1961

Ломідзе Д.Д. і Г.Й.

Уважаемые Дарья Давыдовна и Георгий Иосифович!

Получил Ваше письмо и материалы, касающиеся романа¹. Искренне признателен Вам за внимание. Мнение Георгия Иосифовича о книге я высоко ценю.

Сердечный привет Вам и Вашей чудесной дочурке от всей нашей семьи.

Олесь Гончар.

2.VI.61

Київ

7 липня 1961

Сизоненку О.О.

Дорогий Сашко!

Пишу з дороги. В дорозі наздогнав мене Ваш сповнений такого смутку лист. Хотілось би якось розвіяти Ваше горе, але знаю, як нелегко воно розвіюється, коли вже наляже... Знаю тільки, що є речі неминучі, що колись «повечоріє і наш день», і дай Бог нам зустріти те вечоріння з спокійною мудрістю, як на фронті солдат зустрічає неминучі завтрашні атаки.

¹Йдеться про роман «Перекоп».

А поки ж «світиться мій мозок», як казав Ол-др Петрович [Довженко], хай він світиться для всіх через нашу роботу. Чи потрібна вона? Думаю, що потрібна. Особливо ж якщо дає вона людям радість, хай навіть хвилини радості. Гадаю, що такою і мусить бути вона, наша робота: хоч і в горі тобі дається, а іншим повинна давати радість.

Ваша робота, Сашко, в літературі не марна, вона зігріта серцем, в ній багато світлого, хоч іноді, може, й надто багато смутку.

Я хочу, щоб Ви були мужнім, і вірю, що Ви будете таким.

Міцно тисну Вам руку.

Олесь Г.

7.VII.61

8 лютого 1962

Барабашу Ю.Я.

Дорогий Юрію Яковлевичу!¹

Припавши спраглими (після пленуму) устами до трускавецької «Нафтусі» і провітрюючи (після засідань) грішну свою душу повітрям чистих, сонячних, сяючих снігами Карпат, я прочитав тут статтю В. Солоухіна «что нас роднит» і не втерпів, щоб не написати Вам (адреси автора нема під рукою). Пишу, щоб подякувати Вам за те, що Ви надрукували цю статтю, і авторові за те, що він її написав. Мабуть, Ви побачите його, передайте, будьте ласка, йому мій привіт і моє захоплення. Як добре, що Солоухін сказав це чесне, розумне і благородне слово! І як добре, що зробив це саме письменник російський... Оце по-братерськи, оце справді те, що зміцнює нашу дружбу і глибоко ріднить нас. Було б добре ще навести думки В.І. Леніна в цьому питанні, думки, які звучать сьогодні так по-сучас-

¹Цей лист — відгук О. Гончара на статтю Володимира Солоухіна «Что нас роднит» (Литературная газета № 16 за 5 лютого 1962 р.). В ній автор гостро полемізує з Ахед Агаєвим, який в своїй публікації виступає «за поступове відмирання національних літератур», за «творення єдиної інтернаціональної культури». В. Солоухін, підтримуючи розвиток глибоконаціональних літератур, закінчує свою статтю словами «Да здравствует великий русский язык, но да здравствует и сладкоплевная, ни с чем не сравнимая украинская мова».

ному, ніби Володимир Ілліч передчував, що з'являться колись тупі вульгаризатори типу цього «мудреця» з Махачкали чи нашого Кравцева...

Оце те, що мені хотілося сказати Вам, Юрію Яковлевичу, під свіжим враженням після прочитаної статті.

І ще хочу Вам побажати доброго настрою, сонячних Карпат для душі і квартири в добре озелененому районі, з тополею під вікнами.

Міцно тисну руку —

Ваш *Ол. Гончар.*

8.II.62

18 березня 1962

Барабашу Ю.Я.

Дорогий Юрію Яковлевичу!

Я одержав Ваші книжки і щиро вдячний Вам за них. Я переконаний, що своїми дослідженнями Ви робите дуже добре діло для нашої літератури. Справжнє мистецтво, крім буквальної правди, завжди знало і ще щось більше, і тільки завдяки цьому могли з'явитись для людства і Гомер, і Шекспір, і Гоголь, і Довженко. На жаль, далеко не всі це розуміють, навіть ті, хто береться бути суддями в літературі. Декому з них, виявляється, важко збагнути, що є в мистецтві «неправильності», істинніші за буквальну правду буденщини. А це розуміли ще художники та поети італійського Відродження. В наш час це зветь романтикою. Романтика це чи не романтика — не в словах суть (мені більше до душі визначення «крилатий реалізм»). Головне, що правда життя в мистецтві має властивість світитись, випромінюватись, і вона найяскравіше світиться якраз там, де є оця крилатість, одухотвореність.

Ви це розумієте, і за це я Вам по-дружньому міцно тисну руку.

Ваш *Ол. Гончар.*

18.III.62 р.
Київ

Дорогий Миколо!

Повертаю тобі рукопис. Нікому не давав його, бо мені здається, що не треба цього робити, не треба піддавати зайвим випробам твоє добре ім'я. Я рукопис прочитав. Як на мій погляд, це не те, що відповідає вимогам сучасної художньої прози. Наміри хороші й благородні, які виявляють добру й людяну душу автора, але крім намірів... Все викладено якоюсь скоромовкою. Майже всюди переказ, переказ там, де потрібен був би показ, малювання, живописання словом. Описовість замість психологічного аналізу; загальники замість художньої конкретності, предметності. І до всього ще ці штучні карколомні сюжетні інтриги там, де так і проситься реалістична правдивість, вмотивованість, достовірність життя. Багато вад і з погляду мовного, засміченість кальками.

Може, я, друже, аж надто суворий. Але пригадай оте правило древніх, що «істина дорожча», — я гадаю, воно цілком стосується й нас.

Я хотів би помилитися в цій своїй оцінці, щиро хотів би. І щоб проконтролювати мою думку, ти можеш дати рукопис ще кому-небудь з харків'ян, там же можна знайти людей і вимогливих, і з хорошим смаком.

В кожному разі, хай це тебе не дуже засмучує. Ти вмієш працювати. Твої монографії про художників я високо ціную.

Від душі бажаю тобі добра. Вітай дружину.

P.S. А сама думка написати «записки батька» («сучасного» батька!) дуже цікава. Тільки повновартісними будуть такі записки при одній умові: якщо не буде в них ніякого «сочинительства», а буде сама лише правда, нещадна, сувора, записана без літературних прикрас. Признаюсь: я цього й ждав. І перші сторінки, опис отих іменин та модерного гульбища були багатообіцяючими...

Твій Олесь.

3.03.63

8 квітня 1963

Тбіліси,
Галактиона Табидзе, 3/5,
И. Вартагаве

Уважаемый Ипполит Петрович!

Мы ознакомились с Вашим письмом, в котором рассказываете о любви к творчеству Т. Г. Шевченко и о монографии «Великий Кобзарь». Конечно же, нам понятны и близки братские чувства любви дружбы грузинского учёного, литератора к великому украинскому поэту.

Нам кажется, что Вы сделаете доброе дело, опубликовав свою работу на грузинском языке. Отдельная книга о Т.Г. Шевченко на грузинском языке была бы весьма кстати к юбилею великого поэта.

С дружеским приветом —

председатель правления
Союза писателей Украины
О. Гончар.

20 червня 1963

Голові Ради Міністрів
Української РСР
товаришеві Казанцю І.П.

Дорогий Іване Павловичу!

Багатьох наших письменників турбує та обставина, що в зв'язку з будівництвом Канівської ГЕС будуть затоплені (чи принаймні підлягають затопленню) старовинні українські села Андруші та В'юнище.

Село Андруші (10 км від Переяслава в бік Дніпра), яке Тарас Шевченко назвав земним раєм, — має давню й цікаву історію. Тут не раз бував наш великий Кобзар, коли приїздив до Козачковського в Переяслав, тут, зокрема, був написаний його славетний «Заповіт». В Андрушах Тарас Шевченко малював краєвид з церквою (малюнок в Музеї Т.Шевченка), яка і нині стоїть. Населення цих сіл брало участь в Переяславській раді. З погляду економічного ці села — золоте дно (тут багатіючі випаси, угіддя тощо). В селі Андрушах збереглися ще й зараз дуже цікаві

народні традиції, зв'язані з народним мистецтвом. Андруші, а так само і В'юнище варті того, щоб їх залишити як заповідники.

Населення цих сіл, як сповіщають нам в одному листі, готове безплатно рити захисні дамби, аби тільки врятувати села. Місцеві вчителі й колгоспники вже звернулися з проханням в цій справі до Верховної Ради.

Письменники України просять Вас, дорогий Іване Павловичу, втрутитися в цю справу й допомогти зберегти села Андруші та В'юнище, які мають для нашого народу велике культурно-історичне значення.

З повагою *О. Гончар.*

20.06.1963

4 вересня 1963

**Заступникові Голови Президії
Верховної Ради Української РСР
тов. Ковпаку С.А.**

Дорогий Сидоре Артемовичу!

Прошу прийняти на розгляд прохання про помилування від гр. Сови Г.С., робітника дніпропетровського заводу «Комінтерн», та лист комсомольців, з якими разом вчився син Сови Г.С. — Сова Василь Гаврилович, який зараз засуджений на чотири роки і перебуває в Курязькій колонії під Харковом.

До мене як до депутата зверталися в цій справі, я займався нею і дотримуюсь тієї думки, що міра покарання завищена і засуджений молодий робітник, вчорашній десятикласник, справді заслуговує помилування, адже колектив заводу, на якому він працював, згоден був взяти його на поруки.

Прохання до Вас розглянути цю справу, і я певен, що Ваше вирішення буде справедливим і великодушним.

З пошаною *О. Гончар.*

4.IX.63

Київ

18 жовтня 1963

Сизоненку О.О.

Доброго здоров'я, Сашко Олександровичу!

Писав я Вам на Баштанку, але звідти лист повернувся. Пишу на Алушту, хоча не певен, чи не повернеться й звідси...

Мені не подобається Ваш настрій. Втрати Ваші тяжкі, горе пекуче, але отут якраз і треба зібрати людині всю свою силу й мужність. Виявити саме оту силу духу, яка була притаманна — я певен — Вашому батькові і матері теж. Інакше вони б не витримали тягарів своєї життєвої дороги. І даремно Ви пишете: «Ми все видумуємо...» Це не так. Є, є на світі те, ради чого варто трудитись, віддавати себе до останку. Чомусь згадується Леся Українка, ота хвора, нещасна, безрадісна, ота, що виявилась чи не єдиним мужчиною в тогочасній літературі... Вибачайте, що нагадую Вам про це для Вас відоме. Не треба, щоб горе володіло Вами, — хай буде Ваша влада над ним. Найкращою пам'яттю батькам буде Ваша невсипуща праця і Ваш талант.

Тисну руку.

Олесь Гончар.

18.X.63

Київ

22 листопада 1963

Барабашу Ю.Я.

Дорогий Юрію Яковичу!

Листа Вашого одержав.

Ю.І. Солнцева під час перебування в Києві вже висловлювала цю думку (про перенесення праху О.П.), і хоч ми й підтримали її, але далі намір цей, наскільки мені відомо, схвалення не дістав. Вважається, що це не на часі, що цього не зрозуміють, називаються інші, теж дорогі для України, імена.

Для мене ж ясно тільки, що це треба було зробити з самого початку, одразу після смерті Олександра Петровича [Довженка], тим більше — якщо була така його воля. А те-

пер все це дуже (хоча, я думаю, й небезнадійно) ускладнилось.

Оповідання, про яке Ви згадуєте, ще не зовсім закінчене. Можливо, я прочитаю його Вам, коли приїду до Москви (це буде незабаром).

Щиро вітаю Вас і радий буду зустрітись.

Ол. Гончар.

22.XI.63

24 грудня 1963

Берлін. Академія наук

Вельмишановний колего Вінтер!

Мені було приємно отримати Вашого листа і дізнатись про успішне закінчення Вашої праці «Іван Франко».

Буду радий одержати книгу і попрошу товаришів із журналу «Всесвіт» повідомити про неї українським читачам. Напевне скаже про неї своє слово і газета «Літературна Україна».

Я з приємністю згадую наші зустрічі в Берліні і буду радий знову побачитись з Вами на Україні під час Шевченківських свят.

З щирою повагою

Олесь Гончар.

24 березня 1964

Козловському І.С.

Дорогий Іване Семеновичу!

Якось нескладно вийшло, що ми з Вами розминулися (в неділю ми Вас чекали з Мар'янівки).

Пишу Вам у день Вашого народження. Пишу, щоби поздоровити і ще раз подякувати за ті хвилини, які Ви подарували своїм співом у Жовтневому палаці. Якщо людина може сама себе перевершити, то це був саме той випадок. Це був апофеоз творчого злету митця, справжнє квітування його прекрасної й натхненної душі. Скількох людей і як глибоко Ви зачарували! Який заряд краси на тому вечорі вибухнув і розкрився! Вашими устами мовби

співала сама Україна, співала сама душа нашого народу — ніжна, гуманна, глибока й чиста.

Любимо Вас і пишаємось Вами. Живіть в доброму здоров'ї. Кутайтесь гарненько, щоб не застудились. Знайте, що на Україні Вам завжди раді і серця багатьох-багатьох відкриті навстріч Вашому серцю... А прикроці? Може, вони на те й існують, щоб їх долати, щоб їх відкидати і знову жити широким, просторим життям, несучи людям сонячні щедроти поезії.

Всією родиною широко вітаємо Вас.

Олесь Гончар.

24.III.64

P.S. Ще посылаю Вам оцей журнал з новим моїм оповіданням (бо романи ж писати нема коли!) — почитайте на дозвіллі...

О.Г.

11 липня 1964

Яхнічу А.Р.

Шановний товаришу Яхніч!

«Чому ображалася Бетті?» прочитав. Можна б це оповідання й друкувати, але краще — ні. Для автора краще. Тему Ви обрали, я вважаю, не зовсім вдало. Надто часто наші літератори темою своїх творів обирають саму літературу, життя літературне... На цьому, скажімо, майже цілком побудований весь наш гумор, сатира, байки, епіграми. Це ненормально. Письменник повинен вириватись за межі свого середовища, широко дивитись на світ.

А загалом про Вашу річ скажу, що написана вона талановитою рукою. В оповіданні вже чувається стиль, приваблює розумна іронія, деякі місця (скажімо, політ в літаку) написані оригінально, тонко, дотепно.

Хотілось би, щоб талант Ваш розвивався. Подбайте про це.

Найкращі Вам побажання!

Олесь Гончар.

11.VII.64

Київ

Многоуважаемый товарищ Челидзе!

Получил Ваше письмо с приятным известием, что Вы намерены издать однотомник моих произведений на грузинском языке.

От души благодарю Вас за внимание.

Поскольку однотомник ограничен объемом в 20 авторских листов, я советовал бы включить в него следующие произведения: роман «Человек и оружие»; рассказы: «Модры Камень», «За миг счастья», «Подсолнухи», «Чары-Камыши», «Маша с Верховины» и «На косе». Это приблизительно и составит указанный Вами объем.

Если у Вас нет этих произведений, я мог бы их выслать, сообщите только, на каком языке: украинском или русском?

В Тбилиси сейчас приехать, к сожалению, не могу. Надеюсь, что такая возможность представится несколько позже в связи с юбилеем Леси Украинки.

С приветом и уважением *Ол. Гончар.*

грудень 1964

ЛИСТ

*голови правління СПУ О. Гончара
та голови президії*

*Спільки журналістів України Ю. Лазебника
до Черкаського обкому КПУ та облвиконкому
про встановлення персональних пенсій
матері та сину відомого українського поета
В.А. Симоненка*

Рік тому в Черкасах помер молодий поет, член Спільки письменників СРСР і член Спільки журналістів Радянського Союзу, кореспондент «Робітничої газети» по Черкаській області Симоненко Василь Андрійович. У Черкасах залишилася його родина: хвора мати — Щербань Галина Федорівна, дружина — Симоненко Людмила Василівна, шестирічний син — Симоненко Олесь Васильович.

Оскільки мати Симоненка все життя працювала в колгоспі і останні роки була важко хвора, до Черкас переїхала за кілька місяців до смерті сина, згідно існуючого законодавства не має права на пенсію по праці. Засобів до існування також не має, оскільки втратила єдиного годувальника.

Василь Симоненко ввійшов у літературу як талановитий поет, автор чотирьох книг. Крім того, зараз готуються до друку ще дві його книги. Василь Симоненко працював у черкаській обласній комсомольській газеті, а також і в редакції газети «Черкаська правда». Останнім часом Василь Симоненко був також власним кореспондентом по Черкаській області видання ЦК КП України «Робітничої газети». За бездоганну роботу в редакції його неодноразово було премійовано.

Василь Симоненко прожив коротке життя, але зайняв провідне місце в історії української радянської літератури і журналістики.

Зважаючи на видатні заслуги Симоненка В.А. в літературі і журналістиці, Спілка письменників та Спілка журналістів України порушила клопотання перед обласними організаціями про встановлення персональних пенсій обласного значення матері покійного — Щербань Галині Федорівні та синові — Симоненку Олесю Васильовичу.

16 січня 1965

*Секретарю Центрального
Комітету КП України
тов. ШЕЛЕСТУ П.Ю.*

Вельмишановний Петре Юхимовичу!

Правління Спілки письменників України звертається з проханням вирішити питання про створення у Києві Республіканського літературного музею-сховища.

Зараз у Києві існує кілька напівприватних музеїв (Ю.Яновського, Остапа Вишні, М.Рильського, В.Василевської, О.Білецького, О.Копиленка). Багато корифеїв української літератури, по суті, не репрезентовані будь-де в столичних культурних закладах.

Цінні пам'ятні речі класиків української літератури, особливо ж їхні рукописи, зберігаються вкрай незадовіль-

но, здебільшого у приватних осіб або в непристосованих до цього приміщеннях (йдеться про Федьковича, Леся Мартовича, М. Черемшину, Панаса Мирного, М. Коцюбинського, І. Нечуя-Левицького та ін.).

Необхідно збудувати в центральному районі Києва Державний Республіканський літературний музей-сховище, передбачивши в ньому читальні зали, приміщення-сейфи для зберігання класичної рукописної спадщини, найсучасніші книгосховища.

Правління Спілки письменників України просить ЦК КП України включити до плану державних заходів по відзначенню 50-річчя Великої Жовтневої соціалістичної революції створення у столиці республіки Державного літературного музею-сховища.

Голова правління
Спілки письменників України
О. Гончар.

5 травня 1965

*Обласному
літературному об'єднанню,
м. Тернопіль*

Приємно було дізнатися, що на сторінках «Вільного життя» щотижня з'являється ваш «Тернопільський альманах». Літературне життя республіки зараз на піднесенні, поряд із старшими письменниками дедалі частіше радують читачів талановитим художнім словом наші молоді та наймолодші автори. Є всі ознаки справжньої літературної весни — весни творчості нашого народу, весни талантів, якими так яскраво, так повноквітно розкривається нині українська земля.

Вітаю Вас, друзі!

Ваш Олесь Гончар.

25 червня 1965

Київ, 23/VI.65 Берлін,
Кошут III.

Дорогая Шарлотта!

Спасибо за письмо и фотографии. Натану Рыбаку его долю я передал.

Теперь я совсем убедился, что своей скромностью Вы только прикрывали свои настоящие знания и таланты: ведь письмо Ваше написано отличным языком, без единой ошибки, а Ваши попытки читать украинскую поэзию в оригинале меня особенно порадовали.

Мы часто вспоминаем Вас добрым словом, вспоминаем нашу прекрасную поездку. Надеемся на новые встречи в будущем.

Передайте мой сердечный привет Леонарду.

С искренним уважением

Олесь Гончар.

29 червня 1965

Ребру П.П.

Добрый день, товаришу Петре!

Ви таки вгадали: хочеться нам створити в Запоріжжі філію. Таке місто, таке небо і без письменницької паланки... Це, звичайно, не годиться.

Щоправда, комісія по прийому у нас сувора і корогву вимогливості тримає високо, як і належить. Та все ж сподіваємось, що декого до кінця року ще приймемо і ота історична мить настане...

Влітку я, мабуть, буду у Вас, в Запоріжжі, і ми тоді ще зможемо про все це поговорити. А люлька димить!¹ Символічно, так би мовити... Даючи знати, що козацтво при своєму ділі.

Вітаю Вас щиро.

Ол. Гончар.

29.VI.65

¹Йдеться про козацьку люльку, знайдену археологами в Капулівці (Дніпропетровська область) і подаровану П. Ребром Олесю Гончареві на літературному вечері у червні 1965 р.

*17 листопада 1965 Першому секретареві Дніпропетровського обкому КП України
Ватченку О.Ф.*

2 листопада ц. р. «Літературна Україна» опублікувала кореспонденцію С. Плачинди «Музей у... підземеллі» про ненормальні умови зберігання дорогоцінних пам'яток старовини у Дніпропетровському музеї. Кореспонденція викликала серед читачів багато відгуків.

Прошу вас втрутитись у цю важливу справу, з тим щоб письменницька газета могла ближчим часом повідомити читачів про вжиті заходи.

Голова правління СПУ *О. Гончар.*

8 січня 1966

*Голові Ради Міністрів
Української РСР
товаришеві Щербицькому В.В.*

Вельмишановний Володимире Васильовичу!

Правління Спілки письменників України на розвиток нашої попередньої пропозиції звертається до Вас з проханням вирішити питання про створення в республіці Державного музею української літератури і мистецтва.

Збереженню, вивченню та використанню культурної спадщини українського народу завдає непоправної шкоди розпорошеність численних документальних матеріалів з історії української літератури та мистецтва. Ці матеріали розкидані по різних архівах, музеях, бібліотеках, наукових закладах України та поза її межами — у союзних республіках, в зарубіжних країнах, а також у приватних осіб. Рукописи літературних творів та інші літературно-мистецькі матеріали, зокрема епістолярія, часто не взяті на облік, не впорядковані, зберігаються в поганих умовах і нерідко гинуть. Наприклад, не так давно загинула значна частина спадщини видатного українського радянського філолога, сходознавця, академіка Агатангела Кримського. Навіть рукописи багатьох класиків української літератури досі не зібрані в одному місці, їм не забезпечена належна охорона. Ніхто по-справжньому не займається збиранням документальних матеріалів, що висвітлюють роз-

виток літератури і мистецтва в радянську добу. Все сказане повністю стосується рукописної спадщини видатних радянських майстрів слова Максима Рильського, Юрія Яновського, Остапа Вишні, Володимира Сосюри, Ванди Василевської, Ярослава Галана, а також великої групи відомих письменників, раніше репресованих і реабілітованих по-смертно.

Відсутні також належні умови для збереження спадщини видатних українських композиторів, художників, майстрів сцени і кіно.

Необхідно зазначити, що музеї літератури і мистецтва створені в РСФСР, у Білорусії, Вірменії, Грузії та в інших союзних республіках.

А що будівництво нового приміщення для такого музею вимагало б значних коштів, то, на наш погляд, було б найдоцільніше використати під музей старовинне, яке саме по собі має історичну цінність, приміщення на території Софіївського заповідника, що його займає зараз Центральний історичний державний архів УРСР (Володимирська, 22-а). Внутрішня реконструкція будинку вимагала б порівняно невеликих затрат.

Керівництво Архіву дає згоду вже зараз передати для Музею літератури і мистецтва одне крило цього приміщення, бо частина фондів Держархіву вже перебазовується в будинок, який спеціально для цього споруджується.

Правління Спілки письменників України просить Ряду Міністрів Української РСР:

1. Прийняти постанову про створення Державного музею української літератури та мистецтва.
2. Затвердити структуру і штати Державного музею української літератури та мистецтва (проект додається).
3. Закріпити за Державним музеєм української літератури та мистецтва приміщення Центрального історичного державного архіву УРСР (Володимирська, 22-а), яке зараз звільняється.

Новостворений Державний музей, на нашу думку, мав би бути в системі Академії наук УРСР.

Голова правління
Спілки письменників України *О. Гончар*
Відповідальний секретар
правління СП України *П. Загребельний*

20 січня 1966

Першому секретареві ЦК
Комуністичної партії України
тов. Шелесту П.Ю.

Вельмишановний Петре Юхимовичу!

Я не зможу брати участь в роботі комісії¹. Не зможу тому, що смисл її роботи мені неясний.

Яке призначення підготовлюваних матеріалів? Чи мають вони якусь стосовність до процесу над Світличним? Я був і залишаюся при тій думці, що репресії не є найкращим способом розв'язання ідеологічних питань. Більше того, вважаю, що проведені арешти завдали шкоди ідейно-виховній роботі партії, посіяли серед інтелігенції, особливо серед молоді, настрої підозрливості, недовіри, пригнобленості, і це тоді, коли, йдучи назустріч 50-річчю Великого Жовтня, нам належало б згуртувати всі творчі сили для спільної патріотичної роботи. Буває іноді, що навіть до людини винуватої, до людини, яка помилилася, стала на хибний шлях, доцільніше виявити великодушність. Деколи навіть судовий вирок має меншу силу, ніж акт великодушності, гуманності.

Щодо листа І. Дзюби. Неважко помітити його односторонність, в ньому чути відгомін давно засуджених націоналістичних концепцій. Автор явно згущує фарби, зміщує акценти, на одному надто наголошуючи, інше затушовуючи; в статті, скажімо, зовсім обійдено той факт першорядної ваги, що український народ був врятований від винищення фашизмом лише завдяки надійній єдності в роки випробувань з народом російським, зі всіма народами Радянського Союзу. Це лише один з прикладів авторської тенденційності. І все ж є в статті Дзюби чимало такого, що заслуговує на серйозну увагу ЦК. Це, зокрема, ряд конкретних фактів та статистичних даних, що стосуються українських шкіл по містах, видань, тиражів, підготовки спеціалістів у вищих школах республіки тощо. З листа видно, що ідейно нездорові настрої серед молоді виникають здебільшого як відповідь на прояви великодержавництва, на факти зневажання української мови та ігно-

¹Йдеться про створену ЦК КПУ комісією для політичної оцінки праці Івана Дзюби «Інтернаціоналізм чи русифікація?» та інших матеріалів стосовно репресованих письменників.

рування її в установах, у вищій школі, що прямо суперечить відомим вказівкам В.І. Леніна в національному питанні.

Одним із таких проявів великодержавництва я вважаю т. зв. «Письмо семи», адресоване в ЦК КПРС. У відповіді на цей «документ» я не можу взяти участь ще й тому, що вважаю нижчим своєї гідності відповідати на анонімку. Безіменна ця писанина наскрізь проінята шовіністичним духом, злобою і зневагою до української культури. Якщо вітати Шолохова українською мовою розцінюється як кримінал, якщо не здатні зрозуміти, що українське слово було сказане на ювілеї на знак поваги до матері письменника (відомо ж, що мати Шолохова українка), якщо цьому надається якогось іншого підозрілого значення, то про що можна далі говорити?

Сам факт розслідування цієї безчесної анонімки є образливим для української інтелігенції. Нашій інтелігенції нема в чому виправдовуватись, бо всім життям, працею, творчістю вона довела й доводить свою вірність ленінським ідеям інтернаціоналізму, вірність священній для всіх нас ленінській рівноправній дружбі народів.

Коли ж настає потреба розібратися в пекучих питаннях, послухати думку інтелігенції про складні сьогочасні процеси ідеологічної роботи, то для цього можна знайти відповідні форми, послухати живих людей у відкритій розмові, вдатись до вільного обміну думок, а не вивчати ці питання по анонімках.

Дорогий Петре Юхимовичу! Прошу зрозуміти мене правильно: лист цей продиктований бажанням глянути правді у вічі, висловити погляд на речі одверто, чесно, без крутіства. Кожен із нас повинен діяти так, як підказує йому совість. А саме моя совість, моє сумління й спонукають мене сказати ці слова, висловити ці думки.

З глибокою пошаною

Олесь Гончар.

20.І.66

Дорогой Михаил Александрович!

С огромнейшим удовольствием прочитал сегодня Вашу речь¹ на съезде. Получилось здорово, а в той части, где Вы прошлись по осетрам, — просто великолепно!

Жалею, что не мог слушать Вас с живого голоса, ибо на съезде не был, т.к. впал в немилость нашего украинского начальства. За что? За вдруг обнаруженную строптивость характера (кажется, характер и в самом деле начал портиться по причине затяжной руководящей работы в нашем писательском Союзе). Среди содеянных прегрешений значится, впрочем, и то, что сей Олесь Гончар на юбилее Шолохова позволил себе приветствовать русского писателя на украинском языке. Это, мол, что-то значило. И это, мол, могло быть оскорбительным для юбиляра и чуть ли не для всей телевизионной Руси.

Неужели могло?

Неудачливый оратор пытался объяснить, что желание произнести приветствие по-украински явилось главным образом потому, что мать юбиляра была по происхождению украинка (это ведь правда?) и что в такой — может быть, действительно неуклюжей, форме хотелось выразить уважение к матери писателя, давшей России великого сына.

Но Вы сами знаете, как трудно бывает прошибить железобетонные лбы (по-укр. будет — лобы!).

Да все это, думаю, перемелется...

В мае (11-го числа) открывается съезд писателей Украины. Вы были бы на нашем съезде желанным гостем. Коллективно и от души приглашаем: приезжайте. Постараемся, чтобы Киев встретил Вас уже цветущими каштанами.

По-братски обнимаю.

Ваш Олесь Гончар.

2.IV.66

Киев

¹Йдеться про промову на ХХІ з'їзді КПРС.

20 липня 1966 *Міністру освіти Української РСР*
тов. Бондар А.Г.

Шановна Алло Григорівно!

До мене звернулася з листом група виборців – робітників та службовців Таврійської птахофабрики (відділки №1 та №3) Бериславського району Херсонської обл. Вони вражені і обурені тим, що в їхньому селі закривається восьмирічна школа. «Які дивні зміни, – пишуть вони, – після війни в Таврійському була 10-річка, потім 8-річка, а тепер знову 4 класи, як в перші роки Радянської влади». Дітям, якщо школа за чийось нерозумним розпорядженням буде закрита, доведеться відвідувати іншу школу за 10 кілометрів. І це в той час, коли в Таврійському набирається потрібний для 8-річки контингент учнів.

Все це схоже на свавілля. Підтримуючи клопотання робітників та службовців Таврійського, вважаючи, що школа в Таврійському мусить бути залишена, прошу Вашого найрішучішого втручання в цю справу. Додаю при цьому лист робітників та службовців Таврійської птахофабрики.

З пошаною

О. Гончар.

20.07.66

8 серпня 1966

*Херсонська обл.,
Великоолександрівський р-н,
с. Кар'єрне
Борозинцю Миколі Івановичу*

Шановний товаришу Борозинець!

Я займався Вашою справою, і ось що мені вдалося з'ясувати. Справді, препарат проперміл деким застосовується при лікуванні розсіяного склерозу, хоча, як сказали мені медики-фахівці, препарат цей дещо розрекламований.

Під час перебування на сесії Верховної Ради в Москві я цікавився, яка є можливість, щоб 62 міська лікарня взяла Вас на лікування. Це справа складна. Хоча Ви можете від себе звернутися з проханням безпосередньо до голов-

лікаря цієї лікарні, прізвище її Петрова Ія Петрівна. Адреса лікарні: п/о Степановская, Красногорский р-н, Московской обл., 62-я гор. больница.

А реальніше, на мій погляд, було б зробити так: дістати цей препарат і лікуватись Вам у себе на місці. В Москві я був в «Медглавнабсбыте», хотів взяти для Вас цей препарат, але його без рецепта не видають. Мені там порадили, щоб Ви взяли рецепт, і, за вимогою лікарні, де Ви будете лікуватись (обласна, районна чи місцева), в лікарню буде вислано цей препарат саме для Вас. Разом з рецептом Ви мусите послати до Москви і мого листа до «Медглавнабсбыта», в якому я нагадую про нашу домовленість про те, що препарат проперміл було обіцяно вислати для Вас на місце лікування.

Бажаю Вам успішного лікування.

О. Гончар.

8.VIII.66

Адреса Медглавнабсбыта:

Москва, Кривоколенный пер., 12,
Медглавнабсбыт,
Дмитриеву Ивану Андреевичу.

10 листопада 1966

*Учням середньої школи
Нагуєвичів*

Дорогі мої друзі, земляки Каменяра!

Дякую вам за листа, за фото (зокрема Вам дякую, шановна Ганно Петрівно), за цей вияв уваги. Чудові враження zostались в душі про те сонячне, справді народне свято в Нагуєвичах (мені більше подобається ця історична назва села). І гості з республік теж були дуже задоволені.

Спасибі за ласку, за гостинність! Я теж тієї думки, що ми з вами ще зустрінемось.

Щастя всім вам.

Ваш Олесь Гончар.

10.XI.66

* * *

Дорогі друзі!

Дякую за листа, за добрі побажання, які для мене тим дорожчі, що йдуть від земляків Франкових, від молодого покоління каменярів. Прийміть і від мене слова щирого привіту, слова любові та надії.

Ваш *Олесь Гончар*.

9.XII.66

* * *

Дорогі друзі!

Дякую за тепле ваше привітання, за подарунок. Впевне колись бачив ваш край весняним, у цвітінні садків. І таким він мені уявляється. Квітуйте! Щастя Вам зичу. Від душі вітаю весь ваш учнівський і учительський колектив.

Олесь Гончар.

3.IV.73

10 грудня 1966

**Міністру охорони
громадського порядку СРСР
Щолокову М.О.**

Шановний Миколо Онисимовичу!

До мене — як до депутата — звернувся зі скаргою Сорока Степан Климентійович, який перебуває у таборі п/с 385/11, селище Явас, Мордовська АРСР.

Він скаржиться на свавілля адміністрації табору, яка, порушуючи встановлені правила табірної режиму, знущається над відомим українським художником Заливахою, художником Дужинським, над іншими в'язнями. Художнику Заливасі відмовлено в отриманні бандеролі з фарбами, портрет Дужинського, за розпорядженням адміністрації, порізано (про що складено акт), їм оголошено, що «малювати в таборі заборонено», хоча правилами

табiрного режиму подiбнi заборони не передбаченi. Все це схоже на перевищення влади i порушення законiв.

Прошу Вас, товаришу мiнiстре, дати розпорядження вiдповiдним органам перевiрити цi скарги i вжити вiдповiдних заходiв.

Ол. Гончар,
депутат Верховної Ради СРСР.

18 березня 1967

Дейчу А.Й.

Дорогой Александр Иосифович!

Мне передали от Вас книгу¹, спасибо за нее. Читать ее — одно наслаждение. Надо быть влюбленным в искусство, в творчество, в людей, чтобы так ярко запомнить многое и так проникновенно о нем написать. Умным словом передано силу благородного подвига людей творческих, натур пылающих, страницы о Садовском, Заньковецкой, об украинской культуре написаны действительно с нежностью, и еще раз сердечное спасибо Вам за это. Книга достойна светлой памяти Рильского.

Приветствуйте Евгению Кузьминичну, и доброго здоровья Вам, с весной Вас!

Ол. Гончар.

18.III.67

*18 березня 1967 До голови виконкому Дарницької
райради депутатiв трудящих
тов. Козаченко М.П.*

Вельмишановна Маріє Петрівно!

Втретє звертаюся до Вас у справі старшого продавця книгарні Літфонду товаришки Ковальової А. І. Мені дуже шкода, що товариші з Вашого квартирного вiддiлу так не уважно поставились до мого попереднього клопотання.

¹Йдеться про книгу «Голос пам'яті» («Искусство», М, 1966) з посвятою Максиму Рильському.

Йдеться про те, що мати А. І. Ковальової психічно хвора і їй зовсім не можна мешкати на третьому поверсі. Були випадки, коли сусіди рятували її від спроби викинутися з балкона або з вікна.

Ковальовій конче треба замінити квартиру з балконом на ізольовану однокімнатну квартиру на першому поверсі.

Документи про хворобу від лікарні ім. Павлова я пере-силавав Вам у січні минулого року.

Ще раз звертаюся до Вас з проханням зробити все можливе, щоб прискорити обмін кімнати А. І. Ковальової.

Про Ваше рішення прошу сповістити мене.

З щирою пошаною *О. Гончар* —
депутат Верховної Ради СРСР,
лауреат Ленінської премії.

18.III.67

22 травня 1967

Шолохову М.О.

Дорогой Михаил Александрович!

Не могли бы Вы сказать слово в защиту Киево-Могилянской академии¹? Эта украинская Сорбонна² — первый наш университет, куда приходил учиться Ломоносов, из стен которого вышли Богдан Хмельницкий, философ Скворода. Этот центр славянской культуры, откуда волны просвещения пошли по всей Руси, ценнейший наш памятник, сегодня находится под угрозой, его собираются сносить (вместе с могилой Сагайдачного, которую тоже взроют бульдозеры, если не остановит разбушевавшихся строителей). Общественность республики ведет изнурительное сражение, чтобы сохранить этот памятник культуры, нашу общую святыню, и Ваша поддержка (хотя бы в виде телеграммы нашим руководителям) была бы весьма своевременной.

Желаю Вам добра.

Ол. Гончар.

Москва

¹Киево-Могилянська академія — перша вища школа в Україні, створена в 1632 р. об'єднанням Братської і Лаврської шкіл.

²Сорбонна — один із найстаріших (17 ст.) науково-навчальних центрів Франції, а нині назва трьох університетів Парижа.

20 лютого 1968

м. Пряшів, Словаччина,
Юр. Дацку,
головному редакторові «НЖ»

Шановний товаришу редактор!

Признатися, не люблю анкет. Ніяких. Отже, роблю це майже як виняток, на знак найкращих моїх почуттів до читачів Вашої газети. Даруйте, що дозволив собі дещо переконувати шерегу запитань, трохи їх стиснути: все основне, гадаю, ввійшло в три відповіді. Не міг відповісти, чи приїдуть наші письменники до Чехословаччини на Дні української культури, бо відповідного запрошення з Праги ми ще не маємо.

На Ваше прохання додаю й фото, більш-менш «реалістичне».

З привітом і пошаною.

Відповіді на анкету «Нового життя».

I. Питання жадоби майже «фаустівської»: як би повелася людина, коли б якимось чудом дістала змогу вернути свої молоді літа? Кожен із нас, ставши на порозі зрілості, мабуть, захотів би внести в своє життя певні корективи. Десь вибрав би інше рішення, десь, може, захотів би суворіше поставитись до юначих своїх ілюзій, щоб менше було розчарувань. Та в цілому ж, озируючись на перейдене, скажу, що шкодувати не доводиться. Жила наша юність на великих дорогах віку, на його ураганних вітрах. Були фронти. Були ночі темні, як провалля. І смерть не раз зазірала в вічі. І біль виснажував. Гіркоти були й сумніви, і знову дух воскресав, черпаючи силу в надіях. Одне з найсильніших вражень життя — весна перемоги над фашизмом, весна народів, її золотий гомін-благовіст, зустрінутий на чеській землі. Коли, здавалось, настав новий світ, світ без воєн, без жахів, без насильства, і виморений солдат зачаровано дивився у весняну ясноту майбутнього, де відкривалось океанне безбережжя радісної праці, творчості, вселюдського щастя...

Отже, все було. На долю не нарікаю.

Життя — на всій свідомій його стадії — безоглядно було присвячене служінню рідному народові, світили твій праці ідеали вільної людини, і це дає відчуття немарно прожитих літ.

II. В Радянській Україні ми з ширим зацікавленням стежимо за культурним життям Пряшівщини. Радує нас ваша спільна братерська співпраця з словаками, чехами, успіхи в будівництві нового життя, розвиток соціалістичної демократії в країні. Цікавить нас літературна творчість братів наших — письменників Пряшівщини, розвій шкільництва, трудові будні і старшого, і молодшого покоління, народної інтелігенції. Від душі бажаємо вам успіхів в цій чесній праці. Ваші досягнення на ниві культури єдиномовно перегукуються через Карпати з культурою всього українського народу, культурою Шевченка і Франка, яка щодалі ширше здобуває визнання в цілому світі. Сподіваємось, що контакти наші будуть надалі ще тісніші; сприятимуть цьому, безперечно, й незабарні вже Дні української культури в Чехословаччині.

III. Роман «Собор», про який Ви запитуєте, вважаю природним розвитком написаного раніше. Той, хто знайомий з моїми дотеперішніми книгами, особливо з романами та новелами останніх літ, гадаю, знайде в новім романі чимало образів і думок, які постійно хвилюють автора і які хотілось розвинути, поглибити. Життя сучасника, все, що в житті приваблює автора, і те, що йому болить, роздуми про людину та її майбутнє — це якраз і спонукало взятися за перо. На чомусь, може, наголошено більше, ніж досі. Щось, може, більше бентежить, щось викристалізувалось, стало яснішим. В умовах сучасної цивілізації, яка несе з собою стільки несподіванок, інтелектуальна напруга літератури наростає, письменник прагне збагнути процеси розвитку народного життя в усій їхній складності. Дуже важливим мені здається, щоби перед могуттям техніки людина не здрібнилась, щоби дух людський не занепав, не занидів у практицизмі, щоби, не перетворюючись в добувача лише матеріальних благ, людина ХХ віку зберегла в собі все найкраще від минулих віків, здобулась на вищий ступінь духовності, ще гостріше відчула потребу самовдосконалюватись, плекати в собі жагу справедливості, людяності, чуття краси, історичної перспективи, одне слово, щоб всебічно розвивала вона в собі — як першооснову життя — високе духовне начало. В новому суспільстві люди все більше повинні ставати людьми.

Проблеми гуманізму, ці корінні проблеми доби, з новою силою хвилюють сьогодні прогресивне світове мис-

тецтво, в цьому ж річищі йдуть і шукання літератури української, як і багатьох братніх літератур Радянського Союзу.

Яке майбутнє роману? Поділяю певність тих романістів, котрі дивляться оптимістично на розвиток цього могутнього симфонічного жанру. Але оскільки мистецтву властиво вічно оновлюватись, то ясна річ, що сучасному романові потрібна й нова, сучасна, поетика. І, звичайно, в кожного справжнього митця вона буде своя, індивідуальна, неповторна, як і людська думка. Найістотніше в професії письменника — мислити. Мислити образами. Писати ж, як мовилось колись, він і нині має гарячою кров'ю серця.

Ось у такому вигляді склалися відповіді на Вашу анкету.

Користуюсь нагодою, щоб передати щире вітання читачам Пряшівщини, всім нашим друзям у братній соціалістичній Чехословаччині.

Олесь Гончар.

1 червня 1968

*Салахяну Акову,
Москва, редакція журналу
«Дружба народів»*

Дорогой Аков!

Приветствую тебя с возвращением из больничной кельи в этот прекрасный и яростный мир. Ему тебя явно не хватало.

Рад, что душа твоя принимает «Собор». Да и на Украине не все (далеко не все) читают роман по-шамотински. Есть, конечно, «иезуиты», охочие наводят тень на ясный день, но основная масса читателей, те, кто подходит к роману без предвзятости, без озлобления, воспринимают его так же, как и ты, как и «Дружба народів».

Вот почему я не вижу надобности в том, чтобы давать специальную врезку¹. Если же возникнут конкретные,

¹ А. Салахям, заступник редактора журналу «Дружба народів», радив О. Гончару дати до російського перекладу «Собору» врізку, в якій би автор сказав, що врахував деякі зауваження, побажання.

вразумительные замечания по тексту, я их, разумеется, постараюсь учесть.

Дружбонародовцям мой сердечный привет: я ценю их принципиальность.

Добра тебе, дорогой. Во всем добра.

Ол. Гончар.

1.VI.68

6 лютого 1969

**Голові Ради Міністрів
Української РСР
тов. Щербицькому В.В.,
першому секретареві
Центрального Комітету
Комуністичної партії України
тов Шелесту П.Ю.**

Президія Спілки письменників України стурбована долею видатної історичної пам'ятки українського і всіх радянських народів – комплексу приміщень Київського братства і Києво-Могилянської академії (заснована в 1615 році), розміщених в Подільському районі м.Києва.

На садибу Братства і Києво-Могилянської академії претендує КВМУ (Київське військово-морське училище), і питання про це вирішується тепер у відповідних інстанціях.

Президія СПУ просить Вас втрутитися в цю справу. Ми просимо проголосити садибу Братства і Києво-Могилянської академії історичним заповідником і віддати її в розпорядження Київського університету ім. Т.Г. Шевченка.

З глибокою повагою

О. Гончар,

перший секретар правління
Спілки письменників України.

Дорогий Сашко, вітаю Вас звідси (де море у штормах, цілі ночі гупає в бетони, як артилерія, а гори — у хмарах, холодні).

Це добре, що Ви вчасно розібралися з тією Києво-Могилянською. Перед від'їздом я хотів Вас навіть попередити, та якось не випало. Як видно, розмовляючи з Турчином¹, ми мали на увазі зовсім різні речі. Мені, скажімо, здавалося, що йдеться більше про суботник чи серію суботників, під час яких оті хлопці-ентузіасти допомогли б відремонтувати корпус, впорядкувати подвір'я і, головне, — знайти могилу Сагайдачного та поставити на ній якийсь пам'ятний знак, адже ж йдеться про полководця!

А що вся територія має бути заповідником, що має бути збережена як пам'ятник історії й культури — це ясно само собою, я, до речі, теж писав від Співки листа про це на ім'я першого секретаря й голови уряду про те, щоб передати весь комплекс університетові. І якщо є про це навіть постанова — то це чудово, і газеті треба виступати, щоб постанова таки виконувалась і корпус щоб ремонтувався, а не жалюгіднився отам, ніби якийсь «безхозний»...

Отже, шановний Федір Филимонович [Турчин] нас, видно, не так зрозумів, та й своїми намірами не до кінця, мабуть, поділився... Він говорив щось про науковий гурток істориків-курсантів — так їм же є простір для дії. Не про плавальний басейн ішлося ж, а про те, щоб розшукати могилу та таблицю прибити, а може, й про пам'ятник подумати... І статтю малося на увазі, саме написану з таким спрямуванням. Зберегти, причепурити, реставрувати, відкрити людям — ось про що. І про це газета, мабуть ще, таки виступить.

Вам же, Сашко, доброго настрою, світлого слова до праці. І щоб небо над Києвом нарешті заголубило по-весняному.

Тисну руку —

Ол. Гончар.

28.III.69

¹Турчин Федір Филимонович, капітан I рангу, начальник Вищого політичного училища Військово-Морських сил СРСР, яке розміщалося в приміщеннях Києво-Могилянської академії.

14 листопада 1969

Прасолу І.А.

Шановний Іване Антоновичу!

Оформити підтвердження в нотаріуса не встиг (там завізно), а зараз мене терміново відправляють на лікування.

Тому пишу підтвердження просто на депутатському бланку — гадаю, ні в кого не виникне сумніву в його достовірності.

Сповістіть — які будуть наслідки.
Всього доброго Вам —

Ол. Гончар.

14.XI.69

Підтвердження

Я, Гончар Олесь Терентійович, письменник, підтверджую цим, що знаю Прасола Івана Антоновича по фронті, по спільній службі у в/ч 39270, де Прасол І.А. командував мінометною ротою. Незважаючи на неодноразові захворювання на шлункові хвороби та тяжкі простуди, зв'язані з форсуванням крижаних рік в березні 1945р., — т. Прасол І.А. залишався в бойових порядках роти. Очевидно, на це зараз мусить бути зважено при визначенні причин його теперішніх захворювань.

Ол. Гончар.

14.XI.69

2 січня 1970

Бойку Б.М.

Шановний товаришу Бойко!

Вітаю Вас зі святом.

Час від часу знову згадуються прочитані Ваші фрагменти¹. Вони значні. Автор має оту саму іскру Божу... Але не затайуйте. Сконтакуйтеся з редакцією і доводьте до дру-

¹Йдеться про фрагменти роману «Липовий цвіт сорок першого...».

ку. В листі Ви слушно згадували оповідання Бальзака про невідомий шедевр. Це всім нам треба пам'ятати.

Всього Вам найкращого.

Ол. Гончар.

5 лютого 1970

*Секретарю ЦК КПСС
товарищу Демичеву П.Н.*

Дорогой Петр Нилович!

Президиум правления Союза писателей Украины обращается к Вам по вопросу, который давно уже волнует писательскую общественность и который с каждым годом приобретает все большую остроту. Речь идет о систематическом и резком снижении выпуска издательством «Художественная литература» в Москве произведений классиков народов СССР и лучших сочинений советских писателей, в частности писателей Украины, в переводе на русский язык.

Как известно, издательство «Художественная литература» является единственным в стране специализированным издательством, призванным выпускать для широкого читателя произведения литератур народов СССР (профиль издательства определен Постановлением ЦК КПСС от 13 июля 1940 года), и значительное сокращение объема его работы в настоящее время вряд ли может быть чем-нибудь оправдано.

Мы знаем, что за последние годы резкое сокращение претерпели планы почти всех редакций издательства, и все же мы хотели бы проиллюстрировать последствия этого на примере только одной, близкой нам редакции, редакции литератур народов СССР и, в частности, на выпуске этой редакцией книг писателей Украины.

В течение 1950-х и в начале 1960-х годов эта редакция устойчиво выпускала огромными тиражами 90–95 книг ежегодно, что в какой-то мере удовлетворяло спрос на лучшие произведения художественной литературы. Так, за последние годы (1946–1968) она выпустила 293 книги украинских писателей в переводе на русский язык, общий тираж которых превысил 15 млн. экземпляров. В среднем,

даже с учетом резкого сокращения выпуска после 1961 года, редакция все эти годы выпускала по 14 книг украинских писателей.

А теперь выпуск книг украинских писателей (с 1960 года) по названиям, объемам и тиражам представляет следующую картину:

<i>Год</i>	<i>Названия</i>	<i>Тиражи</i>	<i>Издательские листы</i>
1960	20	1 111 000	378,83
1961	15	1 298 000	281,11
1962	13	508 000	222,48
1963	13	676 000	226,11
1964	12	500 000	249,95
1965	14	657 000	220,47
1966	7	574 000	153
1967	3	200 000	37,8
1968	4	155 000	60

Сокращение выпуска происходило систематически, и в 1968 году издано меньше, чем в 1960 году: по названиям — в 5 раз, по издательским листам — в 6 раз, по тиражам — в 7 раз. А по печатным листам-оттискам — более чем в 10 раз! Особенно резкое снижение выпадает на 1966 — 1968 годы. В остальных случаях издательству удавалось задержать снижение выпуска книг по названиям за счет снижения их объемов и тиражей, но это не решало проблемы — книжный рынок все равно оставался без нужных читателю произведений художественной литературы, ибо издательство давало тиражи в 50 000 экземпляров, когда Книготорг требовал 200 000 — 250 000. И все это в ущерб интересов читателей, писателей, государства.

В последние годы издательство стало удовлетворять наши заявки на 10 — 15%, не более. А недавно нам стало известно, что план выпуска редакции на 1970 год сокра-

щен чуть ли не на 50% по сравнению с фактическим выпуском 1968 года.

В то же время до сих пор не переведены и не изданы на русском языке многие произведения классиков украинской литературы, таких как Иван Франко, Панас Мирный, И. Нечуй-Левицкий, Григорий Сковорода, Иван Карпенко-Карый, Михайло Старицкий и другие.

Издательство лишено возможности издавать и переиздавать лучшие произведения украинской советской литературы: книги наших писателей из года в год выпадают из планов, интересы литературы и читателей систематически ущемляются.

Видимо, такое же положение сложилось и для других национальных литератур.

Просим Вас, дорогой Петр Нилович, рассмотреть этот важный вопрос, положительное решение которого будет способствовать дальнейшему успешному развитию и взаимообогащению всех братских литератур нашей многонациональной Родины.

С глубоким уважением

председатель Союза писателей Украины
Олесь Гончар.

5.02.70

25 березня 1970

Білоусу Д.Г.

Дорогий Дмитре!

Не міг привітати тебе вчора (був у дорозі), тож вітаю хоч навздогін (ювілеєві), але зі всією щирістю душі: спасибі тобі за твою працю чесну й наполегливу, що теж є одним із отих притоків, які живлять дніпрову широчінь нашої літератури. І за поезії, і за чудові передмови, і за братання з другарями-болгарами — за все спасибі.

Хай не вичерпуються криниці снаги. Хай не покидає жадоба до праці. Квітневого тобі настрою на все друге сторіччя!

Ол. Гончар.

25.III.70

11 травня 1970

Канада, Вінніпег,
Університет Манітоли,
Лаврентію Сосновичу

Шановний пане Соснович!

Отримав Вашого листа з проханням відповісти на ряд питань, що виникли у Вас в зв'язку з роботою над магістерською дисертацією.

Що спонукало мене братися саме за ті теми, про які йдеться в творах останнього десятиріччя, зокрема і в новому романі «Циклон»? Головною спонукою були тут роздуми автора про людину та її майбутнє, про ті проблеми, що хвилюють всіх нас, кому випало жити в цей шалений космічний вік, коли планета вперше була осяяна з висоти юною гагарінською усмішкою... Карби, покладені на душу лихоліттям війни, пережите раніше і свіжі враження сьогоденності, реальність і мрія — все кликало братися за перо, торкатися тих гуманістичних проблем, що наснажують нашу літературу в цілому і зокрема живлять наш сучасний психологічний роман.

Котрі автори причинилися чи служили взором при формуванні художнього стилю? Захоплення бувають в молодості, з часом вони змінюються, минають, поступово стаєш суворішим, критичнішим до мистецьких впливів та навіювань, то чи й варт про все це зараз говорити?.. Давно вже автор перебуває в тій творчій стадії, коли людина воліє передусім дослухатися свого внутрішнього голосу, голосу власного сумління й життєвого досвіду... А це й визначає художній стиль.

Чи вважаю людину в своїй основі доброю чи злою? Слід би найперш уточнити, що людини абстрактної нема, впродовж всієї історії постає вона у виявах конкретних, бачимо її і в величі, в красі і потворності. Чи добра в основі? Головне, що вона *може, здатна* бути доброю, здатна прагнути в ідеалі такої планетарної гармонійності життя, де людина людині буде друг, товариш і брат... Існування мистецтва виправдане, якщо воно бере собі девізом цей найгуманніший принцип, якщо віддає для щастя людини свою пристрасть і свій інтелект.

Так дивлюсь на ці речі.

З привітом і пошаною

Ол. Гончар.

11.V.70

27 травня 1970

Савичу І.С.

Шановний Іване Савичу!

Дякую за добре слово, за увагу, за книжечку поезій. Це таки поезії. Кілька разів перечитую: «Крізь будні, свята, ювілеї, дати аж мерехтять мої літа кудись...»

Є над чим замислитись.

Вітаю Вас і всього Вам найкращого.

Ол. Гончар.

27.V.70

30 липня 1970

Монастирській М.О.

Шановна Маріє Омелянівню!

Одержав Ваш літературний альманах, сповнений таких добрих, чистих і хвилюючих почуттів. Які славні люди проглядають крізь ці відгуки-роздуми. Хотів би зустрітись з Вами й Вашими вихованцями, але зараз не маю змоги: їду в далеке відрядження. Прошу передати моє щире вітання всім юним авторам, чиї виступи в альманасі світяться чистотою і красою їхніх душ.

Щастя вам усім!

Ол. Гончар.

30.VII.70.

31 серпня 1970

Завгородньому С.О.

Дорогий Сергію!

Одержав твого листа й «Лит. Россию» з нотатками про Фадєєва. Добре це в тебе вийшло. Тактовно, щиро, сердечно. З правдивістю в інтонаціях, з душевною любов'ю до цієї справді чарівної людини. В отих дорогих для мене словах чувся мені характерний, ніби зовсім живий голос живого Фадєєва. Спасибі тобі, що все це зберіг у серці і в пам'яті. А що спогади з'явилися саме в «Лит. России», то

це навіть краще. Наш тижневик може їм тепер тільки позаздрити.

Вітаю і всього найкращого.

Олесь.

31.VIII.70

1 листопада 1970

*Пані Елізабет Котмаєр,
Д-7052 Швайкгайм, ФРН*

Вельмишановна пані Котмаєр!

Отримав Вашого листа і книжку¹. Вдячний Вам за увагу, за ті зусилля, яких Ви доклали, щоб захистити твір від анотаційних кривотлумачень.

Прикро, звичайно. Та як там не є, я ж, одначе, вважаю, що книга як твір літератури, зрештою, скаже неупередженому читачеві сама за себе, сама виповість правду свого внутрішнього життя.

Приємно було також дізнатися, що Ви підготували добірку перекладів з поезій Лесі Українки. Ми всі тут щиро зацікавлені, щоб слово нашої великої поетеси здобуло якнайширший розголос у світі, адже воно того заслуговує.

З щирою пошаною

Ол. Гончар.

01.XI.70

14 січня 1971

*Мэру г. Генуя
А. Педулла*

Уважаемый господин мэр, во время проведения Недели Советского Союза в Генуе глава делегации Союза советских обществ дружбы, заместитель председателя Украинского общества дружбы А.С. Кисель по нашей просьбе обратился к Вам с предложением об установлении в Сан-Ремо мемориальной доски в связи со 100-летием со дня рождения великой украинской поэтессы Леси Украинки.

¹Йдеться про «Тронку».

Мне было чрезвычайно приятно узнать о Вашем положительном отношении к этой идее.

Если вопрос об установлении мемориальной доски, как мы надеемся, найдет положительное решение благодаря Вашей поддержке, Союз писателей Украины, Юбилейный комитет по празднованию 100-летия Леси Украинки и я лично были бы весьма Вам признательны.

Первый секретарь правления
Союза писателей Украины
Олесь Гончар.

21 березня 1971

Ломідзе Г.Й.

Дорогой Георгий Иосифович!

Книгу получил, спасибо Вам от души. Много в ней интересных мыслей и наблюдений, умно и убедительно сложные вещи она проясняет. Луч света в критико-романтические джунгли!

Жаль, что дома у Вас безрадостно. Передайте мой поклон славной Вашей жене. И пусть Вам будет лучше.

Пусть будет совсем хорошо! У каждого бывает своя трудная полоса. Вы ее преодолете. Верю в это, желаю Вам этого.

Ваш *Олесь Гончар.*

P.S.: вместо Павлушенко надо Павлущенко... «Щ»! Не существует, но все же...

21.III.71

7 жовтня 1971

Буряківському Ю.О.

Шановний Юрію Олександровичу!

Аж оце прочитав (пробачте, що не одразу) Ваш документальний роман. І назва добра — «Не одволам!» — і сама книжка теж. Правда інтонація, в усьому достовірність, любов до цієї прекрасної людини — все доходить, передається, глибоко вражає. З таким твором, я певен, читач надовго знайде душевний контакт.

Отже, щиро вітаю Вас з цією чесною і благородною працею, а оскільки попереду й друга книга, то нового успіху Вам від душі!

Ол. Гончар.

07.X.71

10 січня 1972

*До першого заступника Голови
Президії Верховної Ради УРСР
тов. Стеценка С.О.*

Вельмишановний Степане Омеляновичу!

До мене як до депутата звернувся засуджений у справі Львівської текстильно-трикотажної фабрики гр. Бічуя Л.А. — батько талановитої молодой письменниці-новелістки Ніни Бічуї. Він відбуває покарання з 1962 року і, як видно з листа, глибоко усвідомлює свою провину, до того ж він інвалід II гр. і людина похилого віку (66 років) Він просить розглянути прохання про його помилування. І мені здається, що, зважаючи на всі ці обставини, особливо на те, що людина багато що вже усвідомила і спокутувала, справедливо було б виявити в даному випадку гуманність і великодушність. Дуже прошу вас, дорогий Степане Омеляновичу, дозволити дітям засудженого звернутись з поданням про помилування батька і виявити сприяння в позитивному розв'язанні цієї справи Я певен, що акт державної гуманності позначився б і на творчій долі доньки засудженого, яка вже й сьогодні чесно віддає нашій радянській літературі свій яскравий талант.

З глибокою пошаною

Олесь Гончар.

10.01.72

9 березня 1972

Киценку М.П.

Дорогий Миколо Петровичу!

Пише мені дід Дейкун¹, як йому тяжко. І сліпне, і баба хвора, і пенсія мала... Та ще й біля Дуба всякі незлагоди. Чи не змогли б Ви під'їхати до нього й на місці розібратись: чим можна допомогти? Адже людина справді рідкісна, і громадська, і з таким почуттям совісті й честі. Це ж просто гордість Запоріжжя, і ось такий забутий, безпомічний... Дуже Вас прошу – виберіть часинку, побувайте в нього, вислухайте його. Я певен, що Ви знайдете спосіб подати руку підтримки цій людині.

Книжку від Вас одержав, і спасибі Вам від душі. Можливо, що навесні побуваю у Вас, зокрема в отій школі. Вітайте родину.

З щирою пошаною *Ол. Гончар.*

09.III.72

Ялта

18 жовтня 1972

*Літгуртківцям
Кугайвецької СШ*

Любі друзі!

Красою Поділля сяйнуло від ваших чудових яблук. Спасибі вам, друзі.

Хай щедро вам родить в усьому і завжди!

Щире вітання вчительці вашій Марії Омелянівні.

Кожному із вас – добра і щастя.

Ваш *Олесь Гончар.*

22.X.72

Київ

¹Ничипір Дейкун – охоронець 700-річного запорозького дуба на Хортиці.

Шановний майбутній Академіку!

Прочитав у «Москві» статтю Вашу про Григорія Савовича [Сковороду] і вітаю Вас з цією працею. Немовби автор вистудював у Києво-Могилянській всі науки та ще й далі пішов. Цікаво, з любов'ю, з тактом, з проникненням. Уявляю, як багато дасть ця робота читачам і для зрозуміння образу самого філософа, і його епохи також. Отже, спасибі! І таки бути Вам академіком!

На пленум не їду, оскільки причепилося щось ангіно-подібне. Тут уже зима, сніги, Карпати сяють. Вітайте всіх своїх.

Ол. Гончар.

25.XI.72

Трускавець

15 листопада 1972

*Заступнику голови
Запорізького облвиконкому
М.П. Киценку*

Дорогий Миколо Петровичу!

Дякую за святкове поздоровлення. Воно знайшло нас у Трускавці, де ми зараз з Валентиною Данилівною припадаємо до цілющого джерела «Нафтусі».

Знайшов мене тут ще один лист із Запоріжжя. Пише група випускників СШ №53, просять допомогти одержати квартиру своїй учительці Сіренко Ользі Миколаївні (працює вона в тій же 53-й школі, а мешкає зараз по вул. Солідарності, 32).

Не знаю, як воно там насправді, але лист — просто крик душі, і я оце не придумав нічого кращого, як і Вам завдати клопоту. Може б, Ви доручили кому перевірити, уточнити, а коли що — то й посприяти? І дуже прошу пробачення за клопіт, але іншої можливості я не бачу (і згадую, що охоронцеві хортицького велетня Ви ж таки, спасибі Вам, допомогли).

Жаль, що фото з Калки засвітилося. Чи, може, це й на краще? Є привід повторити екскурсію наступного літа чи навіть навесні! Я, скажімо, сповнений такого бажання. Тож до зустрічі на Кам'яних Горах, під тою шовковицею...

Вітання вашій славній родині.
Душевно

Ваш Ол. Гончар.

Листопад 1972

*Директору
видавництва «Вага»,
Вільнюс*

Уважаемые товарищи!

Я рад был узнать, что издательство «Вага» готовит к выпуску на литовском языке мой роман «Циклон». Герои этого произведения, как и предыдущего романа «Человек и оружие», близки и дороги автору многими своими переживаниями, мыслями, чувствами. Главный герой книги Богдан Колосовский, образ его вобрал в себя характерные черты и духовные качества тех харьковских студентов-добровольцев, которые в начале войны прямо со студенческих аудиторий ушли на фронт сражаться с фашизмом и героически проявили себя в боях за Родину. Близки автору и раздумья главного героя романа «Циклон» о месте художника в современной жизни, его творческий максимализм и бескомпромиссность, стремление до конца отдать свое творчество народу, найти художественные образы, достойно выражающие самую сущность нашего времени.

Сейчас я завершаю работу над новым произведением¹, героями которого будут люди труда, каждодневно проявляющие свои способности созидателей, люди, которые стремятся жить в гармонии с природой, то есть не только используют ее, но и делают все, чтобы улучшить, обогатить живой мир планеты.

Большое место в новом произведении занимают проблемы воспитания подрастающего поколения, работа кол-

¹Идетесь про роман «Бригантина».

лектива учителів, преданих радянських патріотів, іщущих, активно мислящих, сильних своєю гуманістическою страстністю педагогів, котрі мають справу з трудними підлітками. Наряду з цим хотілось осмислити і інші життєві процеси, котрі волнують нашого сучасника.

Пользуюсь случаем, щоб передати привіт всім литовським друзям, від душі подякувати за братське уваження до української літератури, зокрема, і до мого творчості.

С повагою

Олесь Гончар.

Ноябрь, 1972

4 грудня 1972

Шудрі М.А.

Шановний Микола Архиповичу!

Моє слово про сценарій «Одвічна жарина».

Сценарій оригінальний, поетичний.

Для трьох балад, що мають скласти цей кінотвір, вдало відібрано колективні постаті: Шкурат, боєць Андрій Ткач, Луї Арагон.

Як на мій погляд, варто б ширше показати батьківську землю Яновського: степову Нечаївку, музей письменника, брилу пам'ятку (на місці хати, в якій Яновський народився), нову школу, що носить нині ім'я письменника. Є змога докладніше показати його земляків, молодь, нове українське село.

Хотілось би більшої чіткості й виразності в монологі, де йдеться про Дніпрогес, власне, про мистецький образ нової, Радянської, України. І чи не варто було б дати «гучнішу» назву для фільму, скажімо — «Поет степів»?

Загалом же, повторюю, сценарій справляє гарне враження, він справді художній, написаний з любов'ю до письменника.

Ол. Гончар.

4.XII.72

Дорогий Володимире Васильовичу!

Обставини змушують мене звернутись до Вас із цим листом суто особистим.

Протягом останніх років мені доводиться жити й працювати в атмосфері, яку не можу назвати інакше як атмосферою цькування й систематичної послідовної дискримінації. Це почалось при Вашому попередникові, це ж — в дещо іншій формі — продовжується й нині. Міг би назвати безліч фактів, але обмежусь кількома, навіть не найголовнішими. Мене «не знайшли», коли йшлося про поїздку в парламентській делегації до Рима. За прихильне слово про мене, опубліковане у вечірній газеті, було влаштовано «рознос» редакторові аж на Секретаріаті (ще до Вашого приходу в ЦК). Читачі звернули увагу, що нема мене й серед лауреатів Ленінської премії в нинішньому збірнику, присвяченому розвиткові української культури (редактор г. Скаба). Хоч, здавалось би, мав би бути, як і всі інші лауреати. І так без кінця: там «забули», там «не включили», там «не знайшли»... Можна було б на ці речі не звертати уваги, якби не повторювались вони раз у раз, якби не почувалася тенденційна уперта послідовність, явна упередженість, що її дехто сприймає як сигнал і навіть «вказівку» ігнорувати цього автора й далі, щоденно цькувати й дискримінувати його.

Я був до глибини душі схвилюваний добрим словом, почутим від Вас 7 грудня в клубі Ради Міністрів. Мав надію, що цим кладеться край усім несправедливостям, більшим та меншим образам, нездоровій обстановці і що нарешті матиму нормальні умови для творчої роботи. Цього, на жаль, не сталося. Адже після того, навіть у Вашій (в цілому — глибокозмістовній) доповіді на святі в палаці «Україна» не знайшлося в переліку письменницьких імен місця для автора «Прапорonoсців» — і це при тому, що мої твори стоять на першому місці за кількістю видань в братніх республіках, не кажучи вже про те визнання, яким вони впродовж багатьох літ користуються на Україні.

Гірко писати про це. Але вирішив прояснити деякі речі, що про них Ви можете й не здогадуватись.

Як комуніст і письменник я не дав ніяких підстав для такого до себе ставлення. Чверть століття з потрійною напругою віддаюся творчій та громадській праці, і нічим я не вронив честі свого народу й честі комуніста.

Ось і зараз — незважаючи на постійну «війну нервів» — закінчив новий твір про нашу сучасність, написав, крім того, нариси про Алтай (маю навіть подяку від Алтайського крайкому КПРС), зріють нові задуми. Газета «Правда» теж, до речі, вважала за потрібне надати місце для мого виступу, де викладено погляди на актуальні проблеми творчості. Де б не доводилось бути — в Росії чи в інших республіках — всюди як літератор відчував і відчуваю ставлення дружби й поваги. І тільки тут, у республіці, хтось і далі нагнітає навколо мого імені туман недоброзичливості та різних вигадок, дарма що це йде врозріз зі ставленням численних читачів до мене й до моєї праці. Мені відомо, хто нагнітає цей туман (з міркувань далеко не принципових). Але чи не пора б уже сказати тим — окремим — мстивим і озлобленим, що не личить їм владатись до таких методів, не личить в такий спосіб використовувати своє відповідальне становище?

Ні, не про вражене самолюбство йдеться. Йдеться про ненормальність становища письменника, яка впадає у вічі багатьом, про явище сумне й безпрецедентне в наш час.

Дорогий Володимире Васильовичу. Була колись нелегка смуга у Вашому житті. Саме Ви пережили дні свавілля і знаєте, яка вона, несправедливість, на смак. Ніщо не змінило тоді мого ставлення до Вас, бо й тоді я захоплювався Вашою мужністю й партійною принциповістю і радувався, що правда кінець кінцем взяла своє. Бо й тоді, як і зараз, керуюсь одним критерієм в оцінках людей — критерієм справедливості. Сподіваюсь на таке ж ставлення й до себе; знов і знов сподіваюсь, знаючи Вашу принциповість і широкий, небайдужий погляд на життя й майбутнє народу, якому всі ми віддаємо себе до кінця.

З незмінно глибокою пошаною

Олесь Гончар.

16.XII.72

P.S. Листа не надіслано адресату.

Шановний товаришу Бурлаков!

Спасибі за прихильне Ваше слово про книжку¹. Радий, що вона знайшла дорогу до серця і що так розумно й емоційно прочитана

Хай таланить Вам у Новому році і ще й далі на просторах літ.

З щирою пошаною

Ваш *Ол. Гончар.*

8.01.73

27 червня 1973

Барабашу Ю.Я.

Дорогий Юрію Яковичу!

Прочитав се есе, і, як мені здається, Світлана Петрівна [Князева] не матиме до Вас нічого, крім слова похвали. Особливо ґрунтовний і, по-моєму, зовсім оригінальний розгляд «Прапороносців». Свіжо й по-новому, «оком філософа» глянуто на цей та й інші твори, і це є істотним доповненням до раніш сказаного. Отже, піддослідний із глибини літературознавчої реторти щиро Вам каже: мерсі.

Деяка скоромовка з'явилася в кінці, де йдеться про «Циклон», «Тронку», але цьому теж є пояснення: автора статті підганяли строки. А може, це мені лише здалось.

Про це ж і до Павла Олексійовича моє прохання. Особливо турбує мене, що в них там вийшло біля могили Невідомого солдата. Шкодную, що піддався на їхні умовляння, хоч і зараз мені здається, що не зовсім етично зніматись біля такого важкого й священного місця. У них же своя мова: «Без цього епізоду до Москви не можемо повернутись...»

Тож, будьте ласкаві, дуже суворо й вимогливо перегляньте, і особливо — це місце. Може, взагалі краще — без нього.

Сердечне вітання Вам і всім Вашим.

Ол. Гончар.

27.06.73

P.S. На сесії я маю бути.

¹Йдеться про надруковану в газеті рецензію на книжку О. Гончара «Про наше письменство».

Дорогой Михаил Александрович!

Пишу Вам издалека, из-за океана, где мне в качестве дипломата на 3 месяца на сессии ООН суждено сейчас коротать дни среди сумрачных небоскребных ущелий.

Хочу поздравить Вас с юбилеем творческого труда. Хочу сказать, как много значит для меня в жизни автор «Тихого Дона». Помню наш разговор в гостинице «Россия». Помню, каким светом дружбы и доверия светились ясные степные шолоховские глаза. Спасибо Вам за это.

Желаю от всей души Вам доброго здоровья. Пусть и в эту осень тепло и не одиноко Вам будет, пусть еще много лет весело радует Вас бессмертная лазоревая степь.

Знайτε, что любовь еще одного человека с Вами в эти дни.

Надежно и навсегда Ваш *Олесь Гончар*.

12.X.73
Нью-Йорк

1973 р.

Нуші Станку, м. Бухарест

Люба, дорога Нушечко!

Останнім часом, як Ви бачите, ми рідко стали Вам писати і почувуємось перед Вами за це винними, але так складаються обставини, що не завжди маємо можливість їх змінити. Цей рік для нас дуже тяжкий. Важко хворіла донька, хворів син, тепер — Леся, та й донька ще не зовсім одужала. Нажалілися Вам, хоч знаємо, що і Вам не легко. Але ми тепер радіємо, що Ваш дорогий муж уже краще почувується, і всією душею бажаємо, дорога Нушо, щоб уже тепер було у Вас все добре.

З почуттям глибокої вдячності одержали ми від Вас за прошення на відпочинок (спершу нам передав це запрошення Фаніш Няну, а тепер ось маємо і письмове підтвердження Вашої гостинності й доброти). Як би було чудово, коли б ми могли зустрітись. Але з усього видно, що в цьому році нічого у нас з поїздкою не вийде, знову все до-

ведеться перенести на майбутнє літо. Ми певні, що такі зустрінємось, зможемо привітати Вас і разом ще раз глянути на красу Вашого Причорномор'я.

У нас тут у видавництві «Дніпро» вийшла книга Захарія¹ «Гра зі смертю». Нам сказали, що Вам уже послали примірники, — чи одержали? Вийшла вона великим тиражем, так що багато хто зможе її прочитати у нас і ще більше полюблять творчість Вашого мужа. Ми читаємо її з великим інтересом.

Раді були читати у Вашому листі, що Вам припали до душі малюнки нашої художниці і, як Ви пишете, що для Вашої наболілої душі це була на якийсь час відрода. Хотіли б частіше для Вас це робити, бо знаємо, що Вам теж нелегко дістається все у житті, доводиться долати немало всяких життєвих скрут.

Одержали від Вас поздоровлення на день народження Олеся. Дякуємо Вам за це, хоч і з запізненням. В цьому році був цей день сумний, бо в дуже тяжкому стані була наша донька, та й досі з її здоров'ям ще дуже багато клопотів.

Засмутило нас також те, що Вам нездоровиться, що Ви себе постійно перевтомлюєте. Бережіть, щадіть себе, бо Ви всім потрібні.

Бажаємо Вам, дорогий друже, щоб не боліла Ваша добра душа, щоб були й були у Вас сили на додання всього, що виникає так несподівано. Ми Вас згадуємо завжди з почуттям дружби й любові, хочемо, щоб все Вам було добре в житті. Вам і Вашому дорогому Захарія.

Дружньо Вас обіймаємо.

Ваші *Валя, Олесь*.

1973

¹ Захарія Станку (1902 – 1974) – румунський письменник.

8 листопада 1973

*Професору
Бернгардту Г. Блюменталю,
керівнику відділу іноземних мов
і літератури коледжу Ла Салль
(нині університет),
Філадельфія,
Пенсільванія 19141*

Шановний пане Блюменталь!

Вельми вдячний Вам за Ваше щиросердечне запрошення виступити в коледжі Ла Салль з лекцією про сучасну радянську літературу. Оскільки я виїжджаю із США 21 листопада 1973 року, то єдиною можливою датою для проведення цієї лекції є 15.11, четвер. Якщо це зручно для Вас, я буду готовий виступити на Вашому семінарі того дня, і насамперед хотів би обговорити питання про взаємозв'язки між національними літературами в Радянському Союзі.

Часу обмаль, і я просив би Вас зателефонувати мені перед 15 листопада, для того щоб підтвердити нашу домовленість і з'ясувати деякі дрібніші деталі.

Мій телефон: (212) 535-3418.

З повагою *О. Гончар.*

8 січня 1974

*До Глухівського райкому
КП України,
першому секретареві райкому*

Шановні товариші!

Звертаюсь до вас у справі, яка без Вашого втручання навряд чи може бути розв'язана.

В місті Глухові мешкає родина Матосових. Матосова Ольга Василівна — багатодітна мати, має медаль «Материнства I ст.», працює медсестрою в райлікарні. Чоловік Матосової — в Глухівській СШ №2 учителем, зараз він тяжко хворий. Ця багатодітна сім'я (у них шестеро малих дітей) проживає в аварійному будинку. Щоправда, родину прийнято до кооперативу (ще в 1971 році), але, на-

скільки мені відомо, кооперативний будинок не будується і родина Матосових далі залишається в тяжкому стані з житлом. На її звертання про допомогу надходять формальні відписки.

Ось чому я змушений звернутися до Вас, товариші. Розумію, що в місті, очевидно, складно з житловим фондом, але ясно мені й те, що при бажанні можна зробити щось, допомогти сім'ї у цьому, зрештою, винятковому випадку, зважаючи також і на те, що шестеро малолітніх дітей цієї сім'ї не мають зараз, як мені відомо, елементарних умов для життя й навчання.

Не маю сумніву, що Ви уважно поставитесь до цього клопотання, і я Вам буду вдячний за це.

З пошаною

О. Гончар.

8.01.1974

10 березня 1974

*Будапешт,
Держ. бібліотека ім. Горького*

Шановний товаришу Ласло Шандор!

З Вашого листа я з приємністю дізнався, що Ви переклали моє оповідання «Весна за Моравою» і маєте намір включити його до збірника. Я не заперечую, щоб змінити назви й дати: «Весна за рікою».

Щодо решти Ваших запитань, то повідомляю: під час війни був я у військах 2-го Українського фронту, звання — гвардії старший сержант, мінометник гвардійського полку (див. Роман-трилогію «Прапорonosці»). Брав участь у форсуванні Тіси, в боях за визволення Будапешта, Терексентміклоша та інших міст. Додому повернувся з Балатон-фюреда. Від тих часів зріднився з вашою землею, досі зберігаю в душі образ Вашого народу.

Всього найкращого бажаю Вам у житті і творчості.

З пошаною *Олесь Гончар.*

16 червня 1974

*Першому секретареві ЦК
Компартії України
тов. В.В. Щербицькому*

Дорогий Володимире Васильовичу!

Є в Києві школа № 92, яка носить ім'я Івана Франка. Школа ця щодо своїх освітніх та історичних традицій по-сідає виняткове місце серед шкіл столиці республіки. Їй понад сто років. Тут перебував Іван Франко, тут у 1918 році відбулася перша міська комсомольська конференція, тут навчалися О.О. Богомолець, А.Ю. Кримський, В.І. Липський, Д.М. Петрушевський, Ю.В. Кондратюк та інші видатні діячі вітчизняної науки і культури.

Нещодавно Київська міськрада прийняла ухвалу про злиття школи № 92 ім. І. Франка зі школою №30. Мотивом для такої ухвали став висновок комісії про необхідність капітального ремонту будинку по вул. Леніна, 11, в якому школа розташована. Дійсно, цей будинок вимагає капітального ремонту. Проте це не може бути підставою для рішення про злиття вказаних шкіл, при якому номер 92-ї школи формально хоча й зберігається, але фактично вона перестає існувати.

Доля цієї школи хвилює зараз багатьох. Адже йдеться про саме існування цієї найстарішої української школи Києва, що має славу традицію, а як пам'ятка історії та культури повинна б зараз перебувати під охороною держави.

Ось чому прохання до Вас, дорогий Володимире Васильовичу, втрутитись в цю справу з тим, щоб переглянути вищезгадане рішення і винести ухвалу про збереження школи №92 ім. Івана Франка як окремої одиниці та повернення її в будинок по вул. Леніна, 11 після його капітального ремонту.

З глибокою пошаною

О. Гончар.

16.06.1974

19 серпня 1974

Ломідзе Г.Й.

Дорогой Георгий Иосифович!

Только вот — с некоторым опозданием — узнал о Вашем юбилее и о высокой награде, увенчавшей достойно Ваш нынешний труд, — и пишу, чтобы поздравить Вас с этим от души.

Видимо, Вы знаете, что и на Украине Ваше имя пользуется большим уважением, неотделимо для нас оно от таких понятий, как честность, добросовестность, принципиальность, научная глубина исследований и к тому же — братское чувство, согревающее весь труд жизни.

Добра Вам на все грядущие лета.

Ваш *Олесь Гончар.*

19.08.74

8 грудня 1974

Лепсони́су А.А.

Уважаемый товарищ Лепсони́с!

Спасибо за присланные стихи Саломеи Нерис. Да, Литва вправе гордиться такой поэтессой. Читаешь ее с наслаждением. Есть в ее стихах все, присущее большому поэту: предельная искренность и раскованность чувств, любовь к жизни, любовь к Родине. И, конечно, всюду светится ум.

У нас на Украине поэзии Саломеи Нерис сегодня знают уже многие, а завтра, я уверен, ее будут знать еще лучше, сделают полноценнее переводы, она этого заслуживает. Вашу страничку мемуаров о ней тоже прочитал с интересом.

Всего Вам доброго.

Ол. Гончар.

8.XII.74
Киев

19 березня 1975

Шановалу І.М.

Шановний Іване Максимовичу!

Виконую Ваше прохання: посилаю «Прапорonosці» з автографом для кобзаря О.С. Ковалю.

Радий був зробити приемність такій людині.

І обом – Вам і йому – весняного настрою.

Творчого натхнення!

Олесь Гончар.

19.03.75

Київ

26 квітня 1975

Лубківському Р.М.

Дорогий Романе!

З весняними світлими святами вітаю Вас і родину.

Дякую за журнал, за слово в «Л.У.» про виставу заньківчан (слово і кваліфіковане, і написане з душею). Хай Вам щастить. Добра Вам в усьому.

Ол. Гончар.

26.4.75

12 травня 1975

Бурлакову С.Р.

Дорогий Сергію Романовичу!

Дякую за привітання, і за книжечку, і за вірш з посвятою. Гарна книжечка. Степова, задумлива. Є в ній щось і сосюринське, і від неба Васильківського... Чи все це, може, від Дінця? Особливо сподобались: «За чорнояр'ям степ у чебрецях», і «Літепло», і «На крейдяній околиці села»...

Одне слово, є в ній поетичне євшан-зілля. Вітаю. І нових Вам звершень. Вам, і друзям, і місту юності – привіт!

Ол. Гончар.

Глибокошановний Семене Михайловичу!

Дякую Вам за книжку. Прочитав я і «Гору над морем» (повість справляє хороше враження, зокрема своїм сумовитим гумором), і «Вірменські зустрічі», але з особливою цікавістю, просто-таки з душевною жагою читались «Шляхи полтавській». Звичайно, і тому, що йдеться про рідні краї і що озивається Сокілка, і що вітер самого часу віє звідти – такий свіжий, молодий... Від новели про полтавський базар із грушами, із тіткою я просто в захопленні. Як тонко, правдиво, делікатно, розумно! Ось вона, гуманність, непоказна, вроджена, та, яка й не догадується, що вона є вершиною життя. Ще ті речі, які, я певен, для читача не пройнуть безслідно. Так само й «Матенадаран», і особливо «Переписувач», цей натхненний гімн трударям культури, її безіменним лицарям... Одне слово, Ви можете бути вдоволені цим своїм сучасним пергаментом. Жива тут думка й живе почуття. Безсумнівний творчий успіх, як це кажуть у нас. Я Вас вітаю.

Ол. Гончар.

29.06.75

16 вересня 1975

Дяченку М.Г.

Шановний поете й земляче!

Прочитав Ваші вірші, декотрі з них (скажімо, оцей про «вічність і мир») справляють дуже гарне враження, а в декотрих інших... стежите, щоб за філігранністю рядка, за музикою фрази не губилося живе, безпосереднє почуття. Іноді в поезії так довго «шліфують», що аж зашліфовують зміст... Надішліть мені ще з десятка Ваших віршів (вони ж у Вас мають бути), хотілось би дати десь підбіркочку, циклом, щоб познайомити Вас із читачем. І про себе напишіть докладніше: що робите, де працюєте і т.п.

Переклад Ваш з Гоголя теж нібито звучить, але щоб оцінювати його – це треба, звичайно, вивіряти рядок за рядком, слово за словом (зараз не маю такої можливості).

Гоголь — явище в літературі унікальне, він дав нам поетичний синтез двох мов, на їхній основі витворив свою власну стилістику, свою, тільки йому властиву, поетику, неповторну (і ніяким правилам непіддатну) структуру фрази, і все це передати мовою, яка йому була духом своїм теж рідна, — завдання, по-моєму, дуже складне... Та, може, якраз тим і цікаве.

Одне слово, Вам в літературі буде що робити, виходьте на цю ниву упевнено, без зайвого остраху, з сумлінністю й терпінням трударя.

Бажаю Вам всього творчого, всього найкращого.

Ол. Гончар.

6.IX.75

Крим. Айвазовське

16 листопада 1975

Тютюннику Г.М.

Дорогий Григоре!

Прочитав оце «Коли сходив місяць», і аж день посвітлішав. Давно не зазнавав такої радості від прочитаного... Ось воно, те, що треба людям і літературі, щоб не забувала, якою вона повинна буть. Пиши, пиши. Дай тобі, Боже, тверезості та здоров'я. Три тищі тобі ще перекидати цих модрин¹ з таким міцнющим та смольним духом.

Вітаю!

Олесь Гончар.

16.XI.75

¹Мається на увазі, що герой новели Іван Срібний розвантажує з вагона три тисячі дошок.

Дорогий Василю!

З весняними світлими святами вітаю тебе і сімейство. А ще з 23-м квітня, яке теж входить гармонійно до цього сонячного комплексу... Презентую тобі мініатюри (сказати б, Великі Мініатюри) давніх майстрів, а Олі — Білокур для поетичних студій... Щастя Вам, дорогі.

Ол. Гончар.

10 вересня 1976

Фащенко В.В.

Глибокошановний Василю Васильовичу!

Повертаю рукопис¹. Праця, на мій погляд, вдумлива, серйозна, багато думок своїх, не позичених, а декотрі сторінки, зокрема прикінцеві, написані просто натхненно.

Спасибі Вам за це, за добрі почуття та великодушність.

Зауваження та уточнення знайдете на берегах книги. Це все на Ваш роздум, на Вашу волю. Особливо прошу вміслитись ще раз в ті місця, де йде мова про Фолкнера, Хемінгуея та інших західних. Тут потрібен такт, точність, щоб мимоволі не виникло враження, що ми їх недооцінюємо як художників-гуманістів. Адже у великому часовому й гуманістичному плані вони, зрештою, «люди нашого полку», наші побратими. Як Ви на це? А загалом, повторюю, стаття на доброму рівні, і читач це, я певен, оцінить.

Успішної Вам праці та міцного здоров'я.

З щирою повагою Ваш Ол. Гончар.

10.IX.76

Київ

¹Йдеться про передмову до 6-томного видання творів О. Гончара.

28 вересня 1976

Глуценку М.П.

Дорогий Миколо Петровичу!

Був зі всіма нашими на Вашій виставці, і так вона мене схвилювала, що захотілось зробити Вам хоч якусь невеличку приємність... Якщо буде такою оця книжечка, то прийміть її як знак вдячності за той світ краси, що відкрився нам на виставці, де ми ніби заново побачили Вас, натхненного поета української природи, поета життя!

Літа Вас не беруть (хоч, здається, ще якийсь ювілей над Вами прошумів). Чи, може, літа високі якраз і побільшують почуття захоханості в прекрасне? Така сила, така свіжість, таке творче буяння...

Вітаю вас від душі!

Олесь Гончар.

28.09.76 р.

1 травня 1977

Киценку М.П.

Дорогий Миколо Петровичу!

Як гарно ви написали про терен. А я ж його чомусь так люблю! Для мене він такий гарний, як для когось кокосові пальми!.. Приїду. Постараюся (улітку). Півзими відбув у лікарні, а зараз поступово входжу в трудову колію. Вітаю Вас із святом!

Ол. Гончар.

5 травня 1977

Вільде Д.Д.

Телеграма

Глибокошановану Дарину Дмитрівну зі славним ювілеєм всією душею вітає щирий шанувальник її чудового, блискучого таланту. Ще багатьох вам творчих повноквітних літ.

Олесь Гончар.

20 липня 1977

Стриженюку С.С.

Дорогий Станіславе!

Добрий вірш про млини. Надто ж оце:

Млинам тече в коші Чумацький Шлях
І мелеться на золото світанку

Думаю, Василь [Земляк] порадувався б. І, звичайно, добре було б йому вірш присвятити, світлій і мудрий душі його.

Одне лише слівце «мука» мені здалося якимсь дисгармонійним. Хоч білодідівські словники вже й узаконюють його, але куди природніше для нашої мови було б у цьому контексті «борошно», «борошенце»...

Вітання родині й Анатолієві Колісниченку.

Добра всім Вам!

Ол. Гончар.

20.07.77

Київ

27 жовтня 1977

Лубківському Р.М.

Дорогий Романе Мар'яновичу!

«У творі я розв'язую проблеми...»

Як Вам подобається цей тон? Сиджу й міркую: невже я міг висловлюватись з такою банальною категоричністю? Та й чи діло письменника розв'язувати проблеми, подібно до кросвордів? Письменник взагалі не стільки розв'язує проблеми, скільки ставить їх, порушує, заторкує, — якщо вони важливі, то й це вже немало.

Одначе оце самовпевнене «я розв'язую» наводиться (як таке, що належить мені) в рецензії на «Берег любові» в №10 «Жовтня». Розмова з автором статті справді була колись, але ж як вона викладена, в яких інтонаціях! Та й чи варто було ще раз після позаторішньої публікації роману знову ось переказувати зміст твору (а саме з цього складається рецензія), твору, який уже встиг розійтися тиражем понад два мільйони, і отже, треба сподіватись, читачеві загалом відомий?

Пишу Вам, звісно, не для «вжиття заходів», а просто щоб вилити душу... Прикро читати статті, які нічого не дають, — анікому.

А ось поряд у цьому ж номері журналу стаття Ів. Дорошенка — зовсім інша річ. Почувається серйозне, вдумливе ставлення до літератури (хоча цитати й тут неточні: де треба «корабель людства», там раптом «корабель дитинства»).

Звичайно, всьому цьому можна й не надавати значення. Та все ж...

З святом — близьким уже — вітаю Вас, Романе, і Наталю, і весь редакторат «Жовтня».

Щасливі будьте.

Ваш *Олесь Гончар.*

27.X.77

9 січня 1978

***В Комитет по Ленинским
и Государственным премиям СССР
от Гончара О.Г.***

Среди приведенных, выдвинутых на соискание Государственных премий нынешнего года, значится мой роман «Берег любви», напечатанный в журнале «Москва» и в «Роман-газете». В связи с переполненностью списка достойными претендентами, в числе которых вижу имена писателей, чьи произведения выдвигаются на соискание премии впервые, а также учитывая то, что мои книги уже были удостоены высоких премий, прошу мою кандидатуру снять с дальнейшего обсуждения.

Олесь Гончар.

9 января 1978 года, Киев

10 січня 1978

***До Президії
Спілки письменників України***

Шановні товариші,

оскільки восени минулого року з ініціативи Президії СПУ роман «Берег любові» було висунуто на здобуття Державної премії СРСР, вважаю за потрібне довести до Вашого

відома, що я звернувся до Комітету по Державних преміях з проханням не вносити мою кандидатуру до списку відібраних для участі в конкурсі. Мотивом є те, що моя літературна праця уже була відзначена високими преміями, а в сьогорічному списку претендентів є багато достойних імен письменників та діячів культури з усіх республік, зокрема й тих, чиї твори висувуються на здобуття премії вперше, і, природна річ, хотілось би їх бачити в числі відзначених.

Принагідно хочу подякувати членам Президії Спілки за увагу та честь, виявлені мені самим фактом висунення твору на здобуття Державної премії.

Ол. Гончар.

10.01.1978

12 лютого 1978

*Головному
редактору телебачення
міста Херсона*

Шановний товаришу Файнштейн!

Посилаю на Ваше прохання кілька слів для Херсонського телебачення з нагоди 200-річчя міста.

З щирою пошаною Олесь Гончар.

* * *

Двісті років виповнюється нашому славному Херсону, а він мов юнак, повен снаги і сили, красується на своїх сонячних висотах.

Місто-трудоар, місто-звитяжець, місто, повите легендами, що сходяться до нього з просторів усього таврійського хліборобського краю. Будує кораблі, і вони несуть по всьому світу славу нашої Радянської Батьківщини; тче барвисті тканини, і вони, мов райдуга, еднають народ наш зі всіма братніми народами Країни Рад.

Вітаєм сьогодні і старшу, і юну робітничу гвардію Херсона, і тих, хто поруч з нею вирощує золотий повнозерний колос для Батьківщини. Від душі вітаєм і тих, хто

плекає духовні плоди для народу, натхненно збагачує українську радянську культуру. Юний вогнистий танок, і пісня, що лунає з Херсона, і натхненне слово поета, і театральна вистава – їх чути і видно далеко. Хай ще рясніше квітує і величними звершеннями трударя, і мистецькими художніми талантами щедра херсонська земля. Хай почуттям високої гордості зігріється серце матері, чиї сини мужньо захищали цю землю від фашизму, хай з патріотичною гордістю озирнеться в день свята на пройдений шлях сивочолий солдат-ветеран, що себе не шадив в боротьбі за щастя народне.

В найтяжчі дні війни Батьківщина думала і про тебе, наше чудове місто, ці думи закарбовано в невмирущих рядках поета:

Благословенна в болях ран
Степів широчина бездонна,
Що, як зелений океан,
Тече круг білого Херсона,
Що свій дівочий гнучкий стан
До дніпрового тулить лона.

В дні славного ювілею міста бажаю Херсону й херсонцям добра та щастя від усієї душі!

Ваш *Олесь Гончар*.

20 лютого 1978

*Издательство
«Молодая гвардия»,
З.Н. Яхонтовой*

Уважаемая Зоя Николаевна!

Получил от Вас вступительную статью В. Яворивского, ознакомился с ней и при этом возвращаю. На полях Вы найдете «галочки», которые касаются только лишь фактических уточнений: на фронт Олесь Гончар ушел с факультета филологического (а не журналистики), «Тронка» удостоена премии Ленинской (а не Государственной); Сухомлинский Василий, а не Владимир...

Обо всем остальном, пожалуйста, ведите перетрактации с автором статьи.

От всей души поздравляю Вас и Ваших коллег с наступающим праздником!

Искренне уважающий Вас

Олесь Гончар.

20 февраля 1978 г.

27 лютого 1978

Бури С.Є.

Глибокошановний Станіслав Едвард Бури!

Одержав Вашого листа. Мені приємно було дізнатися, що саме Ви будете перекладати роман (не повість) «Берег любові».

Надсилаю Вам для перекладу окреме видання.

Цей роман увійде також до 6-го тому моїх творів, що вийдуть протягом двох років у видавництві «Дніпро». В процесі готування «Берега любові» до шеститомного видання з'явилось в мене ще чимало стилістичних виправлень, котрі мені хотілось би бачити і в польському виданні. Шостий том має вийти в наступному році, тож доведеться по ньому звіряти, узгоджувати переклад. Звичайно, краще було б передати Вам ці виправлення раніш. Чи не збираєтесь Ви часом бути у нас у Києві?

Були б раді Вас вітати.

Прошу повідомити, як Вам буде даватися ця робота.

З щирою пошаною

Олесь Гончар.

27.II.78

Київ

6 березня 1978

Учням 30-ї групи професійно-
технічного училища № 7,
м. Богуслав

Дорогі друзі!

Посилаю, на ваше прохання, книжку для літературного кабінету училища, а також фото.

Прийємно було дізнатись про вашу юну любов до літератури.

Хай вам щастить!

Олесь Гончар.

06.III.78

Київ

6 березня 1978

Ст. редактору
Дніпропетровського обласного радіо
тов. Безуглому М.М.

Шановний Миколо Микитовичу!

Прошу пробачення, що аж тепер відповідаю на Вашого листа, зокрема на поставлені Вами питання.

1. Місцем народження (щоб не вносити плутанини) треба вважати те місце, що його дають підручники та енциклопедії, тобто село Суха на Полтавщині.
2. На Дніпропетровщині, а саме в Ломівці, були написані дві перші книги «Прапорonosців», «Таврія», більша частина «Перекопу», «Тронка», а також новели «Модри Камень», «Весна за Моравою», «Ілонка», «Соняшники», «Пороги», «Чари-Комиші», «Жайворонок», «Маша з Верховини» та інші, повість «Микита Братусь».
3. Блаженки — це Блаженки і ніхто інший. Прообразами їх стали люди з Поділля, мої товариші по фронті.
4. Що з моїх творів друкувалося в дніпропетровських газетах, про це можна дізнатися в газетнім архіві чи від товаришів, які працювали в «Зорі» наприкінці 40-х років.
- 5⁴ Бував у багатьох містах і селах Дніпропетровщини: (крім самого Дніпропетровська) в Нікополі, Дніпродзержинську, Кривому Розі, Новомосковську, в колго-

сплах Синельниківщини та тієї ж Нікопольщини (люди тих країв особливо приваблювали), зустрічався також з петриківськими майстрами...

6. Громадські доручення по лінії Спілки письменників: голова іноземної комісії, член Президії СПУ, один із секретарів Спілки письменників СРСР.
7. Бувати доводилось в більшості країн Західної Європи, а також у США, Канаді, Японії, Китаї, Індії, Індонезії.
8. Нагороди: орден Слави III ступеня, Червоної Зірки, три медалі «За відвагу», «За оборону Києва», два ордени Леніна, Жовтневої Революції, болгарський орден Кирила і Мефодія I ступеня.

Оце ті основні моменти, які, на мій погляд, потребували уточнення.

Вітаю Вас і колектив обласного радіо.

Всього Вам найкращого.

Ол. Гончар.

6.III.78

Київ

6 березня 1978

Учням 10-В класу на Львівщині

Дорогі друзі!

Не міг, на жаль, раніше відповісти на вашого теплового листа, аж оце зараз з'явилась така можливість. Мабуть, і читацьку конференцію ви давно провели.

Та все ж хочу, бодай тепер, привітати всіх учасників вашої, сподіваюсь, цікавої розмови, всіх юних друзів краснього письменства, а також вашого класного керівника Дмитра Івановича.

Всього найкращого вам на ваших життєвих дорогах. Дружіть з книгою, вона вас ніколи не зрадить.

З щирим вітанням

Ваш Олесь Гончар.

6.III.78

Київ

Дорогий Сергію!

Ось і ми з тобою доскочили тих літ, коли вже пора братися за мемуари...

Вітаю твій квітень, друже. Думаю оце: що б йому таке послати для згадки? Книжки в нього, напевне, всі вже є... Нових треба почекати... А пошлю Сергієві оцю петриківську мальовку (оригінал), хай навіє вона йому щось сонячне, яскраве, степове... Може, оті це рожі понад шляхами, що нам курились у глибінь степів, — благословенний той пил наших щасливих тодішніх доріг! Зоряні співучі вечори азовської Еллади, і роздолля просторів, ще тоді молодих, і дніпрова блакить, острови і човни — все ж то було прекрасно! Я певен, що добро не зникає, воно, лише видозмінюючись, переходить в інших, і людина продовжує себе десь там... Тож не журись, друже, — як казав мудрий той бешкетник Кульбака¹... Все твоє добре не забудеться. Знай, що, крім багатьох, є ще одна душа, яка думає про тебе з почуттям братнім, з чуттям глибокої дружби.

Зустрінь свою «дату» на коні. І хай на душі буде квітнево.

Твій *Олесь Гончар*.

27 березня 1978

Оскоцькому В.Д.

Дорогой Валентин Дмитриевич!

Текст діалога отримав як раз в таке гаряче для мене время, когда никак не могу поработать над ним спокойно и сосредоточенно. А работа предстоит немалая. Решительно не удовлетворяет меня та часть діалога, где в роли открывателя неких истин выступаю вроде бы я сам. Категоричность тона, самоуверенность, желание поучать, выступать в роли некоего оракула, нет, это не в моем характере, уверяю Вас. Потерян тон раздумья, размышлений вслух, нет и тени никаких сомнений, все ясно как дважды два... А ведь в искусстве многое постигается интуитивно, и миг озарения — он действительно существует, и ка-

¹ «Бешкетник Кульбака» — один із героїв роману «Бригантина».

кие-то находки появляются как бы вопреки всем нашим литературным правилам и логическим соображениям.

И размышления о поэтическом реализме получились слишком категоричны, ведь речь идет скорее о термине, который, как мне кажется, более может быть подходящим, более уместным для определения того, что у вас называют лирико-романтическим течением в художественной прозе... Может, я действительно ошибаюсь и не собираюсь никому этого навязывать, но лично для меня выражение «поэтический реализм» представляется вполне убедительным.

Одним словом, предстоит еще серьезная доработка, вдумчивое редактирование всего этого материала (включая и цитаты, отрывки из выступлений, которые, порой кажутся пристегнуты белыми нитками). Особенно это касается первой части диалога, вторая половина пошла лучше.

Прошу не обижаться на меня за этот максимализм, но это в наших общих интересах, и редакция тоже нас поймет. Когда я все вычитаю и внесу исправления, которые мне кажутся необходимыми, кое-что подсокращу, — тогда все это вышлю Вам с тем, чтобы Вы приложили к этим страницам и свою опытную руку. В таком же виде публиковать материал пока что нельзя, еще поработаем, это пойдет диалогу на пользу.

С искренним уважением.

Ваш *Олесь Гончар.*

27.III.78

Киев

Квітень 1978

*Москва, ЦК КПСС
Шауро В. Ф.*

Дорогой Василий Филимонович!

На недавнем съезде учителей Украины участникам съезда была вручена книга «Изучение в школе материалов XXV съезда КПСС», (издательство «Просвещение», 1977). Подготовил ее Институт содержания и методов обучения Академии педагогических наук СССР в качестве пособия для учителей. Есть в этой книге глава «Литература». Но

странное дело: в этой главе, где речь идет о советской литературе, многонациональный характер ее подтверждается главным образом ссылками на киргизскую литературу и ни единым словом не упоминается, скажем, литература украинская, как будто бы такой и нет. Разумеется, киргизская литература заслуживает уважения, но ведь что-то значит для читателей и литература Тычины, Корнейчука, Рыльского, Довженко, также как и литература Янки Купалы и Якуба Коласа, Ивана Мележа, Пятруся Бровки и Максима Танка, чьи имена даже не названы в вышеупомянутой главе.

Пренебрежительное игнорирующее отношение к литературам народов СССР стало обычным в статьях иных критиков, не обладающих достаточным чувством ответственности, но ведь в данном случае речь идет о работе установочной, изданной в качестве методического пособия, идущего от имени Министерства просвещения СССР.

Вот почему, думается, вести разговор о литературе в такой работе надо бы с большей ответственностью, объективностью и с чувством интернационализма не на словах, а на деле. Хорошо было бы авторам пособия это разъяснить.

Прошу извинить, что беспокою Вас этим письмом, но вопрос мне кажется принципиально важным, тем более что на подобные факты читатели в республике уже не впервые обращают внимание.

И от всей души поздравляю Вас со светлым праздником Победы.

Олесь Гончар.

1978, апрель

4 травня 1978

Дорогі мої закарпатські друзі!
Глибокошановна Маріє Іванівно!

Одержав Вашого листа, він схвилював мене своєю щирістю і любов'ю до літератури. Приємно працювати, коли маєш таких читачів, вдумливих, небайдужих.

Над чим працюю?

Щойно завершив редагування 6-го тому мого зібрання творів, яке виходить у видавництві «Дніпро». Багато поточної роботи, пишу статті, обдумую наступну роботу. Про неї ще рано в подробицях говорити.

Бажаю всім вам світлих весен і щасливих літ, сонячних доріг у житті!

Ваш Олесь Гончар.

4 травня 1978
Київ

5 травня 1978

Лубківському Р.М.

Дорогий Романе,

дякую за «Многосвіточ». Добра книжка, наповнена! Радий вітати Вас ще і яко першокласного есеїста.

З святом вітаю Вас і весь рід. Та ще спасибі всьому «Жовтневі», що виявив на своїх сторінках (квітневих) мені такі ювілейні щедроті. Дякую за честь!

Ваш Ол. Гончар.

5.5.78

23 травня 1978

Матеушу В.О.

Шановний товаришу Матеуш!

Мені здається, що я вже писав Вам з проханням передати мою вдячність авторові портрета (надісланого до ювілею) Віктору Степановичу Севцю. Чи, можливо, я тільки збирався... Так чи інакше, прошу передати Віктору Степановичу мою щирю вдячність і книжку, яку при цьому додаю в дарунок йому. Вдаюся з цим проханням до Вас, оскільки адреса його мені невідома.

Рукопис, на жаль, читати зараз не маю змоги, бо безмірно перевантажений, не встигаю прочитувати навіть те, що вкрай необхідне. Порада моя початкуючим авторам все та ж: звертатися безпосередньо до видавництва. При-

наймні я так робив в молоді часи і зараз дотримуюсь цього принципу.

Бажаю Вам всього найкращого:

З пошаною *Олесь Гончар.*

23.V.78

Київ

18 липня 1978

*Директору музею-усадьби
«Ясна поляна»
С.Г. Бунину*

Уважаемый товарищ Бунин!

Получил Ваше письмо с рядом вопросов, связанных со 150-летием со дня рождения Л.Н. Толстого.

Вместо ответа на предложенную Вами анкету посылаю Вам две небольшие статьи, которые в связи с юбилеем будут напечатаны на Украине.

Если Вы захотите использовать их в какой-либо форме, я не буду возражать. В этих статьях Вы найдете мое отношение к творчеству любимого мной писателя, а также и свидетельство того, с каким огромным уважением чтят ныне на Украине (так же, как и в прошлом) творчество великого писателя земли русской.

Толстой оказал огромное влияние на украинскую литературу, на многие поколения писателей, для нас, и для меня в том числе, он является непревзойденным мудрым учителем. Творчество его светило мне в юности, светило в самые мрачные годы войны, и Вы можете представить, какие чувства овладели мной, когда я однажды (во время украинской Декады) оказался в Ясной Поляне, где и поныне витает дух бессмертного гения человечества.

Вы пожелали иметь в Ясной Поляне мои произведения с автографом, — охотно выполняю эту Вашу просьбу, считаю для себя честью быть в такой форме представленным на родине писателя, перед которым преклоняюсь.

Олесь Гончар.

18.VII.78

15 серпня 1978

Ладиславу Ондришу —
директору Словацького
літературного фонду

Рудо Морицу —
председателю правління
Словацького літературного фонду

Дорогие товарищи!

Получил Ваше приглашение, переданное по поручению министра культуры Словацкой Социалистической Республики, народного писателя Мирослава Валека, — посетить вместе с супругой Вашу страну сроком на 14–20 дней.

С чувством искренней признательности принимаю это братское приглашение. Надеюсь, что оно будет реализовано.

Время своего приезда в Чехословакию сообщу Вам позже, когда уже точно и конкретно мы сможем определить дату нашей поездки.

Примите от меня и от моей супруги сердечную благодарность за приглашение, за оказанное нам внимание, и прошу передать мой дружеский привет и слово благодарности министру культуры Мирославу Валеку.

С глубоким уважением

Олесь Гончар.

15 августа 1978
Киев

16 серпня 1978

Шановалу І.М.

Шановний Іване Максимович,

Збірник про Голетого уже на виході, але згадану статтю напишіть неодмінно, тема дуже важлива. Дайте, скажімо, для «Літ. України», а один примірн. надішліть і нам на ювілейний Комітет на моє ім'я (звати мене, до речі, не Олекса, як Ви пишете, а Олександр, сиріч Олесь...)

Всього Вам доброго!

Ол. Гончар.

16.8.78

20 жовтня 1978

*Міністрові меліорації
та водного господарства УРСР
Гаркуші М.А.*

Глибокошановний Миколо Андрійовичу!

До мене надійшов лист від жителів села Станіслав Білозерського р-ну Херсонської області. Вони опинились в скрутному становищі. Води лиману руйнують берег, руйнують людські житла. Докладно про це йдеться в їхньому листі, який я при цьому Вам надсилаю: прошу з ним ознайомитись і, по можливості, зарадити справі.

Чомусь певен, Миколо Андрійовичу, що саме Ваше Міністерство зможе допомогти жителям села Станіслав.

З щирою пошаною

Ол. Гончар.

27 серпня 1978

*До першого секретаря
ЦК Компартії України
товариша В.В. Щербицького*

Дорогий Володимире Васильовичу!

Звертався до вас і до Центрального Комітету в справі, яка, на мій погляд, має значення принципове.

Секретаріат Спілки письменників України прийняв рішення зняти Дмитра Павличка з посади головного редактора журналу «Всесвіт». Зроблено це на закритому засіданні, без участі членів Президії Спілки, хоч завжди, скільки Спілка існує, питання про увільнення чи призначення керівника друкованого органу було в компетенції саме Президії СПУ (і, до речі, не було жодного випадку, коли думка Президії розходила би з рекомендаціями Центрального Комітету). Випадок з Павличком характерний в такому ж дусі, за закритими дверима, незабаром нібито має вирішитись і питання про редактора «Вітчизни», думка Президії Спілки, а тим паче думка Правління, уже не вперше ігнорується, хоч до складу цих керівних органів входять письменники обрані з'їздом, шановані в творчому колективі, і з їхньою думкою годилось би рахуватись.

При вирішенні питання про зняття головного редактора журналу «Всесвіт» ніхто не поцікавився й тим, що думає з цього приводу Республіканський комітет захисту миру, хоча журнал «Всесвіт» є органом також і цього Комітету.

Як член парткому Спілки письменників можу додати, що робота журналу «Всесвіт» розглядалася на парткомі й діставала позитивну оцінку, обговорювався «Всесвіт» і на Секретаріаті Спілки письменників СРСР, де відзначалось, що журнал ведеться добре й сприяє інтернаціональній згуртованості прогресивних літераторів, зокрема письменників соціалістичних країн (Ярослав Івашкевич не дає як торік на відкритті Днів радянської літератури у Варшаві назвав журнал «Всесвіт» одним із кращих європейських журналів такого типу).

Всі ми знаємо, що журнал став таким великою мірою завдяки талантові й діловим якостям тов. Павличка як головного редактора.

Так у чому ж річ? Чому виникла потреба так похапцем його знімати, не давши ніяких переконливих пояснень письменницькій громадськості, яка змушена жити чутками, хоча чутки — це ще не аргумент.

Людей безпомилкових, як відомо, нема. Були, напевне, якісь промахи і в роботі тов. Павличка, але це ще не підстава, щоб повестися з ним у такий спосіб (та ще знаючи його стан здоров'я), виявити до нього, одного з найкращих радянських поетів, таку нічим не виправдану жорстокість.

Для всіх для нас ще звучать слова Леоніда Ілліча Брежнєва, що талант — це рідкість і що його треба берегти. Пам'ятні для нас і Ваші думки, дорогий Володимире Васильовичу, про потребу того, щоб у творчих Спілках поважалась колективна думка, панувала атмосфера товаришкості і творчі питання вирішувались би колегіально, демократично, не полишаючи місця для позакулісних міщанських кривотлумачень.

Як і багатьом письменникам, мені здається, що у випадку з Павличком Секретаріат Спілки виявив непотрібну поспішність, відчувається в цьому знятті, в самій його формі, непояснима грубість і образливість, на поета-комуніста кинуто ніби якусь тінь, хоч комуністи Спілки знають товарища Павличка як людину принципову, чие сло-

во, зокрема у творах, спрямованих проти наших ідейних противників, звучить по-партійному пристрасно й бойовито, завдяки чому твори Дмитра Павличка користуються таким широким визнанням читачів.

Цей лист викликаний ще й тим, що письменники звертаються до мене як до члена Центрального Комітету за роз'ясненням у цій справі, вважаючи рішення Секретаріату СПУ необґрунтованим і несправедливим. Думаю, що втручання Центрального Комітету і особисто Ваша порада могли б внести в цю справу потрібні корективи і тим самим позитивно позначились би на самім стилі роботи Секретаріату, який викликає з боку письменників чимало нарікань, на жаль, не безпідставних.

З глибокою повагою

Олесь Гончар.

27.08.78

20 жовтня 1978

*Польща, Люблін,
видавництво Любельське,
директору і головному редактору
Іренеушу Кабану*

Шановний товаришу!

Отримав від Вас листа і щойно видану Вашим видавництвом «Тронку» в перекладі на польську мову.

Щиро вдячний за увагу Вам особисто, а також Вашим колегам, які доклали праці до цього видання. Книжка має дуже гарний вигляд.

Сподіваюсь, що й при виданні «Берега любові» виявить себе висока фахова культура Любельського видавництва.

З сердечним вітанням і глибокою поціною

Олесь Гончар.

20 жовтня 1978
Київ

4 листопада 1978

Польща,
Кошалін,
Ярославу Грицков'яну

Глибокошановний товаришу!

Одержав Вашого листа та опубліковану в «Нашій культурі» статтю про переклади моїх творів у Польщі.

Дякую щиро Вам за увагу. Наші бібліографи високо оцінюють Вашу працю. Справді, вона багато важить для дослідження і розвитку наших культурних зв'язків.

Крім «Прапорonoсців», виданих у Варшаві, щойно вийшла також «Тронка» в люблінському видавництві, і мене така увага Ваших видавництв, ясна річ, тішить і викликає почуття вдячності.

Від душі бажаю Вам всього доброго в житті, нових звершень у Вашій благородній праці.

З глибокою пошаною

Олесь Гончар.

04.XI.78

Київ

15 листопада 1978

Волошку Є.М.

Вельмишановний Євгене Михайловичу!

Одержав від Вас листа і журнал «Дон», вітаю Вас з цією цікавою публікацією.

Відповідаю стисло на Ваші запитання.

1. Від Донецької парторганізації мене обирали делегатом на XXII з'їзд КПРС і на XXII з'їзд компартії України. Яка це була конференція, зараз не пригадую, це Вам краще уточнити на місці.
2. На Донеччині вперше опинився влітку 1941 року на початку липня в касці і в зашкарублій від крові одежі — такими нас привезли в Дружківський госпіталь з-під Білої Церкви, з-над Росі... Ці бої детально описані в романі «Людина і зброя». Там я був поранений, а Донеччина мені мала повернути здоров'я, з чим вона і вপরалась досить швидко, бо через два-три тижні я вже був

в оздоровбати в Маріуполі. Ці дні та ночі теж описані в згаданому романі.

3. Козаков — ім'я чисто літературне, а образ його — це моя данина симпатії мужнім людям Донбасу.

Був також і на Ворошиловградщині, в тих місцях, де була відвойована нашими військами перша п'ять української землі. Був намір зустрітися там із Шолоховим, та, на жаль, не вийшло.

Дякую сердечно Вам і Вашим друзям за увагу до мого 3-го квітня. За ювілейну комісію в СПУ нічого не знаю — чи є вона, чи її нема, отже, довідки щодо цього Павлю Андрійович [Байдебура] може навести в керівників Спілки.

Бачив Вас на вечорі Сосюри і слухав Ваше слово, воно мені сподобалось, як і взагалі виступи донбасівців, земляків поета. Хотів з Вами поговорити в той вечір, але не встиг. Десь Ви швидко зникли.

Творчих успіхів і всього найкращого.

Олесь Гончар.

15.XI.78

Київ

29 листопада 1978

*Московская обл.,
Балашихинский р-н,
д. Салтиновка,
Сахалтуеву А.А.*

Глубокоуважаемый Арсений Аполлинариевич!

Простите, что задержался с ответом на Ваше письмо.

Разумеется, моя любовь к Толстому и его книгам остается прежней, с годами не проходит. Привлекает сегодня, может быть, даже больше, чем раньше, не только поэтичность его творчества, но также самоуглубленность художника, мужество его самоанализа, забота о нравственном совершенствовании человека.

Поскольку мне пришлось возглавлять украинский Республиканский комитет по чествованию Толстого, то я не раз выступал в печати о творчестве великого яснополянца, одну из этих статей я Вам высылаю для ознакомления.

Думається, що в ній нашли отражение мої сьогоднішні думки о творчестві Льва Николаевича, о значенні його особистості для сучасної культури.

Желаю Вам всього доброго.

С искреннім шануванням

Олесь Гончар.

29.XI.78

Київ

*7 грудня 1978 Донецький державний університет,
студентці 5-го курсу
Маргариті Коломієць*

Шановна товаришко!

Не маю, на жаль, можливості відповісти докладно на Ваші запитання, хоча вони й цікаві. Скажу лише, що інтуїція в творчому процесі відіграє величезну роль, дає часом зовсім несподівані наслідки. Інтуїції як внутрішньому покликові душі, я вважаю, варто якомога вільніше довірятись.

Терміну «романтизм» я намагаюся уникати, в нього часом справді вкладають різні поняття, як Ви пишете, і нерідко романтизмом називають звичайну риторичку, далеко від реальності пишномовство. Для стильової течії, яку Ви маєте на увазі, я волію користатись терміном «реалізм поетичний», або, як один із критиків сказав, «крилатий реалізм». Це, по-моєму, більш точно. І, очевидно, Ви помітили, що визначення «поетичний реалізм» останнім часом все більше набуває прав громадянства, охоче приймається нашою критикою.

Надсилаю Вам книжку «О тех, хто дорог», можливо, вона Вам допоможе в написанні дипломної роботи. Сподіваюсь, що ви знайдете в ній все те, що Вас так, почуватись, глибоко цікавить.

Бажаю Вам успіху, всього Вам доброго в житті.

Олесь Гончар.

07.12.78

Київ

18 грудня 1978

*Членам літературного гуртка
Христинівської СШ
ім. О.Є. Корнійчука*

Дорогі друзі!

Докладніші спогади про Олександра Євдокимовича напишу колись пізніше, а зараз можу тільки сказати, що з вдячністю згадую його добре ставлення до мене, коли після війни я тільки розпочинав свій літературний шлях. Якраз при головуванні О. Є. Корнійчука в Спілці письменників України мене було прийнято до письменницьких лав. Спогади Натана Рибачака про ту важливу для мене подію ви знайдете в книжці, яку я при цьому надсилаю для вашого музею. Надсилаю також фото, де зафіксовані під час Шевченківських свят Олександр Євдокимович, японський професор літератури Тацуо Курода і автор цього листа.

З Новим роком вітаю вас, друзі! Всього вам найкращого у житті!

Олесь Гончар.

18.XII.78

Київ

18 грудня 1978

Осадчий К.В.

Шановна Катерино Володимирівно!

Тема, яку Ви обрали для своєї дипломної роботи, мені здається оригінальною і цікавою. Покладатись тут Вам треба тільки на свій власний дослідницький хист.

На Ваші запитання, які торкаються створення роману «Циклон», можу сказати коротко: ніяких і нічиїх сторонніх впливів автор при створенні цієї книги не потребував. «Циклон» виник із самого життя, із самовідданої боротьби радянських людей проти фашизму, а пізніше — з боро-

¹На той час студентка 5-го курсу заочного відділення філфаку Сімферопольського університету, яка обрала тему дипломної роботи: «Афористика роману О. Гончара «Циклон».

тьби із стихійним лихом... Та я певен, що Ви саме так і розумієте цей — також і для мене дорогий — твір.

Бажаю Вам всього найкращого в праці і в житті.

Олесь Гончар.

18.12.78

19 грудня 1978

Оскоцькому В.Д.

Дорогой Валентин Дмитриевич!

Сердечное спасибо за книгу, от души поздравляю с ее выходом в свет. Думаю, что интересным своим построением, богатством мыслей, живостью изложения она привлечет к себе внимание многих и труд автора оценен будет по достоинству.

Слово, относящееся ко мне, снова тронуло меня своей доброжелательностью и проникновенностью. Удачно подобраны также фотографии, — не знаю, где Вы их и раскопали? У меня их нет, а они ведь подошли бы и для наших украинских изданий, скажем, для «Школьной библиотеки», — может, Вы посоветуете, кто бы помог мне эти снимки достать?

И прошу не сердиться на меня за то, что не получилось тогда у нас с публикацией диалога. Это, конечно, моя вина, да и тему мы, видно, затронули слишком сложную, материал не совсем отстоявшийся, в чем-то еще, мне думается, не совсем ясный и для теоретиков литературы, художественная практика вносит тут все новые и новые оттенки... Ну, а может, оно и к лучшему, что мы не спешили.

Скажу только, что мое уважение к Вам остается прежнему искренним и глубоким, и я от всей души желаю Вам доброго здоровья в Новом, 1979-м, году, радости и труда, новых творческих свершений!

Ваш Ол. Гончар

Грудень 1978

*Академія наук Української РСР,
секція суспільних наук,
академіку, секретарю відділення,
члену-кореспонденту АН УРСР
В.М. Русанівському*

На Ваш запит подаю деякі факти щодо моєї роботи в 1978 році.

1. Опубліковано статтю про Панаса Мирного – «Перший симфоніст української прози» («Українська мова і література в школі»).
2. Опубліковано кілька статей про Л. М. Толстого (зокрема в газеті «Радянська Україна» за 8 вересня 1978 року під назвою «Дорогий для всіх», в російській «Литгазете», в журналі «Вопросы литературы» та в наукових збірниках).
3. Здано передмову про творчість Степана Васильченка для видавництва «Худ. література».
4. Виступав зі словом до творчої молоді республіки (виступ опубліковано в «Рад. Україні» та «Літературній Україні» за 27.10.78).
5. Протягом року вийшло у видавництві «Дніпро» чотири томи мого шеститомного зібрання творів.

Це – з найістотнішого.

З щирою пошаною *Ол. Гончар.*

1978

11 лютого 1979

*Харківський
театр юного глядача,
директорові театру тов. Білоконю,
головному режисерові тов. Беляцькому*

Шановні товариші!

Я не можу дати згоду на інсценізацію роману «Людина і зброя», оскільки вважаю, що цей твір суто літературний, в ньому мало діалогів і, отже, для сцени він не підходить. Інсценізуючи твір, товаришам мимоволі довелося б вигадувати діалоги, тобто дописувати твір, інакше кажучи,

порушувати його літературну першооснову, а я на це згодитися не можу.

До мене звертались з такими ж пропозиціями й інші театри, але я змушений був їм відмовити з тих же міркувань.

Сподіваюсь, що ці аргументи будуть для Вас переконливими.

З пошаною

Олесь Гончар.

11.02.79

Київ

26 лютого 1979

Мовчану П.М.

Шановний Павле Михайловичу!

Одержав Вашу статтю, ознайомився з нею і хочу подякувати за це тепле й схвильоване слово. Почувається, що писав поет, а звідси й проникнення в саму суть творів.

Та якщо є ще можливість Вам доторкнутись до тексту статті, то я просив би подумати над таким: чи не надто акцентується в ній на романтизації дійсності, зокрема коли йдеться про «Прапороносці»? Адже автор намагався відтворити насамперед правду війни, її жорстоку реальність, в тім числі й будні солдатські, і це ж зовсім не суперечить поетичній тональності твору... І дозволю собі сказати, що читачі найвище оцінювали в трилогії саме її правдивість, та нібито й зараз вона саме так сприймається. Кажу це до того, що в нашій літературі від романтизації дуже коротка відстань і до псевдоромантики, від якої наша проза ще й досі так потерпає. Тим-то я при слові «романтика» щоразу відчуваю в собі насторогу, а в статтях взагалі намагаюсь уникати цього терміна як не зовсім вдалого. Колись я писав М. Пархоменку (і він ці думки вже опублікував), що визнаю тільки ту романтику, яка виростає з правди життя, з ґрунту реальності, інакше то буде риторика й пусто-порожні красивості, які справжньому мистецтву рішуче протипоказані.

Жаль, звичайно, що розглянуто в статті лише два романи: трилогію та «Людину і зброю», а твори останніх років згадані лише в переліку, тим часом, скажімо,

«Циклон» витримав чи не найбільше іномовних видань, і про нього писалося багато, та й сам я вважаю цей твір дуже важливим у моїй творчості. Шкода, що поза увагою цілком лишилася новелістика та літературно-критичні статті.

Ну і для точності скажу вже, що ж там, де йдеться про те, в кого автор учився із своїх сучасників, імена вчителів викликали в автора веселе подивування, бо декотрі з названих учителів виступили в літературі вже після того, як «Прапорonosці» пішли до читача. Та й взагалі питання про учобу дуже делікатне в нашому письменницькому ділі. Звичайно, художня класика — це взірець непотьмарний, вершинний і сяє він нам все життя. А вчиться ж наш брат, мабуть, більше на власних промахах та на знахідках отих «грамів радію», що добуваються із гір руди таким тяжким всежиттєвим трудом...

Ще раз дякую Вам за увагу, за слово розумне й таке прихильне.

Всього Вам найкращого в житті і в творчості.

З щирою пошаною

Олесь Гончар.

26.02.79

28 лютого 1979

*Чехословаччина, Гуменне,
Юраю Андрічіку*

Вельмишановний товаришу!

Одержав від Вас книжки — «Прапорonosці» та «Берег любові» в перекладі на словацьку мову.

Щиро вдячний Вам за увагу, виявлену до мене та до моєї творчості. Такі видання, безперечно, сприяють розвиткові та зміцненню дружби наших літератур.

Прошу передати моє братерське вітання також всім Вашим колегам з видавництва «Татран», які так гарно видали «Берег любові».

Всього Вам доброго, нових творчих звершень.

З пошаною

Олесь Гончар.

28.II.79

Київ

19 березня 1979

Журу П.В.

Дорогий Петре Володимировичу!¹

Від душі дякую Вам за «Звезду» і за публікацію в ній, бо хоч і належить вона Герману Філіпову² (якому теж прошу передати моє щире спасибі), однак здогадуюсь, що не обійшлося тут і без Вашої сердечної, справді братерської участі.

Всі, хто тут читав статтю, високої про неї думки. І глибоко, й науково, й поетично. Я сприймаю це як знак прихильного ставлення до мене й до нашої літератури Вашого журналу і всіх наших лєнінградських друзів.

Будь ласка, передайте від мене вітання Георгію Костянтиновичу і скажіть, що про нього йде у нас добра слава, — минулої осені була в Дрогобичі наукова конференція, в якій мені довелося брати участь, і там я наслухався багато доброго про нашого лєнінградського друга та його твори, пов'язані з перебуванням автора в Карпатах.

А про Вас ми завжди думаємо, Петре Володимировичу, Ви знаєте як: з глибокою шаную і любов'ю.

Ваш Ол. Гончар.

19.III.79

Київ

19 березня 1979

Поповському А.М.

Шановний Анатолію Михайловичу!

Прошу пробачення, що із запізненням відповідаю на Вашого листа. Ваш намір дослідити говори степової України та їх значення у формуванні української літературної мови мені здається важливим і потрібним. Звичайно, було б ще краще, якби Ваша дослідницька увага поширилась і на мову сучасного степовика.

Від душі бажаю Вам успіхів у Вашій творчій праці.

З повагою Олесь Гончар.

19.III.79

Київ

¹Жур Петро Володимирович — шевченкознавець, критик, перекладач.

²Герман Філіпов — критик.

19 березня 1979

Одеса, університет

Шановна Любов Василівно!

Одержав Вашого листа, з якого дізнався, що темою своєї дипломної Ви обрали приморський пейзаж у моїх творах.

Ви просите щодо цього порад. Важко мені їх давати. Бо неминуче був би автор тут суб'єктивним, а Вам потрібен якраз безсторонній, суто дослідницький погляд на твори та окремі їх компоненти. Скажу лише, що ніяких взірців мариністики я для себе не шукав, вчителями були самі Степ і Море, бо я їх насправді дуже люблю. Бо хоч родом і полтавець, але ж, як могли Ви пересвідчитись, і полтавці (мабуть, ще з часів «Енеїди») до моря не байдужі.

Прошу передати моє вітання шановному Вашому професору Андрієві Володимировичу Недзвідському.

А Вам бажаю успішної творчої праці та всього найкращого в житті.

З пошаною *Олесь Гончар.*

19.03.79

Київ

31 березня 1979

Ягуновій С.В.

Шановна Світлано Володимирівно!

Ваш рукопис передав до редакції журналу «Радуга» і маю від них запевнення, що вони поставляться до нього якнайуважніше. Розмова була із заступником редактора товаришем Роготченком, який добре ставиться до Ваших попередніх творів і сподівається, що й ця нова Ваша повість зустрине прихильність «Радуги».

Всього Вам доброго.

Вітання батькам.

Ол. Гончар.

31.III.79

Київ

4 квітня 1979

Вільнюс,
Музейна, 15–14,
Петкявичусу Вітаутасу Казевичу

Дорогі наші литовсько-українські Петкявичуси!

Від душі вдячний Вам за увагу до «Бригантини». Радий буду, якщо праця над перекладом принесла Вам хоч невелике задоволення.

Відповідаю на Ваші питання.

1. «Відзігорна», очевидно, має означати «жвава, рухлива» чи щось в цьому дусі. Це полонізм в українській мові і вживається з відтінком жарту.
2. Диплом це-пе-ша в Антона Герасимовича означає «Церковнопарафіяльна школа», тобто найнижча освіта в до-революційні часи.
3. «Приїхати на дідизну» означає те, що й на батьківщину, тобто на отчу землю, в ті краї, де жили твої батьки і діди.
4. «Осмалених, як гиря, ланців» в лапки береться тому, що це рядок із «Енеїди» Котляревського, з самого початку поеми.
5. «Нечесана бариня», «кручені паничі» — не знаю, як буде по-російському. Це народні назви квітів. Словник Грінченка дає тільки латинську назву «кручених паничів».
6. Сорти черешень та винограду, звичайно, не перекладаються, так само, мабуть, як і назви шкідників, бо де нема винограду, там і нема шкідників, отже і відповідної термінології.

Всього Вам доброго, успішної творчої праці, щастя в житті.

Ваш Олесь Гончар.

4 квітня 1979

Київ

6 квітня 1979

*Львівщина, Нові Стрілища,
середня школа, літгуртківцям*

Дорогі друзі!

Щиро вдячний вам за привітання, за подарунок, за добре слово про нашу літературу.

Не знаю, ким виконаний цей портрет, що ви його надіслали, однак нам він сподобався, бо зроблений, почувается, з любов'ю.

Літгуртківцям школи та вашому керівнику Остапчук Р.М., всьому вчительському колективу від душі бажаю успішної праці, багато радостей у житті.

Хай усім вам щастить!

Олесь Гончар.

6 квітня 1979

Київ

22 квітня 1979

*Видавництво
«Мастацкая літаратура»,
зав. редакцією критики
і літературознавства
тов. Полторан В.С.*

Вельмишановний товаришу!

На жаль, з Іваном Мележом я не так часто зустрічався, не доводилось нам подовгу бути разом, щоб можна було зважитись зараз писати про нього розгорнуті спогади. Чудовий письменник, щира й добра людина, — це я можу про нього сказати. Його «Люди на болоті» й подальші романи цього циклу мають значення, звичайно ж, не тільки для білоруської літератури. Ця велична сага народного життя поглиблено й по-новому відкриває білорусів для всіх народів Землі. Гадаю, що я не перебільшую. Щоб так звеличити раніше майже незнаних людей на болотах, щоб з такою любов'ю відтворити їхні образи, думи, емоційний світ, треба було володіти глибоким синівським почуттям, треба було бути першокласним майстром.

Будучи в складі Ленінського комітету, я з чистою совістю голосував за те, щоб епопею Івана Мележа увінчати

найвищим визнанням Батьківщини, і радий був, що так сталося. Я також вважаю для себе честю, що свого часу мої «Прапороносці» перекладались на білоруську мову за участю Івана Мележа – і було це ще на зорі його талановитої творчості.

Я уважно стежив за його подвижницькою працею, від душі радувався успіхам свого білоруського побратима. Був і залишаюся сповнений братерських почуттів до незабутнього нашого друга Івана Павловича та до його високоталановитих книг. Я певен, що їм судилося довге життя.

З щирою повагою

Олесь Гончар.

22.IV.79

Київ

29 вересня 1979

Безхутрому М.М.

Дорогий Миколо!

Днями оце думав про тебе, а тут і ти! Та з книжкою! Та ще про нашого небесного Васильківського!

Спасибі тобі. Радий за тебе. Вітаю тебе.

Прочитати книжку не встиг (вчора тільки одержав), зроблю це згодом, бо зараз саме здаю до друку нову річ, а позавтра маю летіти до Азербайджану на Українську декаду, – однак я певен, що писалася книжка з любов'ю, а що від любові – те не може бути безталанним!

А на пенсійно-вікові теми краще б тобі не розводитись, полишмо зозулям лічити літа та зазирати в метрики, а нам так треба віддаватись доброму ділу, щоб за роботою й не думалося, скільки там кому наступало...

Доки шабля, чи то пак перо, у руці – оце буде по-козацькому!

Добра тобі і сімейству.

Твій *Ол. Гончар.*

29.09.79

Київ

найвищим визнанням Батьківщини, і радий був, що так сталося. Я також вважаю для себе честю, що свого часу мої «Прапорonosці» перекладались на білоруську мову за участю Івана Мележа – і було це ще на зорі його талановитої творчості.

Я уважно стежив за його подвижницькою працею, від душі радувався успіхам свого білоруського побратима. Був і залишаюсь сповнений братерських почуттів до незабутнього нашого друга Івана Павловича та до його високоталановитих книг. Я певен, що їм судилося довге життя.

З щирою повагою

Олесь Гончар.

22.IV.79

Київ

29 вересня 1979

Безхутрому М.М.

Дорогий Миколо!

Днями оце думав про тебе, а тут і ти! Та з книжкою! Та ще про нашого небесного Васильківського!

Спасибі тобі. Радий за тебе. Вітаю тебе.

Прочитати книжку не встиг (вчора тільки одержав), зроблю це згодом, бо зараз саме здаю до друку нову річ, а позавтра маю летіти до Азербайджану на Українську декаду, – однак я певен, що писалася книжка з любов'ю, а що від любові – те не може бути безталанним!

А на пенсійно-віковій темі краще б тобі не розводитись, полишмо зозулям лічити літа та зазірати в метрики, а нам так треба віддаватись доброму ділу, щоб за роботою й не думалося, скільки там кому настукало...

Доки шабля, чи то пак перо, у руці – оце буде по-козацькому!

Добра тобі і сімейству.

Твій *Ол. Гончар.*

29.09.79

Київ

15 жовтня 1979

Одаренку М.І.

Шановний Миколо Івановичу!

Я вдячний Вам за увагу і ще більше був би вдячний за виписки про мою рідну Суху. Я навіть не чув, що існує таке видання про переселенців з Полтавської губернії. Тож випишіть, будьте ласкаві, для мене ці місця.

Не мав змоги відповісти Вам раніше, та й зараз пишу не з дому, хоча за кілька днів уже буду в Києві. Отже, сподіваюсь на Вашу відповідь на адресу: Київ-30, Леніна, 68, кв. 65.

З пошаною *Ол. Гончар.*

15.X.79
Москва

29 жовтня 1979

*Канада,
Кравчуку П.І.*

Шановний Петре Ільковичу!

Так швидко зминув час від нашої зустрічі з Вами.

З Товариства «Україна» мені передали Вашого листа і ліки, за що я Вам від душі вдячний. Сам вияв цієї уваги вже додав мені здоров'я й доброго самопочуття, отже, надсиленням додаткових ліків поки що не клопочіться. Роботи, як завжди, багато, праця напружена, а вечорами із задоволенням читаю Ваші репортажі в газеті «Життя і слово», де Ваша подорож по західних областях виступає в такому багатстві вражень, спостережень і братерських симпатій до людей нашого оновленого краю. Гадаю, що в майбутньому це буде гарна книжка.

Просимо передати від нас з дружиною Вашій славній дружині, а також родині Прокопчаків щире вітання із святом Жовтня.

Бажаємо Вам, дорогі друзі, всього найкращого в житті.

Ваш Олесь Гончар.

29 жовтня 1979 року.
Київ

11 січня 1980

Голові Президії Верховної Ради
України РСР
тов. Ватченку Олексію Федосійовичу

Високошановний Олексію Федосійовичу!

Прошу Вашого сприяння у розв'язанні справи, з якою звернулись до мене жителі села Гоголів Броварського району. З матеріалів, які при цьому додаються і з якими я Вас прошу ознайомитися, постає картина грубого порушення декотрими з офіційних осіб Закону Української РСР про охорону і використання пам'яток історії та культури.

Суть скарги громадян коротко полягає ось у чому: в селі Гоголів існує недіюча церква, що становить собою пам'ятник дерев'яного зодчества, — вона збудована на початку ХІХ століття народними майстрами. Згідно з рішенням виконкому Броварської райради в цьому приміщенні мав бути створений історичний краєзнавчий музей, інтелігенція села гаряче підтримала цей захід. Товариством по охороні пам'ятників були виділені кошти на частковий ремонт приміщення, хоча згодом частина цих коштів була витрачена не за призначенням. Декотрі з місцевих керівників при підтримці товаришів з облвиконкому, які відають якраз справами культури, наперекір попереднім рішенням і висновкам експертів-фахівців, докладають незрозумілих зусиль для того, щоб довести цей історичний пам'ятник до цілковитого зруйнування. То приміщення віддається в оренду циганам, то вночі вдирається до цього приміщення п'яна ватага на чолі з головою сільради і ламають іконостас, знищують речі, що могли б бути експонатами музею.

Товариші з Броварської райради нібито вже виношують думку про те, щоб цю старовинну будівлю зламати на дрова, оскільки вона, мовляв, не має історичної цінності. А тим часом авторитетна комісія, що склалася з фахівців-архітекторів, дотримується зовсім іншої думки, зазначаючи в акті, що «церковь являється характерним пам'ятником культурного дерев'яного зодчества прошлого столетия, представленного сейчас единичным екземпляром в окрестностях Киева». (Копія акта при цьому додається).

Нарешті варто додати, що церкву цю свого часу бачив Тарас Шевченко, про що свідчить його поема «У Оглаві» (Так раніше звався Гоголів). Час пощадив витвір народних умільців, чудом врятувався він і від знищення в роки війни, а сьогодні, коли є можливість зберегти й використати його для культурних цілей, виконуючи при цьому благородний Закон про охорону пам'ятників, — саме сьогодні товариші з Броварської райради, та й товаришка Хорозова з Київського облвиконкому, зайняли позицію, яку важко зрозуміти. Замість оберігати, беруть курс на знищення.

Справа тягнеться роками, викликаючи скарги й нарікання мешканців села. Край цій тяганині може покласти тільки Ваше втручання, високошановний Олексію Федосійовичу. Отже, й прохання до Вас допомогти розв'язати цю справу позитивно у відповідності з Законом і з бажанням мешканців села, які хочуть бачити приміщення впорядкованим і перетвореним у краєзнавчий музей, як це практикується в інших місцях.

Сподіваюсь на Ваше уважне ставлення і підтримку.

З щирою пошаною

Олесь Гончар.

1980

*Москва,
Бродской В.Б.*

Уважаемая Валентина Борисовна!

Получил Ваше письмо.

Я не возражаю, чтобы письмо, о котором Вы упоминаете, было передано в музей Ю. Яновского. Может, оно и в самом деле обогатит там экспозицию.

Относительно издания «Избранных статей» Михаила Никитича [Бродского] в Киеве: я советовался с компетентными товарищами, и они считают, что это дело реальное и может быть в будущем осуществлено через некоторое время, поскольку книга Михаила Никитича недавно в «Днепре» выходила.

Но мне сказали, что заявку на предлагаемое издание Вы уже можете сделать сейчас, обратясь в издательство «Дніпро», ведь это его профиль.

Дякую Вам за увагу. Шлю вітання рідному університетові, зокрема студентам та викладачам філологічного факультету, де я навчався в передвоєнні роки і звідки з багатьма своїми товаришами пішов на фронт в червні 1941 року.

З пошаною

Олесь Гончар.

*15 березня 1980 року,
м. Київ*

15 березня 1980

*Інститут літератури
імені Янки Купали,
директору інститута
Науменку І.Я.*

Уважаемый Иван Яковлевич!

Получил Ваше письмо, в котором Вы интересуетесь моими взаимоотношениями с Иваном Мележем. Стоит ли говорить, как высоко я ценил и ценю творчество Ивана Павловича, а также его прекрасные человеческие качества. Постоянной переписки у нас не было, есть у меня его книги с автографами, помню я также и горжусь тем, что он был одним из первых переводчиков моих «Знаменосцев» на белорусский язык. Сохранились отдельные записки, праздничные поздравления и одно письмо от 9.III 1972 года, которое Иван Мележ написал мне по-украински. Письмо это мне представляется важным, поскольку речь идет в нем о судьбе романа Ивана Мележа, обсуждавшегося тогда в Ленинском комитете. Если для Вашего издания письмо это понадобится, я могу со временем прислать для Вас его копию, а может, кто-нибудь из Ваших товарищей будет в Киеве и сможет снять копию сам.

Всего Вам доброго.

С уважением

Олесь Гончар.

*15.III 1980 года,
г. Киев*

22 березня 1980

Учням 10-Б класу
Буцацької СШ 2
Тернопільської області

Дорогі друзі!

Дякую вам за листа.

Мені приємно було дізнатися, що ви встигли вже познайомитися і з моїм новим твором — романом «Твоя зоря», надрукованим у «Вітчизні». Висловлені вами думки про твір щиро схвилювали мене. Для письменника багато важить усвідомлювати, що слово його дістає відгук, що він має довкола себе таких вдумливих, доброзичливих читачів.

Хай вам та вашим учителям в усьому добре ведеться. Почувається, що ви маєте надійних порадників, які вміють прищеплювати любов до красного письменства.

Шлю всім вам найкращі зичення і весняне вітання.

Олесь Гончар.

22 березня 1980
м. Київ

30 березня 1980

Григор'єву (Кіпнісу) Г.Й.

Дорогий Григорію Йосиповичу!

Якщо людина, опинившись *отам*¹, все ж не втрачає почуття гумору — це вже добре. І я сподіваюсь, що це гарантія Вашого повного й *незабарного* подолання всього, що треба подолати, й повернутися звідти, перейшовши — при ясному весняному дні — «лінії фронту» в зворотному напрямі. У нас тут нарешті весна, і хай вона кличе Вас сюди безнастанно, додаючи сил і снаги.

Про роботу — потім, а зараз я Вам бажаю одного: швидше одужати і все, що сталося, взяти собі в добру й надійну науку. Певен, що Ви так і зробите, і найбільше мене упевнює в цьому той нещадний, хоч і забарвлений іронією,

¹Це лист-відповідь Г. Григор'єву, який після інфаркту міокарда по-пав у лікарню, не завершивши на прохання Ол. Гончара перекладу російською мовою другої частини «Твоєї зорі».

самоаналіз, який Ви вчинили над собою і над всією НТР, — в аналізові цьому міг би потерпілий позмагатися з першокласним психологом... Якщо буде у Вашій підлеглості телефон, озивайтесь, будь ласка.

Отже — одужання Вам, виходу у квітневий Київ, а далі — сто літ!

Ол. Гончар

6 квітня 1980

*м. Конотоп,
десятикласникам школи № 5*

Дорогі друзі!

Дякую від душі вам за тепле ваше поздоровлення.

Ви питаєте, над чим працюю. Новий мій твір — роман «Твоя зоря» — можете знайти в журналі «Вітчизна» за січень — лютий цього року. Невдовзі він вийде також і окремим виданням.

Вам, випускникам школи, хочу побажати щастя на всіх ваших життєвих дорогах, хай зоря любові до рідної землі, до Батьківщини світить вам повсюди високим і чистим світлом.

Щире моє вітання вчительці вашій Катерині Григорівні Українець, яка, відчувається, прищеплює вам благородні почуття, відкриває скарби красного письменства.

З весняним вітанням

Ваш Олесь Гончар.

*6 квітня 1980 року,
Київ*

6 квітня 1980

Реп'яху С.О.

Дорогий Станіславе Опанасовичу!

Дуже хотілось би побувати на відкритті свята в рідному селі Павла Григоровича Тичини, та ще не знаю, як складеться мій сьогорічний травень. Можливо, доведеться бу-

ти в далекій дорозі (зараз питання вирішується), якщо ж буду 12 травня вдома, то... Одне слово, на початку травня зателефонуйте мені до Києва.

З пошаною *Олесь Гончар.*

*6 квітня 1980 року,
Київ*

14 квітня 1980

Котенку М.М.

Дорогий Миколо Миколайовичу!

Пишу Вам на московську адресу, бо сподіваюсь, що на цей час Ви вже повернетесь з Малесєвки додому.

Надсилаю Вам при цьому перші сорок сторінок Вашого перекладу¹, який, як я вже Вам писав, цілком мене влаштовує. Правок моїх, як Ви бачите, небагато, та й до них прошу ставитись творчо, тобто, коли якась не підходить, не беріть її до уваги (але в кожному випадку це нам треба узгоджувати).

Подальший Ваш переклад від стор. 41-ї до стор. 90-ї я теж одержав, але ще не вичитував, бо тільки-но повернувся з Москви. Сподіваюсь, що він буде на такому ж рівні, як і перші 40 сторінок, тобто текст майже готовий до друку.

Найскладніше з тими розділами, які передують Вашій роботі (від початку й до розділу XV). Пролог «Забіліли сніги», здається, у Вас? Чи вдалося Вам щось із ним зробити? Зараз я Вам посилаю все, що зробила Світлана Петрівна [Князева]. Від стор. 25 до стор. 65 — це вже другий передрук (після моїх правок), який, однак, і в такому вигляді не можна вважати задовільним. Ви в цьому легко переконаєтесь, звіряючи текст з оригіналом.

Надсилаю Вам також і другий шмат перекладу, зробленого С. П. від стор. 96 до стор. 178, — ці розділи вважайте чернеткою, їх я тільки почав був вичитувати, але далі не міг, бо нервів забракло. Вичитувала їх моя дружина, Валентина Данилівна (її помітки зроблені олівцем), але й вона не дочитала, бо рівень перекладу явно не на рівні, досить його зіставити з розділами, які переклали Ви самі. Отже, скрута велика. Треба шукати виходу. Найкраще було б,

¹ Йдеться про переклад роману «Твоя зоря».

щоб Ви перекладали безпосередньо з оригіналу, який при цьому ми Вам теж надсилаємо, — бо виправляти цей недосконалий переклад, мабуть, Вам важче, ніж робити все заново. Я ладен піти б навіть на те, щоб відшкодувати всю працю С. П. і щоб перекладачем першої частини значився б один М. Котенко. Але як запропонувати їй це? Справа ж бо вельми делікатна...

Так чи інакше, вся надія на Вас: засукуйте рукава, дорогий Миколо Миколайовичу, й беріться до діла! Перед Вами оригінал і все те, що мусило б стати перекладом, але, на жаль, далеко ще не стало... В оригіналі, який я Вам надсилаю, багато виправлень, що з'явилися уже після журнальної публікації. Отже, дуже прошу Вас нагострити увагу, щоб нічого не пропустити (правки є досить істотні).

«Дружба народів» жде, «Роман-газета» й «Сов. писатель» також чекають, тим-то, хай і не кваплячись, однак треба нам поспішати.

Пишіть мені, про всі ці речі мені хочеться знати Вашу думку. Репту Вашого перекладу надішло Вам за кілька днів (я за нього чомусь спокійний).

Всього Вам найкращого.

Ол. Гончар.

*14 квітня 1980 року,
м. Київ*

8 серпня 1980

Завгородньому С.О.

Дорогий Сергію!

Повернувся оце з Прибалтики і застав на столі твої «мемуари». Прочитав. Війну до далеким, щемливим і дорогим... Щемливим, як усе, що не вернеться, що відлетіло з вітрами...

Але найперше слід зробити деякі уточнення. Суха чи Ломівка? Де народилось дитя? Вже й раніше виникали ці запитання, надто ж серед «родинних дослідників». Найкраще було б запитати маму, але вона, на жаль, уже не скаже. З дитинства запам'яталася розповідь, що приїхала мама в Суху до батьків «на побывку» і тут народила. Одночасно існувала й версія Ломівки. Чи має це якесь істот-

не значення? Навряд. Важливо, що письменник взяв мамине прізвище, яке є також і прізвищем дорогих йому дідуся та бабусі. Зрештою, матері наші тут мають бути урівнені в правах із батьками, — хіба ні?

Так чи інакше, але оскільки Суха значиться в метриках і це давно вже ввійшло до шкільних підручників та енциклопедій, то чи варто зараз до цього повертатись. Сенсаційний присмак нічого не додає до суті справи. Інша річ, що рід Біличенків цим ніскільки не применшується, з тих же дитячих літ, пригадую, жило в душі почуття гордості, що «лід Білий» (чи, може, й прадід) лоцманував на Дніпрі, ходив через пороги, як і личить натурі козацькій... А батько Терентій Сидорович повернувся з війни з Георгієм, про що й свідчить єдине фото, що збереглося від тих часів...

Коротше кажучи, я за те, щоб «не кривдити» Суху, дотримуватись метрики й не збивати школярів з пантелику, хоча й родинні перекази, звичайно, мають право на існування.

Це місце треба відповідно відредагувати, тоді й епіграф випаде сам собою (про Лоцманську Слободу), бо цитується все ж таки художній твір, а не авторська анкета.

NB! Про участь мою в діалогах теж варто б сказати, що тут передається не буквалістика, а самий дух розмови, що можливі тут були якісь і варіації, інакше бо дисертанти одразу ж почнуть цитувати зі своєю буквоїдською затятістю.

Автор записів мав право і на домисел, і якщо він іноді й пофантазує трохи, то я не бачу в цьому гріха, важливо зберегти вірність вищій, провідній правді.

Любомир [Дмитерко] як редактор вважає, що забагато відведено місця обласному консультантові, що для пропозиції — варто обмежитись би розмовою на Клубній, і я теж такої думки. Бо, як мені здалося, в цих сторінках іноді аж пробиваються нотки лестощів, не властиві авторові, а в мене, між нами кажучи, не всі «саги» викликають захват, а дечого я й зовсім не поділяю, скажімо, наскоків консультантових на українську класику, бо вважаю, що негоже правнукам нападати на старого й чесного Нечуя [Левицького] або на ту благородну жінку [Марко Вовчок], що створила нам «Народні оповідання», над якими плакали і Тарас, і Тургенєв, і Драгоманов... Та це вже інша тема. Загалом же хочу подякувати тобі, друже, за пам'ять, за все пережите разом: за човни, за дніпровські — біля гирла Самари — простори, за бурі над Дніпром і за ту грозу у

степях по дорозі «в греки», — з душею це написано, з відчуттям поезії життя. І фадеевські сторінки хвилюючі, написані тепло, тактовно, навіть якщо й дав тут автор волю фантазії.

Редактор має намір друкувати, але радить не спішити, ще й ще раз виважити матеріал, уточнити, дошліфувати. Вважаю, що варто до цієї поради прислухатись: квапитись нема куди, а до того ж якісь доповнення можуть набігти, напр., про саме місто, про заводи, про Яворницького, ти все це добре ж знаєш... А до речі: чи є в Дн-ську вулиця Фадеева?

Редакція має намір запросити тебе до Києва у вересні для остаточного редагування рукопису, ось тоді і я з тобою охоче зустрівся б, про деякі місця варто б порадитись додатково...

А поки що вітаю тебе й дякую за моральну підтримку тим моїм змученим хворобами Шурі та Гаврюші, сестра писала мені про твою до них уважливість.

Всього доброго тобі і родині.

Колишній човняр

Ол. Гончар.

*8 серпня 1980
Київ*

17 квітня 1980

*Днепродзержинск,
тов. Баскову А.А.*

Уважаемый Александр Александрович!

С рукописью автору следует обращаться в издательство, это общий порядок.

Советую Вам обратиться в днепропетровское областное издательство: если Ваши записки отвечают определенным издательским требованиям, товарищи, я уверен, помогут Вам отредактировать рукопись.

Что же касается соавторства, то это дело сугубо добровольное и может быть основано лишь на взаимном согласии, на творческой заинтересованности обеих сторон.

С уважением

О. Гончар.

*17 апреля 1980 года,
г. Киев*

12 травня 1980

Гомзі Я.

Шановний товаришу Гомза!

Я дотримуюсь тієї думки, що про видатних діячів нашої культури треба більше писати і — в різних жанрах. Тим-то й виникло моє бажання написати невелике напутне слово до повісті В. Врублевської про Соломію Крушельницьку, до твору, який, на мій погляд, вартий читацької уваги. Коли я писав вступне слово, про двотомник матеріалів М. Головаценка мені не було ще нічого відомо, тому я й не міг цей двотомник згадати. Ясна річ, що публікацію матеріалів такого типу можна тільки вітати, бо вони збагачують наші знання про видатну співачку.

Щодо решти запитань, які Ви ставите в своєму листі, то, я гадаю, Вам слід звернутись безпосередньо до авторки повісті, до якої теж не годилось би ставитись упереджено, адже, наскільки мені відомо, вона, працюючи над повістю, тривалий час вивчала львівські джерела, а також виїздила з цією метою до Італії у творче відрядження.

З пошаною

Ол. Гончар.

12.05.80

м. Київ

3 червня 1980

*Видавництво «Таврія»,
головному редакторові
тов. Гармашу П.Є.*

Шановний Петре Єгоровичу!

Договір підписав і повертаю.

Статтю Миколи Братана також прочитав — не уявляю, хто краще міг би про ці твори й написати. Свіжі думки, тонкі спостереження... Але галочки на полях мають привернути увагу. Скажімо, на стор. 6 треба зробити виправлення, де йдеться про Інниного батька. Адже він тільки однофамілець Андрона Ягничя, хоча дружина його доводиться морякові рідною сестрою (про це див. у розділі VIII роману).

А в цілому ж дякую Вам і авторові статті.
Ждатиму книжку.

З щирою пошаною

Олесь Гончар.

P.S. Прошу передати до бухгалтерії, що номер мого посвідчення
учасника війни такий: Ж 539720.

3.06.80

Київ

4 червня 1980

*Москва,
Князєвій С.П.*

Дорога Світлано Петрівно!

В процесі роботи над перекладом виявилось, що дві різні перекладацькі стильові манери не узгоджуються між собою, тим-то Миколі Миколайовичу [Котенку] довелося робити переклад заново від самого початку, і природним є його настійливе бажання, щоб підпис під перекладом першої частини стояв один. Автор і редакція вважають, що варіант перекладу, зроблений Котенком, більше відповідає духові оригіналу.

Та як там не є, але затрачена Вами робота мусить бути винагороджена, і ми готові це зробити у відповідності з існуючими перекладацькими ставками. Про деталі цього матиме з Вами розмову Микола Миколайович. І, розуміється, все буде зроблено, щоб цей епізод аніскільки не позначився на доброму імені Світлани Петрівни.

З незмінною пошаною

Ол. Гончар

4.06.80

Київ

27 червня 1980

г. Минск,
Кузьмину А.Т.¹

Дорогой Александр Трифонович!

Посылаю Вам два экземпляра своего нового романа «Твоя зоря»: один лично для Вас, а второй экземпляр, помня Ваше доброе слово, просил бы передать в издательство, может, и в самом деле товарищи найдут возможность познакомить с этой книгой белорусского читателя на его родном языке.

Если будет время, почитайте «Зорю», для автора она дорога, да, мне думается, и Вы, человек с фронтов, найдете в ней нечто для себя не безразличное.

Самые добрые Вам пожелания.

Всегда Ваш *Олесь Гончар*.

27 июня 1980 года,
г. Киев

29 червня 1980

Юхимовичу В.Л.

Дорогий Василю Лукичу!

Я пережив «мить щастя», читаючи Ваше слово в «Радянській Україні».

Ви підтримали добрий почин, підтримали таке важливе для нас мистецтво художнього читання і цю справжню подвижницю Неонілу Крюкову, людину рідкісно обдаровану, що вражає красою й діапазоном своїх творчих можливостей.

Те, що Ви хотіли сказати, Ви сказали переконливо, кваліфіковано, з блиском. Мені приємно чути захоплені відгуки про це Ваше маленьке есе.

Тож — спасибі, вітаю від душі!

Ваш *Олесь Гончар*.

29.VI.80

¹ Секретар ЦК КП Білорусії, з яким О. Гончар познайомився на Декаді української літератури в БРСР у 1976 році

Шановний товаришу Стрельбицький!

Зараз я в Латвії, в Дубултах, звідки й пишу (буду тут до кінця липня).

Отже, щодо Ваших питань. Бібліографії зарубіжної критики у впорядкованому вигляді в мене нема, найістотніші речі, мені здається, перейшли через нашу пресу, опубліковані в ювілейному збірнику та в журналах, до речі, відгук Чарльза Сноу, який Вас цікавить, наведений був в англійських репортажах Віг. Коротича, спершу в «ЛГ», а потім і в окремому виданні. Все, що стосується міжнародного розголосу української літератури, я знаю, багато років збирає Леонід Миколайович Коваленко, відомий наш науковець, — можливо, щось він міг би Вам порадити.

Роман [«Собор»], який не ввійшов до 6-томника, будемо сподіватись, увійде до наступного зібрання творів, хоча це тільки авторське сподівання, адже бувають ситуації, коли доля твору від волі автора залежить найменше...

Ваша стаття у «Вітчизні» № 51, наскільки мені відомо, дуже схвально зустрінута читачами, до яких і я приєднуюсь, от назва її трохи штучна, і для книжки, я гадаю, Ви знайдете щось ясномовніше. А самий намір Ваш, звичайно, можна тільки вітати: давно вже наша література потребує праць такого типу які поки що, на жаль, існують здебільшого в творчих намірах... Кожна література має осмислювати себе, розглядати мистецькі явища — хай то буде творчість окремого письменника чи стан жанру в цілому — в контексті літератури світової, це просто необхідно для її нормального розвитку. В минулому наша класична література була позбавлена такої можливості, і як багато вона на цьому втрачала! Адже справді наукової критики до Івана Франка і якийсь час після нього в нас майже не було, і тепер можна тільки шкодувати, що прекрасна творчість наших класиків не розглядалася *вчасно* на широкому, найширшому тлі європейського і світового літературного процесу. Зараз, коли все духовне життя народів відчутно інтернаціоналізується, є цілковита змога нашої науці, думці дослідників сміливіше виходити на та-

¹Йдеться про статю «Проза монументального історизму. Доробок Олеса Гончара».

кі простори, звідки ясніше видно все істинне, художньо значне, варте уваги народів... Не потрібні тут якісь «натяжки», але нема чого й прибіднюватись, справді ж бо література народів Радянського Союзу — завдяки своїй гуманістичній наснаженості, художній силі своїх вершинних явищ — заслуговує, щоби бути в ряду найбільших мистецьких досягнень ХХ віку. Ваша творча думка працює, отже, у правильному й перспективному напрямі, і я від душі бажаю Вам нових благородних звершень.

З вітанням і пошаною

Ваш *Олесь Гончар.*

17.VII.1980

10 вересня 1980

Зленку Г.Д.

Шановний Григорію Дем'яновичу!

Книжечку Вашу¹ одержав і прочитав. Особливо цікавими здалися мені сторінки, де йдеться про Гоголя, Сосяру, Яновського... Та й усе інше заслуговує на увагу, адже в культурі дрібниць нема, тут кожен факт, на перший погляд ніби навіть і неістотний, потім несподівано може виростати у своєму значенні. Хотілось би це видання бачити повнішим, мали б з'явитись у ньому розділи і про Миколу Куліша, і про молодого Тичину, та й про Василя Земляка, чие не одне творче літо було пов'язане з Одесою...

Гадаю, Ви цю роботу продовжите, і від душі бажаю Вам успіху.

З пошаною

Ол. Гончар.

Київ

¹Див.: Зленко Г. Одесские тетради: Лит. очерки и разыскания. — Одесса, Маяк, 1980. — 103 с.

16 вересня 1980

**Братислава,
Ондришу Л. и В.**

Дорогие Власта и Ладислав!¹

Кончились летние отъезды-приезды, и наконец выбралась возможность написать Вам и послать фото, которые снова напомнили нам часы и дни, проведенные с Вами. Вы окружили нас сердечным вниманием и заботой, и спасибо Вам за это от души. Благодаря Вам, мы многое увидели, узнали ближе прекрасную Словакию, и воспоминания об этом всегда будут с нами.

Сердечно приветствуйте от нас своих Сильвию и Ладислава-младшего.

Рады будем видеть Вас в Киеве.

С сердечным приветом

Олесь Гончар.

Киев

16 сентября 1980 года

16 вересня 1980

**Братислава,
Владиміру Жабкаю**

Дорогий товаришу Жабкай!

Ще влітку одержав від Вас тижневик «Свобода» з опублікованим в ньому інтерв'ю та фотографії, але не мав змоги одразу відповісти, був у дорозі. Тож пишу оце, щоб подякувати Вам від усієї душі за увагу, виявлену в Братиславі, а також опісля. Прошу передати моє вітання також Мих. Мольнару та тов. Балажу, котрий, сподіваюся, уже вийшов з лікарні в добрім здоров'ї.

Наша подорож по Словаччині, та ще така весняна, квітуча, справила на нас з дружиною враження глибоке, таке, що ніколи не забудеться. Ми справді перебували всі дні серед ширих друзів, вірних, по-братерськи близьких товаришів.

¹Ладислав Ондриш – директор Словацького літфонду.

На згадку про все те прийміть від нас ці скромні фото, зроблені дружиною Валентиною Данилівною, хай донесуть вони до Вас тепло наших сердець та найкращі побажання.

З глибокою пошаною

Ол. Гончар.

Київ

16 вересня 1980 року

9 жовтня 1980

*Першому секретареві
Київського міського комітету
Компартії України
тов. Єльченку Ю.Н.*

Вельмишановний Юрію Никифоровичу!

Шкода було б, щоб серед зливи інформації пройшли непоміченими ці ось два газетні матеріали, які я при цьому Вам надсилаю. Один із них днями надрукований у газеті «Літературна Україна» й торкається забудови Києва та збереження його архітектурних пам'яток. Друга вирізочка з сімферопольської газети свідчить про те, з якою увагою ставляться сімферопольські товариші до відгуків громадськості про характер міського будівництва.

В забудові Києва явно відчувається архітектурна сваволя, нехтування думки городян. Широка громадськість, на жаль, не залучається до обговорення проектів. А нещодавно газета «Вечірній Київ» накинута навіть з лайкою на котрогось із своїх читачів, який посмів висловити свої міркування про забудову Подолу, вірніше, про ті недоліки, які вже проглядають, на його думку, в архітектурному плануванні. А як видно із самої статті (здається, вона звалася «Відповідь анонімові»), у міркуваннях невідомого киянина є чимало такого, до чого варто архітекторам і міськвиконкомові прислухатись.

Взагалі, мені здається, про характер забудови Києва назріла потреба провести велику творчу розмову, порадитися з людьми компетентними й принциповими, здатними вболівати за справу. Адже якби архітектори дослуха-

лись до голосу громадськості, то навряд чи виникали б багатопверхові гаражі там, де їм не місце, і чи стояв би сьогодні перед Оперним театром цей недоречний житловий будинок, що спотворив увесь архітектурний ансамбль і став притчею во язицех для городян. Ходять чутки про ще якийсь нібито проект, згідно з яким будиночки, де зараз музей Лесі Українки й Миколи Лисенка, мають невдовзі потонути серед житлових хмарочосів, хоча важко погодитись, що для розбудови історичного Києва це єдино прийнятний і найкращий варіант.

Історичні райони Тбілісі, Львова та деяких інших міст, як відомо, оголошені заповідними. Назріла потреба порушити клопотання про заповідність і стародавнього Києва, колыску трьох братніх народів, міста, дорогого всій нашій Батьківщині. Було б це ще одним виявом піклування про історичну спадщину народу напередодні славетної дати 1500-річчя «Матері городів руських».

Захотілося поділитися з Вами цими думками, і радий буду, якщо Ви їх сприймете як такі, що варті уваги.

З глибокою пошаною

Олесь Гончар.

15 листопада 1980

*Нові Санжари,
редакція райгазети,
М.Г. В'ялику*

Шановний Миколо Гордійовичу!

Не знаю, чи реально запланувати зараз видання монографії про Івана Кириловича Дряпаченка (авторові слід би в цій справі звернутись безпосередньо до видавництва «Мистецтво»), а ось написати статті до 100-річчя з дня народження художника — добре було б. Гадаю, що й Ви та Ваші друзі-краєзнавці разом з полтавськими митцями, земляками художника, з цієї нагоди могли б взятися за перо, звернувшись до республіканських та обласних газет. До речі, письменник-полтавець Олесь Юренко з художником Дряпаченком був добре знайомий (адреса Ол. Юренка: Полтава, 11, вул. Володарського, 8).

А чому — «пишемо вдруге»? Я від Вас одержав тільки цього одного листа.

З вітанням і пошаною

Ол. Гончар.

21 листопада 1980

Баруздіну С.А.

Уважаемый Сергей Алексеевич!¹

Вчера послал «Зарю» для нурекцев, а сегодня вот в «Літературній Україні» опубліковано Ваше інтерв'ю, знакомясь с которым, наши читатели обратили внимание, что редактор «Д. н.», говоря о многих, ни словом не обмолвился о некоем украинском романе, печатающемся сейчас в его журнале.

Что бы это значило?

Не странно ли?

Всех благ.

Олесь Гончар.

*21 ноября 1980 года,
Киев*

21 листопада 1980

*м. Тернопіль,
вул. Черняхівського, 1/62,
Гончару Р.В.*

Шановний Романе Володимировичу!

Одержав від Вас примірник роману, примірник явно бракований, який, звичайно, не може не обурювати. Ясна річ, що це гріх друкарні, в книжку втулено зовсім чужий текст (від стор. 161 до 192), і мені навіть дивно, що Ви, уважний читач, могли хоч на мить припустити, що автор до цього безглуздя причетний. До того ж на останній сторінці книжки можна знайти адресу книжкової фабрики, яка відповідає за цей кричущий брак.

¹С.О. Баруздин — редактор журналу «Дружба народів».

Вам навзамін посилаю книжку з числа своїх авторських примірників.

На все добре.

Олесь Гончар.

*21.XI.1980 року,
м. Київ*

26 грудня 1980

*Видавництво «Молодь»,
директору видавництва
Прокопенку В.П.*

Шановний Володимире Павловичу!

Надсилаю, згідно з домовленістю, рукопис Ярослави Шумляківської. Авторки, на жаль, не знаю особисто, але з поезій видно, що написала їх людина талановита. Сподіваюся, що зустрінуть їх з прихильністю і видавництво, і читачі.

А ще вітаю Вас і колектив видавництва з Новим роком!
Хай усім щастить!

Олесь Гончар.

26.XII.80

Грудень 1980

*м. Токмак
Запорізької області,
редакція газети
«Комуністичним шляхом»*

Шановні товариші!

З нагоди півсторічного ювілею газети «Комуністичним шляхом» шлю щире вітання колективу редакції, творчому активу та читачам газети — трудівникам славного степового краю.

Поряд з тим, чим живуть трударі Токмака, Молочанська й Токмацького району, газета раз у раз звертається до справ всенародних, до питань розвитку нашої культури,

ожоче висвітлює творчість радянських письменників, і за це їй особлива вдячність. Роль книги в житті людини справді неабияка, увага до літератури, до творів красного письменства та інших видів мистецтва засвідчує дедалі зростаючі духовні запити радянських людей.

Нових Вам успіхів у праці, друзі, щастя в житті!

Олесь Гончар.

Грудень 80

1981

Буча, школа № 4, 9-Б клас

Дорогі друзі!

Прошу вибачення, що не відповів вам раніше, зустрівся тоді в мене, на жаль, не було можливості. І ось тепер одержав від вас альбом.

Дякую вам за цей зворушливий вияв уваги. А головне, що я побачив, з якою любов'ю ви ставитесь до літератури. Очевидно, що неабияка в цьому заслуга ваших учителів (чи вчительок), за що я їм висловлюю вдячність. Література дається тільки тому, хто любить, в цьому вся суть взаємин людини і книги. Рідна література, а також мова — це ваше багатство, це те, чим ви маєте дорожити упродовж усього життя.

Убогим був би той, хто легковажно відцурався б від духовних цінностей, які йому дістаються в спадщину.

Ваш Олесь Гончар.

11 січня 1981

Безхутрому М.М.

Дорогий Миколо!

Сталося так, що тільки в оці новорічні дні прочитав я твого «Васильківського». Прочитав з насолодою — це саме те слово. Любов і глибоке знання поєднались і дали відповідний ефект. Вітаю тебе від душі. Я вже дзвонив директорові вид-ва «Молодь» тов. Прокопенку, щоб вони тобі що-небудь ще замовили в такому ж дусі (для бібліотеки «Життя славетних»). Левченко, Потєбня, Багалій —

о, скільки їх дав Харків нашій культурі! В тебе ж і Васильківський дається на широкому тлі харківського культурного життя – це мені здалося особливо важливим. Бачиш ґрунт, звідки він ріс, відчуваєш атмосферу, яка живила митця... Такі твори справді потрібні для духовної самоосвіти народу, надто ж його молодих поколінь. Оце і є творчість благородна, патріотична. Як і твори самого того чародія, що полишив нам повні сонця степи та козачі пікети на худеньких своїх коненятах... Полишив на віки!

Листа одержав, чомусь нахвилював він мене, бо знову ж війнув Харковом, який назавжди для мене зостанеться рідним.

Вітай своїх. А як доведеться бути в Києві – подзвони: 25-72-06. Здоров'я тобі та натхнень!

Ол. Гончар.

17 січня 1981

*Ужгород,
видавництво «Карпати»,
головному редактору*

Шановний товаришу Данканич!

Договір підписав і при цьому повертаю (2 примірники).

Стаття В. В. Фащенко, яка має передувати романові, написана глибоко й проникливо, я вдячний її авторові, а також видавництву за виявлену до мене увагу.

Лише на 3-й сторінці статті, в третьому абзаці, замість слова «переробити», мені здається, має стояти «перебороти», а на стор. 6 в першому рядку, замість «її», очевидно, треба «йї»... Це, мабуть, механічні помилки, можливо, що в першому примірнику вони вже й виправлені.

Буду ждати цього видання в «Бібліотеці «Карпати».

Бажаю всього найкращого Вам у Новому році, з щирою повагою

Олесь Гончар.

*17 січня 1981 року,
м. Київ*

18 січня 1981

Журу П.В.

Дорогий Петре Володимировичу!

Одержав від Вас збірник «Братство», дякую за увагу. Переклади Ваші з Бажана, як на мій погляд, повноцінні, а стаття Ваша про Тараса — їй ціни нема! Треба її знов і знов публікувати. Адже ті вражаючі факти, якими вона наснажена, можуть і повинні стати основою для того, щоб знов порушувати клопотання — не про відкриття — а про *відновлення* пам'ятника Кобзареві, пам'ятника, що вже був, існував з благородної волі трудящих міста, з благоговіння Леніна й Луначарського. Домогтись поновлення пам'ятника — це справа честі ленинградської інтелігенції, це був би вияв шани і до Тараса, і до революційної молодості міста. І сам по собі пам'ятник чудовий, і що створив його латиш, теж знаменно, це ж просто голос дружби народів... Я певен, що рано чи пізно пам'ятник відродиться, постане в бронзі чи мармурі, але хотілось би, щоб сталося це ще за нашого життя... Вітаю Вас щиро.

Ол. Гончар.

7 лютого 1981

Одеса,
Дроздовському В.П.

Ні, шановний Володимире Петровичу, виступити в ролі опонента при захисті Вашої дисертації я ніяк не зможу. Мабуть, Ви не уявляєте всієї міри моєї перевантаженості. Та й станом здоров'я цей письменник не може рівнятися з космонавтами, хоча перевантаг йому дістається більше, ніж будь-кому. На жаль, мало хто на це зважає.

Отже, доведеться без мене.

Робота Вами, чувається, звершена велика, тож знайдуться й гідні для неї поцінувачі.

Щиро бажаю Вам всього найкращого.

Олесь Гончар.

8 лютого 1981

Зленку Г.Д.

Шановний Григорію Дем'яновичу!

Дякую за «Горизонт» та інші матеріали. Звичайно ж, ці Ваші публікації (про Тичину й Шафарика) заслуговують на увагу. Природно й те, що Ви цікавитесь вступом до СПУ. Справді, чому б одеським товаришам не рекомендувати Вас до Спілки? В Києві, мені здається, це зустріло б підтримку.

Всього доброго Вам!

З пошаною

Ол. Гончар.

08.02.81

Київ

13 лютого 1981

*Берлін,
издательство
«Folk und Welt»,
Лео Кошуту*

Дорогой Лео!

Антологію українського розповіді отримав, дякую за це видання. В Києві воно сподобалося (по крайній мірі моїм друзям), незважаючи на фотопутаницю. Подивися на неї, я думаю, слід гумористично, якщо вже не уникнути її.

А ось кілька задає мене інше, що в останні роки, дорогому Лео, Ваше видавництво якби забуло про мене, не помітило, що після «Бригантини» у цього автора з'явилися нові твори, які прийняті читачем у нас благополучно і, здається, могли б бути цікавими також читачам в ГДР. Маю в увазі «Берег любові» і новий роман «Твоя зоря», який уже опублікований і в Україні, і в перекладі на російську в «Дружбі народів», а швидко цей роман вийде окремим виданням.

Але це між іншим. А головне, що залишається в повній силі мої дружескі почуття до Вас і до Шарлотте, до якої прошу передати з Валей сердечний привіт разом

с надеждой в будущем увидеть Вас обоих на киевском горизонте.

Всего Вам наилучшего!

Ваш *Олесь Гончар.*

*13 февраля 1981 года,
Киев*

1981

Алексееву М.М.

Дорогой Миша!

Дочитал последние главы «Драчунов». С горьким, щемлящим чувством дочитал. Как все знакомо! И мать умирающая... И дедусь с его «доню»... Человек в своем будничном величии, даже не сознающим, что оно велико... Истинно народная книга. Все ненавязчиво, естественно, с горькой улыбкой... Душа есть. Свет человечности.

Многие, многие скажут тебе спасибо, друже, за эту книгу. Видимо, и в самом деле это идет главная книга твоей жизни.

По-братски поздравляю тебя.

Твой *Олесь Гончар.*

*1981
г. Киев*

14 квітня 1981

*с. Білогірка
на Івано-Франківщині, школа,
членам мовно-літературного гуртка*

Дорогі друзі!

Дякую вам за квітнєве поздоровлення, за подарунок.

А від мене прийміть оцю книжку — «Письменницькі роздуми», що їх радив би вам прочитати уважно.

Хай вам щастить!

Ваш *Олесь Гончар.*

*14 квітня 1981
м. Київ*

7 червня 1981

*Репертуарно-редакційна колегія
Міністерства культури УРСР,
головному редактору*

Шановний товаришу Щербатенко!

Я ознайомився з надісланою Вами інсценізацією оповідання «За мить щастя», яку зробив Микола Мащенко й запропонував для постановки в театрах республіки.

Для мене був несподіванкою сам факт існування такої інсценізації, своєрідного перетлумачення твору, бо за відповідною згодою до мене з цього приводу ніхто не звертався, і згоди я нікому не давав.

Вважаю, що ця інсценізація не може бути взята для постановки в театрах, бо в ній істотно зміщені ідейно-художні акценти, з'явилися діалоги невисокої якості, змінено кінцівку, а разом все це руйнує художню структуру твору.

Очевидно, жанр художньої новели (а саме в цьому жанрі створено «За мить щастя») інсценізації не піддається, втрати тут майже неминучі, і на це слід зважати. Отже, я рішуче заперечую, щоб перетлумачена в такий спосіб новела пропонувалась театрам республіки.

З пошаною *Олесь Гончар.*

7 червня 1981

14 червня 1981

*Компаніївка
Кіровоградської області,
редактору газети «Прапор Леніна»*

Шановний товаришу Волощук!

Одержав Вашого листа. Радий був дізнатися, що в Компаніївському районі вже розпочали готуватися до ювілею Юрія Яновського, Вашого славетного земляка.

Моє слово про Юрія Івановича надруковано у збірнику «Письменницькі роздуми» (видавництво «Дніпро», 1980). Не заперечуватиму, якщо Ви вважатимете за потрібне ознайомити читачів районної газети з цими матеріалами, передрукувавши їх бодай в скороченому вигляді.

З пошаною *Олесь Гончар.*

14 червня 1981

Київ

9 липня 1981

Издательство
«Молодая гвардия»,
З. Яхонтовой,
А. Гречицкой

Дорогие друзья!

Согласно договоренности, посылаю статью о Г. Тютюннике, которая, думается, может пойти в качестве предисловия. В издательстве, надеюсь, будет кому перевести эту статью с украинского. Решайте сами, оставляю это на Ваше усмотрение.

С уважением *Ол. Гончар.*

9 июля 1981 года,
г. Киев

28 вересня 1981

Ижевск,
ул. Советская, 9, кв. 4,
Белову И.В.

Уважаемый Иван Васильевич!

Долгое время был в отъезде, не мог сразу ответить.

Сувенир Ваш получил, и хотя, по нашим народным понятиям, «режущие инструменты» дарить людям не принято, я благодарю Вас за внимание.

«Циклон» подписал, возвращаю.

Всего Вам доброго.

Ол. Гончар.

28 сентября 1981 года,
г. Киев

12 жовтня 1981

Москва,
издательство
«Советский писатель»,
Андреевской Н.М.

Дорогая Наталья Михайловна!

Передаю Вам верстку до стр. 184 [роман «Твоя заря»]. Больше всего исправлений в главе «Забелели снега». Прошу сделать все, чтобы они были учтены. В последующих главах правок меньше, но тоже прошу отнестись очень внимательно, так как много всяческих путаниц, пропусков и вообще набор низкого качества.

Вся надежда на Вас, на Вашу многоопытность.

Правки действительно все — и карандашные, и те, что сделаны чернилами, правки карандашом делала Валентина Даниловна, и если я оставляю, значит, я полностью согласен.

Оставшуюся часть верстки Вы получите от Г. Кипниса, — относительно этого контактируйте с ним, он ведь человек пунктуальный.

Еще раз прошу к тексту отнестись внимательно, имеет значение каждая запятая.

С искренним уважением

Ол. Гончар.

P.S. Хорошо бы иметь Вам под рукой и «роман-газетное» издание для сверки отдельных мест. Например, надо давать так, как у них: трейлеры, дипломатские хлеба (не дипломатические), Мадонна везде с большой буквы. Не кельнерки, а кельнерши. Хлеб — малай... Все это важно.

12.X.81
Киев

3 листопада 1981

Пушику С.Г.

Шановний Степане Григоровичу!

Одержав від Вас книжки, дякую за увагу. Я справді прихильник Вашої повноцінної поетичної прози, сповненої духом живої народності. Має що сказати сучасному

читачеві і полонинський ватаг, і мудра Марчачка! Ви це довели. Навіть людину степову приваблює тут з любов'ю відтворена краса гуцульського звичаю, й сумлінне дослідження народної психології, й мовні самоцвіти, що виблискують раз у раз... Ви біля родовищ. Хай читацька увага наснажує Вас на подальші добрі діла.

Вітаю Вас від душі!

Олесь Гончар.

3.11.1981

Київ

21 листопада 1981

Мищенку Д.О.

Шановний Дмитре Олексійовичу!

Повернувшись оце з Софії, дізнався, що Ви встигли за цей час форсувати важливий ювілейний рубіж.

Тож пишу, щоб приєднати і свій голос до тих, хто вшанував у ці дні Вас і Вашу чесну письменницьку працю. Такі твори, як «Батальйон необмундированих» та Ваш останній роман («Найвищий закон». — Д.М.) багато що сказали читачеві про їхнього автора, про силу й чистоту його творчих помислів. А де совість — там і поезія, де є щире синівське почуття, звідти струменить і слово правдиве, зокрема і оте, що принесло в нашу літературу поетичний образ Приазов'я з його пружкими сонячними вітрами...

Вітаю Вас, і багатьох Вам творчих повноквітних літ!

Олесь Гончар.

21.XI.81

25 листопада 1981

Бажану М.П.

Дорогий Миколо Платоновичу!

Передаю Вам оці книжки, щоб Ви не витрачали часу — дефіцитного, ентеерівського! — на їх розшукування.

Це останні найновіші видання. Хай будуть під рукою...
Всього найкращого Вам і Н.В.

Ол. Гончар.

25.XI.81

3 грудня 1981

Москва,
Золотусському І.П.

Дорогой Игорь Петрович!

Статья, о которой Вы отозвались добрым словом (спасибо Вам за это), была написана для «Лит. України» и затем уже перепечатана в Полтаве, — кстати, она сегодня появилась в несколько сокращенном виде и в «Лит. газете». Написана статья все с той же целью: привлечь внимание общественности к созданию гоголевского заповедника. Внимание как будто привлечено, а все остальное...

Ваши соображения относительно будущего юбилея я полностью разделяю. Прежде всего необходимо создать Всесоюзный юбилейный комитет во главе с видным русским писателем или академиком, то есть центр, куда бы сходились все нити и откуда бы исходила нужная для дела энергия. Ведь полное собрание сочинений надо бы готовить уже сейчас, и уважаемый М.Б. Храпченко, к которому Вы обращались, мог бы в этом отношении многое сделать, ну и Г.М. Марков тоже. Видимо, будет письмо от украинского Союза писателей к Секретариату СП СССР с соответствующими предложениями, я уже имел об этом разговор с руководством нашего Союза писателей.

А что касается заповедника... Ведь на одном энтузиазме далеко не продвинуться. А странности вокруг Николая Васильевича действительно какие-то происходят, я с Вами и в этом тоже согласен. Вроде и в самом деле сирота, пасынок среди других, порой даже сверх всякой меры

шумящих юбилеев... Дорогой Игорь Петрович, может, все-таки выступить бы Вам вместе с другими почитателями Гоголя — москвичами и ленинградцами — с письмом на эту тему в «Лит. газете»? Вы же чувствуете, как поддержка подобного рода сейчас нужна полтавской народной низовой инициативе, люди действительно горят благородным стремлением возродить усадьбу, но сила рутины и равнодушия — Вы же знаете, что это за сила...

Скажу еще, что в Полтаве Вас вспоминают добрым словом, ценят Вашу поддержку, думаю, что и в дальнейшем Ваша энергия и Ваши знания будут по-прежнему содействовать этому общему братскому делу — созданию гоголевской Ясной Поляны, которая мне все же — несмотря ни на что — видится в реальности.

Всего доброго Вам!

Ваш Ол. Гончар.

3 декабря 1981 года,
г. Киев

Грудень 1981

Харьков,
Соколовской Е.М.

Уважаемая Ефросиния Михайловна!

Прошу прощения, что с таким опозданием отвечаю на Ваше письмо. Дела и отъезды помешали мне сделать это раньше.

Письмо Ваше содержит интересные факты о деятелях культуры, о Миргороде, и хотелось бы, чтобы эти сведения стали известны читающей публике. Не знаю, опубликовала ли газета «Ленінська зміна» Ваши заметки, как это обещал Вам журналист Романовский В.Е., — ко мне он ни с чем не обращался.

Хорошо было бы Вам записать свои воспоминания как можно шире, во всех подробностях, особенно все, что касается художника Сластиона, Короленко и других славных земляков Гоголя. Все это представляет большую культурную ценность.

Думаю, что свои воспоминания Вы могли бы предложить в журнал «Україна» или газете «Літературна Україна», можете сослаться на то, что это я Вам посоветовал.

Спасибо за доброе слово о моей публикации «Гоголівськими шляхами».

Желаю Вам всего доброго.

С уважением

Олесь Гончар.

1981

Грудень 1981

Бажанам Н.В., М.П.

Дорогі Ніно Володимирівно
та Миколо Платоновичу!

З Новим, 1982-м, вітаємо Вас! Доброго здоров'я на всі дні без винятку! Замість Феофаній – квітучих стежок на луки, в ліси та діброви! До озер, до сонця, до пташиного співу!

А ще творчої наснаги Миколі Платоновичу, шани народної, сподіваних найприємніших несподіванок та любові друзів – назавше.

Леся, Валя та Ол. Гончарі.

5 січня 1982

Лупейку В.Ю.

Шановний Вікторе Юхимовичу!

Одержав Вашого листа і кілька поезій. Ваше довірливе слово багато навіяло думок, уявлялася Ваша вчительська праця, учні, середовище... Про літературну Вашу творчість нічого не можу сказати (це краще зробив би хтось із поетів), але загалом видно, що творчість Вам не протипоказана, і я хотів би побажати Вам успіху на цій ниві. Особливу ж пошану в мене викликає та «головна книга», яку Ви пишете своєю педагогічною працею, адже йдеться про книгу людських доль, про любов, яку Ви прищеплюєте тим, кому берегти й розвивати культуру нашого народу в майбутньому. Що може бути важливішим і почеснішим за це! Хай щастить Вам на цьому шляху в Новому, 1982-му,

й далеко за його межами. Вітайте від мене своїх вихованців та колег.

З щирою пошаною

Ол. Гончар.

5.01.82

5 січня 1982

Силіну О.О.

Дорогий Олеся Опанасовичу!

Дякую Вам за новорічне вітання та за статтю про художника Сластіона, яка справді збагачує образ цієї чудової, благородної людини. Сластіон-зодчий, архітектор для мене, скажімо, тільки оце й відкривається завдяки Вам, до того ж пишите Ви про цю його діяльність з глибоким фаховим знанням справи.

1500-річчя Києва — це, ясна річ, не лише свято, але й великий творчий екзамен для наших архітекторів, і я радий, що Ви маєте причетність до реставраційних, таких відповідальних робіт.

Доброго здоров'я бажаю Вам у цьому Новому, 1982-му, снаги та снаги для нових добрих звершень на ниві рідної культури. І прошу не ображатись на мене: то не неухважність, а просто неймовірна перевантаженість...

З щирою пошаною

Ол. Гончар.

5.01.82

16 січня 1982

*Директору издательства
«Советский писатель»
тов. Еременко В.Н.*

Глубокоуважаемый Владимир Николаевич!

Получил Ваше письмо. Я не возражаю против публикации в сборнике «Единство целей» моей статьи, напечатанной в «Литературной газете» от 24 июня 1981 г.

Существенных дополнений к статье не будет, а некоторые стилистические уточнения могут возникнуть, поэтому после перепечатки прошу один экземпляр статьи прислать мне, чтобы я смог еще раз ее внимательно прочесть и уже подписанную возвратить Вам.

С искренним уважением

Олесь Гончар.

16.01.82

Киев

20 січня 1982

*До Голови Ради Міністрів
Української РСР
тов. Ляшка О.П.*

Дорогий Олександрє Павловичу!

Дуже Вас прошу ознайомитися з листом жительки м. Новомосковська Ганни Петрівни Євєцької. Лист, як на мій погляд, виняткової важливості. Це далеко не перший вияв тривоги, викликаной подальшою долею визначної пам'ятки вітчизняної архітектури XVIII ст. — новомосковського Троїцького собору, що є мистецьким шедевром світового значення. Всі, хто дорожить скарбами народної культури, багато людей в республіці і в Москві сьогодні занепокоєні становищем, що склалося в Новомосковську й реально ставить під загрозу саме існування цього унікального витвору вітчизняного дерев'яного зодчества.

Поруч з цим пам'ятником архітектури, зведеним народним генієм, нині споруджується велика автобусна станція, виникає вона якраз на тому місці, де, згідно з генеральним планом забудови Новомосковська, була передбачена зелена зона відпочинку. Роботи по будівництву автобусної станції під самим собором ведуться всупереч і на порушення Закону про охорону пам'ятників історії та культури, всупереч розпорядження Держбуду, який заборонив зводити цей об'єкт в охоронній зоні. З дивовижною впертістю місцеві товариші та підлеглі їм організації продовжують витрачати державні кошти на роботи, які неминуче мають завдати шкоди пам'ятникові народної архітектури, що йому немає ціни.

Чому це робиться? Чому так грубо нехтуються і воля Закону, й голос громадськості? Кричуще порушення законності набуло широкого розголосу. Досвідчені експерти (копію однієї доповідної додаю), республіканське Товариство охорони пам'ятників, дніпропетровські художники та діячі культури республіки в один голос виступають на захист визначної історичної пам'ятки, однак сваволлю, антизаконні дії поки що не вдається зупинити. Міністерство культури республіки, його керівники цілком розуміють, про що йдеться, однак вони зараз тільки руками розводять: адже, мовляв, кошти вже витрачені великі...

Безчинство й сваволя поки що виявляються сильнішими за Держбуд, за Міністерство культури, за самий Закон та за чесний голос радянської громадськості.

Дорогий Олександрє Павловичу!

Мені боляче про це писати. Але ситуація склалась така, що, очевидно, тільки Ви як Голова Уряду можете розв'язати цю безпрецедентну справу зі всією державною мудрістю й відповідальністю так, як цього вимагають інтереси культури й патріотична гідність нашого народу.

Олесь Гончар.

22 січня 1982

*Учням
Дніпропетровського педучилища,
проспект Кірова, 83*

Дорогі друзі!

Одержав ваше новорічне вітання, щиро зворушений цим виявом вашої уваги й сердечності.

Мені тим приємніше було одержати це слово, що надійшло воно від юних моїх землячок з міста, що назавжди зостанеться для мене дорогим.

Радий я також, що твори художньої літератури посідають таке значне місце у вашому житті. Мистецтво, художні цінності — це ті речі, які ніколи людину не зрадять, а ось допомогти в скрутні хвилини життя, бути з вами також і в дні радісні, вірними друзями супроводити вас — це вони зможуть.

Благородний фах ви обрали для себе. Від вашої творчої всежиттєвої праці залежатиме багато. Тож хай щастить вам повсюди! Щасливої долі кожній із вас!

Олесь Гончар.

22.1.1982

23 січня 1982

*м. Лохвиця,
редакція газети «Зоря»,
редактору лохвицької районної газети*

Шановний товаришу Потькало!

Надсилаю на Ваше прохання кілька слів про значення творчості Архипа Тесленка.

Наближається 100-річний ювілей Архипа Тесленка. Це один із тих письменників, чия творчість назавжди ввійшла в скарбницю української літератури. Народжений на мальовничій полтавській землі, автор «Страченого життя» зазнав найтяжчих випробів долі, випив усю чашу її гіркот. З вражаючою силою й правдивістю відтворив Архип Тесленко поневіряння людей соціально зневолених, тих, чиї природні здібності та обдарування так і не могли розквітнути в умовах дореволюційного ладу. Оповідання «Школяр», «За пашпортом», «Хуторяночка» відомі українським дітям з дитинства, це справжні перлини нашої класичної новелістики.

Трудящі Лохвиччини мають всі підстави пишатися своїм талановитим земляком. Заслуги Архипа Тесленка перед своїм рідним народом варті довічної шани.

Ол. Гончар.

23 січня 1982

м. Київ

31 січня 1982

м. Чернівці, вул. Горького, 23,
педучилище, 4-А курс

Дорогі друзі!

Вашого листа одержав, дякую за увагу.

Приємно було дізнатися, що твори літератури посідають таке важливе місце у вашому житті.

Надсилаю вам на згадку «Циклон», твір, у якому йдеться також і про вашу славу Буковину.

Бажаю вам світлих життєвих доріг, натхненної творчої праці на вашій благодній освітянській ниві.

Олесь Гончар.

31 січня 1982

м. Київ

2 лютого 1982

Василівка, Запорізької обл.,
райгазета «Нова Таврія»

Коли я думаю про людей сонячного таврійського краю, переді мною постають ті, хто, як мені здається, найближче стоять до вічних першооснов життя. Сонце, земля, хліб — цінності вічні, що дають людині снагу, могутність, тим-то таку глибоку пошану у нас викликає кожен, хто трудиться на землі, хто, користуючись одвічною добротою природи, вміє бути й сам до неї добрим, вміє дбайливо й мудро оберегати її в наш складний технізований вік.

Вітаю вас, славні господарі степів запорозьких! Вітаю вашу патріотичну працю, яка єднається з великими трудовими звершеннями всієї нашої радянської Батьківщини!

Журналістам і читачам «Нової Таврії» з нагоди золотого ювілею мої найкращі побажання!

Олесь Гончар.

2.02.82

16 лютого 1982

Издательство «Эминеску»,
директору издательства

Уважаемый товарищ Валериу Рыпяну!

Письмо Ваше получил, рад был узнать о намерении издательства «Эминеску» опубликовать «Циклон» в переводе на румынский язык.

Выполняя Вашу просьбу, посылаю Вам экземпляр романа на украинском языке (это самое новое издание).

Получение прошу подтвердить.

С уважением

Олесь Гончар.

16 февраля 1982 года,
Киев

19 лютого 1982

Издательство «Гослитиздат»,
Князевой С.П.

Дорогая Светлана Петровна!

Возвращаю Вам статью с замечаниями на полях, которые, надеюсь, объяснят мое отношение к ней.

Не совсем понимаю, скажем, почему роман «Твоя заря» называется в статье то «Новая заря», то «Заре навстречу»? И повествуется в книге якобы о «далекой Японии», хотя при более-менее внимательном чтении должно быть ясно, что главные события происходят как раз «наоборот», не на Востоке, а в Западном полушарии.

Содержание других произведений пересказано весьма неточно (да и вообще, зачем эти пересказы?), иначе говоря, на всей статье лежит печать небрежности, удивившей меня.

Никак не могу согласиться с некоторыми определениями. Скажем, слово «беллетрист» и «беллетристка» для современного читателя несет скорее понятие чтива, чего-то легкого, развлекательного. Думаю, Вы согласитесь, что в данном случае речь должна бы идти о другом обозначении характера произведений. И еще, помнится, когда-то существовал роман «Поджигатели», его критика тогда называла романом «политическим», подобные же дефи-

ниции, думаю, тоже совершенно неуместны в применении к произведениям современным с достаточно четкой идейно-художественной позицией автора.

Само начало статьи представляется лишним: зачем эти рассуждения о том, кем автор не был и кем он «решил» быть? Начинается статья, собственно, словами «Прошагал немало изнурительных верст...» Ведь это в самом деле так.

Итак, статья пока что не получилась. По крайней мере, она явно проигрывает в сравнении с прежней статьей этого же автора, опубликованной в «Избранном» 1978 года. Не знаю, как выходить из положения. Автор статьи человек обидчивый, мое к нему отношение самое сердечное, и все же над статьей надо еще крепко поработать. Может, Вы бы сами попытались ее хорошенько отредактировать, а потом уж показать новый вариант автору статьи и мне, разумеется, тоже?

О романе «Твоя заря» писали еще два автора: Егор Исаев (послесловие к изданию «Зари» в «Роман-газете») и Мыкола Бажан, написавший предисловие к двухтомнику для издательства «Днипро»... Но, видимо, искать замену было бы преждевременно, все же надо попытаться довести статью Ломидзе «до кондиции», то есть до надлежащего уровня.

Одним словом, вся надежда на Вас, дорогая Светлана Петровна. С новым вариантом статьи прошу меня непременно же ознакомить.

С искренним уважением

Ол. Гончар.

*19.02.1982 года,
г. Киев*

20 лютого 1982

Волконській Л.М.

Уважаемая Лилия Михайловна!

Я не возражаю против Вашего предложения напечатать «Гоголевскими шляхами» в сборнике «Памятники Отечества».

Относительно фотоматериалов, касающихся гоголевских мест, дело обстоит сложнее. Ни снимков, ни слайдов, к сожалению, у меня нет.

Возможно, стоило бы Вам обратиться в Полтаву? Скажем, есть там областная газета «Комсомолец Полтавщины», она взяла шефство над гоголевским заповедником и, думается, что редактор этой газеты тов. Бокий Иван Сидорович, поклонник Гоголя, смог бы Вам фотоиллюстрациями помочь.

А в Москве проживает автор книги о Гоголе, вышедшей в серии «Жизнь замечательных людей», Игорь Петрович Золотусский, (его телефон — 130-01-18), видимо, и у него есть фотографии, которые Вас интересуют.

Рад буду, если доброе дело это увенчается успехом.

С наилучшими пожеланиями

Ол. Гончар.

*20.11 1982,
г. Киев*

1 березня 1982

В издательство «Лисесма»

Дорогие товарищи!

«Бригантину» на латышском языке от Вас получил, искренне благодарен Вам за братское внимание к моему творчеству.

В нашей печати не раз уже отмечалось Ваше доброе отношение к украинской литературе.

Примите мои наилучшие пожелания.

Дружески *Ол. Гончар.*

1.03.82

12 березня 1982

*В сочинский Музей
Николая Островского,
директору музея*

Уважаемый товарищ Канунников!

Отвечаю на Ваше письмо.

Работникам музея, изучающим биографию Николая Островского, видимо, известно, что в 30-е годы на Укра-

ине существовал техникум, которому по просьбе студентов было присвоено имя писателя. Вот в этом техникуме в городе Харькове я учился и даже был в числе тех, кто просил присвоить техникуму имя Островского.

К нам в техникум не раз приезжала мать писателя. На встречах она обращалась к нам: «сыночки».

Будучи на практике в глубинном сельском районе, мне приходилось в зимние вечера с хлопцами и девушками из местной комсомольской ячейки главу за главой читать вслух «Как закалялась сталь». То коллективное чтение запомнилось на всю жизнь, а книга, разумеется, оставила в душе неизгладимый след.

Обо всем этом я писал в статье об Островском, которую можно найти в сборнике воспоминаний о нем. Сборник составлял писатель Трофимов Константин Данилович, хорошо знавший Островского, выходил же этот сборник в Киеве в издательстве «Молодь» и в Москве, кажется, в «Молодой гвардии».

Выполняя Вашу просьбу, посылаю книгу для музея.

С уважением

Ол. Гончар.

12 марта 1982 года

17 березня 1982

Дангулову С.А.

Дорогой Савва Артемович!

Получил от Вас письмо, присланное Вам читателем из Индии, — тронут Вашим вниманием. Вы правы: мне и в самом деле доставил радостные минуты этот читательский отзыв издалика. К тому же В.Я. Жак прислала мне еще вот и копию письма американской учительницы, которая тоже считает, что редакция Ваша не ошиблась, решив дать «Зарю» в английском переводе. Судя по всему, перевод хорош, и я прошу Вас передать автору перевода мое искреннее спасибо.

Можно только пожалеть, что эти отзывы не вошли в Вашу весьма интересную обзорную статью, напечатанную в «Литгазете».

Наш Институт литературы заинтересовался зарубежными откликами на украинский роман, и товарищи спрашивают: нельзя ли получить оригиналы этих писем? Пусть мне их пришлют, если, конечно, это у Вас практикуется.

С глубоким уважением

Ваш

Олесь Гончар.

17.03.82

22 березня 1982

*Ташкент,
редакция журнала
«Шарк юлдузи»*

Уважаемый товарищ Абдусаматов!

С удовольствием выполняю Вашу просьбу, посылаю юбилейное поздравление Вашему журналу и Вам лично.

Всего Вам наилучшего.

* * *

Передо мной книга «Сонячний край» («Солнечный край»), недавно вышедшая в Киеве в издательстве «Молодь». Это рассказы молодых узбекских писателей, внимательно и творчески переведенные на украинский язык. С интересом знакомлюсь с этими посвященными современности произведениями, вглядываюсь в молодые лица их авторов и думаю, что, видимо, к творческой судьбе каждого из них так или иначе причастен журнал «Шарк юлдузи», чье 50-летие ныне отмечает литературная общественность республики.

От души поздравляя «Шарк юлдузи» с золотым юбилеем, желаю всем Вам, друзья, — и опытным мастерам, и вашей надежной литературной смене — новых больших успехов в творчестве. Труда Вам вдохновенного, произведений высокохудожественных, подобных тем, что уже являются советской классикой Узбекистана, пользующейся заслуженным признанием и любовью во всех наших братских республиках.

Славному Узбекистану — земле солнца, красоты и поэзии, земле друзей и побратимов самый горячий привет с земли Тарасовой, с берегов Днепра!

Олесь Гончар.

*22 марта 1982 года,
г. Киев*

22 березня 1982

Шаповалу І.М.

Вельмишановний Іване Максимовичу!

Одержав від Вас вирізок із «Зорі» та Ваші нотатки про Діда Яворницького. Цікаво, адже має цінність кожне зернятко спогадів... Близько знати таку особистість, мати змогу тривалий час спілкуватися з людиною такої мудрості і любові — за це справді можна дякувати долі.

Спасибі. Вітаю Вас, вітайте Дніпро весняний, тамтешній...

Ол. Гончар.

*22.III.1982
Київ*

24 березня 1982

*Берлін,
Кошуту Лео¹*

Дорогой Лео!

Получил от Вас отклики немецкой печати на «Бригантину» и другие произведения. Спасибо Вам за внимание. Мне действительно интересно было ознакомиться с мнением немецких читателей и литературной критики.

Судя по этим откликам, уважаемое Ваше издательство отнюдь не ошиблось, имея дело с этим автором, который, кстати сказать, после «Бригантины» опубликовал еще несколько произведений, пользующихся сегодня у нас читательским признанием.

С дружеским приветом и наилучшими пожеланиями.

Олесь Гончар.

24 марта 1982, Киев

¹Лео Кошут — редактор видавництва НДР «Folk und Welt».

27 березня 1982

*Москва,
Князевой С.П.*

Дорогая Светлана Петровна!

Спасибо Вам, Вы сделали все возможное, чтобы довести статью до приемлемого уровня. Хотя она еще и сейчас нуждается в прикосновении Вашей деликатной, тщательно шлифующей руки.

Надеюсь на достойное завершение работы.
Всего Вам весняного, всего наилучшего.

Ол. Гончар.

*27 марта 1982
Киев*

10 квітня 1982

*Издательство
«Молодая гвардия»,
директору издательства,
Десятерьку В.И.*

Глубокоуважаемый Владимир Ильич!

Прошу прощения, что задержался с ответом на Ваше письмо. Конечно, замысел издать библиотеку для юношества «История Отечества» можно только приветствовать, дело поистине замечательное.

А вот относительно моего участия в редакционном совете, то мне трудно ответить Вам согласием, поскольку перегрузки приходится выдерживать невероятные. А быть лишь номинально в составе Редсовета мне не хотелось бы.

За честь же, за доброе движение души спасибо Вам сердечное.

С искренним уважением

Олесь Гончар.

*10 апреля 1982
Киев*

10 квітня 1982

Харківський університет,
механіко-математичний факультет,
членам групи «Пошук»

Шановні товариші!

Вашого листа одержав. Подвигів студбатівців, харківських студентів-добровольців присвячена моя книга «Людина і зброя», в якій ви можете дізнатись про все, що вас цікавить.

З числа студбатівців зосталося нас небагато. Можу назвати одного з них, що живе в Києві, — поета Данила Бакуменка. Його адреса: м. Київ-133, бульвар Лесі Українки, 20, кв. 41. Нещодавно ми якраз були з ним на місцях боїв, на річці Рось під Білою Церквою, де загинули наші товариші.

Пошуки ваші — справа благородна. Хотілось, щоб і рідний університет більше виявляв шани до пам'яті своїх вихованців, полеглих на фронтах Вітчизняної війни.

З дружнім вітанням

Олесь Гончар.

10 квітня 1982

Київ

11 квітня 1982

Полтава,
Левіну Б.Н.

Шановний Борисе Наумовичу!

Ваша пропозиція — дати в полтавський «Вінок» нарис «Гоголівськими шляхами», звичайно, заперечення не викликає.

І самий задум видати такий збірник заслуговує цілковитої підтримки. А якщо діло дійде до верстки, то хотілось би мені ще раз її переглянути, остаточно вивірити текст.

Дякую Вам за увагу.

З пошаною

Ол. Гончар.

11 квітня 1982

Київ

12 квітня 1982

Братану М.І.

Дорогий Миколо Івановичу!

Дякую Вам за книжки.

Щойно оце повернувся з Ленкомітету, а вони на столі обидві¹ – найпевніше свідчення Вашої доброї творчої форми та степовицької невсипущості.

Бувши невиправним ліриком, одразу ж я, звичайно, за «Озерницю» (слово ж бо яке вродило десь там на Сива-шах!). І знову мав читацьку насолоду, знов душа чула поклики степу... силу поезії, мабуть, тільки й треба мірити по тому, наскільки глибоко заторкує вона в душі щось дороге тобі, заповітне... Навіть серед гарних поезій виділяються такі, як «Поява коня», «Тиха станція», «Стара абрикоса», «Вікнами у степ...», «Етюди з-над лиману»...

Про мову я вже й не кажу: знову ці знахідки, мовні перлини, що рясноти їх треба, мабуть, аж остерігатися, щоб не передати куті меду. А загалом враження, що чуєш музику тих просторів – музику рідного слова.

Вітаю Вас від душі!

Вітайте друзів.

А невдовзі, може, й побачимось, бо ж, як ото мовить-ся, видно, й справді «серце моє в степах»...

На все добре!

Ваш Ол. Гончар.

12.04.82

29 квітня 1982

Ребру П.П.

Дорогий Петре Павловичу!

Ви питаєте, чи можна надрукувати мої ще довоєнні оповідання, про які я забув. А чи гоже діставати з кошика чийсь школярські вправи, якщо вже сам Дід Час їх туди вкинув? Дайте їм спокій. Гадаю, таку школярську писанину можна б знайти в багатьох із тих, кому колись засвер-

¹Мова йде про збірки «Озерниця» і «Степові люди» (К., «Дніпро», 1979).

біло взятися за перо в тому віці, коли на вуса ще й не сіялось... Ви ж бачили в цеху: навіть у доброго робітника бувають стружки під ногами, а як із ними, з відходами, поводяться — відомо.

А от із полуднем вікаю Вас від душі. Зовсім молодий ювіляр — аж ніби слава старша за нього... Тож попереду маєте доріг та доріг, і хай усі вони Вам будуть щасливими. Згадую наші мандри в степах і думаю оце: приємно бути в дорозі з хорошим, веселим чоловіком.

Тож — будьмо!

Ваш *Олесь Гончар*.

29 квітня 1982

Київ

20 травня 1982

*Біла Церква,
Гаю А.І.*

Шановний Анатолію Івановичу!

Дякую Вам за книжку та за фото.

Щодо рекомендації. Як правило, члени президії Спільки письменників від рекомендації утримуються, оскільки їм і так доводиться голосувати, тобто є нагода виявити свою волю.

Та все ж як виняток і як однополчанинові (маю до однополчан сентимент!) рекомендацію Вам надсилаю, беручи також до уваги, що друга Ваша книжка наступного року виходить у «Веселці». Гадаю, що Вам варто зачекати, доки друга книжка таки вийде.

І не маю сумніву, що все буде гаразд. Перша Ваша книжка дає підстави для добрих сподівань.

Всього Вам доброго в житті.

Олесь Гончар.

20 V.82

20 травня 1982

Шелгунову

Уважаемый товарищ Шелгунов!

Прочитал Ваши трогательные записи, которые действительно говорят о большом человеческом чувстве. Для детей Ваших и внуков и впрямь будут поучительны эти записи как знак верного союза двух близких им сердец.

Советую все же не посылать почтой такие семейные реликвии, ведь они могли бы затеряться в дороге, а их надо бережно хранить в семейном архиве.

Возвращаю Вам все присланное мне для ознакомления (записи, фотографии, поздравительные открытки).

Шлю добрые пожелания Вам и семейству.

Ол. Гончар.

20 мая 1982 года,
Киев

4 червня 1982

Рига,
Карклинъ Г.

Уважаемая Галина Карклинь!

Спасибо Вам за альбом с Вашим предисловием, — я прочитал Ваше слово о нашем художнике с большим интересом. К сожалению, не было возможности встретиться в Киеве с Вами: сперва был в отъезде на Херсонщине в избирателей, потом — в Москве, а затем был сверхзанят в связи с 1500-летием города.

Поэтому вкратце отведу письменно на Ваши вопросы.

Что вышло в свет из моих произведений после 1976 года?

Прежде всего это роман «Берег любви», а также роман «Твоя заря», который, кроме русского, уже переведен на английский, немецкий, французский, испанский, польский, венгерский (таким образом, отвечаю и на Ваш вопрос относительно переводов). Повесть «Бригантина», опубликованная на Украине в начале семидесятых, также переведена на несколько языков, в том числе и на латышский, в 1981-м она вышла в Риге в издательстве «Лиесма» в переводе Айны Руджроги.

В 1978 году в издательстве «Советский писатель» вышла также моя книга «О тех, кто дорог» (литературные статьи и воспоминания).

Несколько раз за эти годы мы с Валентиной Даниловой бывали в Дубултах, в Доме творчества, там я, кстати, работал и над романом «Твоя заря». Бывали там на концертах органной музыки в Домском соборе, они оставили в душе неизгладимое впечатление.

Из писателей Латвии особенно высоко ценю прозу выдающихся Ваших мастеров Андрея Упита и Вилиса Лациса. Была у меня переписка с Яном Судрабальном, мудрейшим человеком. Есть у меня несколько книг с автографами Мирдзы Кемпе, замечательной женщины и блестящей поэтессы, которую у нас на Украине многие любили и любят до сих пор, и я в том числе.

Чувство искренней дружбы испытываю к Жану Гриве, Валдису Луксу, Юлию Ванагу, Иманту Зиедонису, Андрею Веяну, чьи произведения не раз у нас переводились на Украине; мы надеемся, что круг латышских наших друзей в будущем станет еще шире, литература латышей, и классическая, и современная неизменно привлекает внимание читателей на Украине.

Вот несколько слов о наших братских взаимосвязях.

Слово искренней признательности заслуживают издательства Латвии и труд Ваших переводчиков, которые много делали и делают, чтобы познакомить латышских читателей с украинской литературой.

Желаю Вам творческих успехов, бодрости духа, доброго здоровья Вашему мужу и Вашему другу – скульптору, с которым Вы тогда были на Украине.

С глубоким уважением

Олесь Гончар.

4 июня 1982

Киев

Дорогий Анатолію!

Стаття Ваша написана великими, «стереоскопічно-го-лографічними» словами, і, по-моєму, це якраз в душі юві-лею. Будь-яка з редакцій повинна б зустріти статтю при-вітно, хоча редактор, можливо, й зажадає від автора пев-них уточнень. Пригадую, що один із провідних наших критиків (Леонід Новиченко), колись наводив отой па-саж про 1919-й рік як приклад вишуканої риторики, хоча загалом до автора «Вершників» критик ставиться шаноб-ливо і з любов'ю. Отже, романтика — річ не така, вихо-дить, для всіх очевидна і бездоганна. Тут потрібна сила аргументацій. Степова романтика Яновського, надто ж рання, справді має свої вразливі місця, хоча, як на мене, то вона все ж більше дає для душі, ніж «надреалістична» занудливість одностонних биковських повістей... Яновсь-кий малював людей суворих, але почувалось, що вони все ж здатні коли-небудь усміхнутись. Зараз модно писати людей без усмішок, безпросвітно спонурених раз і назав-жди. Тож і на Яновського — бешкетного, веселого, жит-тєлюбного — дехто з нинішніх кривиться...

Ювілейна комісія вирішила, що доповідь у Києві ро-битиме Яворівський. У Одесі, де нам уявляється великий літературний вечір, добре було б виступити з доповіддю А.Колісниченку, який, зокрема, наголосить і на дуже ва-жливій роботі Яновського в кіно, адже «Голлівуд на березі Чорного моря», кажуть, таки справді існував... І головні клопоти за одеський вечір Вам, дорогий Анатолію, дове-деться взяти на себе, залучивши до цього благородного діла і університетську кафедру, і всю блискучу школу оде-ських критиків. І з Києва, звичайно, хтось буде. Треба Вам неодмінно зв'язатися з Яворівським (він секретар комісії), в нього розписано все — де, коли й кому...

Вітайте наших спільних друзів-чорноморців. І не шко-дуйте для цього ювілею душі.

Всього Вам найкращого!

Ол. Гончар.

14 червня 1982

Міністрів зв'язку
Української РСР,
тов. Сінченкові Г.З.

Шановний Григорію Захаровичу!

Ювілейна республіканська комісія по відзначенню 80-річчя (у серпні цього року) видатного українського радянського письменника, лауреата Державної премії СРСР Юрія Яновського просить Вас випустити конверти із зображенням Ю. Яновського. Це буде ще одним виявом шани сучасників до творчості видатного майстра слова.

Сподіваємося на позитивне вирішення цього питання.
Заздалегідь Вам вдячні.

Голова ювілейної комісії академік,
Герой Соціалістичної Праці
О. Гончар.

14/VI – 82

16 червня 1982

Штейну М.О.

Глибокошановний Михайле Олександровичу!

Листа Вашого одержав. Це, звичайно, зворушливо, що Ви зберегли той давній примірник «Альп», який мав бути надрукований у «Вогнях Придніпров'я».

І якщо вже новостворюваний у Дніпропетровську Літературний музей зацікавився цим рукописом, то я не бачу причин, чому б їм його й не передати. А Вам хай вони скажуть спасибі, як говорить принагідно і автор теж.

Самою звісткою, що на центральному проспекті рідного нашого міста буде такий поважний культурний заклад, Ви, ясна річ, порадували мене. Хай це дитя новітньої цивілізації росте й набирається сил.

Прошу передати моє вітання Софії Яківні, і Вам обом – всього найкращого в житті.

З щирою пошаною

Олесь Гончар.

16 червня 1982

Київ

23 червня 1982

Ульяновская область,
Старая Майна, библиотека

Уважаемая товарищ Борисова!

Редакция журнала «Москва» переслала мне Ваше письмо. Мне дорог Ваш теплый отзыв о романе «Твоя заря», а также одобрительное мнение читателей Вашей библиотеки.

Приятно было узнать и о готовящейся у Вас читательской конференции «В семье единой». Вот только не знаю, какими материалами Вам помочь...

Посылаю Вам две газетные публикации, может, они расширят Ваши сведения об авторе.

Желаю успеха Вашей конференции, а Вам — всего наилучшего в жизни.

С уважением

Олесь Гончар.

23 июня 1982

Киев

1 липня 1982

Широківська середня школа № 2
на Дніпропетровщині,
О.О. Татарчук

Шановна Олександро Олександрівно!

Одержав Вашого листа. Дякую Вам за увагу до моєї творчості.

Щоб якось Вам допомогти в реалізації Вашого задуму, надсилаю при цьому деякі матеріали, — може, вони Вам знадобляться.

Прийміть це як знак моєї поваги до Вас, до Ваших колег та учнів школи. Мені приємно було дізнатися, що вони люблять літературу.

Бажаю щастя Вам і всім Вашим друзям.

Олесь Гончар.

1 липня 1982

Київ

5 июня 1982

Москва, «Литгазета»,
Высоцкой Н.С.

Уважаемая Наталья Сергеевна!

Получил от Вас этот «трудный» журнал («Знамя» № 4, 1982). Спасибо за внимание.

Однако, чтобы не наносить урон библиотеке «Литературной газеты», я все же этот номер с библиотечным штампом Вам возвращаю, дабы Вы не были в роли должника.

Относительно статьи. В целом впечатление оставляет она хорошее, жаль, однако, что «вкралась» некоторые неточности. Вот, скажем, фраза: «В этом году — посещение в составе правительственной делегации столицы Болгарии Софии, поездка с миссией мира в Таиланд». А надо бы как раз наоборот (т. е., в правительственной делегации в Таиланд)...

«Потом он закончит... аспирантуру при Академии...» Аспирантуры как раз и не закончил, так как полностью поглотила уже в те годы творческая работа над «Знаменосцами».

«Повесть «Альпы»... Лучше бы назвать просто: первая часть трилогии (ведь это уже не повесть).

«Степной край, где каждый холм...» Надо думать, что имеется в виду курган — так и надо было сказать.

«Молодая женщина, которая еще перед войной приезжала взглянуть на родные места...» Не было такого, впервые очутилась она в родных местах во время войны, с медсанбатом. Все это следует из текста «Зари».

Дударевич не Виталий, а Валерий — это тоже в романе указано со всей определенностью.

Замечания общего характера: последние два абзаца статьи мне кажутся лишними, особенно мотив предположений... А начало статьи показалось мне затянутым и теряет от того, что построено почти сплошь на пересказе... Куда лучше звучат места, где автор статьи излагает свои собственные мысли и наблюдения, а их в статье немало, именно они и придают статье ценность.

Не сердитесь на меня, пожалуйста, за эти придирки, ведь Вы сами в статье не раз, и вполне справедливо, говорите о пользе взыскательности.

Еще раз спасибо Вам за все хлопоты, которые Вы взяли на себя, за доброе отношение к земляку.

Всего Вам наилучшего.

С уважением — *Олесь Гончар.*

5 июля 1982

Киев

6 липня 1982

*Канів, Тарасова гора, музей,
Тархан-Березі З.П.*

Глибокошановна Зінаїдо Панасівно!

Прохання Ваше виконано, листок з альбому повертається до Вас з написом, як Ви того й бажали. Раді будемо, якщо в дорозі не пошкодиться.

З душевним почуттям виконали й доручення працівників музею — троянди з Канівської гори були наступного дня покладені на могилу матері Кобзаревій.

Як отримаєте цей пакет, просимо одразу підтвердити.

Від щирого серця вітаємо Вас та Іллю Герасимовича та весь славний колектив Вашого музею.

Шлемо вітання також тому соловейкові, що звив собі гніздо в кущеві троянди і так вірно перебуває на варті Тарасової гори.

На все Вам добре!

З пошаною

Ол. Гончар.

6 липня 1982

Київ

21 липня 1982

Негоді М.Т.

Дорогий Миколо Тодосійовичу!

Найперше прийміть наше співчуття у Вашому горі: можемо уявити, що таке втратити матір...

Поїздку згадуємо зі світлим почуттям. Час від часу таки треба відвідувати святі місця — справді наснажують...

Днями зробив і запис про це до книги шевченківських лауреатів для музею на Тарасовій горі, канівські товариші висловили таке прохання. І про солов'я етюд написав, — Ви бачите, яким героєм той птах постає?

А щодо нарису про поїздку, то це ж Ваше право, Вам і вирішувати. Якщо будете писати, не забудьте про отого цікавого чоловіка, що в чумаковій хаті у Моринцях так вразив нас своєю пам'яттю і своєю людською змістовністю.

Вітайте від нас Лідію Терентіївну, нам було приємне її товариство, її привітність і тактовність.

Вітайте славні Черкаси! На все Вам добре —

Ол. Гончар.

21.07.82

Київ

8 серпня 1982

*До Міністра культури
Української РСР
тов. Безклубенка С.Д.*

Шановний Сергію Даниловичу!

Прошу ознайомитися з листом, з яким до мене звернувся ветеран Великої Вітчизняної війни, народний кобзар Олексій Сергійович Чуприна з м.Корсунь-Шевченківського.

Суть справи, яка викладена в його листі, гадаю, не покинуть Вас байдужим.

Свого часу разом з делегацією болгарських прихильників миру довелось мені на Тарасовій горі слухати українські народні думи у виконанні Чуприни, і приємно було бачити, яке це сильне враження справило на наших болгарських друзів. Подумалося тоді, що добре було б і іншим кобзарям чи й професійним бандуристам час від часу знайомити відвідувачів Тарасової могили з українським народним мистецтвом, зокрема з історичними думами, які так близькі творчості Великого Кобзаря.

А натомість навіть цей кобзар-фронтовик, безкорислива людина, зустрічає з боку службових осіб таке до себе ставлення...

Сподіваюсь, що Ви отямите тих, кого слід отямити.

З пошаною

Олесь Гончар.

8 серпня 1982

м. Корсунь-Шевченківський,
О.С. Чуприні

Шановний Олексію Сергійовичу!

З приводу Вашого листа я звернувся до міністра культури Української РСР тов. Безклубенка С.Д.

Сподіваюсь, що лист Ваш не буде полишений без уваги. Бо ж цілком ясно, що спів Ваш потрібен людям, адже це частина народного епосу, тих фольклорних скарбів, якими справедливо пишається і дорожить український народ.

Доброго здоров'я Вам,
з щирою пошаною

Олесь Гончар.

27 серпня 1982

Абалкіну М.О.

Дорогой Николай Александрович!

Спасибо Вам за Ваше письмо, такое содержательное и проникнутое чувством доброжелательности.

Рад, что «Заря» Вам пришлась по душе, вызвав ряд интересных мыслей, глубоких наблюдений.

А вот, что в газете «Культура і життя» не нашлось места для Вашего доброго слова о «Соборе», — это, конечно, жаль. Но и к редакции, видимо, следует быть снисходительным, если учесть, что в свое время одна из центральных авторитетнейших газет, именуемая «Известиями», сочла возможным выступить с нападками на роман, не посчитавшись даже с тем, что роман еще не был издан на русском языке и только готовился к печати в «Дружбе народов». Обидно было, конечно, автору и до сих пор не понятно, зачем нужна была та обложная критика, вводившая в заблуждение русского читателя, который, — будь роман опубликован, — конечно бы, разобрался что к чему.

Но это так, к слову пришлось...

Еще раз спасибо Вам за доброе слово и доброе намерение, недаром мы Вас считаем одним из надежнейших друзей украинской литературы.

Валя разделяет мои лучшие чувства дружбы и симпатии к Вам.

С глубоким уважением

Олесь Гончар.

27 августа 1982

Киев

23 жовтня 1982 р.

Большакову Л.Н.

Уважаемый Леонид Наумович,

получил от Вас книгу, спасибо за внимание. Думаю, что для многих Ваш рассказ о мастерах Будянского фаянсового завода прозвучит как открытие. Но они ведь достойны самого щедрого и даже восторженного слова.

Новых Вам творческих свершений.

С уважением

Олесь Гончар.

23.X.82

18 грудня 1982

Роговому Ф.К.

Шановний Феодосію Кириловичу!

Книжку від Вас отримав, дякую за увагу. Як на мене, то Ваше «Мливо» чудове, радує в ньому багато що: і глибоко відтворені картини народного життя, і колоритні характери, і ця багатюща наша полтавська мова... Твори такого рівня, такого зрілого роздуму не часто з'являються в літературі.

Отже, можна Вас привітати. Принагідно вітаю Вас із Новим, 1983-м, роком, вітаю Ваші всі прийдущі творчі літа. Бо, очевидно, це ж лише початок шляху...

Простору Вам і снаги.

Ол. Гончар.

18.XII.1982

Київ

10 січня 1983

Директору видавництва
«Художественная литература»,
товарищу Осипову В.О.

Дорогой Валентин Осипович!

Обрацаюсь к Вам с просьбой включить в перспективные планы видавництва Собрание моих сочинений в 5-ти томах, куда вошли бы романы: «Знаменосцы» (трилогія, отмеченная в свое время Государственной премией), «Таврия», «Перекоп», «Человек и оружие» (республиканская Шевченковская премия), «Тронка» (Ленинская премия, 1964), «Циклон», «Берег любви» (премия ВЦСПС), «Твоя заря» (Госпремия, 1982); повести «Земля гудит», «Пусть горит огонек», «Бригантина», а также рассказы и литературно-критические статьи.

Издание могло бы, скажем, быть осуществлено в 1985 — 1986 гг.

Буду искренне признателен Вам за положительное решение этого вопроса.

С глубоким уважением

Олесь Гончар.

10.01.83

Киев

18 січня 1983

Рига, видавництво «Лиесма»,
зав. редакцією літератури
народів СРСР,
тов. Авдоної В.Р.

Уважаемая Виола Рудольфовна!

Рад был узнать о Вашем намерении издать роман «Твоя заря» на латышском языке.

Высылаю при этом авторскую карточку, а также оригинал романа на украинском языке. Из нескольких изданий это самое новое, с некоторыми стилистическими исправлениями. Из русских изданий следует придерживаться того, что вышло в «Советском писателе».

Искренне благодарен за внимание к моей книге.

С уважением — *Олесь Гончар.*

18.01.1983

Киев

28 січня 1983

Москва,
Новосельцевій І.З.

Добрий день, Ізідо!

Хотілось зробити як краще для Вас, а вийшло... Це, власне, вийшло непорозуміння. Я мав на увазі, що Ви, перш ніж братися за переклад, перемовитесь з редактором «Огонька», тоді не виникло б цих утруднень. «Лит. газете» пропонувати цей матеріал не треба, оскільки ювілей минув, та й не така це публікація, щоб домагатись для неї місця в «Лит. газете». Можливо, цей матеріал підійде для журналу «Радуга», це вже я спробую з'ясувати сам.

А Вам від душі бажаємо доброго здоров'я, скоріше одужуйте та повертайтеся додому для добрих творчих справ.

Вітання Івану Тимофійовичу.

На все Вам добре.

Олесь Гончар.

28 січня 1983
Київ

2 лютого 1983

Львів, СШ № 36,
Мирославі Мороз

Шановна товаришко Мирославо!

Одержав Вашого листа.

З приводу шкільних програм мова з Міністерством освіти уже була. «Вершники» [Ю. Яновського] мають повернутися на своє законне місце.

З Вашими вихованцями та колегами я охоче б зустрівся, але зараз не маю такої змоги. Сподіваюсь, що випадє побувати у Львові десь у травні місяці, ось тоді ми й зустрінємось. Якщо не зміняться Ваші наміри, то, будь ласка, озовіться ще раз, скажімо, на початку травня.

Вітаю Вас. Вітаю весь колектив школи.

З пошаною — *Олесь Гончар.*

02 лютого 1983
Київ

7 квітня 1983

Виниця,
голови міськвиконкому
Одноколову В. С.

Шановний товаришу Голово!

Справа, в якій до вас звертаюсь, легко може бути полишена без уваги, якщо поставитись до неї формально. Хочу сподіватись на інше ставлення з Вашого боку — доброзичливе й дійове. Прочитавши листа вчительки Шафростової М. М., Ви побачите, про що йдеться. Виживіть, будь ласка, чуйність до робітничої сім'ї Панасюгіних та їхніх дітей, адже становище їхнє справді скрутне, хоча і в такій скруті люди ці не втратили благородної здатності співчувати іншим.

Дуже Вас прошу: втрутіться!

Про наслідки проситиму відповісти мені на адресу:
252030, Київ, вул. Леніна, 68, кв. 65.

Олець Гончар.

Київ

30 квітня 1983

Редакція журналу «Піонерія»,
Станіславу Зінчуку

Шановний Станіславе Сергійовичу!

Надсилаю Вам оповідання («Сестричка» та «Апельсин») молодої авторки з Криму Катерини Клименко. Дівчина нелегкої долі, вона працює нині в Будинку відпочинку «Айвазовське», пише вірші і прозові твори.

Як на мій погляд, ці її літературні спроби заслуговують на увагу редакції. Гадаю, що Ви й самі згодитесь, що в поданих оповіданнячках проблискує іскра таланту.

Добре було б, щоб Ви відповіли Каті Клименко, адреса її на останній сторінці.

А мені прошу передзвонити по телефону: 25-72-06.
На все добре Вам.

З пошаною Олець Гончар.

30 квітня 1983

Київ

20 червня 1983

Харків, СШ № 4,
бійцям пошукового загону 9-го класу

Шановні друзі!

Одержав Вашого листа, в якому ви розповідаєте про свою патріотичну роботу. Ясна річ, що студенти брали участь на різних фронтах, але я в своєму творі «Людина і зброя» розповідаю про найперші студентські добровольчі батальйони, які формувалися в Чугуєві, в училищі, з числа студентів Харківського університету та інших вищих учбових закладів міста.

Коли влітку 41-го року нависла загроза над Києвом, нас із Чугуєва по бойовій тривозі ешелонами було відправлено за Дніпро в район Білої Церкви, і там, на річці Рось, в боях з фашистськими танками студбатівці проходили своє бойове хрещення.

Та, власне, про все це ви можете дізнатися із вищеназваної книги.

В числі студбатівців були поети Данило Бакуменко та Дмитро Білоус, — ви можете їм написати на адресу Співки письменників України: 252024 Київ, вул. Орджонікідзе, 2, Співка письменників України. Студенти Білої Церкви також клопочуться тим, щоб спорудити пам'ятник полеглим в боях студентам. Участь студентів Харківського університету та ваша причетність до цієї благородної справи заслуговують доброго і вдячного слова.

З пошаною і вітанням

Олесь Гончар.

20 червня 1983 року,
Київ

23 червня 1983

Абашідзе Г.

Дорогой Григол!

Прочитали в «Литгазете» Ваши превосходные стихи об Украине. Ваше посвящение для нас дорого и лестно, спасибо Вам!

Стихи поистине прекрасны. Глубокое чувство, светлое, родниково чистое, обрело достойную поэтическую форму, и гармоническое их сочетание явило произведение большой силы, так искренне передающее дух времени, красоту братства.

Вы воспели солнечную атмосферу тех дней, которые и для нас останутся навсегда незабываемы.

От души поздравляю Вас, дорогой наш друг!

Просим передать наилучшие наши пожелания славной Ламаре, на которую наша любовь к Грузии и к Вам распространяется полностью.

Обнимаем —

Валя, Олесь.

23 июня 1983

29 червня 1983

*Тернопільська область,
с. Горошова,
Казимирчуку М.П.*

Шановний Михайле Павловичу!

Я ознайомився з поезіями, які Ви мені надіслали.

Як на мене, в них багато повторень, багато поетичних загальників. З часом, гадаю, Ви й самі переконаєтесь, що чимало з цього написаного має відсіятись.

А літературні здібності у Вас є. Тільки треба бути вимогливішим до себе. Поезія потребує глибини.

Раджу надалі встановити зв'язок з якимось видавництвом чи редакцією якогось журналу (скажімо, «Жовтень»).

На все Вам добре —

Олесь Гончар.

29.06.83

Київ

7 липня 1983

Озерову В.М.

Дорогой Виталий Михайлович!

Будучи вчера на просмотре фильма, видел Вас на экране, слышал Ваше слово о творчестве сего автора. Слово это, такое умное и теплое, глубоко меня тронуло.

Спасибо Вам от души!

В знак моей признательности примите эту книгу, которую посылаю Вам с самыми добрыми чувствами.

Я рад, что зрители Украины в ближайшее время увидят Вас с экрана. Уверен, что они по достоинству оценят Ваше братское отношение к украинской литературе.

С глубоким уважением

Олесь Гончар.

7.VII.83

15 липня 1983

Издательство
«Художественная литература»,
Израильской И.С.

Дорогая Ирина Серафимовна!

После нашего разговора еще поразмыслил относительно Собрания сочинений и вижу, что Вы были правы: целесообразнее планировать 6-томник. При таком распределении каждый том не будет слишком громоздким, объем тома составит примерно 30—33 листа, т. е. всего 180—200 листов.

Проспект издания здесь прилагаю. Разумеется, могут быть и какие-то небольшие перестановки.

В качестве автора вступительной статьи, мне думается, Вы могли бы пригласить Миколу Платоновича Бажана, он писал вступительное слово для моего украинского двухтомника, недавно вышедшего в издательстве «Дніпро». Несколько расширив эту статью, он мог бы дать ее и для 6-томника.

Хотелось бы знать относительно всего этого Ваши соображения.

Всего Вам доброго!

С искренним уважением

Олесь Гончар.

15.VII.83

28 липня 1983 *Издательство «Молодая гвардия»,
Владимиру Федоровичу Кравченко*

Уважаемый Владимир Федорович!

По моей просьбе Изида Зиновьевна [Новосельцева] передаст Вам для предстоящего издания два рассказа в переводе автора, которые, мне думается, должны завершать книгу. Какое из них давать на завершение книги — «Корриду» или «Чары-Камыши» — оставляю на Ваше усмотрение.

Всего Вам доброго.

С уважением — *Олесь Гончар.*

28 июля 1983
Киев

5 серпня 1983

Пушику С.Г.

Дорогий Степане!

Дякую Вам за «Золоту вежу». Книга багатюща! Нині ясно, що у фольклористиці нашій сталася подія. Сама доля — за щось добре — послала Вам що чудодійницю Доню Юрчак. Шукайте й далі! Адже такі ще мають бути...

І знову приємно здивований, що деякі мотиви перегукуються з фольклором наддніпрянським. Скажімо, ще в полтавським моїм дитинстві можна було чути варіант оцієї казки-гри: «А де ті дівки? — Татари забрали! — А де ті татари? — Довбня побила...» і т.д. І в наведених прислів'ях багато спільного, адже діалектні забарвлення основи не змінюють, вона єдина, що свідчить про єдність української мови уже в глибоких віках.

Від душі вітаю Вас з цією книгою.

І ще дякую Вам за участь у телепередачі, де Ви з товаришами так добре виступали і були такі щедрі та великодушні до автора «Прапорносців».

Всього найкращого Вам! З щирою пошаною

Ол. Гончар.

5.VIII.83

29 серпня 1983

м. Скадовськ,
Циганку В.А.

Шановний Віталію Андрійовичу!

Повертаю Вам рукопис.

Правду кажучи, не зовсім уявляю, яку роль відводите Ви мені у своїх взаєминах з видавництвом. Як видно з видавничої рецензії, товариші вважають, що твір має бути доопрацьований. Здається, Ви й самі не заперечуєте проти цього, бо важко щось заперечити при наявності тих стилістичних неохайностей, якими так рясніє рукопис. Очевидно, цікавий матеріал, покладений в основу Вашого твору, вимагає вищого художнього рівня викладу, вищої якості суто мистецької, літературної, адже сучасні вимоги до літератури справді високі. Видавництво, гадаю, слушно зауважує, що твір поліпшити, вдосконалити можна не за рахунок побільшення кількості сторінок, а насамперед за рахунок наполегливої праці над словом, над кожною фразою, над стилістикою твору.

Свого часу я звертався до видавництва, щоб вони поставилися уважно до Вашого твору і, здається, Ви не можете поскаржитись на видавничу неухважність. Твір, згідно видавничих вимог, має бути, певне, доопрацьований і зробити це може тільки сам автор і ніхто інший. Якщо ж Ви не згодні з позицією «Рад. письменника», може, варто було б Вам звернутися до якогось іншого видавництва, скажімо, до кримської «Таврії». Це ж ближче від Вас, і, може б, було Вам зручніше працювати з редактором. Але я дотримуюсь тієї думки, що кожен автор в роботі над своїм твором має покладатись найперше на самого себе.

У творі Вашім явно відчувається талант, і хай це додає Вам віри та енергії до праці.

Доброго Вам здоров'я.

1 вересня 1983

Циганку В.А.

Шановний Віталію Андрійовичу!

Вже після відправлення Вам бандеролі з рукописом мав розмову з директором видавництва «Рад. письменник», і мене знов було запевнено, що видавництво збе-

рігає до автора «Дару» цілком доброзичливе ставлення. Отже, доводьте до кондиції твір, не сприймайте зауваження хворобливо, знайте, що двері видавництва залишаються для Вас відкриті.

На все добре Вам.

Олесь Гончар.

13 вересня 1983

Погрібному В.О.

Шановний товаришу Погрібний!

Не знаючи, що робити з Вашим рукописом, вирішив передати його до видавництва «Рад. письменник», адже це найприродніший шлях для кожного автора. Б. Олійник, з яким я радився в цій справі, також вважає, що так буде найдоцільніше.

Передмову написати не маю ніякої можливості (та й чи потрібна вона?).

Борис Ілліч обіцяв, на моє прохання, переговорити з видавництвом, отже, Вам слід звертатися до видавництва безпосередньо. Директором там зараз Олег Федорович Черногуз. Оце все, чим я міг Вам посприяти.

На все Вам добре.

Олесь Гончар.

13.IX.83

Київ

29 вересня 1983

*Сімферополь, СШ № 1
ім. Ушинського,
Рада музею*

Дорогі друзі!

Одержав вашого листа, дякую за увагу.

В Сімферополі я бував багато разів, мені подобається це сонячне місто. Мав свого часу зустрічі із студентами вашого університету, інституту, з читачами в обласній бібліотеці.

В Сімферополі у видавництві «Таврія» кілька разів виходили мої твори, зокрема роман «Тронка», де чимало образів нав'язно південною кримською красою.

Мені приємно було читати, що Ви цікавитесь літературою, творчістю класиків і сучасних письменників, особливо тих, чия творчість була пов'язана з Кримом.

Цього літа я теж був у Криму, в Айвазовському біля Алушти, і зберігаю в душі багато кримських вражень, які, гадаю, десь відгукнуться в майбутніх творах.

Виконую Ваше прохання – посилаю фото з автографом.

Прошу передати моє вітання Вашій учительці української мови Таїсії Федорівні Рудницькій.

Бажаю вам та колективу школи всього найкращого в житті.

Олесь Гончар.

29.09.83

Київ

23 жовтня 1983

Большакову Л.Н.

Дорогий Леоніде Наумовичу!

Дякую Вам за книжку, за «книгу славную...»¹ І ще велике спасибі за Тарасів меморіал в Оренбурзі. До ювілею Шевченкового це була б дуже важлива подія.

Всього світлого Вам і дружині.

З пошаною

Олесь Гончар.

23.10 – 83.

¹Йдеться про книжку «Добро найкраще на світі... Пошуки. Роздуми. Підсумки» (про Т. Г. Шевченка).

1 грудня 1983 с. Гоголево, Шишацького району,
Заповідник-музей М.В. Гоголя

Шановні товариші!

Одержав Вашого листа, міркував, чим би Вам посприяти у створенні експозиції, і подумалось, що, мабуть, найкраще виявити свою увагу буде книгою.

Отже, посилаю Вам своє «Избранное», яке завершується статтею «Гоголь і Україна» (доповідь на симпозіумі у Венеції). Додаю також рідкісну, як мені здається, листівку «Шлях Ромодан» С. Васильківського. Це ж один із тих шляхів, що бачили Гоголя.

Всього Вам найкращого.

З пошаною — Ол. Гончар.

1 грудня 1983
Київ

1 грудня 1983

Софія,
издательство «Народна култура»,
директору

Уважаемая товарищ Вера Ганчева!

Получил от Вас книгу «Твоя заря», изданную «Народной культурой» на болгарском языке.

Спасибо Вам за внимание. Прошу передать мою признательность всем работникам издательства, причастным к выпуску моей книги, а также переводчику романа Христо Ралеву и автору предисловия Георги Пенчеву.

Ваше внимание к моему творчеству я воспринимаю как еще одно проявление братских чувств к советской литературе, в частности, к литературе украинского народа.

С наилучшими пожеланиями

Олесь Гончар.

1 декабря 1983
Киев

2 грудня 1983

Болгарское радио,
Главная военная редакция «Звезда»,
главному редактору Стефану Симеонову

Уважаемый товарищ Стефан Симеонов!

Получил Ваше письмо, в котором выражено желание о встрече со мной представителей болгарского радио.

В указанные Вами дни, с 5-го по 10 декабря 1983 года, я буду находиться в Киеве и готов встретиться для беседы с Вами или Вашими товарищами.

По приезду в Киев прошу позвонить мне по телефону: 25-72-06 – и мы договоримся, в какое время встретимся.

С уважением

Олесь Гончар.

2 декабря 1983 года,
Киев

2 грудня 1983

Шаповалу І.М.

Вельмишановний Іване Максимовичу!

Я одержав Вашого листа з проханням надіслати щонебудь для Літературного музею, що буде створений в Дніпропетровську.

Нарешті оце вибралася можливість відповісти Вам. Гадаю, що найкраще буде подарувати для музею твори, які були написані на дніпропетровській землі, в моїй улюбленій Ломівці на лівому березі (мабуть, Ви знаєте це робітниче селище). Отже, надсилаю своє «Вибране», куди ввійшли «Прапорonoсці» та «Тронка» та ще серію фотографій, здебільшого пов'язаних з Дніпропетровщиною.

Напишіть, чи це те, що Ви мали на увазі.

Згодом, коли виникне потреба, Валентина Данилівна пошукає для вас щонебудь іще.

Вітання всім товаришам.

З щирою пошаною

Олесь Гончар.

2 грудня 1983
Київ

5 грудня 1983

Шаповалу І.М.

Вельмишановний Іване Максимовичу!

Газету «Прапор юності» одержав, дякую за увагу.

Оскільки у Вас там справді почувається зацікавлення творчістю земляка, то надсилаю Вам ще одне (в перекладі) видання і три фотографії в додаток до попередніх.

Пізніше, якщо виникне потреба, пишіть нам, постараємось виявити сприяння.

І вітаю з Новим роком, хай він буде світлим для Вас!

Олесь Гончар.

4 січня 1984

Моргуну Ф.Т.¹

Дорогий Федоре Трохимовичу!

Від душі вітаю Вас на зорі Нового, 1984-го!

Прошу Вас прочитати оцю статтю, надруковану в журналі «Україна» (№ 48, 1983 р.). Це слово ще про одного з полтавців, про талановитого самодіяльного художника з Кобеляк Михайла Черненка. Щедро обдарована людина, невтомний трудівник, він, на жаль, через свою скромність досі живе невлаштованим. Після армії — ось уже який рік — тулиться в добрих людей, чекаючи, що нарешті дійде черга й до нього і він дістане якусь кімнатину для прожиття і праці. Микола Іванович Шкарбан брався йому допомогти і щось навіть робив у цьому напрямі, та не встиг. Добре було б, якби Ви, Федоре Трохимовичу, сказали слово новому секретареві, хай би поцікавився долею цієї людини.

Мені здається, що Михайло Черненко з тих людей, які не застаються в боргу, він, я певен, докладе своєї творчості, щоб — у міру своїх можливостей — теж уславити рідний полтавський край.

Всього Вам найкращого на просторах Нового року.

Ол. Гончар.

¹Ф.Т. Моргун — на той час перший секретар Полтавського обкому КПУ.

4 січня 1984

Троньку П.Т.

Дорогий Петре Тимофійовичу!

Прошу розглянути листа-скаргу, якого при цьому надсилаю. І справа, здається, така, що потребує негайного втручання. Йдеться про ще одну пам'ятку архітектури, про намір знести дерев'яну церковцю початку ХУІІІ ст. в селі Крупське Миколаївського р-ну на Львівщині. Йдеться, як видно зі скарги, про наміри антизаконні, про чийсь бюрократичну сваволю.

Знайдіть, будь ласка, спосіб втрутитись, поки не пізно!

Сумно, що таким листом доводиться розпочинати Новий рік. Та не бачу нікого, крім Вас, хто поставився б до цього з належним розумінням і відповідальністю.

Хай здоровиться Вам в Новому 1984-му!

З глибокою пошаною

Ол. Гончар.

4 січня 1984

14 лютого 1984

Моргуну Ф.Т.

Дорогий Федоре Трохимовичу!

Щойно повернувшись до Києва, застав вдома цього ось листа із Сухой, де йдеться якраз про ту драму, що я Вам розповідав у Москві.

Ознайомтесь, будь ласка, з цим листом. Видно, що справа заслуговує уваги. Йдеться не про те, щоб порушувати кримінальну справу, бо Сашка-механізатора до життя вже не повернеш. Але забезпечити спокій цієї чесної трудової родини, дати можливість Тасі, Сашковій вдові, працювати нормально на фермі, — це, ясна річ, товариші мають зробити. Цього типа, який розперезався й тероризує людей, треба отямити, поставити на місце — це, власне, найголовніше. Дивну позицію займає голова колгоспу, який не може захистити чесну трудівницю, хоч вона неодноразово до нього зверталась.

Є можливість зробити ще одне благородне діло. Знаючи уважливість до людей, на це й сподіваємось.

Всього найкращого Вам.

З глибокою пошаною

Ол. Гончар.

Лютий 1984

*Асканія-Нова,
Чаплинського району,
Херсонської області,
Інститут «Асканія-Нова»*

Глибоко вдячний колективу вчених, робітників та службовців інституту Асканія-Нова за високе довір'я і честь, які Ви мені виявили, висунувши кандидатом в депутати Верховної Ради Союзу РСР по Херсонському виборчому округу № 60, по виборах до Ради Національностей.

Даю згоду балотуватись по цьому округу.

Бажаю Вам, дорогі товариші, доброго здоров'я, великих патріотичних звершень в ім'я нашої радянської Батьківщини.

Олесь Гончар.

Лютий – 1984

23 лютого 1984

*Болгарія, Софія,
Захари Іванову*

Дорогой Захари!

Письмо Ваше получил. Тронут поистине братским вниманием, которое Димитр Методиев и Вы проявили ко мне, позаботившись об издании в «Народной культуре» на болгарском языке 3-томного собрания моих произведений. Со стороны издательства пока еще никаких предложений не последовало, однако надеюсь, что издательство обо мне не забудет.

Выполняя Вашу просьбу, посылаю для журнала «Панорама» три рассказа: «Маша с Верховины» (из более

ранних), «Коррида» (в сборнике украинских рассказов) и «Гений в обмотках», этот рассказ опубликован на днях в нашей центральной «Литературной газете».

Всего светлого Вам, дорогой Захари, до встреч на Украине.

И прошу передать мой сердечный привет славному нашему другу Дмитрию Методиеву.

Ваш *Олесь Гончар*.

23 февраля 1984
Киев

2 березня 1984

Бакуменку Д.О.

Дорогий Даниле!

Одержав від тебе книжку Єгорових поем¹ і пишу, щоб подякувати.

Те, що ти вибрав для перекладу твори саме такого славного й прекрасного поета, свідчить про твій бездоганний смак, і діло звершив ти справді братерське.

Вітаю від душі.

Ол. Гончар.

2.III.84

6 березня 1984

Першому секретареві
ЦК КП України
В.В. Щербицькому²

Дорогий Володимире Васильовичу!

Під час зустрічі з виборцями — від учителів і не тільки від них мені доводилось чути нарікання на введену свого часу Хрущовим практику про необов'язковість вивчення української мови в школі. Навіть люди російської націо-

¹Йдеться про поеми російського поета Єгора Ісаєва.

²Друкується з чернетки, яка не повністю збереглась в архівах письменника.

нальності, що проживають в республіці, нерідко висловлюються в тому дусі, що навряд чи ця нав'язана практика відповідає ленінським настановам про підтримку національних культур і повагу до них.

Іноземну мову учневі вивчать обов'язково, а від вивчення рідної материнської він може відмовитись, знехтувати, зневажати її – де ж тут логіка? В класі на цьому ґрунті виникають чвари, та й серед учителів навряд чи це сприяє створенню здорових взаємин.

В зв'язку з реформою школи дуже доречно було б виправити становище, усунути цю дискримінаційного характеру несправедливість...

14 березня 1984

*Москва,
Ломоносовский
проспект, 19, кв. 148,
Юрию Бондареву*

Дорогой Юрий Васильевич!

От всей души поздравляю со славным юбилеем тебя, автора блистательных, высокочеловечных книг, которые, достойно продолжая великую русскую классику, ныне стали в ряд лучших произведений современной мировой литературы. Горжусь тобой, радуюсь за тебя, за то, что тебя так любят у нас на Украине.

Доброго тебе здоровья, многих вдохновенных творческих лет.

Обнимаю.

Твой *Олесь Гончар.*

Киев

Квітень 1984

*Полтава, обком партії,
комісія по проведенню юбілея Гоголя*

Поздравляю дорогих земляков с открытием музея-заповедника Николая Васильевича Гоголя. Спасибо труженикам славного полтавского края. Сердечное спасибо энтузиастам-строителям, воссоздавшим усадьбу Гоголя — священное для всей мировой культуры место, куда и ныне, и в грядущие времена не зарастет тропа дружбы, тропа народной любви.

Ваш Олесь Гончар.

Москва, гостиница «Москва»

30 травня 1984

Лубківському Р.М.

Дорогий Романе!

Оглядаючись на сонцесайну тріаду наших львівських днів, ще раз хочемо Вам сказати: спасибі.

Це було свято душі.

Це те, що ніколи не забудеться¹.

Вітаємо Вас і Наталю і всіх славних людей преславного Львова.

Ол. Гончар та В.Д.

30.V.84

5 червня 1984

Мартинову В.І.

Вельмишановний Василю Івановичу!

Дякую Вам за газети, за фото, за добрі вісті. Прошу передати мою влячність фотокору «Вільної України» Ігорю Кулинському. Видно, він майстер своєї справи.

Буде і інтерв'ю, але не зараз. І не тільки тому, що наспіла термінова робота. Хай вляжуться враження, і хай від

¹ Мова йде про відвідини рідного села Маркіяна Шашквича Підлисся, Франкової садиби і участь у Франківських читаннях.

гостя цього трохи відпочинуть Ваша газета і львівські читачі. Гадаю, найкраще буде дати інтерв'ю в новоріччя, коли вступатимем у смугу святкувань 40-річчя Перемоги. Десь у грудні ще нагадайте мені про це. І шкодую, що не випало дати автограф для Вас. Та це ж не остання зустріч!

Вітаю Вас зі вступом до Співки письменників. Вітайте колег.

З пошаною — *Ол. Гончар.*

05.06.84.

17 липня 1984

Панченку В.Є.

Дорогий Володимире Євгеновичу!

Дякую Вам за статтю в «Веч.Одессе» про фільм¹ (слово на рідкість глибоке, інтуїтивно проникливе). З книжкою² ще буду знайомитись, хоча вже й з першого знайомства видно, що вона вигідно виділяється на фоні поширеного, на жаль, у критиці та в підручниках «дерев'яного» тлумачення літератури. Адже і в слові критика має бути пристрасть, вогонь, вільність думки, найближче ж до цього перебуває і сама істина. І ще мені здається, що «нельзя объять необъятное». І що тільки дослідження творів справді значних здатне породжувати значність думки... От чув, що Ви беретесь за Яновського (кіровоградці казали), і я порадувався за Вас... Казали також, що Ви до них маєте переїхати? А що ж — чудове місто, овіяне вітрами степів...

Приємно бачити Вашу бурхливу творчу активність, снаги Вам і на майбутні літа.

З вітанням

Олесь Гончар.

17.07.84

¹Фільм Роллана Сергієнка «Олесь Гончар. Штрихи до портрета».

²Літературознавча робота «Енергія пошуку». — К., 1983.

20 липня 1984

Мінськ,
Генріху Далідовичу

Шановний товаришу Далідович!

Одержав від Вас журнал «Маладосць» з Вашим романом. Я ознайомився з ним. Як на мій погляд, то можна з цим твором привітати Вас і білоруську прозу. І тим приємніше, що автор молодий, перед яким ще так багато в майбутньому. В сучасній прозі це аж незвично — на широкім епічному диханні розповідати про народне життя, зазирати в його глибини. Хочеться вірити, що читач це оцінить.

Коли книжка вийде окремо, надішліть мені, я хотів би порекомендувати її котромусь із наших видавництв.

Вітаю Вас від душі.

Ол. Гончар.

20.VII.1984

Київ

25 липня 1984

Харків,
редакція газети «Ленінська зміна»,
редактору газети С. Корсуну

Шановний товаришу Корсун!

Одержав Вашого листа і газету з передруками давніх моїх журналістських публікацій. Хоча передруковувати, скажімо, оповідання «У новорічну ніч» не варто було, адже наївність і літературна недосконалість його очевидні. А матеріал про Шевченківську галерею я прочитав з інтересом, як і ваше таке тепле слово про автора цих рядків («Тільки пронести любов»).

Від душі вдячний Вам за увагу. Спасибі вам також за Ваше запрошення взяти участь у святкуванні ювілею газети, тільки, на жаль, не буде в мене такої змоги, в цей час перебуватиму у відрядженні.

А Вам особисто і всьому колективу редакції з ювілейної нагоди шлю шире дружнє вітання. Згадки про журналістську мою працю в «Ленінській зміні» дуже мені па-

м'ятні і залишаються в душі, бо то ж були літа юності, літа шукань, літа надій. Я радий, що Ви оберігаєте традиції «Ленінської зміни», не забуваєте давніх її авторів. Всім вам, людям нового покоління, тим, хто творить газету сьогодні, від глибини серця бажаю успіхів у праці, бажаю вам, друзі, та всім читачам газети творчої енергії, здруженості, повноквітного щастя в житті.

Ваш *Олесь Гончар.*

13 вересня 1984

*Видавництво
«Радянський письменник»,
Стаєцькому О.Б.*

Дорогий Олександр Борисовичу!

Передаю на Ваш розсуд надісланий мені рукопис кіровоградського автора Віктора Погрібного.

Це збірка нарисів (художніх) про степовиків-хліборобів.

Дуже прошу, не полиште цей рукопис поза увагою. Це й прохання Бориса Ілліча Олійника, який цього автора знає більше, ніж я.

З щирою пошаною

Олесь Гончар.

13.IX.84

14 січня 1985

*м. Новоград-Волинський,
завідуючій Літературно-меморіальним
будинком-музеєм Лесі Українки
Римській В.О.*

Шановна Віро Омелянівню!

Листа від Вас отримав, одначе тільки зараз маю змогу виконати Ваше прохання.

Отже, надсилаю стрічку із записом мого виступу на урочистому вечорі в Києві, присвяченому 100-річчю від

дня народження Лесі Українки. Тут не весь виступ, а лише його початок і закінчення.

Буду радий, якщо Ви зможете скористатись цим записом (чи бодай його частиною) у своїй благородній роботі по вшануванню поетеси в її рідному Новоград-Волинському.

Про одержання прошу мене сповістити.

З пошаною *Ол. Гончар.*

14.1.85

4 лютого 1985

Лубківському Р.М.

Дорогий Романе!

Щойно львівське телебачення порадувало нас передачею, присвяченою Вашій зустрічі з читачами.

Це були чудові хвилини, все було на висоті: і автор, і розумна його аудиторія, і таке гарне між ними духовне спілкування... Автор дуже гарно тримався — природно, тактовно, з гідністю, без пози, без «поетичних» викаблучвань, як це де в кого буває.

На екрані був справжній поет, син свого народу, і весь час почувалася глибина його синівської поваги до матері, до рідної землі, до всього, що варте поваги.

Наталю вітайте. Раді за Вас. Вітаємо від душі!

Олесь Гончар.

P.S.: Ми зараз (до 12.ІІ) в санаторії «Конча-Заспа».

4.02.1985

Київ

28 лютого 1985

*м. Новоград-Волинський,
Музей Лесі Українки
Римський В.О.*

Шановна товаришко Римська!

Мені було трохи прикро читати вже вдруге, цього разу в «Літ. Україні», інформацію про те, що О. Г. «надіслав у літературно-меморіальний музей запис свого виступу на урочи-

стому вечорі в Києві», причому в інформації не вказується, що автор виступу зробив це на прохання музею, а не з власної ініціативи. Адже згодьтеся, що це не одне і те ж — чи самому розсилати свої виступи, чи виконувати прохання музею. Є тут етичний момент, яким нехтувати не слід.

Прошу Вас, якщо надалі заходитиме мова про цей надісланий Вам запис, висвітлювати все так, як воно було насправді.

З пошаною — *Олесь Гончар.*

28.II.85

Київ

22 березня 1985

*Душанбе,
издательство «Ирфон»
редакція художественно-
переводной літератури*

Дорогой товарищ Бобо Ходжи!

Получил от Вас мою книгу «Человек и оружие» на таджикском языке.

От всей души благодарен Вам за проявленное внимание к моему творчеству. Это еще одно свидетельство братских связей наших литератур.

С искренним уважением

Олесь Гончар.

22.III.1985

Київ

24 березня 1985

Онковичу Д.Ю.

Дорогий Дмитре Юліановичу!

Дякую Вам за книжку, за «Пам'ять». Багато в ній душі. Багато ширості й чистоти. А це ж і є справжня поезія. Почувається, що автор вимогливий до себе, помічає в житті

речі справді важливі і своєрідні, вміє дорожити тим, чим варто дорожити, і читач, я певен, це належно оцінить.

Бажаю Вам нових творчих здобутків у майбутніх літах.

Ол. Гончар.

24.03.85

24 березня 1985

Демерджі Д.Л.

Другові — поетові Демерджі.

Ще раз вдихнув повітря «степової Еллади», прочитавши книжечку Вашу.

Докоряєте мені, що не приїхав, що — «діла». А може, річ і не тільки в цьому? Може, є щось у житті таке, до чого людина й не повинна повертатися вдруге? Щоб чари не розвіялись, щоб не збуденилось те, що — вперше і востаннє — постало перед нею як образ краси найвищої, божественної? Ось так і ця азовська «степова Еллада» хай зостанеться в душі поетичним прекрасним видінням, чимось фантастичним, де і небо, і люди, і птахи — все було не таке, як скрізь...

Вітайте вічне те узбережжя...

Ол. Гончар.

24.03.1985

5 травня 1985

Фащенко В.В.

Дорогий Василю Васильовичу!

Дякую Вам за слово до свята, я теж вітаю Вас від душі з весною Перемоги, з днем великим, святим.

Ваші роздуми про поетику фрази мають бути цікаві, а от я навряд чи зможу щось тут істотно додати. Адже йдеться про сферу, де якщо і вроджується щось вартісне, то вроджується воно скоріш інтуїтивно, виникає з миттєвого стану душі, з отого самого «озарення», а практичний досвід, гадаю, має тут функцію лише допоміжну. Та й загалом у мистецтві, Ви ж знаєте, часто доводиться йти

якраз проти досвіду, всупереч канонам, від яких саме й плодиться шаблон... Довіряйтесь внутрішньому голосові, дослухатись до музики душі — це в художній творчості, мабуть, найважливіше. Для мене, скажімо, найтруднішим є знайти першу фразу, фразу-камертон, яка має задати тональність усьому творові. А відомо ж, що ця тональність щоразу інша, тож і перший акорд має бути найвірніший, новий, найвідповідніший новому загальному задумові — художньому надзавданню... І чи не тому саме перші абзаци, початки творів у нас найчастіше летять у кошик.

Так само дуже важлива, по-моєму, фраза завершальна. Пригадую, як довго шукались фінальні фрази «Прапорonosців», доки такі були, я вважаю, вдало знайдені. А ще, може, краще закінчення в «Циклоні»: «Світиться світ... І небо вже тут не небо, а небеса». Бо — це ж, ясна річ, не просто пейзаж. Весь дух твору, вся його драматургія тут зосередились, зімкнулись в одній фразі, мов у ядрі. А може, це авторові тільки здається...

Як бачите — розгомонівся. Бо заторкнули Ви сферу дуже тонку, трепетну для письменника і справді мало досліджену. Певен, що Ви й тут скажете своє свіже, вдумливе слово.

Бажаю Вам доброго здоров'я і — скоріше! — моря теплого, синього, неосяжного. Аж заздрю Вам, що «свободная стихия» завжди біля Вас...

Ваш Ол. Гончар.

5 травня 1985

12 травня 1985

Учням 10-А класу
Кобеляцької СШ № 2

Дорогі земляки!

Одержав вашого листа, дякую за таке приязне ставлення до «Прапорonosців».

А в літературних диспутах треба уникати схоластики, бідше слід орієнтуватись на реальні складнощі самого життя, письменникові навряд чи варто коментувати, пояснювати свої твори. Література не дає готових мораль-

них рецептів, роль її — в іншому. З допомогою книги читач має сам навчитися глибше осмислювати життя, сам має віднаходити в ньому справжні вияви краси, вияви людяності, чистоти, благородства.

Ставтеся до книги як її співтворці.

Бажаю вам успішно завершити навчання, і хай щасливими будуть ваші життєві дороги.

Олесь Гончар.

12.05.1985

25 червня 1985

Сові О.Т.

Добрий день, Шуро!

Щось давно тебе не чути. Правда, наші кияни чули твій голос з Москви по радіо (кажуть, гарно твоя сестра виступала), тільки я в цей час був далеко — в Португалії, випало туди літати в складі Парламентської делегації. Тільки оце повернувся. Та й знову збираємось у дорогу — в Москву, на Сесію Верховної Ради. Повернемось до Києва на початку липня. Чи не мала б ти бажання приїхати до нас хоч днів на 10 або 15?

Ми були б раді бачити тебе!

Вітання всім вашим від мене і всієї бригади киян.

Доброго тобі здоров'я.

Саша.

16 липня 1985

Хаврусю С.Л.

Шановний Сергію Левковичу!

Бандероль від Вас одержав, етюд про Галину Кальченко прочитав. Написано добре, з душею, цю річ можна друкувати. Можна б ширше дати про відкриття пам'ятника Нечуєві, адже для Галини Никифорівни це була подія надзвичайної ваги, — ми після відкриття їхали разом до Києва, і Г. Н. все знов і знов поверталась до пережитого за цей день, глибоко вражена вона була тим, з якою лю-

бов'ю ставляться люди до свого народного письменника і яку хвилюючу шану виявили тій, яка увічнила Нечуя в бронзі.

Надсилаю Вам книжечку фронтових поезій, які Вас зацікавили.

З пошаною *Ол. Гончар.*

16.07.85

28 вересня 1985

*Одеський Будинок
творчості письменників,
директорові*

Шановний товаришу Орленко!

Листа Вашого одержав. Розгорнуті споглади зараз написати не маю змоги, тож, виконуючи Ваше прохання, можу лиш коротко сповістити таке.

В Одесі, в Будинку творчості, доводилось мені бувати протягом багатьох років. Перебування в письменницькому будинку залишило в душі найкращі враження, бо дні там були вщерть заповнені творчою працею. В Одесі завершував роботу над романом «Таврія», а пізніше, готуючись до роботи над романом «Тронка», не раз зустрічався у Вашому місті — при сприянні одеських письменників — з моряками-чорноморцями. Не одну сторінку «Тронки», роману «Перекоп» та інших творів було написано саме там, на тихій поетичній околиці Одеси, де повітря степове й морське, еднаючись, так бадьорить людину й додає їй снаги.

Важливою подією була для мене творча конференція, організована Одеським університетом, де науковці разом із письменниками обмінювались думками з приводу моєї творчості, розглядали питання розвитку сучасної української літератури. В Одесі, як відомо, плідно працюють глибокі дослідники літератури й талановиті письменники, чия творчість викликає в мене постійний інтерес і повагу.

В українській літературі здавна живе образ нашого чудового в своїй неповторності південного міста.

Не раз і мені там життя дарувало зустрічі з друзями в
теплі чорноморські вечори, що їх ніколи не забути.

З щирим вітанням і пошаною

Олесь Гончар.

28.09.1985

14 листопада 1985

До голови виконкому
Київської міської
ради народних депутатів
тов. Згурського В.А.

Глибокошановний Валентине Арсентійовичу!

Як і домовились, надсилаю Вам текст виступу поета
С.Гордеева на зборах письменників-комуністів м. Києва.

Йдеться про увічнення пам'яті Тараса Шевченка, про
спорудження обеліска чи пам'ятної стели на Подолі, на
тому місці, де стояла історична церковця, в якій кияни
віддавали останню шану Кобзареві, проводжаючи його на
Чернечу гору у Каневі.

Як і всі учасники партійних зборів, я теж підтримую
цю думку і гадаю, що пропозиція щодо увічнення пам'яті
найкраще буде зреалізувати до 175-річчя з дня народжен-
ня поета, яке буде широко відзначатись.

Сподіваюсь на позитивне вирішення цього питання.

З пошаною

Олесь Гончар.

14 листопада 1985 року

29 листопада 1985

Рагойші В.П.

Шановний В'ячеславе Петровичу!

Одержав від Вас книжки, щиро вдячний Вам за увагу.
Прочитав початок перекладу «Зорі», по-моєму, дуже при-
родно звучить і по-білоруському. Вас на Україні знають
як майстра перекладу, тож я вважаю честю для себе, що

дорога мені книжка йде до білоруського читача саме у Вашому відтворенні. Видання чудове, отже, й видавництву прошу передати мою братерську влячність.

Цікаво було мені познайомитися з книжкою Вашої есеїстики, а також із нарисом про Сергія Палуяна, – для багатьох, гадаю, це буде відкриттям. У Ваших дослідженнях почувається висока культура праці, небайдужість, сумлінність, а це, як Ви знаєте, в літературі багато важить. Прошу передати моє вітання Вашій дружині, – приємно було дізнатися, що вона ще й товаришка Вам по творчості, до того ж і наша землячка.

Від душі бажаю щастя Вам обом!

З глибокою пошаною

Ваш *Олесь Гончар.*

29.XI.1985

Київ

Грудень 1985

Большакову Л.Н.

Дорогий Леоніде Наумовичу!

Від душі дякую за книжку¹. Багатюща праця! Без сумніву, збагатить і науку, і серця читачів... Вітаю Вас з виходом цього тому. вітаємо всі ми Вас і дружину з Новим 1986!

Здоров'я та нових радостей творчості.

Олесь Гончар.

Грудень – 85

Грудень 1985

Чорногузу О.Ф.

Дорогий Олег Федорович! Прийміть цю книжку у віддарунок за веселий Ваш «Вавілон [на Гудзоні]», твір, що весь аж виблискує розумом, жартом, дотепністю.

¹«Шляхами великої долі» – науково-художня книга про Т.Г. Шевченка. Переклад з російської.

Подумалось, що там, у краю Хоми Хаєцького, земля, можливо, має якісь особливі ферменти, що люди на ній виростають обдаровані таким рідкісним хистом — умінням сміятись, весело дивитись на світ, навіть якщо він не зовсім веселий.

Одне слово, з появою «Вавілона...» є нагода ще раз подивуватись за український гумор, тож я вітаю вас від душі! Найкращі побажанням Вам та близьким Вашим!..

Олесь Гончар.

1 лютого 1986

Черкаси, С. Носаню

Шановний Сергію Лукичу!

Оповідання Ваше прочитав, а от чи варто його друкувати, я не певен. Бо не певен, чи додає воно щось до образу Хемінгуей, який у нас уже склався. Образ складний, трагічний, і перш, ніж експериментувати над ним, треба добре подумати... Перехід людини в небуття відтворити мало кому вдавалося, крім Л. Толстого, адже то таїна із таїн, сфера така загадкова, куди, може, й літературі не слід би вторгатись. Правда, якою Хемінгуей так дорожив, вона й для нас дорога. А деякі припущення щодо його душевної кризи мені здалися аж надто довільні й непереконливі, адже все могло бути значно складніше? Або зовсім інакше? А те сентиментальне яблуко, — чи не спрощує воно стосунки двох людей? Відомо ж бо, скільки в їхніх стосунках було гострого. Суворого, про що свідчить і сам роман «По кому подзвін...»

Тримайтеся, дорогий Сергію, рідної землі. Прекрасна Черкащина, її славетна історія, її мужні люди — все це та велика невичерпність. З якої мають народитись плоди, достойні літератури нашого народу. У Вас є все, щоб збагачувати українське письменство цінностями неповторними. Бажаю Вам цього від душі.

А за різкість суджень прошу не гніватись: такий вже є. З холодної Кончі-Заспи — тепле Вам вітання.

Ол. Гончар.

P.S. Зрештою, можна на ці мої міркування й не зважати, — можливо, я помиляюсь.

Шановний Миколо Олександровичу!

Дякую Вам за книжку. На Ваших «Земледухів» звернув увагу ще в журнальній публікації, бо кому ж не припадуть до душі оці самобутні подільські характери і такий своєрідний гумор, де теж промовляє Поділля, і багатюща, справді народна мова... Щоправда, слід би її при перевиданні трохи почистити, звільнити від отих аж надто густих народних вульгаризмів, адже вони мові краси не додають, вона й без того достатньо емоційна, сильна, виразна. Мова — категорія естетична, це видно хоча б з української народної пісні, де навіть найпростіше, побутове стає прекрасним. Делікатності мови проза, гадаю, може вчитись у В. Земляка, ось хто про найгрубіші речі умів сказати без грубощів.

Ваш роман для мене — це ніби генетичний розвиток Землякової художньої прози, і мовиться це, ясна річ, не в розумінні наслідування. У Вас своя інтонація, своя стилістика, а виходи в історію, де йдеться, скажімо, про часи Тимоша Хмельницького, просто блискучі. Колись у дитинстві було читано в полтавському селі: «Красо України — Подолля!..» Відтоді зосталась небайдужість до цього краю, що у Вас постає відтворюваним і вшир і вглиб. Думається, що Ви з успіхом могли б працювати і в жанрі історичному, дати нашій літературі образи народних героїв Поділля, але дати їх неодмінно в усьому фольклорному багатстві і в тих розсипищах народного гумору, що його ніби витворював якийсь подільський козак Мамай. Вашому творові саме цей веселий дух так відчутно додає сили.

Багато Вам що вдається, я радий за Ваші творчі здобутки, а от тільки дивно мені, що Ви не зрозуміли, чому з'явилося в «Зорі» ймення Кирило Заболотний. Адже саме тому й з'явився цей, ще один із Заболотних, щоб сказати, що рід не занепав, рід продовжується!

І читачі — й наші й зарубіжні — так це й сприймають, сприймають як данину пам'яті й шани тому Заболотному, котрий колись боровся з чумою в Бомбеї...

Вітаю Вас з виходом книги, сподіваюсь, що читач її належно оцінить.

Нових Вам звершень, всього світлого на життєвих дорогах.

Ол. Гончар.

5.02.1986

14 лютого 1986

Пекин,
Лю Нину

Глубокоуважаемый профессор Лю Нин!

Сердечное спасибо за теплое письмо, за журнал «Советская литература» на китайском языке с поэзиями Тараса Шевченко, переданные мне вместе с Вашим ароматным чаем Вашими друзьями, прибывшими в Киев.

Рад Вашему намерению выпустить во второй половине года специальный номер, посвященный украинской советской литературе. Вступительную статью, я думаю, должен написать кто-нибудь из литературных критиков, а я для этого номера передаю два новых рассказа, напечатанных в «Новом мире».

Шлю Вам и Вашим коллегам наилучшие пожелания, всегда рады будем видеть Вас в Киеве.

Яков Григорьевич Оксюта также передает Вам привет, он, видимо, возьмет на себя труд по подбору материалов для вышеупомянутого номера Вашего журнала, посвященного литературе Советской Украины.

Всего Вам светлого, дорогой друг, наилучшие пожелания Вам с берегов Днепра.

С искренним уважением

Олесь Гончар.

14 февраля 1986 г.

21 лютого 1986

Черненко М.Ф.

Шановний Михайле Федоровичу!

Хвороби, на жаль, людей не минають, і я співчуваю Вам у Вашій скруті... Тільки ж не треба впадати у відчай. Знаю багато випадків, коли людина сама собі допомагала, насамперед витримкою, вірою в себе, зібравши для життя всю силу духу. Мабуть, і Вам більше треба вірити в себе, в можливості свого, ще порівняно ж молодого організму. Ваш талант справді потрібен людям, — хай усвідомлення цього додає Вам сил.

З пошаною

Ол. Гончар.

21.02.1986

Березень 1986

*Индия,
Н. Мохаммеду Шерифу*

Уважаемый Мохаммед Шериф!

Получил Ваше письмо, в котором Вы выражаете желание перевести роман «Собор» на тамильский язык с тем, чтобы эта моя книга была опубликована в Индии.

Спасибо за внимание, оказанное моему произведению. Прошу считать, что этим письмом я подтверждаю Вам свое согласие на осуществление перевода романа и на его издание в Индии.

К этому письму я додаю, согласно Вашей просьбе, обращение к издательству в городе Мадрас, указывая, что претендовать на авторский гонорар по этому изданию не буду, так как мне дорог будет сам факт выхода книги, которая, я думаю, будет еще одним свидетельством нашей растущей индийско-советской дружбы, вкладом, пусть даже скромным, в укрепление наших культурных взаимоотношений.

Получение этого письма прошу подтвердить.

С уважением

Олесь Гончар.

11 березня 1986

Ломидзе Г.И.

Дорогой Георгий Иосифович!

Получил от Вас книгу¹, искреннее Вам спасибо. Книга умная и честная, в ней есть чистота широкого правдивого взгляда, чего к сожалению, лишены некоторые другие критические писания, где авторы, бывает, не стыдятся идти к читателю со своей убогой вкусовщиной и тенденциозностью. Рад, что Ваша мысль и душа трудятся так плодотворно.

На знак моей давней братской любви и уважения примите эту книжечку² моих юношеских стихов, которые автор отважился издать к 40-летию Победы.

Всего светлого Вам!

Олесь Гончар.

11.03 — 86.

¹Идется про книгу «Чувство великой общности. Статьи о советской многонациональной литературе» (М. «Советский писатель»).

²Мова йде про «Фронтові поезії». — К., «Дніпро», 1985.

6 квітня 1986

Опанасюку О.Є.

Шановний Олексію Євменовичу!

Дізнався з «Л. У.», що й Ви вже переступили ювілейний Рубікон. Тож від душі вітаю Вас із полуднем віку і ще раз з цієї нагоди засвідчую, що належу до тих, хто високо цінує Вашу творчу працю й громадську діяльність. Хай шана людська додає Вам здоров'я і творчої снаги.

Перед Вами відкриваються простори нового півсторіччя, і хай будуть вони багаті на нові добрі звершення, хай дарують радість Вам і родині.

Ол. Гончар.

6 квітня 1986

12 червня 1986

*До Голови Президії
Верховної Ради
Української РСР
тов. Шевченко В.С.*

Глибокошановна Валентино Семенівно!

Прошу Вас розглянути дві скарги виборців, ветеранів війни і праці, чії звертання надсилаю разом із цим листом.

Скарги з різних місць — одна із Новомосковська, друга із Скадовська — але суттю своєю вони однакові: йдеться про ненормальне становище українських шкіл в деяких містах республіки, власне, про їх дискримінацію. Природно, що це викликає справедливі нарікання батьків, які хотіли б навчати своїх дітей в українських школах, де, як відомо, з належною пошаною вивчається також і мова російська. Зусилля, спрямовані на зменшення кількості українських шкіл, нічим не можна виправдати.

Дивно, що місцеві Ради фактично потурають фактам порушення ленінської національної політики. Йдеться про надто серйозні речі, щоб можна було їх полишати без уваги. Листи скаржників прошу не пересилати на місця, бо відомо, чим це кінчається.

Сподіваюсь, що тільки Ваше авторитетне втручання допоможе виправити становище і в Новомосковську, і в Складовську, та, мабуть, і в деяких інших містах республіки.

З глибокою пошаною

Олесь Гончар.

5 липня 1986

Сові О.Т.

Дорога Шура!

Були в Москві, на Сесії та на З'їзді, а зараз знову в Києві, тільки ненадовго. Провели Лілю й Лесю в Карпати, а самі збираємось в Прибалтику, в будинок творчості. Ми ж тепер люди кочові... На хазяйстві в Києві буде в цей час Валентина Титівна, — ти її, здається, знаєш, тож не здивуйся, коли, замість нас, вона відповість на телефонний дзвінок. Та й ми не забаримося повернутись додому, бо роботи, як завжди, багато.

Сподіваємося, що у вас усе гаразд, що в садку вродило, шлемо всім вам вітання, доброго здоров'я тобі та сімейству.

Гарного погожого Вам літа!

Саша.

5.07 — 86

8 серпня 1986

Лубківському Р.М.

Дорогий Романе!

Був у Юрмалі, бачився з Іваном Скалою, він передавав Вам вітання. Маю від нього книжку нових поезій — «Календар», Ви її, певне, знаєте. Добре було б цього поета ширше відкрити для українських читачів. І, мабуть, це зробите Ви, за що й скажуть Вам читачі шире спасибі.

А я похвалитись не маю чим. Стан здоров'я такий, що, здається, не зможу бути на Франківському симпозиумі.

І жаль бере. І тоскнота на душі. Адже сподівався, що зустрінусь і з Вами й зі Львовом. Бувати у Вас — це ж завжди свято.

Вітайте Наталю й синів і знайте, що Ви з тих людей, які для нас дуже дорогі.

Ваш Ол. Гончар.

8 серпня 1986
Київ

24 серпня 1986

Павличку Д.В.

Прочитав, дорогий Дмитре, в «ЛГ» Вашу статтю про Франка і був здивований одним у ній пасажем. Це там, де автор кидає каміння в «сентиментальну, псевдонародну і псевдоромантичну традицію українського оповідання». Кого ж це мається на увазі? Марка Вовчка? Архипа Тесленка? Степана Васильченка, Марка Черемшину чи Коцюбинського? А в післяжовтневий період ярлик «поетичного романтизму» кому ж адресується? Яновському, Довженку та й ще багатьом, для кого, як і для Гоголя, щось таки важить і фольклор, саме поетичне самосприймання нашого народу. Термін «поетичний реалізм» невдалий, він штучно сконструйований недоброзичливцями нашої літератури, тими, хто відмовляє їй у життєвій реалістичній правдивості, а от «поетичний реалізм» (термін належить Достоевському) — це справді реальність, прикметна риса, притаманна багатьом творам української прози, і класичної, і сучасної. Добре це чи ні — хай судить читач, не нам з Вами розпалювати в літературі щось схоже не «ірано-іракський конфлікт», безглуздий і братовбивчий своєю суттю. Використовувати ювілейне уславлення одного для того, щоб ображати й несправедливо принижувати інших — хіба це достойно Вашого пера.

Гадаю, що ні і ні.

Ол. Гончар.

11 вересня 1986

Сові О.Т.

Добрий день, Шуро!

Пишу тобі з Криму, вискочили сюди днів на десять — дихнути морем.

В неділю, 14-го, вже будемо в Києві, а через день після того треба їхати до Москви.

Леся в школі, Ліля вдома. Заходить осінь, та не знаємо, яка вона буде...

А що там у вас? Напиши, бо щось давно тебе не чути.

Вітай від нас сімейство, бажаємо тобі і всім доброго здоров'я.

Згадуємо Ломівку й ломівські вечори, які з відстані літ здаються ще кращими.

Саша.

11.09 — 86

Айвазовське

6 листопада 1986

Наєнку М.К.

Дорогий Михайле Кузьмичу!

Вітаю Вас зі святом та зі статтею в «Літ. Україні» «Не забуваймо про красу». Давно не зустрічав таких глибоких і чесних думок про сучасний літературний процес. Бо оті так звані «круглі столи» балакучих критиків часто стають столами зла, пересмикувань і примітивних, але вельми роздутих амбіцій. Ви дали проникливий і науковий аналіз явищ. А як розумно й дотепно висміяно отих словоблудів, що від імені всієї літератури «чревовещають»: «ми недодали», «ми прогавили»... Хто ж тобі не давав повестись інакше і «не прогавлювати»? Блискучі роздуми Ваші про публіцистику і твір художній, бо як послухати Адамовича і Коротича (та й ще багатьох), то аж не ясно, чого ж від письменника люди ждуть: твору художнього, високомистецького, чи газетної передовиці?

І про романтизм — переконливо, і про новелу — блискуче, бо дехто ніби аж хотів би цей жанр зруйнувати,

жанр, який так багато важив (і має важити) в нашій літературі.

Одне слово, дуже вчасна і дуже потрібна нашій літературі стаття. Щоб література не оміщанювалась, не опошлювалась, не дрібніла й не занепадала, треба було нагадати всім, що існує на світі краса, і що вона до істини найближча. Ви це зробили з блиском, з почуттям честі і за це вам велике спасибі.

Ваш *Олесь Гончар.*

6.11 – 86
Київ

21 листопада 1986

*Тернопіль,
Першому секретареві
обкому КПУ
т. Корніснук А.І.*

Дорогий Анатолію Івановичу!

Прошу Вас ознайомитися з листом, що надійшов до мене від львівського робітника Зіновія Тіменика.

Я певен, що Вас не залишать байдужим факти вандалізму, занедбання й фактичного нищення пам'яток, що ввійшли в історію української архітектури. Просто дико, що це відбувається на очах і, очевидно, з потурання господарів міста Чорткова.

Сподіваюсь, що Ви знайдете спосіб пояснити товаришам, як треба оберігати культурні цінності народу.

З глибокою пошаною

Олесь Гончар.

21 листопада 1986

Львівський мехсклозавод,
робітникам Зіновію Тіменику

Шановний товаришу Тіменик!

Ваше вболівання про збереження архітектурних пам'яток в м. Чорткові, безперечно, заслуговує на увагу офіційних відповідальних за цю патріотичну справу осіб.

З приводу Вашого листа я звернувся до Першого секретаря Тернопільського обкому партії тов. Корнієнка А.І. з проханням втрутитись в цю важливу справу. А Ваше звертання до заступника Голови уряду Марії Андріївни Орлик, вважаю, теж буде не зайвим.

Сподіваюсь, що завдяки спільним зусиллям історичні архітектурні пам'ятки будуть збережені.

З пошаною

Олесь Гончар.

6 грудня 1986

Ленинград,
«Бібліотека поета»,
Андрееву Ю.А.

Глубокоуважаемый Юрий Андреевич!

Получил Ваше письмо, благодарю за внимание.

У меня есть слово о Кобзаре, я Вам посылаю его для ознакомления и рад буду, если окажется, что слово это отвечает Вашему замыслу. Правда, предлагаемая статья идет в московском издании произведений Тараса Шевченко, но, думается, не велик был бы грех, если бы она, пусть и в сокращенном виде, появилась и в «Библитеке поэта», — ведь читатели этих изданий будут разные.

Одним словом, оставляю это на Ваше усмотрение.

Прошу о Вашем решении мне сообщить.

С искренним уважением

Ол. Гончар.

6 декабря 1986
Киев

5 січня 1987

Москва, Воровского, 52,
Иностранная комиссия СП СССР,
библиотека

Уважаемые товарищи!

В ответ на письмо секретаря правления СП СССР Ю. Верченко шлю Вам для передачи Ассоциации «Лунарионуво» на Сицилии свои книги с надписями: «Тронка», «Твоя заря», «Повести и рассказы» и «Черный яр». Прошу передать эти книги по назначению, то есть, в исследовательский Центр советской литературы в Италии, президенту Ассоциации Марио Грассо.

Буду признателен за сообщение, что книги пошли в Италию для библиотеки, в дар итальянским читателям.

С уважением — *Олесь Гончар.*

05.1.1987

21 січня 1987

Издательство
«Детская литература»,
редактору тов. С. Орлеанской

Уважаемая товарищ Орлеанская!

Корректуру повести «Бригантина» возвращаю. Вычитая только начало (смотрите на полях), больше не успеваю, так как уезжаю в срочную командировку.

Считаю, что корректуру должна вычитать автор перевода, к ней Вам следует обратиться: Новосельцева Изида Зиновьевна (тел.: 151-67-90).

Справку об авторе, или, как Вы ее называете, «комментарий» к повести в таком виде давать нельзя, потому что в ней нет главного: что именно написал этот автор? Ведь, кроме «Альп», часть одной трилогии, не названо ни одно произведение, сведения о которых можно было бы почерпнуть из любой энциклопедии, даже из Советского энциклопедического словаря.

Поэтому прошу Вас давать справку, которую при этом прилагаю.

Олесь Гончар.

21 января 1987
Киев

6 квітня 1987

Сові О.Т.

Дорога Шуру!

Вітаю тебе з тим днем, що був і з усіма тими, що будуть. Хай світлими вони будуть для тебе.

А моє 3-є квітня минуло в Москві, на засіданнях. Ми й зараз ще тут. Валя через днів три повертається до Києва, а мені на пару тижнів доведеться лягти в Кремлівку, бо ноги дуже болять, — може вдасться підлікувати.

Коли повернуся до Києва — дам тобі знати.

А зараз бажаю тобі доброго здоров'я і хай здоровими будуть усі твої сови й совенята.

Цілую.

Саша.

6.04 — 87

18 травня 1987

Писаренку С.Г.

Шановний Сергію Григоровичу!

Виконуючи Ваше прохання, надсилаю книжки з нагоди ювілею «Зорі Полтавщини».

Від душі вітаю всіх Вас, дорогі товариші, шлю найкращі побажання колективу редакції та читачам газети. Для кожного, хто володіє пером, мені здається дуже важливим, крім усього іншого (доброго), прищеплювати людям любов до рідного краю. А йдеться ж про Полтавщину! Авторів цих рядків, Ви знаєте, доводилось бувати в різних місцях планети, але без перебільшення скажу: ніде води смачнішої не пив, як із полтавських наших колодязів, ніде таким живлющим повітрям не дихав, як повітря рідного краю.

Ваш Олесь Гончар.

18.05.1987

Київ

Прошу принять эту книгу в знак моего глубокого к Вам уважения и признательности. Ведь «Собор» после двадцати лет травли и замалчивания лишь сегодня приходит к всесоюзному читателю, приходит благодаря нынешней атмосфере гласности и демократизации, — автор полностью это осознает и всегда будет об этом помнить.

Позвольте в связи с этим высказать несколько соображений о делах на Украине, в частности о том, в каком положении находятся сегодня наш национальный язык, школа да и вся сфера нашей классической и современной культуры. В этой сфере состояние многолетнего застоя и духовной подавленности особенно ощутимо и вызвано оно самыми грубыми отступлениями от ленинской национальной политики. Процесс дискриминации украинского языка не прекращается в республике в течение многих лет, что не могло не сказаться самым печальным образом на самочувствии народа и его творческой интеллигенции. «Правда» чуть ли не в каждом номере сообщает, сколь распространились на Украине коррупция, нарушение законности, карьеризм, взяточничество и другие негативные явления. И характерно: чем больше усиливались в республике эти отвратительные аморальные явления, чем больше было чиновничьего произвола, тем ревностнее номенклатурные доморощенные «обладатели кресел» обрушивались на духовные национальные ценности народа, особенно на украинский язык, пытаясь именно таким образом продемонстрировать свою «лояльность», незаменимость, служебную ортодоксальность.

Стараниями тех, кому гласность и сегодня явно не по душе, язык украинского народа последовательно изгоняется из школы, ему больше не находится места в учреждениях, в детских садах, в средних и высших учебных заведениях, где еще после войны преподавание велось — как правило — на украинском языке. Сегодня же пользоваться языком народа считается «непрестижным», наоборот — игнорировать его, всячески унижать его считается среди наших ответственных чуть ли не модой, признаком «благонамеренности».

Да, мы интернационалисты, русский язык для нас дорог, поддерживать его авторитет в республике мы считаем для себя братским долгом, но ведь и язык Шевченко, Леси Украинки, язык, который многомиллионная нация признает своим родным, он заслуживает сегодня куда лучшей участи!

В республике на важных постах — высших и низших — немало невежд, людей меркантильных, бездуховных, давно растерявших идеалы (если они у них были), поэтому такой чиновник доволен своим примитивным «суржиком», ему, кабинетному деятелю, чтобы дать указания, достаточно сотни убогих канцелярских штампов, полноценный красочный национальный язык ему кажется чем-то излишним, даже «крамольным». Когда люди заводят речь о равноправии языков, ссылаются на Ленина, ответственный чинуша на это лишь цинично ухмыляется, ведь в душе он считает, что Ленин устарел и что заветы его по национальному вопросу давно утратили силу и сегодня уже не отвечают духу времени.

А ведь Владимир Ильич еще в 1919 году, будто предчувствуя браконьеров, готовя резолюцию ЦК РКП (б) о Советской власти на Украине, предлагал вменить в обязанность всем членам партии всячески противодействовать попыткам искусственно оттеснить украинский язык на второй план... Нынешние же наши чиновники, на словах ратуя за Ленина, в последние 15-20 лет, особенно в годы 70-е, развернули безудержную массовую ликвидацию украинских школ в городах республики. В Чернигове, например, где после Октября так расцвела украинская культура, где были десятки полноценных украинских школ, сегодня будто в издевку оставлено 1 1/2 украинских школ, а население Донецка, Запорожья, Николаева, Харькова, Днепропетровска за годы застоя и совсем лишились украинских школ, хотя раньше их здесь были сотни.

Порой можно слышать от дающего указания чиновника: они сами не хотят отдавать детей в украинские школы... Какая бесстыжая ложь, какое лицемерие и ханжество! Куда же, например, в том Запорожье или Харькове украинская семья может определить своего ребенка, если во всем огромном городе нет ни единой украинской школы? Схема дискриминации национального языка на

Украине весьма простая: сначала искусственно сужаем сферу практического применения этого языка, изгоняем его из почты, государственных учреждений (что противоречит Конституции), отменяем экзамены по этому языку при вступлении в вузы, с презрительной миной вытесняем этот язык из официальных собраний, пленумов (оставляя — будто в насмешку — право выступить на родном языке лишь двум участникам: поэту и доярке), министерским циркуляром разрешаем в школе любому шалопаю отказаться от посещения уроков родного языка, а потом самодовольно ухмыляемся: «видите, сами не хотят...» Глуumlением над национальной культурой, над языком народа — только так это можно назвать.

В республике действует порядок, согласно которому от изучения украинского языка в школе можно отказаться. Внешне вроде все решает «воля родителей», на самом же деле этот порядок был нам навязан сверху, он насквозь фальшив, лицемерен, псевдодемократичен по самой своей сути. Изучать или не изучать на уроке язык народа, хлебом которого ты кормишься, — в какой цивилизованной стране вопрос может встать подобным образом? Украинские же наши лицемеры допускают такую возможность. Ребенка легко сбить с толку, сегодня он откажется от языка своего народа, завтра отречется от родной матери, не захочет изучать математику, и тот же русский — безнравственность этой практики очевидна.

Язык народа — это его национальное достояние, основа его культуры, значение родного слова в повседневной нашей жизни огромно, однако сегодня украинский язык нуждается в конституционной защите.

Письма трудящихся в редакции газет, многочисленные жалобы к депутатам пронизаны горечью и болью за состояние родного языка, люди настаивают, чтобы ленинские заветы выполнялись неукоснительно и чтобы национальный язык Украины был на всех уровнях восстановлен в своих естественных, освященных революцией правах. Туполобый чиновник, конечно, может пренебречь своей прекрасной «мовой», мовой великой культуры, но чиновник — это еще не 50-миллионная Украина.

На многочисленных собраниях творческой интеллигенции республики, на недавнем съезде учителей Украины, на сессии институтов Украинской Академии наук и на только что состоявшемся расширенном пленуме Союза

писателей Украины везде слышим единогодушные голоса: два братских языка — украинский и русский в школах республики должны изучаться в обязательном порядке! Это будет действительно разумное интернациональное решение вопроса и, несомненно, пойдет на пользу перестройке, даст живой импульс развитию украинского театра, кино, всей нашей культуры. Оздоровится атмосфера в школьных коллективах, где отступление от ленинских норм сказывается болезненно, среди разноязычных детей и учителей возникает отчуждение и неприязнь, что никак не способствует интернациональному патриотическому воспитанию.

Положение может и должно быть исправлено, Украина в этой ситуации очень надеется на помощь нашего Генерального секретаря ЦК, столь чуткого к интересам народов страны! К тому же проблемы, возникшие на Украине, видимо, в той или иной степени, имеют место и в других республиках.

Простите, дорогой Михаил Сергеевич, за это пространное и, пожалуй, с примесью горечи письмо, но не мог иначе — наболело на душе до крайности.

Семья советских народов, творческое содружество более ста наций и народностей — явление, как Вы сказали, действительно уникальное. Перед нами будто модель грядущего человечества, семья народов, впервые породненных на путях истории во имя мира, созидания и гуманизма. Опыт нашего многонационального содружества — пример (по крайней мере, должен быть таким) творческого братства для всех народов планеты, поэтому верится, что и тут наша Родина будет на высоте, не будет в нашей семье обиженных народов, что и тут действительно скажется Ваша воля, чуткость души, смелая гуманистическая мысль нашего общепризнанного лидера, человека, чья энергия, чьи свершения являются для всех нас синонимом совести и справедливости.

Олесь Гончар.

P.S.1 На листі О.Гончара резолюція М. Горбачова.

P.S.2 Ні «совета с общественностью», ні «реальных шагов», на жаль, «не последовало» (Я.О.).

*Киев,
20 июня 1987 года*

*тт. Яковлеву А.Н.
Щербицкому В.В.*

К письму т. Гончара я питаю большое доверие. Но он просит реальных шагов. Обдумайте, что надо сделать. Ну-жен совет с общественностью.

1.VII.1987

11 серпня 1987 р.

Сові О.Т.

Дорога Шура!

Передаю Ніною оце тобі гостинець, – купи щось таке, щоб тобі сподобалось.

Дякуємо за увагу, Леся, може, приїде восени до вас у гості. А в нас зараз літературні жнива, роботи багато. Вітаємо тебе і всіх, і доброго всім здоров'я.

Зараз по всесоюзному радіо передають «Собор», передачі о 13.10 год. дня 12-го, 13-го й 14-го...

Якщо маєш час – послухай...

Вітають тебе всі наші.

Саша.

11.08 – 87

14 серпня 1987

*Индия, Мадрас,
Издательство «Новый век»,
Господину Хусейну*

Уважаемый господин Хусейн!

Находящийся сейчас в нашей стране переводчик и писатель Н.Мохамед Шериф изъявил желание перевести для Вашего издательства мой роман «Собор».

Выразив свое согласие на осуществление перевода романа «Собор» на тамильский язык, настоящим письмом хочу уведомить Вас, что в случае издания книги Вашим издательством претендовать на получение авторского гонорара я не буду, поскольку для меня дорог будет сам

факт вихода книги, котора, надеюсь, послужит в какой-то мере укреплению наших культурных индийско-советских взаимоотношений, развитию дружбы и взаимопонимания наших народов.

Свидетельствую Вам свое уважение.

Олесь Гончар.

14.08.1987

24 серпня 1987

*До Президії Верховної Ради
Української РСР,
голові Президії тов. Шевченко В.С.*

Вельмишановна Валентино Семенівно!

Під загрозою відомчого браконьєрства опинилася Києво-Могилянська академія. Зайвим буде навіть говорити, про яку величезну історичну цінність зараз ідеться. Києво-Могилянська академія була фактично одним із найславніших університетів, це пам'ятник культури світової ваги, дорогий він не тільки Україні та Росії, але і всьому слов'янству, звідси йшло світло знань і культури в найдальші краї нашої держави. Вихідці з Києво-Могилянської були засновниками всіх учбових закладів (навіть колегіумів) аж до Тобольська і далі, вони брали участь у заснуванні університетів Москви, Петербурга, зі стін академії вийшли найвидатніші наші вчені, сюди приходив поглиблювати знання Ломоносов.

Києво-Могилянська академія повинна б повністю належати Академії наук республіки, фактично ж на території історичного заповідника порядкує військове відомство, яке, цілком ігноруючи Закон про охорону пам'ятників історії та культури, розпоряджається скарбом народу на свій розсуд. На території академії зараз розташоване Військово-Морське політичне училище (чому таке училище, якому б годилося бути біля моря, осіло в Києві на Подолі — це залишається загадкою). Громадськість неодноразово порушувала питання про передислокацію училища з тим, щоб Києво-Могилянський комплекс перейшов повністю у відання Академії наук. Була нібито навіть згода та різні обіцянки з боку відповідного відомства. Та, виявляється, ці обіцянки були тільки відмовкою, бо

зараз училище посилено, блискавичними темпами розбудовується, при підтримці Держбуду (тов. Лихий) риють котловани, поставили потужний баштовий кран, а ще раніше могутнє відомство вийшло навіть за межі заповідника і забудувало один із кварталів поміж комплексом Іллінської церкви і колишньої бурси, яка теж належала академії. Вживаються заходи, щоб вижити з цієї території лікарню 15 і розгорнути тут будівництво інших споруд... Одне слово, грубо порушується Закон про охорону пам'яток, нехтується думка громадськості, нехтуються права Української Академії наук, тим-то потрібне Ваше термінове втручання, щоб припинити відомчу сваволю і зберегти для вітчизняної і світової культури неоціненний набуток віків.

З щирою пошаною

Академік АН Української РСР
Олесь Гончар.

*26 листопада 1987 До президента Академії Наук
Української РСР Б.Є. Патона
від Гончара О.Т.
академіка АН УРСР*

Дорогий Борисе Євгеновичу!

Одеський університет звернувся до мене з проханням підтримати кандидатуру поета Бориса Олійника, якого філологи університету пропонують обрати в дійсні члени Академії наук УРСР.

Борис Олійник — визначний діяч нашої культури, користується заслуженим авторитетом на Україні і в братніх республіках Радянського Союзу. Його високоталановита поетична творчість, пристрасна публіцистика, глибокі літературознавчі дослідження сучасного літературного процесу дають підстави й мені приєднатися до думки науковців Одеського університету. Обрання Бориса Олійника до складу академії відчутно посилює наше відділення гуманітарних наук.

З глибокою пошаною

Олесь Гончар.

26.XI.1987

20 грудня 1987

Білограду М.Т.

Шановний Миколо Трохимовичу!

Одержав Вашого листа про становище в Сухій. Сумна картина. Зокрема і те, що гончарівська хата стоїть пустою. Не знаю, чим і зарадити. Розмови про музей зайві (при живих музеїв не роблять), а от якби відкрити там бібліотеку... Звичайно, якщо дасть на це згоду тітка Саня і Ніна, її дочка, та брат Мишко (адже хата належить їм). А я з свого боку готовий – у подарунок Сухій – укомплектувати повноцінну бібліотеку. Якщо, звісно, книжками там ще є кому цікавитись... Бо навіть не певен, чи уціліла в Сухій ота маленька з 9-ти учнів школа, яку свого часу тт. Моргун та Тронько врятували від закриття (за нестачею учнів).

З приводу сухівських справ ще раз звертаюсь до першого секретаря обкому. Дорога збудована, і будиночки з'явилися теж, а от цікаво, хто в них живе?

Вітаю з Новим 1988-м славне і таке щире подружжя Білоградів, шлю найкращі побажання.

Ол. Гончар.

20.XII.1987

Київ

30 січня 1988

Зленку Г.Д.

Шановний Григорію Дем'яновичу!

Дякую Вам за книжку¹. Цікаве дослідження. Хочеться сподіватись, що надалі й до української класики посилиться увага дослідників. Адже такі постаті, як Аркас, Руданський, Куїнджі, Чернявський та інші діячі культури нашого Півдня, заслуговують того, щоб їх повніше було відкрито для сучасного читача, особливо молодого.

Бажаю Вам нових творчих звершень.

Ол. Гончар.

30.I.1988

Київ

¹Згадано збірку художнього-документальних нарисів Г. Зленка «Берег Пушкіна» (Одеса: Маяк, 1987. – 238 с.), відзначену згодом літературною премією України ім. Павла Тичини.

Дорогий Віталію!

(Звертаюсь до Вас так, як упродовж років звертався на Україні).

Бажання написати Вам виникло після прочитання Вашого інтерв'ю в республіканській комсомольській газеті від 7 січня цього року.

Дивне це інтерв'ю. Звідки цей холод зверхності, безапеляційність суджень, звідки ця ледь прихована зневага до літератури, в якій Ви так довго працювали? Сталося так, що Ви змінили місце проживання і свій службовий кабінет. Різні цьому можна чути пояснення, але, зрештою, це Ваше право. Ви, скажімо, пишете, що відчували в республіці «нерозтраченість, незреалізованість своєю». Може, й так. Хоча чи так уже й справедливо бути ображеним на Україну, яка, зрештою, увінчала Вас високими преміями, обрала до Парламенту республіки, надавала Вам можливість широко друкуватись і з'являтися на екранах частіше за багатьох інших.

Звісно, що працювати в «українській словесності держави» нелегко, надто ж тому, хто має свої принципи, хто здатен вболівати, для кого щось важать поняття правди й справедливості, усвідомлення приналежності до свого народу. Ви знаєте, чого коштували нашій культурі ці так звані «застійні роки», позначені чиновницькою сваволею й жорстоким цькуванням багатьох творчих людей.

Звичайно, є і вияви знедуховлення й національного нігілізму, є й міщанська українофобія в шульгінському дусі, і драматична ситуація з національними школами Вам добре відома (хоча «Огонек» уперто обходить цю тему), однак, як несправедливо було б перекреслити працю творчої інтелігенції республіки, яка звершує свій труд у найскладніших умовах. Тільки холодна упередженість та недоброзичливість могла б сказати, що «в Україні впродовж багатьох літ не з'явилося жодного твору, який би привернув до себе всенародну увагу»... Ви ж знаєте, хоч як важко було пробиватись до читача правдивому й талановитому слову, але ж таки почула Україна і «Марусю Чурай» Ліни Костенко, і виболені новели Григора Тютюнника, і чесні твори Бориса Олійника, Івана Драча, Воло-

димира Дрозда, Євгена Гуцала, Романа Іваничука та й ще багатьох. Ви тепер співчутливо називаєте декотрі з цих імен, хоч могли б це зробити, до речі, й раніше, і, вже зовсім нічим не ризикуючи, могли б сьогодні, в епоху гласності, виявити якусь увагу до «української теми» (чи вона, може, у Вашому новому середовищі заборонена?) Кому вже, як не Вам, знати багатостраждальну історію одного українського роману, що його на Ваших очах розтерзувало озлоблене чиновництво, і ось коли після двадцяти років цькувань і замовчувань цей твір саме завдяки атмосфері оновлення нарешті виходить у Москві в «Роман-газеті», дістає вихід до всесоюзного читача, то Ваш «Огонек» тільки на те й спромігся, щоб — уже вдруге! — взятися підраховувати «роман-газетні» видання цього автора, які з'являлися упродовж сорока років його праці в літературі і які, до речі, ніколи не залежуються по кіосках, всупереч «інтелігентним» твердженням Вашого журналу...

Українська література в роки застою справді зазнала величезних труднощів і втрат, вона, як і вся наша культура, справді потребує сьогодні уваги й підтримки, такої природної в епоху оздоровлення й перебудови, і хіба ж не природно було б нам ждати, що український письменник, редагуючи всесоюзний журнал, бодай не збайдужіє до своєї культури, докладе й до неї принцип рівноправ'я, згадавши, як часто вона потерпала від кривотлумачень, тенденційності та замовчувань. Ні, ми не потребуємо якихось «земляцьких» переваг, ми тільки вважаємо, що всі — і більші, й менші культури народів багатонаціональної нашої країни — мають бути в полі зору журналу, який іде до читача з познакою видавництва «Правда». Не тільки ж бо Гумільов та Булгаков, з'являючись ледве що не в кожному номері, цікавлять сучасного читача, є в житті народів нашої країни багато чого непересічного, прекрасного, що досі так і не діждалось «огоньковської» уваги. Ось торік відзначала Україна великі ювілеї Маркіяна Шашкевича, Леся Курбаса, Миколи Куліша — ви їх навіть не помітили. Колись Ви чи не першим писали в нас про Олександра Архипенка, то чому ж тепер, поряд із Шагалом, журнал Ваш не познайомив читачів із цією геніальною постаттю, хоч би зваживши на сторічний ювілей скульптора? Систематично друкує «Огонек» антологію російської поезії ХХ віку, вишукує забуте й напівзабуте, і це доб-

ре, але чому ж не поширюється цікавість журналу на те воістину унікальне явище в сучасній світовій культурі, яким є багатощиття тих ста націй і народностей країни, що складають нашу творчу співдружність.

«Огонек» — журнал не приватний, він не може дозволити собі бути тенденційним, свій інтернаціоналізм і свою широту душі він має виявляти на ділі, тобто в справедливому ставленні до всіх братніх культур.

Українська література не криклива, не розрахована на сенсації, її «не балує», як декотрих інших, всесоюзна реклама. Однак розумний, не озлиднілий душею читач знаходить і в ній духовні цінності справжні, неперехідні.

Ми з Вами знаємо, як у минулому, десь і далеко від отчих порогів берегли в собі синівське почуття такі люди, як Сошенко, Гребінка, Костомаров, не кажучи вже про Тараса Шевченка... А славетні наші Вернадський, Іван Семенович Козловський, Довженко, Попович-космонавт? Не стали ж вони перекотиполем епохи, не порвали духовного зв'язку з своїм першокоренем, тисячі й тисячі синів та дочок України, які працюють нині на морях, на далекій Півночі, на цілині чи на БАМі, в листах додому засвідчують, що вони є, не відцурались, не зреклись рідного слова, не відступились рідного кореня.

Ваше інтерв'ю багатьом завдало гіркоти. Зловтішно потиратиме руки хіба що який недруг нашої культури, той, хто тільки й жде ворожнечі та чвар і для кого самозневага стала нормою. І водночас вчулось у Вашій публікації й те, що при всіх зовнішніх успіхах та благополуччях авторові інтерв'ю теж сьогодні буває нелегко. І ми не такі тут глухі, щоб не відчутти чийсь задуму, чийсь біль, адже доки людина здатна це відчувати, доки живе в ній відкличність, дух товаришкості, доти вона й людина.

Не належу до тих маловірів, яким здається, що Україна вже творчо вичерпала себе. І не треба спішити з виставлянням оцінок цілій літературі. Краще за інших це зроблять суворий справедливець Час та сама Україна — нинішня і майбутня.

Мабуть, не раз і Вам спадали на думку відомі слова про позитивні імпульси, які так необхідні для творчості. І українські письменники не можуть поскаржитись на відсутність народної уваги — свідчать про це тисячі відгуків на правдиве письменницьке слово. Вдумливий читач

вміє відрізнити, де говорить необ'єктивність, тенденційність, яка методично працює «на подавлення личности й подавлення літератури», а де озивається до нас сама істина, чистота справедливості, щира братерська підтримка. Як і в кожній літературі, не все у нас ідеальне, повновартісне, не всім наша література задоволена, але не відібрати від неї й того, що це література чесна, вірна своєму народові і що день у день література ця хай скромно, але послідовно й сумлінно, з чорнобильською самопожертвою звершує свою нічим не замінну працю в ім'я оздоровлення, очищення й збереження життя.

І хоч як би там кому здавалося, але далеко не всі книги лежать у нас без руху, і тисячі людей, піднявшись, стоячи виконують на Співочому полі «Заповіт», бо слово Тарасове й сьогодні живе, діє, воно «знову оживає і сміється знову».

Так-то, Віталію.

Бажаю добра Вам і Вашій родині.

Ол. Гончар.

16.1.1988

Київ

P.S. І ще одне. Оскільки читачі з різних республік звертаються до мене з проханням надіслати той чи той твір, бо в книгарнях їх нема, то чи не могла б Ваша Ілліна вказати координати тих кіосків «Союздруку», де нібито лежать мільйонними «завалами» мої книжки? Якщо ж цього не виявиться, то я дозволю собі публічно сказати, що Вам підсунуто Ілліною та отим загадковим дописувачем явну брехню, озлоблену, брутальну, а може, й спеціально організовану... Адже існує й така «гласність» навіть серед авторів «інтелігентних»...

Ол. Гончар.

13 лютого 1988

Пушику С.Г.

Дорогий Степане!

Щойно дивились і слухали Вас на екрані. Такий багатющий вечір! Таке буяння поезії, мислі, повноквітної творчої снаги... Вітаю Вас і Ваших друзів, чиє слово було доречним, бо допомагало досягнути глибини того, що відбувається...

Гадаю, багато хто сьогодні зробив для себе відкриття — по-справжньому відкрив собі поета й громадянина Степана Пушика.

Певен, що Україна може пишатись, гордитись, що має такого сина.

Ваш *Ол. Гончар.*

13.02.1988

13 березня 1988

Кравченку А.І.

Дорогий Анатолію Івановичу!

Дякую Вам за книжку¹. Глибоко торкнули мою душу Ваші поезії, зокрема трансільванського циклу. Враження таке, ніби через багато літ в дивних видозмінах, в інших людських сприйманнях озвалось до тебе щось із твоєї молодості, фронтове, пережите...

Розумію тепер, чому привернули Вашу увагу й мої давні фронтові кострубаті поезії. Ви їх переклали дуже чутливо, проникливо, і я Вам від усієї душі вдячний за це!

Ваш *Ол. Гончар.*

13.03.1988

12 квітня 1988

Параскевичу П.К.

Вельмишановний Павле Кіндратовичу!

Щиро вдячний Вам, редакторові і всім філологам Херсонського педінституту за увагу, виявлену мені в ці весняні дні. Як видно з програми, конференція була змістовною, відкрився неабиякий науковий потенціал, і щедрість душі — теж.

Всього Вам світлого!

Ваш *Олесь Гончар.*

¹Йдеться про збірку віршів «Любить и верить». — Донецьк, 1988.

7 травня 1988

М. Кобеляки,
Музей літератури і мистецтва,
Кулику О.І.

Шановний Олексію Івановичу!

Виконую Ваше прохання — надсилаю «Собор», щоправда, не окреме видання (окремим він вийде в наступному році у Києві і в Москві), надсилаю Вам «Вітчизну» з першою публікацією «Собору» (цей номер журналу вже став бібліографічною рідкістю). Журнал можна взяти й для експозиції — в ньому хороше художнє оформлення. А разом із «Собором» надсилаю й публікацію про його долю (в журналі «Дніпро» № 3–4, 1988), шлю ще «Далекі вогнища», бо вони ж переважно про полтавські краї...

Вітаю зі Святом Перемоги!

Олесь Гончар.

07.05.88

Київ

23 червня 1988

Новосельцевій І.З.

Дорога Ізідю!

Вже, здається, я Вам говорив, що «Молодая гвардия» готує до видання збірник моїх повістей та оповідань обсягом 30 аркушів. Іван Федотович [Карабутенко] уже готує свою частину перекладів, оскільки ж діло термінове, то й Вам треба подати те, що стосується Вас. Підготуйте до цього збірника «Бригантину», «За мить щастя» та «На косі».

Повторюю, справа невідкладна, щойно одержав про це листа від видавництва за підписом редактора В. Кравченка та З. Яхонтової. Сконтактуйтеся, будь ласка, з ними і домовтеся про всі деталі.

На все Вам добре.

Олесь Гончар.

23 червня 1983

Київ

Вельмишановний пане Потічний!

Пробачте за деяке запізнення з відповіддю, обумовлене рядом поважних причин. Особисто я знайомий з рядом китайських письменників, літературознавців та перекладачів, але роботою наших українських китаєзнавців цікавився мало. І лише тепер з'ясував, що українсько-китайські зв'язки установилися вже давно, але переважно з науковими закладами китайської столиці, і вони з року в рік ширяться й поліпшуються. Спілка письменників України також неодноразово приймала делегації китайських письменників, літературознавців та перекладачів. Гостювали на Україні також і фахівці з багатьох галузей народного господарства КНР.

В Києві уже понад тридцять років ведеться вивчення китайської мови в одній із шкіл-інтернатів, а також на курсах іноземних мов. Подібні групи також працюють в ряді інших міст нашої республіки. Працівники деяких вузів та наукових закладів плідно працюють над вивченням питань економіки та політики Китаю, його історії, літератури, мов народів Китаю. Відбувся захист кількох кандидатських дисертацій з цих питань.

Як бачите, на Україні китаєзнавство розвивається досить бурхливо. Свідченням цього може бути хоча б те, що тут працює досить численна за складом українська філія Всесоюзної асоціації китаєзнавців. В той же час в київських вузах та науково-дослідних установах навчається кілька десятків китайських аспірантів, студентів, стажерів.

Вам, певно, відомо також, що на Україні досить широко перекладаються безпосередньо з китайської мови твори багатьох китайських письменників. Наші читачі мали нагоду познайомитись з романами, повістями та оповіданнями Лу Сіня, Мао Дуня, Лао Ше, Ба Цзіня, Пу Сунліна, Лю Ціна, Чжоу Лібо та інших.

У Києві, а також у кількох інших містах республіки організовано переклад наукової та технічної літератури китайських авторів, які своїм змістом зацікавили радянських вчених та фахівців.

Ваші пропозиції щодо організації наукової конференції з участю українських та китайських вчених я передав на розгляд української філії Всесоюзної асоціації китаєзнавців, де зосереджені наші основні китаєзнавчі сили. Вони уже встановлюють безпосередні зв'язки з Уханьським університетом через Товариство українсько-китайської дружби. Сподіваюсь, що їхні зусилля в цьому напрямку принесуть плідні наслідки в найближчі роки.

Щиро вдячний Вам за Вашого листа та за Ваші турботи.

З пошаною — *Ол. Гончар.*

11 грудня 1988

Хаврусю С.Л.

Вельмишановний Сергію Левковичу!

Отримав Вашого листа. Сумно було дізнатися про Ваше горе, втрату дружини — уявляю, який це біль. Прийміть моє хоч запізніле, але щире співчуття.

Разом з тим розповідають товариші, як оновився музей стеблівський, як збагатився він, я певен, що дякуватиме Вам вся Україна за працю невсипущу, за подвиг любові.

Складається враження, що після сьогорічних всенародних вшанувань старий благородний Нечуй-Левицький почуватиметься значно певніше на рідній землі, і це є свідченням, що всі ми стаємо людяніші, моральніші, прокидається в нас діяльне, активне почуття синівське. Рoste в своєму значенні духовність народу, його історична пам'ять, і — як наслідок — нація воскресає відчутно! Вдивляючись в нашу обдаровану молодь, що теж дорожить святинями, можна сподіватись: а може, й справді жде нас у майбутньому новий соціалістичний нерозстріляний Ренесанс?.. Тож честь праці!

Ваш

Олесь Гончар.

11 грудня 1988

США, Філадельфія,
Університет Ля Салль,
професору, д-ру Леоніду Рудницькому

Вельмишановний пане професоре!

Одержав Ваше запрошення взяти участь у науковій конференції, яку університетська громадськість має провести в Нью-Йорку.

Щиро вдячний Вам за увагу, за надіслане запрошення, та, на жаль, скористатися ним не зможу, оскільки після тяжкої недуги на лікуванні доведеться перебувати тривалий час, тож лікарі не дозволяють мені далеких подорожей.

Якби Ви хотіли знати мою думку, кого я міг би порекомендувати для участі в майбутній конференції, то я назвав би ім'я, можливо, відоме і Вам. Це професор Київського університету, доктор філології Анатолій Погрібний, автор багатьох праць з класичної і сучасної української літератури, автор, зокрема, щойно виданої і добре зустрінutoї громадськістю України монографії про Бориса Грінченка. Це дослідник і вчений молодшої генерації, шанована в нас людина, і його участь в такій міжнародній зустрічі, гадаю, була б обопільно цікавою й доцільною.

Якщо буде Ваша згода запросити професора Анатолія Погрібного, відповідного листа можна йому надіслати на Київський університет чи на його домашню адресу: 252100, м. Київ, вул. Будівельників, 32/2, кв. 4.

З пошаною і найкращими побажаннями

Олесь Гончар.

11 грудня 1988
Київ

23 грудня 1988

Дніпропетровськ,
вул. Наб. Перемоги,
Левенцю С.Я.¹

Шановний Станіславе Яковичу!

Прикро мені про це писати, але доводиться: інсценізації не вийшло.

¹С.Я. Левенець — режисер Дніпропетровського театру.

Спроба перенести образи роману і всю поетику твору в рамки іншого жанру, на жаль, обернулася значними ідейно-художніми втратами. Авторські думки, переведені в діалоги, звучать дуже неприродно, створюють враження штучності. При скороченні твору мимо Вашої волі порушилась композиція, змістились акценти в змалюванні характерів, і вже не кажу про стилістичну неохайність мови. Переробляти? Доробляти? Не бачу в цьому сенсу. Ще раз доводиться переконатись, що драматургія має свої суворі закони, які далеко не завжди збігаються з законами художньої прози, з архітектонікою романного жанру.

Шкода, що Ви затратили свій час на інсценізацію, але було б необачно схилити театр до роботи, яка не принесла б йому творчого успіху. Тим-то дозволу на постановку я, на жаль, дати не можу.

Прошу на це моє вирішення не ображатись, але ж, сподіваюсь, Ви зі мною згодитесь: мистецтво понад усе, і ніяких компромісів воно не визнає.

Бажаю Вам всього доброго.

Ол. Гончар.

23.12.88

Київ

14 січня 1989

Юрківу А. Ф.

Шановний Ананію Федоровичу!

Одержав Вашого листа і Ваше слово в газеті про «Собор». Дякую Вам від душі. «Собор» (і його автор) змогли витримати всі ті роки найжахливіших цькувань тільки завдяки тому, що почували підтримку народу. Ця книга воістину належить народові, бо він її боронив.

Щодо знаків на місці, де солдатом була пролита кров. О, як нас багато було і як всі ті місця позначити? Хіба що для Вашого відома скажу, що був я двічі поранений. Уперше на річці Рось у містечку Рокитному неподалік Білої Церкви, а вивозили нас на правий берег через переправу біля Канева. По р. Рось проходив зовнішній рубіж оборони Києва, отже, ми, студбатовці, обороняли тоді (в липні

1941-го) Київ. Про все це можна прочитати в романі «Людина і зброя».

Після лікування в госпіталі на ст. Дружківка (Донбас) та в Маріуполі восени то ж 1941-го я був знову на фронті, і вдруге мене поранено було десь у полі, на стернях між Полтавою і Харковом. Санітарним поїздом з Харкова відправлений був у Сибір, у Красноярськ, де й пробув у госпіталі (тяжке виявилось поранення) аж до березня 1942 року. А тоді знову на фронт... І «Циклон»¹... Оце те, що можу відповісти на Ваше запитання. На все добре!

Олесь Гончар.

*14 січня 1989
Київ*

23 січня 1989

Поліщуку В.Т.

Шановний Володимире Трохимовичу!

Виконую Ваше прохання — надсилаю для «Літературної Черкащини» книгу², яка в числі перших була відзначена Шевченківською премією. Та й події, про які йдеться в творі, торкаються Вашого краю.

Надсилаю також чернетку вступного слова на ювілейному вечорі Нечуя-Левицького — може, це буде цікаво для Вашого музею. Повний текст виступу надрукований в «Літ. Україні» під назвою «Змінюються часи — Нечуй зостається». Номер цієї газети, певне, у Вас є, так само як і моя передмова до «Кобзаря» й до творів В.Симоненка.

Думка створити літературний музей в інституті заслугоує підтримки, я Вас і Вашу ініціативу вітаю від душі. Сподіваюсь, що Ваш почин поглиблюватиме в студентів почуття любові до рідного красного письменства.

Всього найкращого Вам і Вашим вихованцям.

З пошаною

Ол. Гончар.

*23.1.1989
Київ*

¹Мається на увазі полон, про який розповідається в «Циклоні».

²Це роман «Людина і зброя».

24 січня 1989

Баруздину С. О.

Дорогой Сережа!

Письмецо твое получил, спасибо.

Виталий Коваль, составитель сборника «Про Олеся Гончара», еще в апреле прошлого года послал книгу с дарственной надписью тебе (домой) и Теракопяну (на редакцию), его статья также есть в сборнике. Составитель, естественно, ждал отклика, но не дождался, как он говорит, «ни ответа ни привета». Остались ему на память лишь почтовые квитанции. А повторно выслать книгу нет возможности: она давно разошлась. Послал Виталий Коваль на ознакомление в «Дружбу народов» и свою большую статью «Собор» и вокруг него» (отмечена в журнале «Дніпро» как лучшая публикация года), в статье идет речь и о том, как «Дружба народов» крепко стояла за правду, поэтому автор надеялся, что его публикация может представлять интерес для журнала, однако ответом ему снова было молчание...

Конечно, все это, может быть, случайности, результат перегрузок, выпадающих на нашу долю, но все ж мы с тобой, кажется, всегда старались быть внимательными друг к другу, советуя это и своим братьям, т. к. по опыту жизни знаем, что человек — существо обидчивое и весьма ранимое.

Надеюсь, ты уже подправил свое здоровье и снова — в трудах праведных.

Всего наилучшего тебе и семейству.

Твой *Ол. Гончар.*

24.1.1989

Киев

4 лютого 1989

Бровченкові В.Я.

Дорогий Володимире Яковичу!

Дякую за книжку. Знов найбільше мені заторкує душу Ваша така шемлива степова лірика. Не раз і я переживав щось подібне, опиняючись в рідних краях: глянеш, зви-

чайнісінькі речі, а так озовуться до тебе, що вже й нічого дорожчого тобі за них нема.

До речі, найкращі, вершинні у світовій ліриці бунінські рядки саме про це:

И забуду я все — вспомню только вот эти
Полевые пути меж колосьев й трав...

Та вірш цей («И цветы, и шмели...») Ви ж, певне, знаєте.

Доброго здоров'я Вам і дружині.

Ол. Гончар.

4.II.1989

7 лютого 1989

*Заст. Голови Ради Міністрів
Української РСР
тов. Орлик М.А.*

Глибокошановна Маріє Андріївно!

Ще до Вас у дуже важливій справі. Ознайомтесь, будь ласка, з цим листом, надісланим з м. Умані, і гляньте на це фото. Це проект пам'ятника Залізняка й Гонті, що його жителі міста мають спорудити на честь народно-визвольного повстання (добре зробити це до 175-річчя Т.Г. Шевченка, адже йдеться про героїв його славетної поеми «Гайдамаки»). Автор проекту, колись несправедливо відхиленого Безклубенком, відомий Вам Іван Макарович Гончар, фронтовик, благородна людина, заслужений діяч мистецтв. Перед нами справжній художній шедевр, він став би не лише окрасою Умані, але й художнім надбанням всієї України. Але автора в роки застійні піддано було цькуванню, ошельмовано, проект його нишком відхилено, хоч він добре відомий громадськості.

Уманці широко обговорили і схвалили тільки один проект — І.Гончара, а про те, що його тихцем відхилено й замінено іншим проектом, ніхто й не знає. Все це була бурлива історія застійних часів. Нині автор проекту відчув дух перебудови, йому повернуте чесне ім'я в нашій культурі, і його проект, який так гаряче підтримує уман-

ська громадськість, має бути поставлений у цьому слав-
ному місті. Думалося нам спершу виступити в пресі з при-
воду цієї ганебної історії, але, гадаю, що у Вас, Маріє Ан-
дріївно, є можливість зробити так, щоб справедливість
перемогла.

Ще раз кажу: перед нами пам'ятник, якому не буде
ціни.

З пошаною

Ол. Гончар.

21 лютого 1989

*Заст. Голови Ради Міністрів
Української РСР
Орлик М.А.*

Дорога Маріє Андріївно!

Прошу з властивою Вам уважністю поставитись до
цього листа шанувальників Лесі Українки з Ялти.

Все готове, щоб відкрити в Ялті Лесин музей, треба їм
тільки допомогти. Один добрий порух душі — і меморіа-
льний Лесин музей почне діяти.

Це буде справді в душі перебудови. І Ваше добре діло не
забудеться.

З глибокою пошаною

Олесь Гончар.

24 лютого 1989

Ялта, вул. Садова, 55

Шановний Олексію Федоровичу!

Вашого листа з приводу музею Лесі Українки в Ялті я
власноручно передав Марії Андріївні Орлик, звернувшись,
з свого боку, з проханням допомогти у створенні музею
нашій великій поетесі.

Будемо сподіватись, що, може, це прискорить відкрит-
тя музею, такого потрібного всім нам.

А ви, товариші ялтинці, нагадуйте частіше місцевій
владі, щоб вона не зволікала зробити для людей цю бла-
городну справу.

З пошаною

Олесь Гончар.

26 червня 1989

В редакцію журналу «Радуга»

Уктам Хакимали, письменник (видимо, молодий) із Узбекистану, прислав на Україну свої розповіді. Зрозуміло бажання автора — знати, як зустріят його твори в братській республіці.

Розповіді зробили на мене сильне враження. Далека життя далеких людей узнана яро, з глибоким почуттям... Вот уж проза поистине художественная.

Впрочем, пусть судят сами читатели «Радуги».

Олесь Гончар.

26.06.1989

28 червня 1989

*Хмельницька область,
с. Кугайці, літгуртківцям*

Дорогі друзі! Глибокошановна Маріє Омелянівню!

Одержали від вас такого прихильного і гарного листа, в якому ви повідомляете, що «Далекі вогнища» і листівка-вітання потрапили до вас, не загубилися десь у дорозі.

Про ваш чудовий альбом ми, здається, вам писали, і все інше, що ви привезли нам у дарунок, ми одержали з рук нашої сусідки, з якою ви познайомились.

Спасибі вам і за такий запашний мед, а також помідори і гриби, які ми із задоволенням спожили разом із нашими друзями. Приємно було дізнатися, що це зроблено вашими власними руками і що, поряд із захопленням літературою, ви опановуєте і ті життєво необхідні речі, які завжди будуть вам потрібні в житті.

Всього вам світлого у житті, всього доброго.

Ол. Гончар.

28.VI.89

Київ

25 липня 1989

Рожку В.Я.

Шановний Володимире Явтуховичу!

В один день з Вашим листом одержав журнал «Україна» № 28 за липень 1989-го, тут опубліковано матеріали «Чорний сонях...» про художника Миколу Кучера, що жив у м. Немирові на Поділлі. Про нього пише його дружина та член редколегії «України» Олександр Климчук, який, видно, веде відділ мистецтва і своїми публікаціями про народних митців з різних областей України відкрив уже не одного з них для нашої культури. От і подумалось: напишіть йому! Напишіть про Степань, її історію та про художника зі Степані Степана Івановича Чуприну. Ваш нарис у ровенській газеті «Червоні квіти душі» читається дуже добре, передає суть справи, зокрема зацікавлює розповіддю про історичні полотна Чуприни. Я певен, що Ол. Климчука все це має зацікавити (можете послатись і на цю мою листовну пораду). Якби в журналі з'явилося слово про Чуприну та репродукції з його творів — це була б реальна допомога Вашому другові, найреальніший йому захист і підтримка. Не бачу іншого способу допомогти йому в цій складній конфліктній ситуації. Ви ж знаєте, як багато ще в нас демагогів, готових зацькувати людину, надто ж коли вона припустилася якоїсь необачності... Головне, щоб його кращі твори стали відомі громадськості, а цьому б якраз і могла посприяти «Україна», давши репродукції робіт про Степань. Така моя Вам порада. Більше зробити, на жаль, не можу, не дозволяє ні стан здоров'я, ні крайня перевантаженість. Сподіваюсь, що в лучших бібліотеках «Україну» Ви знайдете. Бажаю успіху.

З пошаною

Ол. Гончар.

25.07.1989

22 вересня 1989

Яворівському В.О.

Дорогий Володю!

Опинившись в краю, де «багато неба» і значно менше чиновницької нечисті, прочитав ще раз Вашу доповідь на Установчому з'їзді. [Народного руху України — Я.О.]

Цілком тепер стає зрозумілим, чому всі антирухівські цькувачі, болотна гидь різних рангів сьогодні найчастіше випускають свої жала насамперед проти вас. Бо навіть товстошкірим троглодитам застою Ви дошкулили найбільше. І, мабуть, сама мудрість поколінь сприяла тому, що зроблено цей історичний виступ з таким блиском, з такою елегантною дотепністю, так талановито, гнівно й безстрашно, що віриться: отут і Тарас порадив би!

Вашим словом з чорнобильської ери озвалася до світу своїм болем і своїми надіями сама Україна. Ваше слово, я певен, допоможе багатьом багатьом прозріти, пробудитися, самоусвідомитись, відчути, що, крім усього іншого, в людині є ще й Дух і він здатен рости, квітнути, засвітитись найвищою правдою життя. Пишу ці рядки, Володю, з гордістю за Вас.

Ви звершуєте подвиг. І всі ми це бачимо.

Тож снаги Вам! Снаги!

Ваш *Ол. Гончар.*

22.09.1989

Крим, Айвазовське

8 серпня 1989

Бобрищеву К.В.¹

Шановний товаришу Бобрищев!

Добрі люди з Сухої надіслали мені кобеляцьку газету «Колос» з Вашим словом у ній. Схвилювало мене це слово, і дуже порадувала Ваша розповідь про те, що вже реставрується собор у Козельщині. Новина несподівана і тим приємніше...

Тож дякую Вам за увагу і шлю на згадку оцей твір, про який Ви так гарно сказали.

Вітаю Вас, вітаю рідні краї!

Олесь Гончар.

8.08.1989 р.

¹Бобрищев Костянтин Васильович — фотокореспондент райгазети «Колос».

*28 вересня 1989 Професорові Леоніду Рудницькому,
університет Філадельфія, США*

Високоповажний і дорогий професоре!

Щойно повернувшись із відпустки до Києва, мав дуже приємну несподіванку: переді мною «Собор» англійською мовою. Щиро вдячний Вам за таку зворушливу увагу, виявлену до книги й до мене. З погляду друкарського мистецтва, видання вийшло чудовим, засвідчивши високу видавничу культуру людей, що здійснили цю працю.

Наша донька Людмила Гончар, яка спеціалізується на перекладах з англійської (вже надруковано в її перекладах деякі твори Хемінгуея, Конрада, Дарелла та інших), одразу ж переклала мені Вашу передмову до «Собору», і всі ми тепер захоплені оригінальністю думок, тонкістю спостережень, глибиною художньо-філософського прочитання твору. За це автору передмови моя особлива вдячність.

«Собор» на сьогодні уже вийшов багатьма мовами, зокрема слов'янськими, ще раніше німецькою, в цьому році «Собор» опублікований у Китаї, нині перекладається в Індії, та все ж надіслане Вами англійське видання потішило мене чи не найбільше, адже твір, завдяки Вам, іде до англомовної аудиторії, відкриється певною мірою і для читачів західного світу.

Вітаю Вас і колег Ваших, котрі були причетні до цього видання. Прийміть з України глибоке почуття пошани і приязні, бажаю Вам всього світлого у житті.

Олесь Гончар.

*28 вересня 1989 року,
м. Київ*

12 жовтня 1989

Сові О.Т.

Дорога Шуро!

Нарешті ми прибились додому і я тепер здебільшого буду в Кончі. Може і ти, поки ще сніг не впав, провідаєш нас? Нібито й Ніна обіцяє в нас побувати...

Сподіваюсь, ти не забула про мої прохання: 1) розтирання для ніг по твоєму рецепту і 2) валяночки отакі, як ти була купила, бо ці вже зносились, а в нас таких майстрів нема, щоб пошили. Тільки, коли купуватимеш, шукай на номер більші, хоч і ці були зручні і ноги не мерзли.

Доброго здоров'я всім і тобі найперше.

Саша.

12.10 – 89

20 жовтня 1989

Кириченку Ю.

Шановний товаришу Кириченко!

Одержав від Вас газету «Прапор юності» з Вашою поетичною публікацією («Суд над Мазепою» – поема) в ній. Гадаю, що газета робить добре діло, знайомлячи своїх читачів з найскладнішою постаттю нашої історії. І Ваші поетичні роздуми, і дуже переконлива стаття Марочкіна «Гірка чаша гетьмана», сподіваюсь, багатьох наблизять до правдивого розуміння далеких подій. Адже дедалі ясніше стає, що той, на кого було начеплено ярлик «зрадника», насправді був патріотом, боровся за незалежність України і на рідкість багато зробив для розвитку національної культури, – недарма ж з іменем саме цього гетьмана пов'язано таке чудо, як розквіт українського бароко, що стало надбанням світової культури.

А ярлик зради та віроломства більше пасує до тих, хто підступно зламав Переяславську угоду, жорстоко потоптав козацькі вольності, потопив їх у крові нашого народу. Ніякий деспотизм не вічний, фальсифікації, хоч які поширені, сьогодні втрачають силу, правда історії постає у своєму справжньому світлі.

Вітаю Вас і колектив редакції «Прапор юності».

Олесь Гончар.

20.X.1989

4 листопада 1989

Австралія,
Юрію Ткачу

Шановний Юро Ткач!

Листа Вашого одержав з приємною звісткою, що «Собор» нарешті побачив світ англійською мовою.

Щиро вдячний Вам і Вашим колегам по спільній праці, яка дала змогу здійснити це видання. Один примірник «Собору» мені вже надіслали із США, видання справді чудове. Хотілось би, звичайно, отримати ще один або два примірники цього видання для наших бібліотек.

За виявлену до мого твору увагу прийміть мою вдячність і побажання всього найкращого Вам у житті.

Ол. Гончар.

4 листопада 1989 року,
Київ

13 листопада 1989

Сові О.Т.

Дорога Шуро!

Дуже довго тягнуться наші переговори про твій приїзд. Уже, мабуть, і американський президент та англійська королева встигли б домовитись про візит, а в нас все тягнеться... Я ж давно тобі сповістив, що весь листопад будемо в себе, на місці, бо проходжу курс домашнього лікування. А тобі то валянок заважає, то ще щось. Без валянків можемо обійтись, просто хотіли побачитись. Ждали тебе, коли все в нас цвіло, квітувало, а зараз уже й мороз у садку сивіє. І на Жовтневі теж тебе ждали... Зараз у нас Ніна, буде до 23-го листопада, а ми нікуди поки що не збираємось, через лікарів доводиться сидіти на місці. Отже, якщо здоров'я дозволяє, то вибралась би до нас хоч на тиждень, ми були б раді зустрічі, бо не бачились давно.

Вітай усіх своїх, вітаємо й тебе, бажаючи тобі й сімейству доброго здоров'я.

Саша.

13.11 – 89

23 листопада 1989

Товариству «Славутич»
в Москві

Дорогі друзі!

З приємністю дізнався про те, що вирішено питання про відкриття в Москві бібліотеки української літератури.

Надсилаю у фонд бібліотеки свій семитомник, а також «Кобзар» Тараса Шевченка. Коли одержите, напишіть мені, які книжки з української літератури Вам ще надіслати.

Вітаю ентузіастів, шанувальників української культури з Товариства «Славутич» та товаришів з українського молодіжного клубу в Москві з важливою подією – відкриттям бібліотеки української літератури.

Всього вам найкращого у ваших благородних справах на користь нашої української культури.

Олесь Гончар.

23 листопада 1989 року,
м. Київ

5 грудня 1989

Дніпропетровськ,
видавництво «Промінь»,
директору видавництва

Шановний товаришу Сирота!

Маючи почуття вдячності за видання «Людини і зброї», не можу лишити поза увагою Вашу пропозицію написати передмову до творів А. Кащенко. Постараюся це зробити хоч у невеликому слові, бо справді шаную цього несправедливо забутого письменника.

Отже, вважайте, що маєте мою згоду.

Щиро вітаю Вас і працівників видавництва з Новим, 1990-м!

З пошаною *Олесь Гончар.*

5 грудня 1989 року,
Київ

7 грудня 1989

*США, Державний університет
штату Нью-Джерсі,
Факультет мистецтва і науки,
китайської та слов'янських мов
та літератур,
професорові Івану Фізеру*

Високошановний Пане професоре!

Щиро вдячний Вам за увагу, за підтримку (добре людське ставлення — уже нагорода). Ще раз переконуюсь: планета стає не тільки меншою, але, здається, й гуманнішою, людські голоси, долаючи відстані й перепони, стають між собою дедалі чутніші, еднаючи всіх нас під цим вічним прекрасним небом.

Прийміть з України від мене найкращі побажання на Новий, 1990-й, рік.

З пошаною — *Олесь Гончар.*

*7 грудня 1989,
місто Київ*

Невідомому авторові

Уважаемый товарищ,

отвечаю на Ваше письмо. Рассказ «Модри Камень» произведение не документальное, а художественное и так его надо рассматривать. Это скорее поэтическая легенда, хотя и навеянная реальными событиями и в какой-то мере передающая дух этих событий, дух времени. Для писателя важен не столько отдельный факт, сколько обобщенный синтезированный и даже символический смысл многих фактов. В этом — природа искусства, в котором огромная роль принадлежит фантазии художника.

Выпняю просьбу Вашу — посылаю фото.

Ол. Гончар.

3 січня 1990

Зленку Г.Д.

Шановний Григорію Дем'яновичу!

Дякую Вам за книжку¹, читаю уважно, надто ж зацікавила мене стаття про Тобілевича, бо я про цього автора дуже високої думки, і певен, що він заслуговує куди більшої уваги, ніж мав її дотепер. Винні перед ним і дослідники, і особливо – сучасні театри...

Збірників, про які Ви згадуєте, ніколи не бачив і думаю, що небагато втратив.

Успішної праці Вам у році Новому, 1990-му.

Ол. Гончар.

9 січня 1990

Кулику О.І.

Шановний товаришу Кулик!

Дякую за привітання, бажаю й Вам та Вашим колегам всього найкращого в Новому 1990-му і далі – теж.

Прохання виконую – надсилаю одне з найновіших видань.

З щирою пошаною

Ол. Гончар.

20 січня 1990

Берізці Г.С.

Шановна Галино Берізко –
стєпова Галино Спиридонівно!

Телепатія таки є. Яюсь днями подумалось: чому давно не озивається ота читачка з Могильного, яка писала такі гарні розумні листи?

І ось він – лист... Я дістав видання, про яке Ви згадали, і посилаю Вам. Вітаю з цими публікаціями. Я й раніш догадувавсь, що Ви – поетеса, а нині – упевнився. І про Вашу нележку долю дізнався... Мабуть, у людей нашого покоління не було легких доль. Але ж іноді за довготер-

¹Книга «З полону літ». Літературно-критичні нариси. – К.: «Р. П.», 1989.

піння життя й віддаровує. Ваш син Вас порадував такими успіхами в музиці — це ж чудово! Порадуватись за рідну дитину — це ж перевершить все, це ж — найближче до щастя... Не кожному це дано пережити, а Вам далось — тож радуйтеся і дякуйте небу...

Поезії Ваші справжні, не одну глибоку душу вони торкнуться...

Доброго Вам здоров'я і віри в свій талант.

Олесь Гончар.

20.1.1990

31 січня 1990

Смоляру Д.

Добрий день Дмитре!

Схвилював мене Ваш лист. Почувається, як міцно живе у Вашій душі Україна та її культура. Розумію, що служба солдатська нелегка але ж Ви — молодий, а молодому личить бути оптимістом. Я певен, що всі ваші мрії збудуться — станете і філологом, як задумали, буде і улюблена праця...

А поки що бажаю Вам доброго здоров'я, міцності духа, сили волі й зібраності, які допоможуть Вам всі труднощі долати.

Вітання Вам з України, від рідного Дніпра!

Ол. Гончар.

31.01.1990

31 січня 1990

Шафеті П.Г.

Шановний Полікарпе Гервасійовичу!

Дякую Вам за увагу, за дотепний Ваш захист від нападок нечистої сили... Не думав, що таке й водиться на Волині, де все мало б виростати розумне та світле, формуючись у Лесиному сьайві...

Вітаю Вас з обранням і — хай щастить на добрих людей.

Ол. Гончар.

21 лютого 1990

Шаповалу І.М.

Вельмишановний Іване Максимовичу!

«Зорю» – одну й другу – одержав, щиро Вам вдячний. Зворушений увагою земляків. Прошу Вас передати моє вітання обом Завгороднім – батькові й синові – і тим благородним жінкам, які в «Зорі» так емоційно стали на захист нашої незабутньої Ломівки. Та ще, будь ласка, вітайте наш дніпровський письменницький кіш на чолі з його славним кошовим В. Чемерисом.

І всі здорові будьте!

Ваш Ол. Гончар.

21 лютого 1990

Мартинову В.І.

Шановний Василю Івановичу!

Писати в газету не маю змоги зараз аніяк, а за книжечку дякую Вам і бажаю нових творчих успіхів.

З пошаною

Ол. Гончар.

1990

Сому М.Д.

Дорогий Миколо!

Щораз мені гарно стає на душі, коли випадала нагода спостерігати Ваше ставлення до свого друга і ровесника Василя Симоненка, до його матері, його пам'яті... Справді, мабуть, нема на світі нічого кращого, аніж дружба людей. І ця книжка [Книга «З полону літ». Літературно-критичні нариси. – К.: «Р. П.», 1989], яку Ви впорядкували, чудова. Дякую Вам за неї від душі. Ваше інтерв'ю з Василевою матір'ю – це ж річ унікальна, тут море народної мудрості. Хто прочитає, переконається, який народ наш розумний, яка в нього добра душа. І Ваше передне

слово добре читається, бо в ньому зблискує розум веселий, дотепний, і біль, і щирість людини, здатної на велику дружбу...

Олесь Гончар.

1990

1 лютого 1990

*Літгуртківцям
Пустомитської школи*

Любі друзі!

Листа Вашого одержав. Виконуючи Ваше прохання, книжки надсилаю. Тільки я не прихильник того, щоб твори ставали експонатами, припадали пилом по шкільних музеях. Пишуться твори для читання, і я Вам їх надсилаю насамперед для цього. Літгурток Ваш має бути не просто колекціонером автографів, а творчим клубом людей мислячих, зацікавлених, що прагнуть глибше, емоційно осягнути все те, що дає людській душі красне письменство.

Отже, читайте. Всього світлого Вам!

Олесь Гончар.

2 березня 1990

Гончар Л.О.

Дорога онуко!

Тут набирає сили демократія: лікарі дозволили(!) сьогодні зробити «тур» по палаті, тримаючись поблизу стіни. Отже, прогрес!

Перемога буде за нами!

Вітай від мене дядю Толю, я дякую йому, що він Вам допомагає й виручає — як завжди.

І Валю-японістку й вокалістку погладь по розумній голівці — від мене: я вірю, що в ХХІ ст. вона співатиме в Grande-opera!..

Поцілуй нашу невтомну бабуню від мене. Найкращу з бабунь нашої епохи!..

Р.С. Передаю дещо з газет, ти їх переглядай. Чи ти прочитала про «Братства» в польсько-укр. газеті? І про суд над Шевченком там. Ти ті газети збережи. То рідкісні факти.

За квіти — дуже весняні — мерсі!

Вітаю усіх, усіх! Господар палати № 227

2.03.1990

5 березня 1990

Батьоку В.Г.

Дорогий Вікторе Гавриловичу!

Дякую Вам за всі дари і за новини (виборчі) теж. Я тут темний, радіо нема, тож цікаво було дізнатися, чим живе виборчий світ.

Режим у мене тоталітарний, бо трохи хапнув свободи й одразу далось взнаки. Веліли знову лежати. Мое діло, здається, затяжне. Якщо йтиме все без ускладнень, згодом переведуть в кардіологію, — там нібито буде вільніше і тоді, сподіваюсь, зустрінемось. Я теж був би радий Вас бачити, хоч місце й невеселе. Та все ж — будемо оптимістами. Вітаю.

Ваш Гончар.

15 березня 1990

Завгородньому С.О.

Дорогий Сергію!

«Зорю» одержав, дякую тобі і всім добрим людям, які стали на захист Ломівки.

Здивував мене своєю темнотою той діяч — Яцуба. Досить би ж йому глянути в якусь енциклопедію, щоб упевнитись, де цей автор кінчав університет і де писались «Прапорonoсці». Та й хіба лише вони? Добра половина творів (включаючи й «Тронку») створювались у Ломівці, на моїй незабутній Клубній. Тобі це добре відомо. Там сама атмосфера, середовище людей трудових схиляли до творчості. Та й батько та мати мої лежать же в ломівській землі — хіба це може забутись?

Пишу тобі, друже, з лікарні. Потрапив сюди з інфарктом, зовсім для мене несподіваним. «Ото, — кажуть лікарі, — щоб не брав усе так близько до серця...» Але навіщо ж тоді й серце?

Дякую тобі, Сергію, за ті дніпровські літа, разом пережиті, за незабутні степові дороги, за щирість і відкритість душі, — знай, що всім цим я дорожив і дорожу. Зі всіх скарбів життя — дружба людська це, звичайно, те, чому нема ціни: це — понад усе!

Доброго здоров'я тобі і світлих високих думок.

Твій *Олесь*.

15.III.1990

31 березня 1990

Магери М.Н.

Шановний Миколо Никаноровичу!

Дякую за книжку, за талановите відтворення тих місць, які і я колись мав щастя бачити,

Сподіваюсь, що читачі належно оцінять Вашу працю, яка знайомить нас так переконливо з перебуванням Шевченка в Кам'янці-Подільському і з рідкісними піснями, що йому там відкрились.

Всього доброго Вам

і нових творчих звершень

Ол. Гончар.

8 квітня 1990

Ющенку О.Я.

Шановний Олексю Яковичу!

Дякую за привітання, прочитав Ваші етюди, особливо сильне враження справило слово про Остапа Вишню. Це вийшло просто блискуче! І добре, що й про Стейнбека буде у Вашій книжці. Він, до речі, був тоді у мене і вдома (десь є в нас і фото з тієї домашньої зустрічі). Ну і звичайно, слід написати, з яким хвилюванням він відкривав для себе Шевченка під час відвідин музею.

Дивно чути, що видання Вашої книжки зволікається. Зверніться до Ю.Мушкетика в чім річ? Адже твори такого типу зараз дуже потрібні.

З весною, з Великоднем вітаю Вас.

Ол. Гончар

8.04.1990

P.S. За фото зі Стейнбеком, якщо надішлете, буду вдячний, а крім того, і книжка Ваших етюдів має вийти, мені здається, з відповідними фотографіями, — це збагатило б її.
Я принагідно висловлю свою думку керівникам видавництва.

Ол. Гончар.

12 квітня 1990

Лупейку В.Ю.

Шановний Вікторе Юхимовичу!

Не міг відповісти Вам одразу, бо довго лежав у лікарні, оце тільки вийшов (з обмеженим режимом).

Дякую за поздоровлення і за Ваші «Ядерні шкіци» (проти епіграфа, звичайно, не заперечую) — все це треба друкувати, щоб остерегти Україну, остерегти світ.

Вас і Ваших близьких вітаю з Великоднем — для мене найкращим із свят.

Щиро

Ол. Гончар.

P.S. Може б варто виправити отой рядок: «І нині нам усім не до Малишка». Це якось образливо. Адже є речі (духовні), що лишаються для нас дорогими завжди, навіть і в найтрагічніших ситуаціях...

Ол. Г.

12 квітня 1990

Колісниченку А.І.

Дорогий Анатолію!

«Вибране»¹ Ваше одержав, вітаю Вас від душі. Радий, що однотомик вийшов таким цільним і що так молодого й сильно б'ється в ньому поетична душа автора. Ще раз відчув я мову того краю, який здавна мені чомусь дуже полюбився... Може, що у веснянім відродженні бачив уперше оте південне Поділля, пішки міряючи його фронтові, такі важкі, але вже залиті сонцем чорноземи... І передмова до книжки написана з блиском.

¹А. Колісниченко. Новели. Вибране. — Одеса, Маяк, 1988.

Вітаю Вас із Великоднем, із Першотравнем!

Ваш *Олесь Гончар*.

P.S. Та ще зробіть усе, щоб надрукувати ці твори в «центрі», в перекладах, хай і ті столичні бачать, що в нас є література і що недарма вона тяжіє до Європи...

Ол. Гончар.

12 квітня 1990

20 квітня 1990

*Президенту ССРСР
М.С. Горбачеву*

Глубокоуважаемый Михаил Сергеевич!

Писатели, вся культурная общественность Украины горячо одобряют опубликованное в «Литературной газете» письмо ее главного редактора Ф.Бурлацкого, в котором содержится адресованная Вам просьба о содействии скорейшей гражданской юридической реабилитации выдающегося русского писателя А.И. Солженицына. В годы застоя А.И.Солженицын Указом Президиума Верховного Совета СССР был несправедливо, в принудительном порядке лишен советского гражданства и до сих пор вынужден жить и работать на чужбине.

...Поддерживая указанное выше письмо, хотели бы также отметить, что трудная история с реабилитацией А.И. Солженицына — явление в наши дни отнюдь не единичное. Вы, наверное, знаете, что в тяжелый брежневский период правления невинно пострадали и многие украинские писатели, осмелившиеся критиковать командно-административную систему, создававшие произведения не по ее идеологическим рецептам и указаниям. За это немало их было осуждено на длительные сроки заключения.

В настоящее время с упразднением идеологической цензуры и под давлением общественности их произведения стали печататься в периодических изданиях, появляться отдельными книгами. Одним словом, все интенсивнее входят в текущий литературный процесс. И это, конечно, радует. Тем более, что и сами опальные писатели были не так давно досрочно освобождены из заключе-

ния (кто остался в живых) и ныне активно включились в литературную и общественную жизнь республики.

Но, как ни странно, когда ставится вопрос об их гражданской юридической реабилитации, органы правоохранения, коим положено ее осуществить, всячески откладывают решение вопроса, а то и прямо заявляют, что, мол, оснований для реабилитации нет. Как будто речь идет об уголовниках. Безрезультатными оказались наши ходатайства по этому поводу в Верховный Суд и Прокуратуру Украинской ССР, бюрократической отпиской отделился и Генеральный Прокурор СССР.

Все это никак не согласуется с заявлениями о том, что мы, дескать, строим правовое государство. Опять налицо десятилетиями практиковавшееся расхождение между словом и делом, приведшее наше общество к кризисному состоянию.

Вот имена украинских литераторов, которым по праву требуется ныне гражданская юридическая реабилитация: М.Д. Руденко, В.С. Стус, Е.А. Сверстюк, И.М. Свитлыч-ный, И.М. Калинец, Ю.В. Бадзьо, Г.(Е.) И. Снегирев, Г.П. Кочур, В.В. Марченко.

Убедительно просим Вас найти возможность как можно скорее устранить продолжающуюся несправедливость, вернуть известным, составляющим гордость нашего народа писателям доброе имя.

С уважением

*О. Гончар, Ю. Мушкетик, Б. Олейник,
И. Драч, Д. Павлычко, В. Яворивский,
П. Мовчан, Р. Лубкивский.*

Квітень 1990

Іваничукові Р.І.

Дорогий Романе!

Хай не здивує Вас цей лист. Щойно прочитав у журналі «Дзвін» «Крок вліво, крок вправо»¹ Як стало ясно з прикінцевих розділів, це пише Ваш брат. Оскільки адреси його не знаю, прошу Вас привітати його від мене як від

¹Іваничук Євген Іванович, автор книги «Крок вліво, крок вправо (Записки каторжника)» Опублікована в журналі «Дзвін» №3 за 1990 р.

одного з найприхильніших його читачів. Річ вразила мене не лише драматизмом авторської долі, але й високою художністю також. З унікальної цієї повісті постав образ самого нашого народу в його духовній незламності й моральній чистоті...

Ол. Гончар.

Квітень 1990

22 квітня 1990

Колісниченку А.І.

Дорогий Анатолію!

Мабуть, Вам уже подумалось: що сталося з тим чоловіком, що раніше відповідав більш-менш акуратно, а тепер мовчить?

А причина якась аж банальна: довгий час перебував у лікарні і, доки серце заживало, там було не до читання. Лежиш, як в акваріумі, а сучасники твої та сучасниці тільки стежать за тобою крізь скло, чи ти ще дишеш...

Але Бог милостивий, і я вже на волі, входжу в робочий ритм потроху-потроху, ступаю, мов на тоненький лід... До Вашої прози, друже, я був і є завжди прихильний, бо вона справді художня і йде від повноти життя. Та ще фольклорні краплини (як оте Мокринине ворожіння) додають їй шарму і тим-то віриться, що такі речі матимуть читача і в ХХІ-му сторіччі. Адже єдине, що не старіє, — це народна духовність, естетичні й чарівницькі скарби нації. І есеїстика Вам добре дається, слово про Григора (Тютюнника) просто блискуче... Вітаю з весною, з Великоднем Вас.

Олесь Гончар.

30 квітня 1990

Завгородньому С.О.

Дорогий Сергію!

Вітаю тебе й родину зі всіма весняними святами. І з Великоднем, і з солдатським далеким днем...

Сестра казала, що ти був на Клубній, заходив, — дякуємо, що не забуваєш... Доброго здоров'я тобі і всім.

Ол. Гончар.

11 травня 1990

Хаврусю С.Л.

Шановний товаришу Хаврусю!

Газету одержав, дякую Вам за таке прихильне й проникливе слово про «Фронтіві поезії». Лише одне уточнення: захищати Надросся авторіві разом зі студбатівцями довелося улітку, в липні 1941-го, коли все довкола буяло життям, коли все волато проти нашестя (це відтворено в «Людині і зброї»). Тож солдатський окоп замігало снігом десь-інде, не серед надроссянської спеки... Та це так, між іншим. А загалом почувається, що стаття писалася людиною доброго серця і я вдячний Вам за це.

З глибокою пошаною

Ол. Гончар.

14 травня 1990

Галич В.М.

Глибокошановна Валентино Миколаївно!

Дякую Вам і Вашим студентам за привітання з нагоди Дня Перемоги. Дуже мені було приємно дізнатися, що ровенські студенти щиро тягнуться до книги, до літератури, усвідомлюють свою місію в національному культурному житті. На молодь — всі наші надії, бо ж тільки нові, що нині формуються, покоління зможуть духовно наповнити й піднести Україну, повноправно ввести її в сім'ю цивілізованих європейських суверенних націй.

Ваші наукові зацікавлення, Валентино Миколаївно, я вважаю дуже слухними і поділяю Ваш подив, що наше літературознавство не помічає таких творчо важливих речей. Звичайно, вибір імен персонажів — це зовсім не дрібниця, не випадковість, це те, що органічно входить в психологію творчості, в процес зображення характерів. Іноді навіть важко визначити, чому думка обирає саме таке, а не інше ім'я, — мабуть, тут важлива роль належить інтуїції автора, його художньому чуттю. Як можу посвідчити з практики, вибір імен персонажів твору далеко не завжди дається легко, щоразу відчуваєш потребу, щоб між іменем героя і його внутрішнім характером виникав зовні ненав'язливий, не шаржований, а цілком природний, психологічно вмотивований, гармонійний зв'язок. Та, як видно

з Ваших тонких і влучних спостережень, Вам ці додаткові пояснення навряд чи й потрібні.

Від душі вітаю Вашу працю, Ваш Ровенський педінститут, де мені при нагоді справді хотілось би побувати.

Всього доброго, всього світлого Вам!

Ол. Гончар.

14.05.1990

16 травня 1990

*Василівка-Запорізька,
радгосп-технікум «Перемога»,
членам літ. гуртка*

Дорогі друзі!

Аж оце вибралася можливість подякувати всім Вам за Ваше таке тепле вітання до мого дня народження. Працюю для Вас, дорогі мої, живу для Вас.

Прийміть на згадку оцю давню мою молоду книжечку «Фронтвих поезій». Щастя усім Вам!

Олесь Гончар.

30 травня 1990

*Філадельфія,
Ла Салль, Університет,
Професорові Леонідові Рудницькому*

Дорогий і вельмишановний Професоре!

Вітання від Вас і листа професор Погрібний мені передав. Я глибоко вдячний Вам за таку людяну й послідовну увагу до моєї творчості. Для мене ясно, що найперше Вам маю завдячувати за ініціативу готування майбутньої конференції у Вашингтоні, яка буде присвячена моїй творчості. Сам факт проведення конференції я сприймаю як високу честь і певен, що ця творча зустріч під егідою Американської Асоціації для поширення Слов'янських студій знайде на Україні щирий відгук і належне поцінування.

Сподіваємось побачитись із Вами на конгресі українців у Києві, раді будемо зустрічі на отчій землі!

А тепер про обмін студентів. Разом з вашим листом надсилаємо відповідне звернення Київського університету до університету Ла Саль. Зважаючи на стислі строки, що залишилися до настання літніх канікул, хотілось би якомога швидше одержати запрошення на ім'я студентки української філології Гончар Олесі Юріївни, а також на-взаєм відомості про Вашого студента (чи студентку), на ім'я якого наш університет має вислати офіційне запрошення. Та ще, будьте ласка, повідомте номер телефаксу, щоб полегшити зв'язок.

Сподіваємось, що ці започатковані з благородною метою перші кроки по обміну між нашими університетами увінчаються успіхом і зміцнять наші обопільні контакти.

Усвідомлюємо, як багато важать тут Ваші компетентні зусилля, і ще раз висловлюємо Вам нашу спільну родинну вдячність.

З правдивою пошаною

Ол. Гончар.

*30 травня 1990 року,
м. Київ*

*3 червня 1990 Видавництво «Радянська школа»,
головному редактору
Козловії С.А.*

Шановна Світлано Андріївно!

Надісланий Вами рукопис Гуменного я не мав змоги детально штудіювати, та все ж деякі побіжні міркування виникли. Саме побіжні і, напевне, досить суб'єктивні, тож прошу так і сприймати ці рядки.

Звичайно, дослідження серйозне, в цьому нема сумніву. Автор добре обізнаний в матеріалом, змісту та імен не перекручує, як це часто буває навіть у шкільних посібниках, уважно ставиться до текстів, і вже це заслугове доброго слова. Зроблено глибокий аналіз «Твоєї зорі», твору, яким я особливо дорожу, а також романів «Циклон», «Людина і зброя», хоча, на жаль, в тіні зостався «Собор» та новелістика останніх літ, де відтворено найва-

жливіші проблеми духовності, національного відродження та проблеми екологічні (скажімо, в новелах «На косі», «Чари-Комиші», «Чорний яр» тощо).

Та найбільш прикро, що шановному авторові не всюди вдається подолати літературознавчі стереотипи, звільнитись від надмірної заідеологізованості, яка в минулому завдавала так багато шкоди нашій літературознавчій науці. Відомо, як спустошував нашу науку й літературу так званий вульгарний соціологізм, як потерпали від цього лиха шкільні підручники, різні посібники, а також і солідні академічні видання. Хіба не призводила ця заідеологізованість до того, що навіть кращі твори сучасної літератури поставали перед читачем здебільшого у вигляді спрощеному, збідненому, вкрай схематизованому?

Нині є змога, відкинувши догматичні приписи, заідеологізовані газетні штампи, глянути на літературу по-новому, справді по-науковому, побачити її в істинно художньому, гуманістичному світлі. Виходячи з цього, робота ізмаїльського автора потребує, на мій погляд, рішучого самоочищення від ще не подоланих схем і соціологічної риторики. Скажімо, вступ зовсім не потрібен, потерпають від багатослів'я і початкові розділи, де за потоком загальників, давно зужитих політизованих схем часто губиться жива думка дослідника. Ця думка набуває сили, приваблює свіжістю вже значно пізніше, в тих розділах, де йдеться про гуманізм творчості, досліджується поетика, художня специфіка романних структур. Тут дослідник здобувається на широке і вільне дихання, висловлює багато слушних, цікавих і свіжих спостережень, за що я йому щиро вдячний.

Отже, мені здається, авторові варто підсилити свою працю, очистити її від зайвин, наповнити справжнім гуманістичним духом тих високих устремлінь, що ними живе наша сучасна, відроджувана, жадаюча суверенітету Україна.

З глибокою пошаною

Олесь Гончар.

11 червня 1990 *Ялтинський історический музей,
тт. Литаш О.А., Климовой Т.Н.
Вольской И.З.*

Уважаемые товарищи!

Письмо Ваше получил с большим, к сожалению, опозданием.

Относительно Вашей просьбы. Посылаю книги, над которыми работал также и в Крыму. Моя жизнь связана с Крымом многие годы. Впервые побывал в Ялте, когда работал над романами «Таврия» и «Перекоп», в Ялтинском Доме творчества работал над «Тронкой» и рассказами из цикла «Юг». Город Ваш дорог мне именами прежде всего Леси Украинки, Антона Павловича Чехова, а также славного украинского поэта Степана Руданского, который, как известно, и похоронен у Вас на горе под кипарисами, где я с друзьями не один раз бывал, чтобы поклониться верному сыну Украины.

Не одно лето мне с женой приходилось проводить отпуск в любимом нами Айвазовском, а еще раньше в Коктебеле, Евпатории, и всегда мне под крымским небом очень хорошо работалось, Крым подарил нам много замечательных друзей. На память о тех прекрасных днях посылаю Вам, кроме книг, и несколько фотографий.

Получение прошу подтвердить.

Ценю Вашу работу, от души желаю Вам всего наилучшего.

С уважением

Олесь Гончар.

19 червня 1990

*Інститут мовознавства
АН УРСР,
тов. Русанівському В.М.*

Вельмишановний Віталію Макаровичу!

Академік В. Г. Бар'яхтар надіслав мені листа, в якому повідомляє, що критичні зауваження стосовно мовної політики видавництва «Наукова думка» визнано слухними і що створено під Вашим головуванням комісію в цю-

му питанні. Радить подати пропозиції на Ваше ім'я щодо поліпшення роботи видавництва.

Тож дозвольте сказати таке. «Бібліотека української літератури», на мій погляд, видається вкрай незадовільно. Папір поганий. Ціна видань надто дорога (чи не вдвічі перевищує ціну таких видань, що виходять, скажімо, у «Дніпрі»). Непомірно завищені ціни видавництво пояснює необхідністю давати до своїх видань безліч приміток, здебільшого, як мені здається, зовсім непотрібних, примітивно-елементарних, на взірець – «Київ – столиця України». Обсяг приміток за наполяганням видавництва має складати не менше 15 відсотків тексту видаваних творів. Марнується людська праця, виконується робота здебільшого цілковито безплідна, надто коли йдеться про твори, які багато разів публікувались і добре відомі читачеві. Цей видавничий формалізм, очевидно, продиктований бажанням збільшити прибутки будь-якою ціною, навіть ціною зниження якості і штучного дорожчання видань «Бібліотеки української літератури».

Може, треба спрямувати б увагу видавництва на видання наукових праць, яких сьогодні гостро потребує читач, – скажімо, фундаментальних досліджень історії України та історії української літератури. Прискорити було б доцільно видання праць Грушевського, Сергія Єфремова та інших славетних учених, чиї твори багато років було заховано у спецфондах.

Ось кілька таких моїх міркувань. Буду вдячний, якщо Ви візьмете їх до уваги.

З пошаною – *Олесь Гончар.*

7 липня 1990

Шевельову М.П.

Шановний Марку Петровичу!

Дякую Вам за надіслані книжки (пробачте, що не відповів одразу, просто не мав такої змоги). Відчувається, що Ви людина всебічно обдарована, тим-то й мені дивно, чому Вас досі не прийнято до Спільки. Та, гадаю, це неодмінно станеться. Не варто тільки думати, що причиною тут могло бути те, якою Ви мовою пишете. Ви ж знаєте, що в нашій Спільці поряд з письменниками українськими

дружно співпрацюють і ті, хто пише на інших мовах, і ми цим можемо тільки гордитись. Серед моїх, скажімо, особистих друзів завжди були і є люди, чії твори написані на ідиш, — і в мене це завше викликало особливу пошану, як і всякий вияв людської вірності. Я розумію складність Вашої життєвої ситуації і можу тільки пошкодувати, що Ви були позбавлені змоги писати рідною мовою. Одначе, як видно з Вашого листа, Ви блискуче володієте українською мовою, і, мені здається, Вам було би природно нею писати, прошу подумати над цим. Уявіть, який це був би добрий і промовистий приклад, надто ж в умовах Запоріжжя... Адже Ваші поезії про Коцюбинського, Кармалюка свідчать багато про що, свідчать про те, що поняття братерства — воно таки є в житті, і люди, яким доступне це найгуманніше почуття, таки мають право називатись достойними людьми.

Бажаю доброго здоров'я і всього світлого Вам

Ол. Гончар.

7.07.1990

20 липня 1990

Вол. Яворівському

Дорогий Володю!

Прошу Вас ознайомитися з міркуваннями науковця й винахідника Б.В. Болотова, що їх викладено в оцій заводській газеті. Не знаю, чи доводилось Вам чути про цього дивовижного киянина (я, скажімо, тільки днями дізнався про нього), однак, мені здається, його застороги заслуговують якнайсерйознішої уваги Вашої парламентської комісії. Йдеться про надто важливі речі. Адже, може, це якраз той наш сучасник, якому Бог допоможе пригамувати чорнобильські могильники й саркофаг, тобто зарятувати Україну і всю Європу від можливого, ще страшнішого, Чорнобиля.

Вітаю Вас зі всіма здобутими перемогами і з тими, які, я певен, будуть і в майбутньому.

Ваш

Ол. Гончар.

20.07.1990

23 липня 1990

Нью-Йорк,
Наукове товариство ім. Шевченка,
голови Ярославу Падоху

Вельмишановний пане Ярославе!

Пишу, щоб подякувати Вам за Ваше ласкаве запрошення прибути на конференцію, що має відбутись у Вашингтоні 19 жовтня 1990. Ще не знаю, як у мене складуться обставини (зважаючи на теперішній стан здоров'я), тому поки що це питання лишається відкритим. Скажу лише, що дуже хотілось би бути разом з Вами на конференції, яка й справді бачиться мені подією винятковою для нашої української культури.

Та навіть якщо бажання моє бути присутнім і не зреалізується, то слово-привіт конференції буде неодмінно, бо ж мають вилитись із душі мої почуття прихильності й вдячності до Вас та Ваших колег, які взяли на себе труд влаштування цієї такої важливої для нас конференції.

Привітання від мене, очевидно, міг би привезти професор Погрібний, якого я глибоко шаную.

Передайте, будь ласка, найкращі мої побажання передсіднику сесії п. Томасу Бирду та п. Леонідові Рудницькому, науковому секретарю НТША, які разом з Вами підписали надіслане мені запрошення.

Бажаю всього світлого.

З глибокою пошаною

Олесь Гончар.

23 липня 1990

Київ

18 серпня 1990

Чабаненку В.А.

Вельмишановний Вікторе Антоновичу!

Дякую за книжку, за збірник таких цінних записів.

Багато читачів, сподіваюсь, будуть вдячні Вам.

Доброго здоров'я (як на оцьому екслібрисному козакові) і нових Вам звершень.

З щирою пошаною

Ол. Гончар.

18 серпня 1990

Львів, Г. Нудзі

Вельмишановний Григорію Антоновичу!

Дякую Вам за книжку¹, за дуже змістовні дослідження.

Згоден з Вами: творцем культури Київської Русі був, треба думати, головним чином, український народ, адже його творчість виявляла себе ще задовго до княжих часів, про що свідчать українські веснянки, весільний та інший обрядовий фольклор. Історична наука, безперечно, грішить проти істини, визначаючи ледве не рік і день, коли виникла українська мова. Звичайна, й досить примітивна на до-году шовіністам, вульгаризація.

Народ такої осідлості, такої поетичної вдачі, ясна ж річ, формував свою культуру упродовж не одного тисячоліття. Я, скажімо, майже певен того, що співи, мова цього наддніпрянського народу, його купальські та інші звичаї сусідили вже з піснями еллінськими, античними, — жаль тільки, що не було їх кому тоді записувати...

Вітаю Вашу працю. Зв'язки України з європейськими університетами Середньовіччя — це дуже актуально й важливо, надто ж сьогодні.

Нових Вам творчих звершень.

Зі щирою пошаною

Ол. Гончар.

18.08.1990

11 вересня 1990

США,
Грабовичу Г.

Вельмишановний пане Грабович,

на жаль, я не зміг бути на зустрічі з Вами в Українському Комітеті захисту миру, бо знову опинився (звичайно ж, тимчасово!) в лікарні, але щойно мені телефонували сюди, в нашу заміську резервацію, розповіли про зустріч, передали від Вас добрі побажання, і я щиро Вам вдячний за це.

Думки, висловлені під час зустрічі Вами й Вашими колегами, мені здаються цілком слушними, вони відповідають і моїм власним намірам.

¹Йдеться про книжку «Савур-могила».

Від душі вітаю Вас з обранням на пост Президента Асоціації; гадаю, що спільними зусиллями всіх небайдужих людей буде змога зробити багато доброго для відродження України, для цього справді святого діла...

Сподіваюсь на зустрічі наші в майбутньому.

На згадку, про Київ, про чудовий наш Конгрес прошу прийняти оцю книгу, яка щойно вийшла у видавництві «Радянська школа».

Доброго Вам здоров'я і всього світлого на багато літ!
З пошаною

Ол. Гончар.

11 вересня 1990

Сові О.Т.

Дорога Шуро!

Як ти там? Хотілось би знати, як твоє самопочуття, як здоров'я? Напиши хоч коротенько.

Бо мені лікарі знову порадили «підремонтуватись», і я зараз у лікарні, у Феофанії (цього разу і Валя зі мною тут, у палаті). Та сподіваюсь, що довго ми тут не затримаємось, тижнів через два, можливо, вже будемо «на волі». Та й Феофанія — це ж недалеко від Кончі, Павло заїжджає майже щодня.

Вітаємо тебе, вітаємо всіх: будьте у доброму здоров'ї!
Ждатиму листа. Цілую.

Саша.

11.09 – 90

20 вересня 1990

Нитченку Д.В.

Вельмишановний Дмитре Васильовичу!

Книжки від Вас одержав. Звичайно, і спогади про Антоненка-Давидовича хотілось би мати.

Журнал «Дніпро» друкує зараз Івана Багряного (це для всіх нас — відкриття!) і обіцяє в наступному році надрукувати фрагменти «Від Зінькова до Мельборна», гадаю, це

буде добре для наших читачів. Ваші дитячі оповідання я порадив видавництву «Веселка», яке друкує книжки для дітей. Можливо, тільки назву доведеться змінити, скажемо, дати «Австралійські оповідання» замість «На гадючому острові», бо гадюк у нас і своїх вистачає. Особливо мені сподобався «Випадок з кенгуру» – чудова річ, вона, я певен, сподобається дітям і на Україні.

Дякую Вам за лікувальні рецепти, спробуємо ними скористуватись, бо оце і зараз пишу з лікарні. Та скоро вже вийду звідси.

Відбувся в нас Конгрес українців: грандіозна подія! Та про нього Вам, сподіваюсь, розповість Ваша донька, з якою в дні конгресу ми мали приємність познайомитись.

Бажаю Вам доброго здоров'я і всього світлого...

З пошаною *Олесь Гончар.*

20.09.90

Київ

9 жовтня 1990

*До парткому Київської організації
Спілки письменників України*

Лист-заява

Дорогі товариші! Цим повідомляю, що я вирішив припинити своє перебування в КПРС – КПУ.

Що спричинилось до цього? Не стану говорити про факти численних злочинів, які під прикриттям партії вершилися багато років, – сьогодні ці факти стають відомі всім. Була надія, що на останніх своїх з'їздах партія дасть минулому належну оцінку, щоб актом покаяння захистити ім'я мільйонів чесних комуністів, непричетних до репресій і терору, – цього, на жаль, не сталося. Було сподівання, що КПРС – КПУ, взявши курс на перебудову, на докорінне оновлення життя, відмовиться від подальшого нав'язування народам імперського великодержавного курсу, – цього не сталося теж.

А безпосереднім поштовхом до написання цієї заяви, тим емоційним чинником, що спонукає мене вдатися до

цього крайнього кроку, є поведінка депутатської групи «239-ти», тобто представників компартії у Верховній Раді України і, зокрема, те, як вони реагували на інформацію про голодування студентів на Хрещатику. Ще й раніш було помітно, що група «239» послідовно й уперто гальмує процеси демократизації в республіці, блокує, користуючись своєю формальною більшістю, на догоду Центрові та його могутній відомчій бюрократії, кожен живу конструктивну думку, з неприхованим цинізмом саботує прийняття республіканських законів, необхідних для реального утвердження державного суверенітету України, продекларованого 16 липня 1990 року. Але чашу терпіння переповнило вчорашнє засідання, де йшлося про стан здоров'я голодуючих студентів...

До КПРС я вступив на фронті, в Альпах, перед боєм, який для багатьох із нас міг бути останнім. Комуністи-фронтовики, як, звичайно ж, і фронтовики безпартійні, були для мене справжніми побратимами, і пам'ять про них зостанеться зі мною до кінця днів. Їхні подвиги не змеркнуть для мене, я вважав своїм обов'язком честі розповісти про них у своїх творах, і щоразу робив це за покликом серця, за голосом сумління.

Упродовж років, перебуваючи в письменницькій організації, я бачив поруч себе багато чесних принципових комуністів, однодумців, справжніх друзів разом з вами, товариші, боронили ми від наступу збюрократизованого продажного чиновництва рідну мову, захищали кожен національну школу, друкований орган, кожен плацдарм і плацдармик української культури. Я вдячний моїм літературним побратимам за це, за дружбу, і мої дружні почуття до них будуть незмінними й надалі.

Але ось сталося, зрештою, те кричущо антигуманне, дике, нестерпне, що продиктувало мені ці рядки.

Вчора я відвідав табір, де голодують студенти. В цих змучених, виснажених, але до краю стійких, здатних на самопожертву юнаках я впізнавав нашу молодість. Я почув від них: ми виховувались на Ваших творах. Ми, власне, є студбатові іншого, нового, часу. Нас привело сюди вболівання за долю свого народу — ось наші вимоги... Вимоги голодуючих студентів я вважаю цілком справедливими.

Однак ці вимоги, ця самопожертва юних синів і дочок нашого народу в Парламенті республіки були зустрінуті...

реготом! Жорстоким, бездушним реготом отієї самої партocratичної більшості, яка претендує на те, щоб керувати життям нашого народу. Саме ця нечувана бездушність потрясла мене до глибини душі. Студенти з Омська, Іркутська, Тбілісі знайшли в собі почуття солідарності з українськими студентами, почули їхній біль, виявили підтримку їхнім слушним вимогам, і лише ці парламентські реготуни з партквитками, з депутатськими мандатами не спромоглися на співчуття до голодуючих, котрі навіть готові вдатися до виняткових, крайніх заходів в ім'я демократії, в ім'я кращої долі свого народу.

Тож я з тими, хто здатен на співчуття і милосердя, хто разом зі студентами, разом зі всією свідомою громадськістю республіки виступає за справжній суверенітет України, а не з тими, хто чинить лютий опір радикальним змінам у житті, виявляючи свій апаратно-догматичний консерватизм, свою антинародну суть. З такими, з безмежно жорстокими, що глумливим реготом зустрічають трагедію власного народу, страждання дітей України, я не хочу мати нічого спільного. Оцим і пояснюється мій вихід з КПРС.

Гадаю, товариші, що ви візьмете до уваги мої мотиви, мої почуття і конечну необхідність саме такого, — хоча й нелегкого для мене, — вирішення.

Олесь Гончар.

9 жовтня 1990 року

11 жовтня 1990

Лупейку В.Ю.

Шановний Вікторе Юхимовичу!¹

Газети одержав, дякую Вам за увагу, а також за достойну відповідь великодержавникові.

Доброго здоров'я Вам, снаги Вашому перу.

Олесь Гончар.

Київ

¹Йдеться про відповідь на статтю О. Солженіцина «Как нам обустроить Россию».

11 жовтня 1990

Редакції газети Рад
народних депутатів
Дніпропетровської області
«Собор»

Дорогі друзі!

Від душі вітаю Ваш молодий «Собор»! Віриться, що далеко буде видно його, далеко чути. Мужнє слово журналістів трудового Подніпров'я, славетного козацького краю сьогодні так потрібне для утвердження реального, справжнього суверенітету України, для участі в нелегкій боротьбі за крашу долю нашого народу і всіх живущих в Україні.

Маю певність, що стане січеславський «Собор» надійним пристанищем свободи, правдивим голосом вільної демократичної думки.

Честь Вам і шана!

Ваш *Олесь Гончар.*

11.10 – 90
Київ

12 жовтня 1990

*Редакція «ЛУ» звернулась з проханням
до Олесь Гончара прокоментувати лист-заяву.*

– Заява не означає відмову від світоглядних основ, від гуманістичних устремлінь сучасного світу.

Крок вимушений. Бо всі інші можливості вичерпались.

Заява – це для мене справді єдино можлива форма протесту проти зумисної глухоти й безвідповідальності тих, хто мав би почути, але вперто й цинічно не хоче почути голос студентів, справедливий, зболений голос самого народу. Душа моя всі ці дні з голодуючими студентами. Я не міг в інший спосіб виявити їм почуття своєї солідарності. Інші несуть термоси з окропом, з настоями трав, квіти несуть, а моя підтримка – ось така...

– Що ж далі?

— Далі творча праця. Амбіціям не схильний піддаватися, перескакувати кудись не збираюся, решту відміряного долею шляху хочу пройти вільним, незаангажованим. Бути вільною людиною, вільним художником — про це ж мріялося завжди.

Олесь Гончар.

18 жовтня 1990

*Київ,
площа Жовтневої революції,
наметове містечко,
голодуючим студентам*

Т Е Л Е Г Р А М А

Гордість народу України наше героїчне студентство з перемогою вітаю від душі Вашій самопожертві вашій солідарності слава і честь.

Олесь Гончар

23 жовтня 1990

*Лесі Богуславець
на край Світа*

Шановна пані Лесю!

Надіслані книжки одержав, дякую Вам щиро. Читаючи, і я, й дружина, з приємністю відкриваємо для себе досі не знану, таку дотепну й талановиту українську письменницю. Гадаю, що наш незабутній Павло Михайлович (Остап Вишня) теж порадувався б, що його весела наука ось так несподівано виявляє свою життєву енергію і в наші дні. Сучасні люди рідко сміються, і тим цінніше, що Ваші репортажі так часто виблискують гумором, жартом, притаманним українській вдачі, і все це природно єднється з авторським роздумом, з проникливим і гуманним поглядом на світ.

Вітаю Вашу творчість, Ваше талановите слово, що, збагачене мудрістю народною, світиться й там, десь далеко... (В Австралії. — Я.О.)

Бажаю всього найкращого Вам і Вашим близьким.
З пошаною

Ол. Гончар.

23.10.1990

Київ

4 листопада 1990

Крикуненку В.Г.

Дорогий Віталію,

дякую Вам за книжку, за такі речі, як «не забуду зелену неділю» та за інші пахощі поетичні. Приємно усвідомити, що і в наш час ще є люди, що віддуаються поезії, а не лише знемагають у тяжких дискусіях про ринок та купони... Отже, хай живе товариш Дух!

Ваш намір віддатись пошукам кубанських та інших українських діаспорних Атлантид — намір безумовно благородний і Ваші відкриття в цьому напрямі на Україні будуть зустрінуті з вдячністю неабиякою.

Щодо вступу в СП СРСР. Я, правду кажучи, давно Вас уже вважав членом Спільки, аж воно — бач!.. Про це порадьтеся з Ю.Мушкетиком (він має бути на пленумі), бо, пригадується, на президії він якось застерігав, що тут — в подібних випадках — доведеться ще долати якісь формальні перепони. А як дійде до діла, то, ясна річ, я голосуватиму за Вас без вагань. Вітайте Івана Федотовича Карабутенка і Вам всього найкращого — від душі.

Ол. Гончар.

4 листопада 1990

Київ

2 листопада 1990

Рудницькому Л.

Дорогий пане Леоніде!

Живемо серед хаосу, серед несосвітеної безладі, в тому числі й аерофлотної...

І все ж таки Леся їде! Вірніше — летить!..

З почуттям неспокойним відпускаємо в далеку дорогу, відпускаємо в заобрійне крайсвіття цей росточок Украї-

ни, це найдорожче, що в нас є. Втішаємо себе тільки тим, що опиниться це юне життя серед добрих і прихильних людей, чия життєва мудрість, певне ж, зуміє розпізнати чиюсь недосвідченість, а розпізнавши — й прощати.

Отже, будьте ласкаві прийняти «наш скарб», як мовиться в одному польському фільмі.

Решту все, сподіваємось, Леся сама Вам розповість — і про себе, й про нас.

Від усієї душі вітаємо Вас, веселий пане Леоніде, і просимо передати наше вітання Вашій дружині, усій родині Рудницьких і всім друзям також.

Доброго здоров'я, всього Вам світлого в житті!

Зі щирою приязню до Вас, з безмежною довірою Ваші оці, мабуть, найсентиментальніші люди у Києві —

Олесь та Валентина Гончарі.

2 листопада 1990

29 грудня 1990

*Однополчанину
гвардії капітану
Прасолу Івану Антоновичу
(с. Обмачеве Бахмацького р-ну)*

Шановний Іване Антоновичу!

Кажете, Вас питають районні пропагандисти, що сталося з автором «Прапорonosців»? В листі, опублікованім в «Літ. Україні», я все пояснив. Світогляду свого не міняю. Не відділяю себе від мільйонів чесних рядових комуністів, зокрема фронтовиків, які не причетні до вчинених злодіянь, до репресій і терору тоталітарного режиму. Про комуністів-фронтовиків, зображених у «Прапорonosцях», я був і залишаюсь найвищої думки. Але з номенклатурою, з тими, хто дав нам Чорнобиль, хто призвів країну до нечуваної кризи, хто гальмує перебудову, хто у Верховній Раді республіки знущається над прагненнями українського народу до суверенітету, всіляко стримує демократизацію життя і глузує над голодуючими студентами, — ні, з такими жорстокими й безчесними «діячами» автор «Прапорonosців» не хоче мати нічого спільного! Отак і ска-

жіть, дорогий Іване Антоновичу, отим підсланим до Вас районним «пропагандистам».

Вітаю Вас з Новим, 1991-м, роком, і доброго Вам здоров'я.

Олесь Гончар.

30 січня 1991

Білограду М.Т.

Добрий день, Миколо, дорогий друже дитячих літ!

Не міг привітати Вас з Новим, 1991-м роком, бо саме нездужалось, то роблю це хоч зараз – бажаю доброго здоров'я тобі й твоїй дружині Галині і всім добрим людям.

Як поживає Суха?

Може, здобула вже собі суверенітет? Чи не закрили школу? Чи діє церква і клуб?

У Москві на з'їзді депутатів у грудні мав я розмову з полтавським першим секретарем обкому, просив допомоги Сухій, він сказав: «Подумаємо...»

То, може, й подумали? Прошу написати детально про сучасне життя.

Щиро вітаю Вас і всіх земляків.

Ол. Гончар.

30 січня 1991

Київ

12 лютого 1991

*Д-ру С.М. Фостуну
в Лондон*

Високошановний Пане Докторе!

Ми з дружиною щиро вдячні Вам і Вашій дружині за новорічне вітання, за такий гарний різдвяний дарунок і за календар, що буде цікавим не лише для українців Великобританії. Оскільки календар вийшов за Вашою редакцією, пане Докторе, то дозволю собі висловити жаль, що видання це не досить повне, пропущено чимало дат, велими для України дорогих. Ось, скажімо, за 27 січня не вказано дату народження геніального нашого поета Павла Тичини (щойно Україна широко відзначала 100-річчя

від дня його народження), не позначено також, що 27 серпня народився наш чудовий романіст Юрій Яновський, пропущено і ще ряд вельми істотних дат, важливих для української культури. Треба єднатися! — мовилося на Конгресі українців у Києві у вересні минулого року, на цьому всі учасники Конгресу зійшлися, і ми цим дорожимо, намагаємось реалізувати в ділах конкретних. До речі, скажу, що Ваша повість про Полуботка в нас належно оцінена, бо гетьман Полуботок та його спадщина зацікавили й наш український Парламент, — мабуть, із преси Вам відомо про це.

Доброго здоров'я Вам і всього світлого!

З пошаною

Ол. Гончар.

10.02.1991

Київ

21 лютого 1991

Большакову Л.Н.

Дорогий Леоніде Наумовичу!

Дякую Вам за книжку¹, за Вашу вірність великій темі, — повість про Тараса, про його вічне життя належно, я певен, оцінять читачі України.

Вітання від нас обох Вам та Вашій достойній дружині.

Всього світлого!

Олесь Гончар.

21.02 – 91

21 лютого 1991

*Житомир, Комсомольська, 25,
Спілка письменників,
Опанасюку*

З нагоди ювілею нашої геніальної Лесі Українки від душі вітаю Вас, людей Лесиного краю, який живив її своєю красою і якому поетеса нині віддячує своєю безсмерт-

¹ Йдеться про книжку «Все он изведат. Тарас Шевченко: Поиски и находки», 1989.

ною славою. Разом уклонімося їй, вірній дочці українського народу, її життєвому подвигу.

Ваш *Олесь Гончар*.

Лютий, 1991

5 березня 1991

*Львів, університет
І.О. Вакурчуку — ректору*

Вельмишановний Іване Олександровичу!

Дякую Вам і ректоратові за Ваше ласкаве запрошення. Дивовижно збіглося воно з моїм бажанням. Відвідати славетний Франків університет, ще раз побачити Львів, до якого я дуже й дуже прихильний, — це якраз те, чого бажає душа.

Тож десь там по весняних (можливо, травневих) дорогах нашої вишневої України, сподіваюсь, ми й вирушимо з дружиною в західному напрямі і теж сподіваюсь! — що ніщо нам не стане на перепоні.

Вітаю Вас з обранням Головою Львівського Комітету миру. Ждемо Вас на республіканській конференції 21-го березня, добре буде, якщо Ви й слово на цьому форумі скажете.

Зі щирою пошаною

Ол. Гончар.

5.03.1991

11 липня 1991

Стриженюку С.С.

Дорогий Станіславе!

Дякую за книжку. Дякую за «Інтермецо» («Ніч Кордови»), і за Тараса, і за «Ольвійські краєвиди», і за «Орден Слави», ясна річ, і ще багато за що. Коли поезії нагадують людині молодість і життя — хіба це мало? Але дивно: все прекрасне несе в собі смуток, як писав колись один автор...

Тільки бентежать останнім часом нас, киян, одеські сіро-бурі завихрення. Що це воно таке «Новоросія»? І чо-

му наші лицарі не пригамують тих печерних, волохатих, замшлених, котрі досі не второпають, яке надворі сторіччя? Одеса – це ж не губернатори та купці, це ж Довженко та Яновський, Микола Куліш та Василь Земляк – розтлумачте це тим позавчорашнім, сліпородним... І є ж кому слово сказати «за всю Одесу», не перевелися ж козаки! Є ж там, де «в платанах п'ють свободу солов'ї», і Стриженюк, і Колісниченко, і Гайдаєнко, і Гетьман – цілий чорноморський кіш. І Україна прислухається до Вашого слова, і ми всі любимо Вас!

Олесь Гончар.

11.07.1991

P.S. Зі святом, дорогий Станіславе, і прихильності Вам від усіх муз.

10 листопада 1991

Зленку Г.Д.

Шановний Григорію Дем'яновичу!

Статті Ваші¹, звичайно, одержав, почитав, полемізуєте з українофобами добре, але треба б іще гостріше! І на допомогу Вам тут не лише Аксаков, а й Герцен, і Шевченко, і Леся, і – Боже мій!.. Скільки їх, блискучих захисників честі нашого народу.

Мужності Вам і снаги!

Ол. Гончар.

10.XI.1991

¹ Мова йде про статті Г. Зленка «Послухаймо Олександра де Рібаса...» («Чорноморські новини», 1991, 23 серпня) та «Перекликаєся с Михаилом Катковым...» («Вечерняя Одесса», 1991, 29 жовтня), в яких автор дає гостру оцінку випадкам українофобів, котрі твердили, що Одеса не є українським містом, що українська мова для неї чужа.

17 грудня 1991

Журавському А. Ф.

Шановний Анатолію Федоровичу!

Листа й газети я одержав, дякую Вам за увагу, за Вашу творчу невтомність.

Прошу пробачення, що затримався з відповіддю.

«Народний лікар» — видання унікальне. Газета приваблює читача розмаїттям, багатством спостережень, найцінніших порад, що йдуть із глибин народного досвіду. Почувається, що газета робиться з любов'ю. Ви залучаєте до співпраці людей знаючих, рідкісних, справді обдарованих від природи.

Приємно, що «Народний лікар» надалі буде всеукраїнським виданням. Від щирого серця бажаю Вам успіху. Гуртуйте чародіїв-знавців народної медицини, зцілюйте недужих, даруйте здоров'я людям незалежної соборної України. Честь і хвала Вашій благородній праці!

Олесь Гончар.

17.XII.1991

8 січня 1992

Лесі Гончар-заокеанській

Дорога наша Студентко!

В тобі прокидається гумористка, — це добре видно з твого веселого дотепного листа (маю на увазі той, що люди передали, бо пошта через океан ніяк не допливе). Слово твоє й гарні листівки від тебе та пана професора встигли якраз до Нового року та Різдва, так що ми були з тобою разом — у наш кончієвський Свят-вечір...

Тебе звідусіль вітають (деякі вітання бабуня перешле), тільки прошу тебе не спокушай бабуню мандрівкою на край світу: вона не уявляє всіх труднощів такого — при її здоров'ї — вояжу і мені без неї просто неможливо. Якщо здійсняться всі твої розкішні плани та наміри і після нашої травневої Кончо-Озерної ти захочеш ще вшанувати своєю присутністю і оте західноєвропейське університет-

ське місто, — то, може, вдалось би нам тоді, зміцнілим, провідати тебе в європейській твоїй резиденції?..

Та ще маємо час подумати.

З Москви повернулись дуже втомлені, а вдома теж похмуро, як писав один автор: «то дощ зі снігом, то сніг із дощем...»

Дякую тобі за передані ліки. Коли Валя подзвонила, що ти виявила таку турботу, меш одразу, від самої звістки полегшало! Ходжу вже в наклеєних пластирках...

В Новоріччя довелось виступити по радіо (записали з Кончі по телефону) — буде «Різдвяне слово вразливого автора» і в «Літ. Україні», щойно заходив редактор, забрав...

В мене враження, що ти там успішно адаптуєшся, тож найбільше мені сподобалось твоє побажання: «будьте веселі й здорові, як я!»

Отака й будь! Хай планета тобі сприяє, хай наші кончієські, тобто вкраїнські біоструми досягнуть тебе і там, бо якийсь заїжджий пастор оце нас по нашій телевізії запевняв, що біострумна енергетика з України найсильніша, бо вона сповнена Любові...

Вітай від нас професорів, їхні родини і всіх тамтешніх добрих людей.

Ол. Гончар вечірній.

P.S. Вчора, на Різдво, були у нас Гнатюки, гарно погомонілось. Всі цікавляться твоєю долею. Всі бажають, щоб Лесина доля була щаслива...

11 січня 1992

Кравчуку В.І.

Дорогий Василю Івановичу!

Одержав Вашого такого щирого листа. Переживаємо воістину історичні дні. Адже наш тріумфальний Референдум це — Великдень нації. Це дарунок від Бога нашій Україні за всі її страждання...

Але багато що болить, і я Ваш біль розумію. Таке пережити в ті чорні роки! Тоталітарники зараз принишкили, але як Вам подобаються оці атаки на літературу «зліва», від т.зв. «авангардистів». Звісно, є серед них справжні та-

ланти, одначе і нечисті скільки присмокталося під маркою «молодих». Стає модним нападати на Тичину, Рильського, Малишка або кинути багнукою і в бік автора «Собору»... Оце наша зміна? Хіба про таких ми мріяли, коли робили все для їх захисту, щоб їх у зародку не передушала система тоталітаризму? Де ви — Симоненки, Тютюнники, Стуси? Замість вас — рветься в літ-ру бездар вульгарна, криклива, циніки безсоромні, ті, що, крім власного егоїзму, нічим не дорожать, не здатні мати в собі хоч якесь почуття пошани до старших майстрів. Скандаліст, рвач, літературний мафіозі рветься до того храму, де має панувати чистота! Даруйте за цей гнівний пасаж, може, й недоречний у ці святкові дні...

Вітаю Вас і родину з Різдом та з Новим, 1992-м, — хай він несе Вам здоров'я та творчу снагу!

Олесь Гончар.

11.01.1992

Київ

29 січня 1992

Брилінському Д.М.

Вельмишановний Дмитре Михайловичу!

Одержав від Вас «словник подільських говірок», своєю працею ви допомагаєте відтворити один із найколіоритніших діалектів нашої прекрасної мови. Дякую Вам сердечно.

Олесь Гончар.

29.01.1992

2 лютого 1992

Ребру П.П.

Шановний Петре Павловичу!

Одержав газету з продовженням Вашої Запорізької «Соборіади», дякую щиро.

Звісно, з відстані часу якісь речі постають у світлі гурористичному, бо ж взагалі в годішньому нашому житті

чимало було анекдотизму. Але гріх було б принижувати і всю драматичність ситуації, і це дуже важливо, що факти Ви досліджуєте майже з науковою суворістю. Гадаю, що буде знайдено належне слово і про нашого друга Киценка¹, власне, замордованого партократами, певне ж, скажете слово і про того героїчного Степана (нач. управління культури), який за відмову іти проти совісті втратив тоді навіть свою престижну посаду... Так що й тоді, в ті чорні часи, були люди мужні, чесні, достойні зватися людьми! А що козацький дух живе й воскресає, цьому сьогодні свідком Україна Соборна, Незалежна, тож працюймо для неї.
Вітаю Вас від душі!

Олесь Гончар.

2.02.1992

28 лютого 1992

Ребру П.П.

Дорогий Петре Павловичу!

Порадували Ви мене свідченням про мій запорізький родовід (мені цей козацький «Реєстр», виданий Бодянським, ніколи на очі не попадався). Ніби й не що, а все ж приємно дізнатись хоч що-небудь про своїх можливих прашурів. Бо, скажімо, Дм. Косарик, досліджуючи мій родовід, далі прадида не сягнув, бо ми ж не Ісландія, де кожна сім'я пам'ятає всіх своїх предків — поіменно! — до XII століття.

Від душі вітаю Ваш письменницький Кіш з творчим ювілеєм. Люди у Вас достойні, вели себе достойно і в найлихіші часи, тож бажаю кожному з Вас, щоб і надалі в грудях козацький дух нуртував! Бережіть Хортицю і Запоріжжя, бережіть свої сонячні степи, їхню чистоту й плодороддя. Бо це наснажуватиме і Вас теж.

Усім Вам радостей творчості.

Ваш Олесь Гончар.

28.02.1992

¹Описка. Йдеться про Кириченка Степана Марковича (Я.О.)

1 березня 1992

На Кубань,
Краснодар, Веленгурину Н.Ф.

Уважаемый Николай Федорович!

Получил Ваше письмо. На все вопросы мне трудно ответить, поэтому выделю те, которые мне кажутся наиболее существенными.

Что для меня Кубань? С детских лет в моем представлении это край, населенный потомками запорожцев, т.е. нашими родными братьями. Естественно входило в сознание, что верным другом Тараса Шевченко был Яков Кухаренко, наказной атаман Черноморского войска, автор пьесы «Черноморський побит на Кубані», которую ставили чуть ли не в каждом украинском селе. Этническое родство Украины с Кубанью и в годы студенческие никогда не вызывало у меня сомнений. И всегда помнилось, что Тарасу в годы солдатчины помогал именно Яков Кухаренко, хотя это и было делом рискованным. Их побратимская дружба, верная, чистая, всегда озаряла мои представления о людях Кубани. Поэтому и трагедию Кубани в годы тоталитаризма мы на Украине воспринимали как свою собственную. Да ведь так оно и было: геноцид, курс на истребление всего украинского, начиная с нашей национальной культуры, разрушение жизни крестьянства в одинаковой мере охватывали и Украину, и Кубань. Докатывалось и до нас, какие зверства учинял Каганович и другие сатрапы над хлеботорговцами Кубани, как закрывались украинские школы, газеты, как целые станицы подвергались уничтожению, опустошались, а трудовой люд — наравне с миллионами украинцев — депортировался на Север, на верную гибель...

Последствия сталинского геноцида сказываются и донныне, — думаю, Вы с этим согласитесь.

После войны мы, писатели Украины, пытались восстановить связи с Кубанью, но имперские власти всякий раз упорно преграждали нам путь. Наш известный Вам приезд на Кубань — это был первый «прорыв», и от него осталось тоже чувство горечи. Мы увидели национально и духовно опустошенный край, людей, среди которых еще царил страх от пережитого тоталитарного террора. Мы замечали, что порой украинцы еще боятся признать-

ся в том, что они украинцы... Что запомнилось? Музей казачьей истории, пожалуй, один из богатейших в своем роде, — недаром его так ценили и Репин, и его друг, наш знаменитый Яворницкий. Из поездок запомнился не столько Новороссийск (обычный город), сколько поездка в коневодческий совхоз (я собирался тогда писать о людях коневодческих хозяйств, этих подлинных — и зачастую гонимых — подвижниках и мастерах своего труда). Именно в этой поездке мне открывалась земля Кубани в ее раздольной неповторимой красоте, я представлял себе когда-то цветущие здесь хутора и станицы, которых уже не было на свете, их снесло волной дикого, бесчеловечного всеразрушающего варварства...

Книги Капельгородского, Добровольского, разумеется, мне известны, дала Кубань и еще многих деятелей украинской культуры. Скажем, в США живет выдающийся украинский писатель Василь Барка, выходец из Кубани, в Австралии — Дмитро Чуб (Нитченко), который в 20-е годы тоже жил на Кубани... Подробнее о связях Украины с Кубанью мог бы Вам сообщить Виталий Крикуненко, молодой литератор (он работает в Москве, в Союзе писателей), который исследует эту проблему.

Прозу Лихоносова я весьма ценю и даже способствовал переводу его книги на укр. язык.

Радуют нас признаки возрождения украинской жизни на Кубани. Кубанский хор на Украине имел успех триумфальный. Недавно, в январе, на Съезде украинцев страны были и представители кубанского казачества, мы их приветствовали по-братски. Думаем, что это только начало. Вот и все. Желаю Вам всего доброго, с искренним уважением

Олесь Гончар.

6 березня 1992

Поповському А.М.

Вельмишановний Анатолію Михайловичу!

Газети від Вас одержав¹, дякую. Як видно з Вашої статті в університетській газеті, Ваші колеги, ота «вчена братія», не спішать переходити на українську мову. Невже вони сподіваються, що університет і далі буде розсадником русифікації, а не центром української культури, центром духовності степового краю? А ректор, що собі мислить? Невже не ясно, що мовний закон Незалежної України — це не формальність, його треба ж реалізувати... Доведеться!

Дуже приємне враження справляє Ваш часопис «Вільна думка». Справді в цьому виданні багато думок і вільних, і глибокозмістовних...

Вітаю Вас від душі

Ол. Гончар.

6.03.1992

12 березня 1992

Кириченку С.М.

Дорогий Степане Марковичу!

Прочитав Ваш нарис про Миколу Петровича Киценка. Достойний вінок на його могилу. Як і Ви, я про нього теж високої думки. Подвижник. Один із них...

Іноді доводиться полемізувати з табірними людьми, бо серед них поширене уявлення, що тільки вони боролися з тоталітаризмом, тільки вони захищали українську мову, історію, культуру, а ті, хто був по цей бік табірних дротів, лише, мовляв, догождали режимові та мовчки чухали чуби. Я ж стояв і стою на тому, що *вся* Україна в міру можливостей захищала себе як націю і що рух Опору — як і свого часу у Франції чи Польщі — був *усенаціональним!* Не кажучи вже про Галичину, бачимо, що й наше Подніпров'я, нещадно зрусифіковане, задушене, zdeформоване, раз у раз заявляло про себе протестом, воістину мужніми вчинками. В цьому я пересвідчився під час «соборної» історії,

¹Йдеться про газету Дніпропетровського держуніверситету «Вільна думка».

коли тисячі й тисячі людей стали на захист книги й підтримали автора своїми безстрашними листами. До найактивніших учасників українського Опору належав і наш з Вами друг Микола Петрович. Можна тільки пошкодувати, що він знищив щоденник... Яка це втрата! Бунін свої записи зберіг, ризикуючи життям, і ми тепер маємо змогу читати його «Окаянные дни» — свідчення неоціненне... Вітаю від душі!

Ол. Гончар.

25 березня 1992

Глибокошановний архієпископе Антонію!

До Вас зверталось Українське товариство охорони пам'яток історії та культури з проханням: не допустити варварського будівництва на некрополі біля козацької Пречистенської церкви в селі Гоголів Броварського району Київської області, не допустити остаточного знищення унікального іконостасу поч. ХІХ століття в Пречистенській церкві.

Церква стоїть на козацьких поселеннях, вона єдина в околицях Києва. Старовинний цвинтар під виглядом благоустрою руйнується. Фахівці наполягають, щоб надгробні плити повернути на свої місця, а спорудження приміщення (залізобетонного монстра) перенести.

«Реставрація» декору іконостаса та іконотримачів ведеться з грубим порушенням: проводиться заміна втрачених деталей, що були виконані з дерева та позолочені, на гіпсові відливки низької якості; унікальна позолота зчищається до ґрунту, замість неї клеїться фольга.

Велике прохання до Вас втрутитись в цю так звану «реставрацію», що веде до безповоротних втрат в унікальній історичній споруді.

Прошу Вас, глибокошановний отче, допомогти церковній громаді села Гоголів, а також усім, кому дорога наша історія і культура.

З повагою

Ол. Гончар.

31 березня 1992

Університет Альберта
Едмонтон, Канада
Офіс Канцлера Сенді Мактеггарт

Дорогий містере Сенді Мактеггарт!

З великою приємністю дізнався з Вашого листа, що Сенат Альбертського університету вшанував мене почесним званням Доктора літератури 1992 року.

Вважаю для себе це високою честю, а також визнанням тієї творчої багаторічної праці, що її звершували літературні інтелектуальні сили України в ім'я утвердження демократії та гуманізму.

Одержати високе звання від такого престижного всесвітньо відомого наукового закладу, без сумніву, сприятиме зближенню і розвитку духовних зв'язків між Вашою прекрасною країною та нашою багатостраждальною Україною, нині воскресаючою до конструктивного національного життя у світовому співтоваристві.

Сподіваюсь, що разом зі своєю дружиною зможемо у визначений Вами час зустрітись з Вами і особисто подякувати Вам і університетові за виявлену мені увагу і визнання.

Щиро Ваш

письменник, академік Академії
наук України,

Олесь Гончар.

31 березня 1992 року,
Київ, Україна

23 квітня 1992

Дніпропетровськ,
Марії Зобенко

Дякую Вам за привітання. Оповідання прочитав, мені сподобалось, міг би зацікавитись ним і Ваш «Борисфен»...

А газету Ви робили добру, я це пам'ятаю, Певне, з вдячністю згадують Вас і читачі. Одежуйте і здорові будьте!

Вітаю Вас із Великоднем.

Ол. Гончар.

23 квітня 1992

15 травня 1992

Подолінному А.М.

Шановний Анатолію Мусійовичу!

Дякую Вам за привітання, за увагу. Прошу також привітати від мене юну поетесу Оксану Бернацьку й подякувати за ту зворушливу посвяту.

А Вашому інститутіві, звичайно, слід би надати ім'я Коцюбинського¹ (це я на підримку думки, висловленої в газеті «Педагог»).

Вітаю Вас і Вашу літстудію.

Ол. Гончар.

15.05.1992

Червень 1992

Філадельфія,
Проф. Л. Рудницькому

Дорогий пане Професоре!

Від Лесі ми дізналися, що дніпропетровський Заремба запросив Вас відвідати наш Січеслав і Ви нібито дали на це згоду. Це ж буде чудово! Там зустрінете багато змістовних і порядних людей, самі зможете в цьому перекона-тись...

Ще Леся передала Ваше бажання щось більше почути про те, як я відкривав для себе Америку. Тричі я відкривав її. Вперше це було в 1950 році, коли мені випало бути в складі української делегації на ювілейній сесії Генеральної Асамблеї ООН. Оскільки наш спільний московський бос Молотов літати не міг, то всім нашим делегаціям дісталася можливість перетнути Атлантику на унікальному лайнері «Куїн Елізабет», – враження тих днів до певної міри відтворені в моїй повісті «Спогад про океан». Завдяки тому ж босові і його неспроможності літати, ми добувалися з Нью-Йорка до Сан-Франциско (там відбувалася ювілейна сесія) не літаком, а залізницею, тобто мали нагоду долати ту ж відстань, що й американські піонери, котрі добувались колись на Дикий Захід возами, тільки з гією різницею, що перед нами мав постати Захід не ди-

¹Інституту присвоєно ім'я М. Коцюбинського.

кий, а цивілізований. Так воно й було. Тоді відкрились мені американські простори, велич хмарочосів і велич прерій...

Вдруге довелось бути в Америці в складі письменницької делегації разом з Леоновим та Ауезовим в році 1955-му. Оскільки ми були гостями Держдепартаменту, нашої делегації були створені виняткові умови подорожування, ми побували в багатьох штатах, мали зустріч у Гарварді і в Колумбійському університеті, в Бібліотеці Конгресу і в чарівній Каліфорнії, де я вперше побачив секвойю, цей дивовижний релікт планети, що засвідчує її колишню божественну могутність... Тоді ж випало мені познайомитись і заприятелитись з Робертом Фростом та Карлом Сендбергом, про це йдеться в моєму короткому есе, де також розповідається про нашу зустріч із Джоном Стейнбеком під час його перебування з дружиною в Києві і в нашому домі. Цей етюд додаю до цього листа, бо не певен, що книжка «Чим живемо», де ця річ опублікована, потрапляла Вам на очі.

Втретє був у Нью-Йорку в 1973-му (здається) році в складі української делегації на сесії ООН і тоді ж з Вашого ласкавого запрошення мав щастя відвідати Філадельфію, оту маленьку діаспорну Україну, яка так глибоко запам'яталась мені. І, звичайно, враження з тих останніх відвідин, що тривали всю осінь, можна знайти у моїй «Твоїй зорі».

Ясна річ, що й заочні контакти і живі зустрічі з заокеанськими друзями дають мені дуже багато для розуміння західної великої демократії і неперехідних цінностей свободи, що є визначальними в людському житті.

Ще раз дякуємо Вам, що Ви переймаєтесь Лесиними клопотами і підтримуєте цю нашу любу особу в її нечуваному оптимізмі.

Вітайте пані Ірену і всю свою родину, бажаємо, щоб Ваші наміри зреалізувались на радість усім нам. Лесина хата на Вас чекає. А щодо Січеслава, то Ваше прибуття в місто Яворницького стало б, сподіваємось, неабиякою подією. Так що відваги Вам, дорогий наш Друже!

Щиро Ваші кияни.

Глибокошановне панство Саваринів!

Дорогі пані Олю і пане Петре!

Ми оце вже майже два тижні як дома, а здається, всього кілька днів, бо по приїзді життя нас тут завертіло досить таки інтенсивно, так що про відпочинок можемо тільки помріяти у вільний час від клопотів, як говориться, «нам спокій тільки сниться».

Загартовані інтенсивною програмою, яку мали в Канаді, ми змогли витримати й посадку до літака у Франкфурті, бо довелося здолати такий марафон, який важко було б витримати і молодшому поколінню. Літак на летовищі в Торонто простояв більше двох годин зайвих і тому прибув із запізненням у Франкфурт, до літака на Київ нам залишалося всього хвилин з двадцять, так що можете уявити, яку фізичну й нервову напругу нам довелося здолати, з якою швидкістю бігти по тих неосяжних терміналах, щоб встигнути на літак. Якби не Ваша записка і такий незамінний візок, Ваш дарунок, то чи й встигли б. Та все обійшлося гаразд. Витримали і наші серця, і наші нерви. Пакунків не перевіряли, нічого не доплачували, всі родичі ближчі і далші були вдоволені сувенірами з далекого Едмонта, але тепер такого близького нашим серцям.

І все це, вся радість нашого перебування в Канаді, пов'язане з Вами, дороге панство, бо Вашу увагу і Вашу добру приязнь ми почували постійно. Чи вже бачили «Літературну Україну», яка дуже добре дала про урочисту цю подію в Альбертському університеті? Ваше слово, вельмишановний пане Петре, тут сприйнято дуже добре, так що його почула не тільки Альберта, а стало воно відоме і тут, в Україні. Хотілось би також знати, чи одержана подяка від Міністерства освіти України, яку вони повинні були б надіслати містерові Сенді Мактегарту і Вам, пане Петре, при нагоді повідомте. Жаль, що ми не знали Вашого факсу, бо обидві подяки Міністерство надсилало на Канадський інститут українських студій.

Поїздку в Едмонтон, а надто ж у Скелясті гори, ми згадуємо як подорож у казку, а подібних казок не так уже й багато трапляється в житті. Єдиний «цвяшок», який си-

дить у душі, це датки для «Літ. України». Ми й досі не сказали про це редакторові, бо якби знали, то, може б, не варто було д-рові Олесю скористатись належним гонораром. Та хай, якось то воно буде.

Два пакети фотознімків одержали: від пані Тамари і від пані Михайлини. Щиро вам вдячні за них, оце вже справді даю собі і Вам слово, що альбом таки мушу зробити неодмінно.

Радіємо, що книжку читаєте. Сподіваємось, що й добре слово про Альберту прочитаєте ближчим часом.

Якось випало, що з п. Тотман ми розминулися під кінець і не змогли їй подякувати за ту увагу, яку вона виявляла за весь час підготовки до цієї урочистої події, бо її ретельність і пунктуальність у листуванні були справді на найвищому рівні. А щодо ставлення містера Сенді і його дружини, то вже й говорити нічого: надзвичайно інтелегентні й славні люди. Сподіваємось, що зустрінемося в Києві і з ними, і з Вами, дороге панство.

Якнайкраще згадуємо Вашу гостинність, доброту і невтомність пані Олі. Дай Бог Вам обом здоров'я і всього найкращого. Вітання Вашим дітям, і онукам, і всім знайомим, з ким зустрічались у славному Едмонтоні.

Олесь, Валя.

2.07.1992

5 липня 1992

Стеценку Г.П.

Вельмишановний Григорію Панасовичу!

Складається враження, що від мене Ви ждете беззастережної хвали на адресу Юрія Шевельова. Так, я захоплювався ним у Харкові, слухаючи його блискучі лекції. Коли він опинився за океаном, я не сказав про нього жодного слова осуду, хоч від мене цього й вимагалось неодноразово. Більше того, за нових часів я був у числі тих, хто настійливо рекомендував його до обрання в члени академії за мовознавчі праці, які я високо ціную.

І тільки згодом я дізнався про те, що Ю Шевельов, крім праць мовознавчих, писав – під псевдонімом Юрій Шерех – ще дещо автобіографічне (уривки читайте в жур-

налі «Слово і час», № 5, 1992). В цих публікаціях у досить грайливому тоні Ю.Ш.) розповідає, як він удвох з Наумом Кагановичем, по суті, привласнив підручник української мови двох перед тим репресованих авторів — Шевчука і Бойківа. Розповідається — також грайливо, — як він, Ю.Ш., восени 1941-го написав «гімн чи то марш німецьким воякам» і як тоді ж Микола Оглоблин повернув авторові ці колабораційні писання з порадою «нехай німецькі перемоги оспівують німецькі поети». Я в той час — уже після другого поранення — лежав у сибірському госпіталі, ми слухали по радіо в палаті, які звірства чинять окупанти в нашому нещасному Харкові, і, зрозумійте мене, з яким почуттям я дізнаюся тепер, що Юрій Шерех саме тоді писав оди катам, що вішали харків'ян на всіх ліхтарних стовпах... Ви були на фронті і, гадаю, зрозумієте мої почуття.

І ще одне. Ви з своїми дружківськими друзями колись мужньо захищали «Собор», і я Вам вдячний за це: і твір, і автора, власне, і врятувала всенародна підтримка. Так от тоді, коли партократи саме з усіх сил шельмували книгу і вимагали репресій щодо автора («Сажать! Сажать!» — як згадує П. Шелест у своїх мемуарах), саме тоді, по суті, їм на підтримку подав за океаном і Ю.Ш. свій антисоборний голос, — про це я теж, на жаль, дізнався лише після того, як рекомендував його в академіки. Тож скажіть: чи можу я не зважати на такі моральні (чи, скорше, неморальні) вчинки людини, колись мені близької?

Я й зараз не бажаю йому зла. Хай живе довго і в добрім здоров'ї та з користю працює на мовознавчій ниві. А література — це народне життя, якого він, як мені тепер здається, ніколи по-справжньому не знав, отже, й не міг глибоко за нього вболівати.

Вам, як людині, що стільки пережила і відчуває долю народну із самих глибин, хочеться думати, мої міркування видадуться достатньо переконливими.

Бажаю Вам доброго здоров'я і зовсім не закликаю до розчарувань.

З пошаною

Олесь Гончар.

Київ

Дорогий пане Леоніде!

Листа Вашого нам передано, дякую від душі.

Так, були ми в Едмонтоні, все було організовано чудово, часто згадувалось і Вас — Альберта Вас знає і любить. Насамкінець побували і в Скелястих горах, з їх верховин позирали на південь: чи не побачимо десь і там, у далечах, людей, дорогих нашому серцю?

Про хвилюючі враження від Альберти пишу до «Літ. України», невдовзі мають надрукувати.

А щодо Вашого подання на премію миру, то я просто зворушений Вашою увагою, послідовністю й лицаревою вірністю до потерпілого торік від суворих шведів... Хоча наші друзі в Україні вважають, що подання від НТШ, від La Salle варто би повторити, бо Москва свого часу, кажуть, разів десять подавала, доки таки сталося... Та й Україна сьогодні ж в іншій ситуації, ніж була торік чи позаторік. І хіба не ясно тим шведам, що заборгували вони Україні давно — і за Франка, і за Коцюбинського, і за Винниченка, й за Тичину... Мали б такі совість!

А сам об'єкт не надто тішить себе ілюзіями, дивиться на перебіг подій більш-менш по-філософськи, бо тільки — хоч такий — захисний імунітет, певне, й може якось оберегати наші душі в тих невсшухоючих штормах, де серед пінявих бурунів таки йде, рухається наш український корабель і ми разом з ним, — тримаючись на Зорю...

Певне, Ви будете на Світовому конгресі українців, тож сподіваємось на зустріч.

Наші Валя й Леся вітають усіх Ваших та пані Надю — землячку січеславську, а мудрого великодушного Пана Професора — найперше!

Світлого настрою та доброго здоров'я усім-усім!

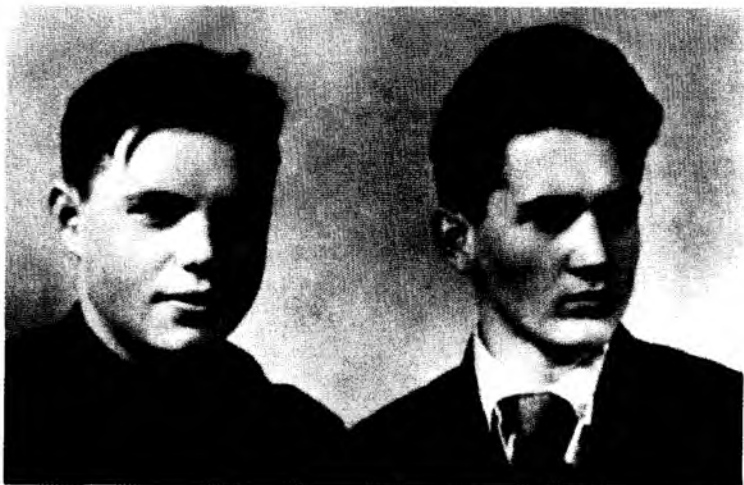
Ваш Олесь Гончар.

5 липня 1992

Батьки
Олеся Гончара
з донькою
Шурою.

Козельщина, редакція газети "Розгорнутим фронтом".
Зліва направо: Михайло Сич, Олесь Гончар, Олесь Юренко,
Василь Тараненко. 1933 р.

Олесь Гончар з Леонідом Лупаном. 1936 р.

Студенти технікуму журналістики ім. М. Островського біля могили Марка Кропивницького. Внизу зліва направо: Миколенко, Бережний, Гончар, Чернявський. Вгорі: Оксюта, Мілько, Бут. 1934 р.

Олесь Гончар.
Травень 1937 р.
Світлина
із фотоальбому
XIII випуску УКГТ
ім. М. Островського,
м. Харків.

Із сином Юрком.
1962 р.

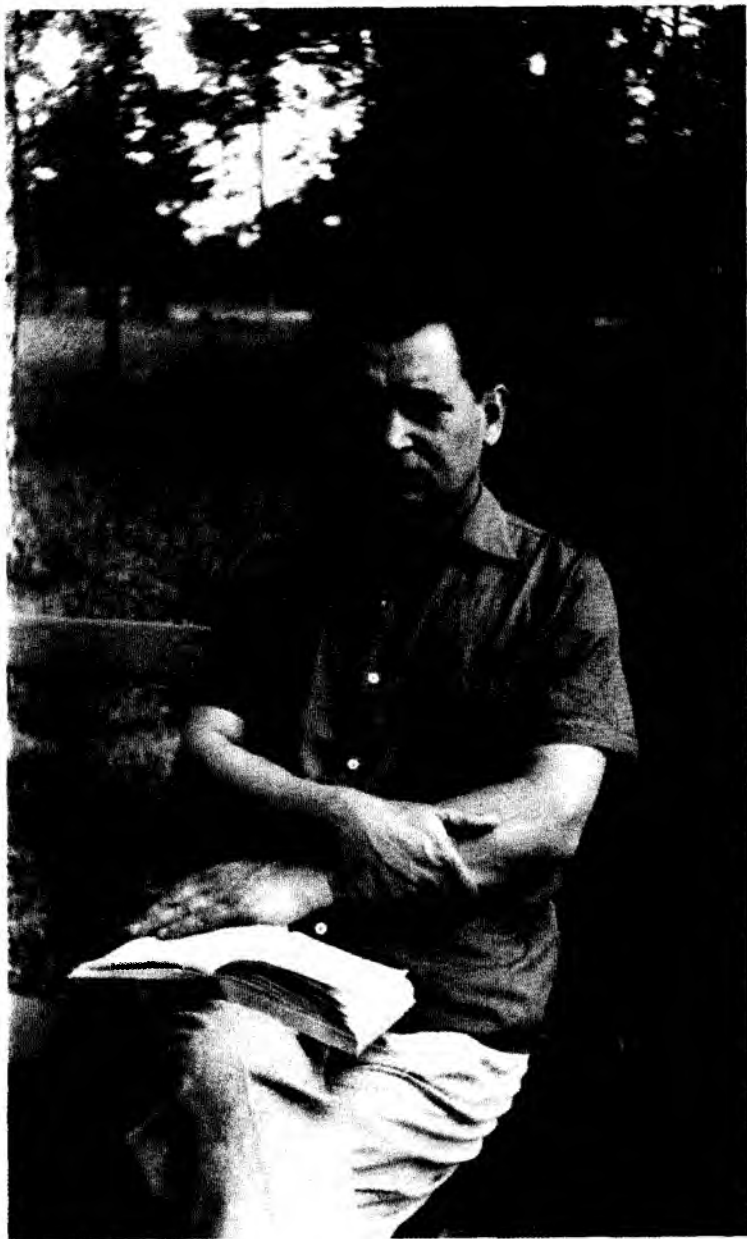

На відпочинку біля моря...

О. Т. Гончар
та М. Ф. Сидоренко,
директор
Мелітопольської
садстанції,
м. Мелітополь, 1971 р.

В годину роздумів...

Олесь Гончар,
Яків Оксюта.
На відпочинку
в Трускавці.
1972 р.

З дружиною
на відпочинку.
Трускавець,
1972 р.

Олесь Гончар та Яків Оксюта. Алупка, Воронцовський парк, 1973 р.

Олесь Гончар із В. Батюком, В. Врублевським, Онищенком
на сесії ООН. Нью-Йорк, 1973 р.

Добре сааремаальське пиво. П. Тронько, С. Черношей (аккомпаніатор),
Олесь Гончар під час Декади української літератури в Естонії.
Червень, 1974 р. Світлина Валентини Гончар.

Дні української культури в Естонії.
О. Гончар та П. Тронько з українськими співачками. 1974 р.

В Музеї Юхана Смуула. Естонія, 1974 р.

Під час
Декади білоруської
літератури на Україні.
І. Шамякін, О. Гончар,
В. Земляк. 1975 р.

Валентина
та Олесь Гончарі
на луках подніпрових.
Конча-Озерна, 1977 р.

Учні Кугаївецької
школи (Хмельниччина)
вітають Олеся Гончара
в Києві. 1978 р.

У місті Лева.
Подружжя
Гончарів
із Романом
Лубківським.
1978 р.

Павло Загребельний, Давид Кугультінов, Олесь Гончар. Кінець 1970-х.

Зустріч із викладачами та студентами Житомирського педагогічного інституту.

В пошуках істини. З Миколою Бажаном.

На VII з'їзді письменників у Москві. Чингіз Айтматов,
Михайло Шолохов, Олесь Гончар, Сергій Михалков, 1981 р.

Олесь Гончар із Віктором Батюком. 1981 р.

На зустрічі з викладачами та студентами Білоцерківського сільгоспінституту. В президії: Олесь Гончар, Данило Бакуменко. 1982 р.

Олесь Гончар із Петром Дорошком.

З онукою Лесею
біля будинку
А. Кримського.
Звенигородка,
1982-р.

На ювілеї Юрія Яновського. Олесь Гончар, Володимир Бровченко, Володимир Яворівський. Кіровоградщина, 1982 р.

З обухівськими школярами біля Музею Т. Г. Шевченка в Каневі. 1982 р.

Олесь Гончар біля Троїцького собору (прообразу в романі "Собор").
Новомосковськ, 1984 р. Світлина Валентини Гончар.

З письменниками Дніпропетровщини. 1984 р.
Світлина Валентини Гончар.

Олесь Гончар з дружиною Валентиною Данилівною серед земляків
на Полтавщині. Дрижина Гребля, 1984 р.

Валентина та Олесь Гончарі
з подружжям Лубківських.
Львівщина, 1986 р.

В столиці Австрії. 1987 р.

Книга на згадку студентці із Вашингтона Орісі Пимишенко.
Зліва направо: Роман Дубківський, Олесь Гончар, Ростислав Братунь.
Львів, 1988 р.

Зліва направо: А. Погрібний, П. Кононенко, Іко Лабунька, Олесь Гончар,
А. Рудницький. 1990 р.

Подружжя Гончарів із Петром Саварином (колишнім канцлером Альбертського університету) біля пам'ятника Писанці. Канада, 1992 р.

Віталій Коваль, Валентина та Олесь Гончарі. Конча-Озерна, 6 травня 1995 р.

На подвір'ї Олесь Гончара в Кончі-Озерній.
Сидять: народний художник України Микола Максименко,
Валентина і Олесь Гончарі. Стоять: лікар Валентина Байда
та журналіст Валентина Забродська. 28 червня 1995 р.

Валентина Гончар
біля пам'ятника
Олесю Гончару.
2001 р.

12 липня 1992

Нью-Йорк,
Шкільна Рада – УККА
д-р Євген Федоренко,
п. Наталія Канюга, секретар

Вельмишановний Пане Докторе,
Вельмишановна Пані Секретар!

Прошу пробачення, що із запізненням відповідаю на Вашого ласкавого листа. Мені приємно було дізнатись, що «Собор» включений до шкільних програм та введений у «Хрестоматію з української літератури ХХ ст.»

Як мені стало відомо, що «Хрестоматію...» Міністерство освіти України має намір видати і для наших шкіл. Та про це міністерство, очевидно, ще буде радитись в Вами.

А я щиро бажаю Вам нових успіхів на великій і прекрасній ниві українського шкільництва. Якщо ж би колись мені довелось бути в Нью-Йорку, то, ясна річ, завітав би неодмінно до Вас.

Вітання Вам з України, вітання від душі!

Олесь Гончар.

12 липня 1992 року,
Київ

21 липня 1992

Лупейку В.Ю.

Шановний Вікторе Юхимовичу!

Книжку¹ від Вас отримав, читаю. Вона багата змістом, схиляє на роздуми. Хочеться думати, що читач до таких творів не залишиться байдужим. Щось викличе в нього емоційну підтримку, а щось, можливо, й полеміку. Та головне, що є тут реальний відгомін того, чим сьогодні всі живемо. Процес народного прозріння, духовного відродження дається нелегко, але він всюди відчутний. Красне письменство має допомагати Україні своїм прав-

¹Йдеться про поетичну збірку «Осягнення сушого» (вид. «Хрещатик», 1989).

дивим пером. Гадаю, що саме на це спрямовані Ваші творчі плани.

Хай замислене збудеться. Вітаю Вас!

Ол. Гончар.

21.07.1992

26 липня 1992

**Патріарша Канцелярія
Української Православної
Церкви в США
С. Бавнд Брук, Нью-Джерсі, США
пані Славі Павловській**

Вельмишановна пані Славо!

Одержав Вашого листа, написаного за дорученням Святійшого Патріарха Мстислава. Зворушений його вітанням, та Патріаршим благословенням, щиро вдячний за це. Я теж шкодую, що нам не вдалося зустрітися цього разу з Святійшим Владикою в Києві. Ми раді, що дві українські церкви нарешті об'єдналися і наших віруючих очолює така достойна людина, як мій славетний полтавський земляк.

Щодо календаря-альманаху на 1993 рік. Під час перебування Патріарха Мстислава в Києві я передав йому свою останню книжку есеїстики, що зветься «Чим живемо», — певне, він уже встиг з нею ознайомитись. Там зібрано досить різноманітний матеріал про українське духовне Відродження, мої роздуми на цю тему, і, гадаю, що саме з цієї книжки можна б щось вибрати для календаря. Тож полишаю це на Ваш упорядницький розсуд, а мене прошу повідомити про Ваше вирішення.

Зі щирою пошаною до Вас

Олесь Гончар.

*Україна, Київ,
26 липня 1992 року*

4 серпня 1992

В Сеул

Глибокошановний м-р Янг!

Вельми зворушений Вашим подарунком — сувеніром від Вашої родини.

Щиро вдячний. В мене залишилися найкращі спогади про зустріч у Києві. Хочу запевнити Вас, що поділяю Ваші погляди щодо досягнення миру, докладаю зусиль на підтримку співробітництва між творчими людьми усього світу для досягнення кращого майбутнього усіх народів світу.

Радий, що Ви так близько сприймаєте до серця майбутнє незалежної України та його народу, за що хочу висловити свою щирю подяку.

Чекаю подальшої зустрічі з Вами у Києві і сподіваюсь, що наше співробітництво принесе реальні результати в інтересах людства.

Голова Української Ради Миру
Олесь Гончар.

Серпень 1992

Коротичу В. О.

Не так усе було, дорогий Вігалію, як це Вам уявилось з подачі Вашого київського жалюгідного донощика. І як могли Ви, знаючи мене багато літ, припустити навіть у думці, що ця ідіотська фраза: «хто дозволив?» нібито могла б з'явитись у моєму лексиконі?

Той доморощений Ваш стукач збурих Вас тим, що нібито був мій дзвінок до редакції «Молоді України» — і це перша брехня. Телефонував не я — телефонували мені. Подзвонив редактор, і йшлося зовсім про інші речі, бо ж не треба думати, що тільки Вашим інтерв'ю заклопотана сьогодні Україна. Але оскільки опубліковане в ці дні Ваше інтерв'ю все ж не пройшло непоміченим (правда, я його тоді ще не читав), то природно, що в розмові з редактором було заторкнуто й цю тему. Я й зараз вважаю, що публікація цього інтерв'ю була недоречною, бо воно дріб'язкове і нічим не сприяло консолідації творчих національ-

них сил, що нині є для нас найважливішим. І не вірте «інформації» свого дезінформатора, не думайте, що Ваше інтерв'ю викликало суцільне захоплення серед читачів. Доводилось чути від людей, що за своєю нестримною похвалюю, набридлим зведенням рахунків з опонентами автор інтерв'ю перестає бачити Україну, її пекучі проблеми і що, втрачаючи чуття реальності, він явно перебільшує роль власної особи в житті України і людства, весь час закомплексовано замикається на собі. Мовилося також і те, що це ж не Україна «виштовхнула» його до Москви, а скоріше він сам, заваблений кар'єрою, утік від Чорнобиля, хоча більше ніхто з української інтелігенції до втечі не вдався, бо ж годиться творчій людині бути зі своїм народом навіть і в трагічні часи, совість велить розділити з ним – хай і найтяжчу – його судьбу. Чути було й голоси про те, що, очоливши «Огонек» і навіть добувши від харків'ян депутатський мандат, цей обранець не особливо старався допомогти Україні виборювати незалежність, що давалось їй так нелегко, а коли перемогу було таки здобуто, свободу й незалежність проголошено, то наш земляк навіть забув привітати Україну зі справді великим днем її історії. Більше того, виступаючи десь по «Свободі», діставши змогу боронити Україну від давніх брехень та інсинуацій, він, кажуть, дозволяв і собі випадки, котрі інакше, як антиукраїнськими, не назвеш...

Ось такі зусбіч доводилось чути розмови. І хоч не все з почутого я поділяю, не з усім згоден, але чи не здається Вам, що над такими, як тепер мовиться, «неоднозначними» відгуками на Ваше інтерв'ю все ж таки варто було б замислитись.

Питаєте, чому Юрко Щербак не дістав Шевченківської премії. Вчувається в цьому якийсь недобрый натяк. Тож хай буде Вам відомо: я був за те, щоб він був відзначений, бо високо ставлю його чорнобильський подвиг – Юрій Миколайович знає про це, і, сподіваюсь, він у цьому переконається ще не раз...

Тепер, після того, як я уже ознайомився із Вашим інтерв'ю, можу сказати: не додало воно слави ні Вам, ні газеті. Перемішане в ньому грішне з праведним. Забуто, що, крім Бажана, було тоді у Вас на Вкраїні друзів чимало цілком надійних, котрі упродовж років підтримували Вас, забуто й те, що не Ваші, а чийсь інші книжки злочинна

система люто цькувала, вилучала з бібліотек і навіть палила на майданах при мовчанні деяких членів спілчанського Секретаріату, хоча могло б і в них вистачити духу сказати слово на захист цькованих творів... Даючи інтерв'ю, не слід забувати, що Україна все пам'ятає: хто що робив, хто як поведився в тій чи іншій ситуації. Надто ж неприємно вражає в цьому газетному многоглаголанні хвальковитий, самовпевнений тон, якийсь нарцисизм, криклива, раніше ніби й не властива Вам нав'язлива самозакоханість. А надто ж оце впивання своїми заробітчанськими успіхами: «заробляю більше від президента» — та заробляйте ви хоч і більше за того грека Онасіса — ну й що? Невже у цьому щастя? Не впізнаю Вас. І навряд чи це те, чим Вам слід би хвалитися перед своїми читачами в Україні. Благородна наша діаспора, відриваючи центи від скромних своїх достатків, шле ліки дітям Чорнобиля, жертвовно допомагає згорьованій Україні — оце мені зрозуміло, оцей подвиг милосердя усіх нас хвилює і викликає вдячність.

Сподіваюсь, Ви не забули нашу розмову в Кремлівському залі, коли я кликав, умовляв Вас повернутись на Україну, щоб працювати для неї, адже все, що вона нам дала, нині є змога віддарувати їй повністю, по-синівськи... Те, що було сказано Вам тоді, — то ж було сказано від душі, зі всією товариською довірою й приязню.

Певен і тепер: робити людям добро ніколи не пізно.

Ол. Гончар.

*Серпень, 1992 р.
Конча*

26 серпня 1992

Захарченку В.І.

Дорогий Василю Захарченко!

Перебував я саме в лікарні, коли добрі люди подзвонили в палату й прочитали мені по телефону фрагмент із Вашого виступу в «ЛУ». Подумалось, чому молодший колега в цей час національного сум'яття, розгубленості та повсюдно — навіть у літературі — наростаючого хижацтва раптом звернувся до молодшої моєї трилогії і так безпоми-

льно відчув у ній затаєний намір автора – захистити те, що потребувало захисту? Адже то були часи, коли і з дубових, офіційних трибун виголошувалось, що Україна – це нація зрадників, колаборантів, що всіх, хто зазнав окупації, треба «лікувати», бо всі вони, мовляв, уцербні, неповноцінні... Відповісти наклепникам мав Хома Хаєцький та Черниш та їхні друзі подоляки... Ви глибоко це відчули. І можете уявити міру моєї вдячності за Ваше проникливе й цілюще для мене слово.

Але не тільки це. Опинившись уже «на волі», я прочитав повністю Ваш виступ – від першого рядка й до нагадування десяти заповідей Господніх. Зокрема про лицемірство тих, хто лякає нас нафтовим голодом, водночас зволікаючи з будівництвом Одеського терміналу... О, як потрібне сьогодні таке письменницьке слово, з такою мужністю, з такою силою правди звернене до народу!

В мені побільшується почуття надії. Голос із Шевченкового краю мені багато що сказав.

Не все споганилось, є ще в Україні незрадливі, достойні, синівські сили!

Доброго, доброго Вам здоров'я.

Будьте таким, як Ви є.

Ваш

Олесь Гончар.

26.08.1992

31 жовтня 1992

Сові О.Т.

Добрий день, дорога Сестро!

Через два дні мене випишуть нарешті з лікарні, де мені довелось бути півтора місяця (добре, що й Валя була біля мене в палаті). Буду тепер доліковуватись в Кончі.

Дзвонив мені в лікарню Заремба, казав, що дніпропетровські письменники звернулись до Президента зі словом на захист Ломівки і вже нібито є ухвала, щоб твою хату не руйнувати, та, може, і все селище буде врятоване. Так що живи спокійно.

А мені напиши, як там у вас. Або хай Таня подзвонить.

Доброго здоров'я тобі і всім.

Чи не забула передплатити «Літ. Україну»?

Цілую. Саша.

31.10 – 92

Грудень 1992

Редакції «Кримської світлиці»

Не раз я засвідчував своє добре ставлення до людей, які живуть в кримському благословенному краю. Багато в мене друзів на цій чудесній землі. Кримські враження відтворилися і в моїй творчості, зокрема, в романі «Тронка». Я був і лишаюсь сповненим глибокої пошани до трударів Криму – таких умілих і щиросердечних, таких, які, я переконаний, дорожать дружбою між людьми різних національностей.

Радий був дізнатись, що в Криму, нарешті, виходитиме українська газета «Кримська світлиця». Сподіваюсь, що це видання сприятиме порозумінню між населенням Криму, між людьми різних національностей, гармонізації стосунків, які можна буде назвати цілком цивілізованими.

Вітаю з новим українським часописом вас, дорогі друзі! З новим, 1993-м, роком! Хай він буде світлим для вас, для ваших родин. Хай майбуття принесе вам зміцнення дружби і міжнаціональної злагоди.

Олесь Гончар..

17 квітня 1993

Редакції «Кримської світлиці»

Дорогі друзі з «Кримської світлиці»!

Одержав газети з такими теплими – аж сонячними! – словами привіту. Я схвилюваний і вдячний.

Вітаю усіх Вас з Великоднем.

Ваш Олесь Гончар.

10 листопада 1992 *Президентові Академії наук
України
Б.Є. Патону*

Дорогий Борисе Євгеновичу!

На Загальних зборах Академії наук я, очевидно, не зможу бути, бо дуже перехворів, півтора місяця довелося лікуватись у Феофанії, і ще й зараз перебуваю на лікувальному режимі, тож прошу Вас хоч листовно вислухати кілька моїх міркувань.

Ваш курс на зміцнення відділення гуманітарних наук дістав, як відомо, широке схвалення, однак потреба подальшого зміцнення цього відділення існує ще й зараз. Нині є нагода поповнити сили гуманітаріїв людьми справді творчими, енергійними, обдарованими. Тим-то хочу просити Вашої високої підтримки при обранні до академії, крім М.Г. Жулинського, також і доктора філології, професора, директора новоствореного Інституту українознавства Петра Петровича Кононенка. В останні роки цей літературознавець і педагог особливо виявив себе як досвідчений науковець (він є автором численних монографічних видань, є одним із авторів підручника для вузів і педінститутів), його удостоєно звання лауреата Республіканської премії з літературно-художньої критики, праці професора Кононенка перекладені російською, англійською, німецькою мовами. Надто ж плідно виявились здібності П.П. Кононенка при організації і створенні такого важливого для України, для сучасної науки Інституту українознавства, котрий уже нині здобуває міжнародний резонанс.

Тож обрання до Академії наук людини, яка очолює цей вельми перспективний інститут, було б дуже доречним, ще більше б зміцнило престиж цієї наукової інституції.

Сподіваюсь на Вашу підтримку.

З глибокою повагою

Ваш Олесь Гончар.

10.XI.1992

Дорогі наші Саварини, пані Олю й пане Петре!

Депутат Філенко досить пунктуально передав від Вас листа й інгалятори, за що ми Вам щиро вдячні. Так само без зволікання вручив листа й пан Гамкало, чого не сказати про ту молоду особу, про яку Ви запитували в одному з листів і через яку Ви передавали листа.

Ми з свого боку виявилися теж не досить пунктуальними з відповіддю на Вашого останнього листа через незалежні від нас обставини. Півтора місяця я пролежав у лікарні разом зі своєю супутницею життя, стан був серйозний, тому й Валі дозволили бути в палаті поруч зі мною. Напруги серпня, Всесвітній форум українців, наші різні клопоти, переживання й негаразди не минулися безслідно, і тому так сталось. Тепер уже доводиться продовжувати лікування в домашніх умовах.

Поїздку до Вас ми згадуємо щодалі з більшою приємністю: які то були світлі дні! Справді дарунок долі... Чи не озивався до Вас містер Сенді Мектегарт? Адже в Києві було говорено про намір кимось перекласти «Відкриття Альберті» для англomовної преси. Передайте містеру Сенді і його дружині від нас вітання. Тут містера Сенді і Вас уже вдруге показували у телефільмі. Ваше слово, пане Петре, на конвокації сприйнято дуже прихильно.

Одержали ми від канадського уряду якусь квитанцію від 8 липня на 94 долари, ми не знаємо, що з нею робити. Може, Ви щось порадите. Надсилаємо квитанцію Вам, може, Ви зможете з нею розібратися на місці або й одержати належну суму. А тоді б уже спільно вирішили, як їх використати...

Перед нами в Україні сувора зима. Дуже сувора. Але що ж: маємо й це пережити.

Не забувайте нас! А ми Вас і прихильність Вашу ніколи не забудемо.

Вітайте своє славне сімейство і всіх добрих людей в Альберті.

Доброго Вам здоров'я і світлих думок!

Ваші кияни *Олесь, Валя.*

19 листопада 1992

Зарембі В.І.

Вельмишановний Володимире Івановичу!

Днями виписався з лікарні і вже тут, «на волі», оце передали мені Вашого листа і копію розпорядження щодо Ломівки. Пишу, щоб подякувати Вам від глибини душі! Дуже добре діло Ви зробили. До мене зараз прийшла сестра, то каже, що вся Ломівка радіє і дякує тим, хто виявився здатним на такий гуманний людяний вчинок, такий рідкісний в наші жорстокі часи. Прошу передати моє вітання і влчність представникові Президента та всім Вашим – і моїм! – друзям, котрі допомогли Вам боронити Ломівку... Нині, на жаль, не всі усвідомлюють, що значить для людини клаптик рідної землі. «Нашу сагу, – розповідає сестра, – вже ж засипали сміттям, загорнули піском...»! А це ж та сага, якою починається «Собор», бо вона світила людям і вночі, в ній плавали зорі...

Тож спасибі Вам за все добре, будьте здорові та Богу милі, як мовлять наші земляки за океаном.

Ваш Олесь Гончар.

19 січня 1993

Ребру П.П.

Дорогий Петре Павловичу!

Дотепно, весело, блискуче! – так хотілось би сказати, коли прочитав у «Хортиці» Ваш «Шабаш номенклатурників...»¹

Подумалось, читаючи: ось готова основа комедії (чи трагедії) для розумного якогось театру, тільки б знайти десь сучасного Курбаса чи когось бодай трохи на нього схожого. А називатися п'єса могла б: «Бог правду бачить». Треба було б тільки витримати Вам своє есе до кінця в цій веселій козацькій тональності, адже серйозної полеміки ті нікчеми сьогодні не варті.

І загалом «Хортиця» справляє хороше враження, надто ж своїм творчим розмаїттям.

¹Надруковано в альманасі «Хортиця» №3 за 1993 р. (с. 128).

Тож вітайте своїх колег! Усім вам і в Новому, 1993-му,
бажаю творчого квітування.

Ваш *Олесь Гончар.*

19.01.1993 р. Київ-суверенний

24 січня 1993

Братану М.І.

Дорогий Миколо Івановичу!

Розбираючи оце архівні завали, натрапив на пожовклий номер «Наддніпрянки»¹ від 3.IV.88 р., а в ній на Ваш поетичний триптих, що ніскільки не злиняв від часу... Якщо він більше ніде не з'являвся, то, може б, варто дати — у квітневі чи передквітневі дні — в якийсь республіканський журнал чи газету? Особливо гарна перша мініатюра (про чабана) і третя (про висуванця): обоє ж по своєму невмирущі... Подумайте над цим.

Вітаю Вас і всіх друзів.

Ваш *Ол. Гончар.*

P.S. А це Вам на згадку екслібрис (робота В. Лопати).

24.01.1993, Конча-Озерна

25 січня 1993

Дударю Є.М.

Дорогий і вельмишановний Євгене Дударю!

Щойно на своєму безіменному хуторі ми з дружиною дивились і слухали Ваш козацький хутір «Мозамбік».

Пишу, щоб висловити наше захоплення передачею. Хотілось би, на манір сатириків, до чогось вчепитись у цій передачі, але нема до чого: все — талант, все згармонізовано ідеально (кажу так, бо я ж ідеаліст).

Крім самого ювіляра, що сам себе перевершив (може, завдяки випитій чарці), перевершив себе і наш прекрасний

¹ Поетичний триптих «Несе, як прапор, сонячність думок» (складався з поезій «Супутники», «В саду майстра», «Життя іде». — «Наддніпряньська правда», 3 квітня 1988).

«Явір», сягнув цього вечора найвищих висот!.. Хотілось би, щоб його таким – істинно натхненним! – почув увесь світ. А Петро Ілліч [Осадчук], хоча він і на трибуні парламенту добре співає, але за Вашим столом він співав куди краще...

То що ж загалом сказати про цей Ваш ювілейний ансамбль? Враження найкращі, почуття – захват і гордість за Україну, за її такі щедрі таланти!

Вітаю Вас, Євгене Михайловичу, принагідно також і з ювілейною датою: живіть довго, весело, мудро на радість усім нам, Україні.

Олесь Гончар.

25.01.1993

2 лютого 1993

Степанові Пушику

Дорогий Степане!

Слухав оце по радіо Ваш виступ у парламенті.

Мужнє й достойне слово на захист рідної культури, так безсоромно кинутої «лідерами нації» напризволяще... Тільки чому ж Ваші спілчанські колеги мовчать? Невже вони забули, звідки й для чого обрані, неville думають, що депутатські мандати їм вручено на віки вічні? Ваш крик душі, сподіваємось, Україна почує, бо куди ж іще далі? Тож лупайте сю скалу – скалу злочинної байдужості й глухоти! Ваш творчий вечір в «Українському домі» теж має добрий резонанс, і я радий за Вас і вітаю Вас.

Хай помагають Вам сили земні і сили небесні.

Олесь Гончар.

2 лютого 1993

16 лютого 1993

Рагойші В.П.

Глибокошановний В'ячеславе Петровичу!

Щиро дякую Вам за книжку і за таке прихильне слово в ній про автора цих рядків. Книжка, де так багато сказано доброго про наших класиків і сучасних письменників,

гадаю, буде належно оцінена на Україні. Як на мене – це зразок братерської, такої потрібної в наш час есеїстики.

Мої почуття до білорусів Вам добре відомі. Це щось більше, ніж просто вияв симпатії: це – доля, вона нас єднає. Я вдячний за незмінну білоруську увагу до моїх творів, жаль тільки, що «Спогад про океан» не був перекладений, а в ньому ж головним героєм виступає білорус, – Ви, певне, догадуєтесь, що прообразом його був Петро Глебка, мій товариш по спільній мандрівці за океан, на ювілейну сесію ООН, що відбулась у Сан-Франциско в 1950 році. Ви пишете, що мав і маю серед білорусів багато друзів, це свята правда, і мої почуття до них теж цілком стабільні. Дорожу і Вашим таким добрим ставленням до мене. Від душі вітаю Вас і Вашу милу дружину.

Всього світлого Вам обом!

Ваш *Олесь Гончар.*

16.02.1993

28 травня 1993

Коляновському А.М.

Шановний Афанасію Миколайовичу!

Добрався оце і до Вашої книжечки. Гадаю, що в своїй життєвій скруті Ви звернулись до Слова не випадково. Рідне слово має ж здатність і тамувати біль, і жити надію.

Ваші фронтові поезії мені, ясна річ, найбільше імпонують...

І ще знайте: до Поділля я не байдухий.

Це засвідчено і в «Пр-цях», а ще раніш, в часи юності, був у мене товариш з Дунаєвського р-ну Леонід Лупан, талановитий поет, та, на жаль, і його – як і багатьох – поглинула невситенна тоталітарна північ... Студентом Київського університету забрали його (тільки за те, що любив Україну!) і погубили десь, не дали розкритись талантові... Хіба ж не імперія зла?

Добра Вам. Тримайтесь, солдате.

Ол. Гончар.

28.V.1993

6 червня 1993

Володимиру Базилевському

Шановний Володимире Олександровичу!

Надіслану Вами книжку одержав, дякую за увагу.

Нагадала вона мені, звичайно, і Верблюжку, і степові далечі, і те славне степове місто, якому сьогодні слід би називатися: Тобілевичі...

Я давній і прихильний читач Ваших поезій, а також і Вашої публіцистичної прози, де мені особливо імпонують виступи проти напливу в літературу сквернослів'я, брутальщини, цинічної вседозволеності. Маю надію, що опоганювачі українського слова, пропагатори аморальності ніколи не дістануть підтримки з боку читацького загалу.

Сьогодні серед нігілістичного гвалту, серед вовтузні примітивних літературних ревізорів усім нам необхідно зберегти розсудливість, бути обачними, щоб, очищаючи літературу від тоталітарних накипів, не вихлюпнути, як ото мовиться, й дитя. Не забувати, скажімо, що, крім подарунків вождю, Малишко дав Україні і першокласну лірику, закодовану хоча б в отім неперевершеному рядку: «Цвігуть осінні тихі небеса...» Бути дбайливими, рішуче захищати від сучасних кон'юнктурників усе цінне для нашої культури, вберегти від зневаги подвижницьку працю покоління Яновських і Рильських — це ж наш спільний святий обов'язок. Гадаю, ми з Вами будемо в цьому солідарні. Доброго Вам здоров'я,

Олесь Гончар.

6.06.93

Зелена неділя

7 червня 1993

Ребру П.П.

Дорогий Петре Павловичу!

Обидва запорізькі видання¹ одержав, дякую.

Подумалось: якщо серед цього хаосу і гіперінфляції Запоріжжя ще жартує й сміється, то, мабуть, не все ще

¹Йдеться про «Козацькі жарти» і «Веселий курінь».

пропало. Ще житиме Україна! Чи, може, якраз оце нега-
разди і схиляють Вас там до сміху? Одне слово, радий за
всіх Вас, за хортицький оптимізм та дух непоборний...
Вітаю Вас і все Ваше веселе товариство.

Ол. Гончар

7.06.1993

26 червня 1993

Саварину П.

Дорогі люди – пане Петре і пані Олю!

Пишу просто так, з потреби душі, щоб сказати, що ми
є і що, як і раніше, любимо Альберту та набутих в ній слав-
них друзів, з котрими поріднилися назавжди.

Дякуємо, що й Ви нас не забули: з правничої фундації
передано нам Вашого листа, хоч і з традиційно великою
затримкою. Приємно було дізнатися, що у Вас усе гаразд.

А от наша Суверенна переживає нелегкі часи. Дошку-
ляють Золотоверхій столиці чорні вітри, що долітають зі
східного люмпенізованого регіону, руйнівні сили шанта-
жують молоду, ще не зміцнілу українську демократію, –
Ви, певне, знаєте про це з преси. Але й за цих умов нама-
гаємось зберігати непоруйнованим Дух і навіть замисли-
ли фантастичну акцію – відбудову в Києві Михайлівсько-
го Золотоверхого собору, висадженого в повітря сталінсь-
кими сатрапами в 30-х роках.

Михайлівський Золотоверхий – це ровесник святої
Софії, архітектурний красень з XII століття, шедевр світо-
вого значення. Фундаменти збереглись, і якщо Україна –
серед цього хаосу й криз – спроможеться підняти з руїн
те, що було повержене варварами, світ, гадаю, ще раз пе-
реконається, що цей народ здатен на велике...

Рік минув від того альбертійського червня, що ли-
шається для нас незабутнім. Міряємо діаспору високими
мірками, і серед її високих, найдорожчих для нас взірців –
подружжя Саваринів. Ще раз хочеться сказати про це.

Щойно дізналися, що Альберта вшанувала ще одного
княнина – цього разу посла України в Канаді, – це в нас
добре сприйнято.

Вітаємо Вас, дорогі.
Вітайте увесь свій рід!

Ваші *Ол. і В. Гончарі.*

20.06.1993, Київ

3 липня 1993

*Пану професору
Леоніду Рудницькому*

Дорогий Пане Професоре!

Від нашої Лесі дізнаємося, як зворушливо Ви нею піклуетесь, як багато їй допомагаєте в її заокеанських шляхетних діях. І за це ми Вам дуже-дуже вдячні! Хоча й розуміємо, що при Ваших інтелектуальних перевагах це Вам робити й непросто.

Нам теж тут не вистачає Лесиного оптимізму та її біоенергетики, так само як і бракує нам її «антилопи Гну» (марка відомої Вам її машини), котра хоч подеколи й горіла та зупинялася біля кожного куца, та все ж таки успішно долала відстань від столиці до Кончі-Озерної.

Наше суверенне буття, як Ви, певне, знаєте, сповнене драматизму, видавництва й національна преса агонізують під ударами хижачького ринку, тим-то люд наш більше переходить на усну творчість, не даючи пощади ні партократам, ні демократам. В літературі, де утворився після-перебудовний духовний вакуум, безперешкодно шириться так звана «нова хвиля» аморалізму й порнографізму, «молоді дегенерати» (так вони самі себе іменують) змагаються в брутальщині й у цинічній всюдозволеності, — невідомо, хто з них переможе, а поки що втрачає українське письменство. Мало лицарів духовності, на жаль! Проти шовіністичного низькопробного читива, що суне з півночі на нас, як хмари сарани, поки що не маємо достатнього захисту, бо ж тут нам потрібен надійний державний захист та самовіддана праця національно свідомої інтелігенції, а її ж у нас такий тонкий пласт, як ота в небі тонюсінька озонова плівка... Тим-то так дорожимо духовно зміцнілою нашою молоддю та неоціненною підтримкою діаспори, чия праця є взірцем відданості Україні.

Леся передала нам ще один примірник англійського «Собору» у Вашому перекладі, і він нам тут вельми знадобився, тож принагідно кажемо Вам ще раз своє щире спасибі. Шкодуємо, що не вдалося Вам зреалізувати свій намір — відвідати з пані Іреною Київ. Сподіваємось, що це збудеться в недалекому майбутньому. Знайте: хоч і великі води нас розділяють, але Ви для нас завжди душевно близькі.

Обоє ми вітаємо Вас усіх!

Ваші *Олесь та Валя Гончарі.*

*3 липня 1993,
Київ*

11 липня 1993

*Кіровоград,
Управління культури,
М.І. Сиченку,
В.Ф. Кобзареві*

Дорогі друзі!

Ознайомився з надісланою вами інсценізацією «Собору» для обласного радіо.

Відомо, що при інсценізаціях художньої прози, надто ж великих жанрів, втрати — як правило — неминучі. Тільки треба їх зводити до мінімуму. Ясна річ, мені шкода, що випали з інсценізації якісь дуже важливі й дорогі для мене образи (скажімо, образ учителя, що побував на Колимі, і Калнишевський на Соловках, і «апостольська вечеря» Аглая старшого з індійськими рибалками, і ще й ще багато чого...) Але я розумію, що закони сцени диктують своє. І дуже таки хотілось би, щоб «Собор» (хоч і неповний) прозвучав для людей любого мені степового краю. Тим-то я даю своє, як Ви кажете, «благословення»...

Тільки дуже прошу, особливо вас, товаришу Кобзар, — як автора інсценізації — ще раз уважно, найуважніше пройтися по тексті (бо чимало є недоглядів, стилістичних неохайностей), врахувати зауваження, глибше продумати все, спробувати якісь важливі речі відновити, і тоді — хай Бог помагає!

Мого вступу не буде, а от лист Григора Тютюнника про роман (знайдете його в передмові до найновішого видання «Собору», 1993, «Веселка» й серія «Шкільна бібліотека») або й саму передмову І. Бокоро дуже радив би прочитати по радіо перед виставою. Це поглибило б сприймання твору А коли все вийде успішно – сподіваюсь на це! – то, може, потім і київське радіо зацікавилось би Вашим варіантом вистави...

Тож від душі бажаю успіху – всім Вам!

Прошу сповіщати мене, як ітиме робота.

Зі щирим вітанням

Ваш *Олесь Гончар.*

23 липня 1993

Сові О.Т.

Добрий день, дорога Сестро!

Вчора Валя відзначала свій День Ангела і ми разом з нею, – тож за столом у Кончі не раз згадували тебе добрим словом і твій гостинець. Як ти догадалась, що нам дуже закортіло саме абрикос?

І ось – вперше в цьому році – вони на столі! Валя каже, що це їй наче Божий дарунок... Отже, від нас і від наших гостей тобі щире спасибі!

Леся цього літа, на жаль, не приїде, вона зараз за океаном, там, де й була, – повернеться аж восени. А ми сидимо на місці, нікуди й не рипаємось, дорога наша тепер тільки на луки та на левади...

Вітаємо тебе всі – і Валя, і Ліля, і наші кончійські сусіди. Літо в нас дощове, а поміж дошами спека велика. Ось так і живемо. В садку трохи вродило (найбільше – липи). Ще раз дякуємо за передачу та бажаємо тобі і всім доброго здоров'я.

Саша.

23.07 – 93, *Конча-Озерна*

3 серпня 1993

Рудик Н.Т.

Глибокошановна Ніно Терентіївно!

Привезли мені в лікарню пошту, і я оце тут, у палаті, прочитав Вашого листа і нарис про Яворницького. Читав уважно, зі щирим хвилюванням. Бо я теж знав ще таких учителів, як Ваш батько, що не просто відбували педагогічну повинність, а звершували свою благородну освітянську місію, були для села справжніми навчителями життя, найвищим духовним і моральним авторитетом. Мало нині таких! Тож гріх Вам тримати в шухляді написане, запропонуйте – і негайно! – ці речі або в журнал «Укр. мова й літ-ра в школі» або в газету «Освіта». Можете послатись на цю мою пораду й рекомендацію. Я певен, що редактори зацікавляться Вашим матеріалом. Про батька ще детальніше напишіть. Хай і сучасні учителі знають, яких синів мав колись наш народ: справді просвітителів! Подвижників! І уроки вели, і хорами керували, і вчили людей бджільництву, садівництву та всяким ремеслам...

Маю певність, що й спогад про Яворницького редакторів зацікавить. Я на цю тему Вже писати не буду, найголовніше про цю славетну людину, гадаю, вже сказано в «Соборі» та в «Спогаді про океан». Цілковитого одужання бажаю Вам! Пишіть! Вам є що людям сказати.

Зі щирою пошаною

Олесь Гончар.

3 серпня 1993, Феофанія

5 серпня, 1993

Гуреїву О.І.

Дорогий Олексю Івановичу!

Я зараз у Феофанії на лікуванні, сюди разом із поштою привезли мені й Ваш такий щирий лист. За роки й роки спілкувань, хай, на жаль, і не систематичних, Ви, певне, помітили, що в ставленні до людей я намагався бути максимально справедливим. Для мене немає особливого значення, яке місце людина посідає в літературній ієрархії, набагато більше важить те, наскільки сумлінно й чесно

звершує вона свою письменницьку місію. Адже порядний, з чистою совістю письменник — це для народу дуже багато важить! Саме цим пояснюється і моє незмінно прихильне ставлення до Вас. Я вдячний Вам, що Ви відтворили прекрасний образ справжньої Українки Ольги Яківни Степури, зворушливо розповіли цю хвилюючу історію, як вона в ті лихі часи рятувала «Собор». Будь ласка, передзвоніть цій благородній жінці і передайте від мене вітання і мою глибоку вдячність. А Ваше це оповідання («Собори душ»), наскільки мені відомо, буде у ювілейному збірнику, що його упорядковує В.Я.П'янов. Доброго Вам здоров'я!

Всього світлого бажаю Вам на багато літ!

Зі щирою пошаною

Ваш *Олесь Гончар.*

24 серпня 1993

Сергієві Завгородньому

Дорогий Сергію Олексійовичу!

Тільки вчора дружина забрала мене з лікарні, куди — в котрий уже раз! — відтарабанила твого друга «швидка допомога». Тяжкі були мої фронти, але найтяжчим виявився для мене фронт післявоєнний: не знаю кому — зі всієї СПУ — дісталось ще стільки інфарктів та реанімацій, як дісталось їх мені... Та Бог милував і цього разу. А що не привітав тебе з ювілеєм, то, мабуть, таки ж не міг. І на сестру мою не ображайся, вона, бідолашна, вже не виходить з двору. Та й хіба річ у словах? Може ж, таки більше важить те, що — упродовж десятиріч! — я дарував тобі своє найдорожче, свою щирю дружбу, яка не похитнулася і в найлихіші часи!

Питаєш, що робити з листами. Якщо не потрібні, можеш викинути у кошик. Мені ж вони ні до чого. Адресувались вони другові і щоразу писались за покликом серця.

Бажаю тобі доброго здоров'я.

Пишу 24 серпня, тобто в другу річницю Незалежності України, і від душі вітаю тебе з цим Святом. Для цього жилось, для цього працювалось, і хай це додає нам сил, і ніщо хай не затьмарює дружбу. В житті для мене є речі — святі.

Олесь Гончар.

24.08.1993

Дорогий Ростиславе Андрійовичу!

Надіслали мені зі Львова якісь, певне, молоді люди газету «Поступ», про існування котрої я досі не знав. І ось у цій газеті я читаю статтю Ярини Джурик про мемуарні фантазії Вашого львівського колеги і з цієї ж публікації дізнався про Ваші житейські скрути, тим відчутніші для мене, що й сам я частіше тепер слухаю вічність в лікарняній палаті, ніж вдома (днями лише дружина визволила мене — вже вкотре! — з феофанівської «зони»).

Так от у статті «Благослови, душе моя...», де йдеться про мемуари (яких я не читав), найбільше вразило мене твердження, буцімто «Братунь два роки німо сидів у Верховній Раді Союзу...» Оскільки я теж сидів у тій кремлівській залі, то виникає бажання — хоч перед Богом — посвідчити, що це ж неправда, що мемуарист справді з дивовижним цинізмом фальсифікує те реальне, що відбувалося в нас на очах. Адже всі ми, українські депутати, добре пам'ятаємо, з якою мужністю Братунь виступив тоді на захист національної символіки, як рішуче підтримав українську заяву проти кривавого генерала Родіонова, що влаштував оте звіряче побоїще в Тбілісі, могу посвідчити, як разом із кращою частиною наших депутатів Братунь протестував проти брутального виступу того безсоромного Червонописького, казенної маріонетки, істеричною брехнею котрого партократи хотіли принизити могутню правду академіка Сахарова (до речі, нашу позицію щодо наклепу Червонописького й на захист Сахарова зважилась у ті дні підтримати одна єдина українська газета — «Молодь України», опублікувавши з цього приводу моє інтерв'ю), міг би балакучий мемуарист помітити й те, скільки українських депутатів покинули залу на знак протесту проти ганебного виступу з трибуни імперського холюя — ротатого полтавського костоправа... І в усіх акціях демократів Братунь був серед перших — совісних, мужніх, послідовних...

Для чого це я Вам пишу, Ростиславе? Ради з'ясування істини? Так, і для цього. Щоб відмежуватись від безсоромних вигадок мемуариста? Так, і для цього теж. А головне, щоб у ці нелегкі часи виявити Вам свою незмінну товари-

ську солідарність, моральну підтримку, що ніколи для людини не буває зайвою. Та наостанок ще хочу висловити своє захоплення молодого мудрістю Ваших львівських журналістів, у котрих вистачило розуму й совісті розібратись у ситуації, стачило духу розгледіти істину й достойно, благородно захистити честь і добре ім'я старшого товариша. Доброго здоров'я Вам і родині.

Ваш *Олесь Гончар.*

7 вересня 1993

P.S. В одному лише не можу погодитись із газетою — в надто категоричному слові про Головка. Адже медицина тоді засвідчила, що той страшний гріх було вчинено хворим, в нападі божевілля... Тож Бог йому судія.

Ол. Г.

12 вересня 1993

*Канада, Едмонтон,
д-ру Саварину*

Дорогі пані Олю і пане Петре!

Професор Яр Славутич передав нам Вашого листа, і гостинці, і, звичайно ж, ліки, які виявились дуже доречними, бо я щойно виписався з лікарні, де опинився, на жаль, і цього літа, з ліками у нас тепер дуже дефіцитно, а ці канадські інгалятори мені допомагають бути на світі, тим-то ми Вам щиро-щиро дякуємо за Вашу увагу і доброту.

Зворушливо було дізнатися, яку нележку подорож Ви звершили до Ванкувера, щоб попрощатися зі своїм другом, це багато про що нам сказало про Вашу натуру, пане Петре, про Ваше розуміння неоціненності дружби. Дуже важливою подією стане і для нас завершення видання Енциклопедії України англійською мовою в п'яти томах: грандіозна, воістину історична праця! Тож честь і хвала всім, хто доклав свого розуму і зусиль для реалізації цього величного задуму. Від душі вітаємо Вас і Ваших колег!

Пишемо Вам у дні Скорботи, коли приспущено національні прапори по всій Україні на знак жалоби і пам'яті по загиблих під час жакливого голодомору в 1933 році.

Для мене ця дата особливо болюча ще й тому, що моє дитинство бачило ці жахіття, коли моє полтавське село наполовину вимерло, коли мої шкільні товариші один за одним згасали на очах, коли мені самому доводилось з пухлими ногами добуватись до школи, щоб здавати екзамен за сьомий клас... О, того не забути! Горе, коли вмирають люди дорослі на такій родючій, дарованій нам Богом землі, але найстрашніше, коли вмирають безневинні діти, надія нації... Як добре, що Вас минуло це лихо, хоча іншого Вам дісталось теж немало. Наш Оргкомітет, до якого і мені довелося ввійти, ставить зараз питання про те, щоб організаторів голодомору судив міжнародний трибунал, подібний до Нюрнберзького, оскільки вже документально доведено, що це лихо не було стихійним, а був це нечуваний злочин перед людством, злочин цілеспрямований, послідовний, детально розроблений за стінами Кремля. Міжнародний трибунал, хоч його організувати і провести буде складно, мав би затаврувати довічним прокляттям сталінську камарилью, а може навіть і Максима Горького, який, маючи від Софії Короленко свідчення про винищення голодом української нації, про вимирання від голоду тисяч і тисяч безпритульних дітей у Полтаві та інших містах, все ж свідомо дезорієнтував західну інтелігенцію, на запит Ромен Роллана цинічно відповідав, що ніякого голоду в країні нема.

Діаспора, а також американський Конгрес дуже багато зробили, щоб сказати світові правду про цей нечуваний злочин в історії людства, сказали тоді, коли в нас в Україні заборонено було вживати саме слово «голод», а тим паче «штучний голодомор». Гадаю, що тепер світова громадськість спільними зусиллями має змогу розголосити всю повноту правди про кремлівських катів, про їхню сатанинську акцію, ім'я якій геноцид проти українського народу.

Вибачайте, що я так, може, забагато кажу про це наболіле, але ж це той біль, що супроводить мене все життя.

Ваш намір відвідати в наступному році Україну ми можемо тільки вітати. Щодо запрошення, про яке Ви пишете, то я мав розмову з головою Товариства «Україна» Іваном Драчем, він каже, що зробити це можна буде, якщо саме товариство до того часу ще існуватиме. Будемо оптимістами, не журіться цими проблемами. Звичайно,

подорожувати машиною по Україні зараз складно, а щодо Києва (і, скажімо, Дніпропетровська), то від готельного здирства ми Вас зарятуємо, в Києві Ви будете нашими гостями, під крилом нашої родини, і кімната Вам буде забезпечена в центрі міста. Так що лаштуйте завчасно валізи, і ми будемо раді з Вами зустрітись та показати наш Золотоверхий Київ, бо, крім каштанів, тут є багато такого, що варто подивитись.

А на фотографії Ви обое файні і життєрадісні, приємно Вас бачити серед тих гір, що ми їх полюбили назавжди. Вітаємо Вас і Вашу чудову численну династію.

Ваші кияни *Валя* та *Олесь Гончарі*.

P.S. А СКВУ, ми вважаємо, має надалі жити. Він потрібен і вам, і нам!

Ол. Г.

19 вересня 1993

Завгородньому С.О.

Дорогий Сергію!

Я радий, що ти омолодився. Знаю людей, котрі багато років живуть зі стимуляторами і почувають себе оптимістами. Тож — дай Боже!

Дякую за надіслану публікацію з «Урядового кур'єра», я цієї газети не бачив, хоча в спогадах твоїх чимало є влучних спостережень (скажімо, ота «змїна посмішка» Ве Ве) [Щербицького].

У Дніпродзержинськ ми з тобою їздили, мабуть, не один раз, бо мені те металургійне пекло запам'яталось найбільше, побачене вночі, при зловісних вогнях серед гуркоту й чорноти, де працюють великі люди нічної зміни... І там цікавила мене не лише Вірунька, а й її чоловік, що в «Соборі» виступає як Іван Баглай, — його розповідь майже вся ввійшла в розділ «Бхілайське вогнище» з отією апостольською вечерею, де українець побратався з людьми племен... А от лукавого Добрика я й зовсім був забув, спасибі, що ти нагадав, — до речі, ти добре цього езуїта відшмагав за той його виступ на партактиві... Багато що відходить в історію, геть нікчемніють ті, що були й тоді

нікчемними, пам'ять більше зберігає те, чим було прекрасне життя, зберігає в душі ті істинно людські цінності, якими тільки й варто дорожити.

Дякую тобі, друже, за пам'ятливість, за мудре й зірке твоє слово, за міцну і несхибну любов – усежиттеву! – до України.

Здоров'я тобі й здоров'я!

Твій *Олесь Гончар*.

Київ

19 вересня 1993

Сімферополь

Шановні учасники і гості

Всеукраїнської науково-практичної конференції «Молодь. Інформація. Бібліотека» у м. Сімферополі!

У ці складні для незалежної України часи особливо велику працю у сфері духовності має звершити наша інтелігенція. Все наше майбутнє залежатиме від рівня національної свідомості, від гідності, честі й цивілізованості наших громадян.

Ось чому Ваша праця, дорогі друзі, це не просто праця, а воістину місія історична!

Від усієї душі вітаю Вас, Ваші благородні зусилля.

Будьте стійкі, будьте мужні, послідовні й терплячі. Відкидайте наклепи дрібних і озлоблених душ.

Хай чистота Ваших звершень додає Вам енергії, віри й прекрасного почуття правоти.

Хай висока зоря Тарасова, зоря невсипущого Каменяра і геніальної Лесі Українки освітлює всі Ваші діяння.

Олесь Гончар.

*Конча-Заспа,
19 вересня 1993 року*

26 вересня 1993

Брикульцю І.М.

Знов у нашій оселі запахло подільськими медами, і ми щиро дякуємо Вам, дорогий Іполіте Михайловичу, за Вашу — таку рідкісну в наш час — щедрість і доброту.

І лист Ваш глибоко заторкнув мою душу, мабуть, лише людина, чия особиста доля з юних літ суголосна з долею самого народу, здатна так проникливо читати художній твір, як Ви прочитали «Твою зорю». Ваша сповідь про пережите в дитинстві ще раз засвідчує, що трагедія України була повсюдна, що це таки був геноцид проти цілого народу, і цей нечуваний злочин в історії людства ще й сьогодні, на жаль, далеко не всіма усвідомлений. Треба ще немало докласти зусиль, щоб правда відкрилася повністю — як засторога усім! Та початки зроблено. Читаю зараз свідчення наших земляків, три томи їхніх розповідей були видані американським Конгресом, — який це трагічний епос ХХ віку! Хоч і запізнила правда, але світ її має почути, почути...

Не певен, чи дійшла у Ваші краї «Історія русів», а в мене їх виявилось аж дві, тож прийміть, будь ласка, цей скромний подарунок. І мій Порфир Кульбака хай побуває на Поділлі, він любить зичливе й мудре товариство.

Ми з дружиною вітаємо Вас і все Ваше сімейство: доброго здоров'я всім!

Ваш *Ол. Гончар.*

26.09.1993

23 жовтня 1993

Аврахову Г.Г.

Вельмишановний Григорію Герасимовичу!

Пишу, щоб від душі подякувати Вам за Ваше благородне слово в журналі «Січ» на захист істини¹.

Чи треба й говорити, як дорожив і дорожить автор цією сповіддю Решетняка про трагедію 1933-го. Можете

¹Літературознавець Г. Аврахов, полемізуючи з Я. Стельмахом, висловив думку, що вперше тему голодомору в Україні порушив Олесь Гончар в романі «Людина і зброя» (сповідь Решетняка).

уявити, яких зусиль довелось докласти тоді, в 1959 році, щоб відборонити цей розділ від цензури, яка таки дещо понівечила в ньому. А Решетнякова розповідь справді ж має значення принципове. Не випадково і в романі «Циклон» автор відвів цьому образу таку значну роль, адже він є носієм народної правди і народної моралі в обох цих творах. Критика, на жаль, не розгледіла раніше, яку навантагу несе цей ніби й не головний персонаж... У Вашій статті навіть догадки й припущення виявились дуже точними, вразили мене своєю тонкою спостережливістю. В наступному році «Людина і зброя» має вийти в «Шкільній бібліотеці», зараз готую це видання, воно буде стилістично досконаліше за всі попередні. І артилерист Решетняк там вільніше висловить свою сповідь, хоча в цілому вона, звичайно, збережеться за первісним текстом...

Ще раз дякую Вам за все добре, що Ви робили й робите для нашої літератури.

З глибокою пошаною — *Олесь Гончар.*

23.10.1993

Жовтень 1993

*Братам і сестрам
української східної діаспори*

Дорогі друзі,

бурями часу, самою долею розкидано нас по близьких і дальніх світах. Але є на планеті місце, до якого лине кожне живе українське серце. Є ота свята земля обітована, що ім'я їй Україна — наша Рідна Мати!

Звісно, можна прожити без неї, можна поступово навіть забути її. Та якщо ти не хочеш стати перекотиполем, не хочеш, щоб у душі твоїй запанувала порожнеча, вакуум бездуховності, злиденної нічогості, ти рано чи пізно звернеш свої очі, думи і почуття в той край, де блакитніє своїм високим небом Україна.

З чорнобильських нищень і горя підводиться вона до життя. Ще побачать її народи світу і сильною, і багатою, надійно суверенною і цивілізованою, ще відчує кожен із нас гордість за те, що належить до такої прекрасної, обдарованої, працьовитої й миролюбної нації.

Друзі! Як єдине сонце у небі, так єдина у нас вона, наша Україна, чиє ласкаве материнське благословення цілющим променем лягає на душу кожному з нас.

Любімо ж її, нашу землю обітовану, захищаймо її — зблизька й здалека!

Вона подарувала нам життя, подарувала свою духовність, невмирушу свою культуру й велике право зватись її духовними синами й дочками.

Вітаю, друзі, ваш Конгрес, що видається мені історичним. Бажаю всім вам праці результативної, звершень добрих, плодоносящих в ім'я славної нашої України, її великого майбуття.

Ваш

Олесь Гончар.

Жовтень 1993

30 жовтня 1993

*Президенту України
Кравчуку Л.М.*

Вельмишановний Леоніде Макаровичу!

Рада засновників благодійного Фонду відновлення знищеного в 30-х роках Михайлівського Золотоверхого монастиря в м.Києві, архітектурної та мистецької пам'ятки світового значення, — звертається до Вас, Президента України, з пропозицією стати першим серед його фундаторів. Сподіваємось, що Ви дасте на це свою згоду.

Вважаємо, відбудова монастиря набуде міжнародного резонансу і створить умови для розвитку суспільної моралі і гуманістичних переконань, сприятиме зміцненню злагоди і співробітництва між людьми незалежно від їх світогляду, створить надійний ґрунт для всеукраїнського духовного єднання.

Продовжуючи перервану традицію, в стінах монастиря буде відновлено пантеон славетних діячів Української Держави.

Президент Фонду *О.Т. Гончар.*

3 грудня 1993

Зобенко М.О.

Вітаю Вас, Маріє!

«Етюди» одержав і ще раз перечитав Ваші роздуми про «Тронку». Критика писала про цей твір багато, але майже не догледіла — чи не хотіла догледіти — в ньому найсуттєвіше, глибинне. Ви помітили й відчули саму суть твору, і це робить Вам честь. Дуже слушно виділяєте Ви новелу «Полігон», адже ця «Історія...» та «Залізний острів» є серцевиною всього твору. Пригадується, яке потрясіння автор пережив після відвідин полігону. І весь твір мав би називатись «Полігон», якби ж писався та друкувався він за нормальних умов, а не в наскрізь мілітаризованій державі. Саму ж полігонну новелу вдалось, як відомо, тільки чудом врятувати (правда, автор не ходив по імперських під'їздах, ходили редактори), на щастя, знайшлась і в Генеральному штабі якась добра — може, земляцька душа, що сказала приблизно так: «Ніж губити художній твір, нам же простіше перенести таврійський полігон в інше місце». Так і було зроблено. Отже, є чудеса на світі...

Радий, що цей рік видався для Вас таким урожайним. Читав про Вашу книжку гарну статтю Наталки Нікуліної в «Борисфені». Тож хай щастить і надалі.

Вітаю Вас із святом Різдва та з Новим, 1994-м! Вітання Січеславу...

Ол. Гончар.

3.XII.1993

24 травня 1994

Саваринам Олі та Петру

Дорогі наші друзі, пані Олю і пане Петре!

Щиро дякуємо Вам за Вашого теплового листа і за нітроінгальтори, що їх ласкаво передала нам пані Зірка Когут, хоча з нею ми не встигли й познайомитись, бо вона десь зникла, справді, як зірка на київському весняному обрії... І д-ру Тимчаку наша вдячність, якщо він мав причетність до цієї Вашої гуманної акції.

Ну а в нас життя складне: Ви чули, певне, як відбувалися вибори, та ще й кінця їм не видно. На жаль, чимало наших демократів до Парламенту не пройшло, бо (і це теж, на жаль) не всі вони виявились на висоті в моральному сенсі. Влада, як Ви мудро пишете, це справді серйозний екзаменатор. Та найбільше тривожать зараз Україну кримські провокації. Відомо, ким вони інспіровані і з якою метою. Добре, що хоч Захід починає це розуміти, як свідчать про це заяви західних урядів.

Чи не єдина відрада зараз в нашому житті — це наша онука Леся. Вона зараз із своїм молодим мужем — випускником Київського художнього інституту — перебуває у Штатах. Це завдяки їхньому завзяттю були влаштовані виставки Трипільської культури у Вашингтоні і Нью-Йорку (адже минулий рік оголошений був ЮНЕСКО роком Трипільської культури). Відомо нам також, що наша Леся веде зараз перемови із Сонею Скрипник про те, щоб дещо з виставки показати і в Канаді, але це покаже час.

Чи таки надійшла до Вас «Твоя зоря»? Бо якщо ні — доведеться повторити передачу і шукати для цього відповідну okazію. Хотілось би, щоб це видання таки потрапило до Вас, адже там у передмові надруковане повністю Ваше чудове слово в університеті Альберти.

З презентацією Енциклопедії поки що не ясно, адже наш віце-прем'єр поки що в невизначеній ролі, ждемо формування нового Уряду.

Та сподіваємося, що все буде гаразд.

Цікавою була Ваша інформація про справи в університеті, зокрема про те, що КІУС очолив нині доктор Зенон Когут, і хоч ми з ним не знайомі, але цілком довіряємось Вашій характеристиці, що він людина достойна. Для України КІУС, як і раніше, багато важить.

Доброго здоров'я Вам обом і Вашим близьким: хай саваринському славному роду не буде переводу!

Ваші вірні кияни — *Олесь та Валя Гончарі.*

24 травня 1994

Конча-Озерна

17 січня 1994

Панству Саваринів

Дорогий пане Петре, дорога пані Олю!

Користаюсь нагодою, що їде до Торонто п. В. Болюбаш, передаю ним цього листа, бо наше поздоровлення новорічне та різдвяне, мабуть, до Вас не дійшло (чи не втонуло десь в Атлантичному океані?), бо інакше Ви б написали у своєму такому гарному до нас різдв'яному привітанні. Ми його щойно одержали.

Наш добрий приятель Віктор Батюк, що дотепер очолював українську місію при ООН, нині призначений послом у Канаді, тож я передав через нього книжку для Вас — нове і нескалічене видання «Твої зорі» з розумною передмовою, в якій наводиться повністю і Ваше знамените слово в університеті Альберти. Коли наш друг оговтається в Оттаві, він, сподіваємось, знайде спосіб передати для Вас «Зорю».

Хай Вам і Вашій прегарній династії в усьому добре ведеться.

Щиро Ваш *Олесь Гончар.*

7 лютого 1994

Луганськ, СІШ № 6
Кочегаровій В.М.

Шановна Валентино Михайлівно!

Приємно було мені одержати із землі Бориса Грінченка та Володимира Сосюри такого теплового листа від Ваших вихованок-одинадцятикласниць.

Приємно усвідомлювати, що в наше життя, в українську культуру йде таке надійне, так добре духовно зорієнтоване поповнення.

На знак привіту посилаю щойно видану «Шкільній бібліотеці» «Людину і зброю», де варто прочитати і передмову, й післямову, бо там сучасні думки.

Зі щирою пошаною

Олесь Гончар.

7.02.94

Шановні Вікторе Степановичу
і Тамаро Костянтинівно!

Вчора Віктор Женченко передав мені Вашого листа.

Звичайно, це добра думка – видати збірник творів Леоніда Лупана. Десь у 50-х роках його сестра надіслала мені кілька Леонідових поезій, чудом збережених. Я передав їх у журнал «Вітчизна» зі своєю передмовою, і вони були опубліковані. Добре було б і їх розшукати та включити до збірника разом із моїм словом про друга. Бо спеціально писати зараз передмову я, на жаль, не маю змоги. І розшукати в архівах особову справу та збілочку «Весна» теж, ясна річ, треба (хоча тепер нема сумніву, що справа була сфабрикована). Для мене то була тяжка втрата. Щоденникові записи Леонідові дають Вам уявлення, якими щирими й змістовними були наші стосунки. Ці записи, звичайно, мають увійти до збірника. А от моїх листів давати не треба: багато в них наївного, школярського, багато отого «співу»... Нічого ці листи не додають. До того ж вони випадкові. Пізніші, може, були й змістовніші, але ж їх, як видно, не знайдено.

Я вітаю Вашу зацікавленість творчістю Вашого талановитого земляка і бажаю, щоб Ваш благородний задум успішно реалізувався. Ви повернете Україні ще одне чесне ім'я поета, жорстоко погубленого режимом, погубленого на самім початку творчого шляху цього обдарованого юнака.

З пошаною до Вас і Вашої праці

Олесь Гончар.

Київ

12 квітня 1994

Нитченку Д.В.

Дорогий земляче!

І спогади Ярини Голуб, і Ваші листи одержав. А що не відповів відразу, то причина не одна: кепське здоров'я, весь час доводиться бути на лікуванні. А клопотів не мен-

шає, бо люди пишуть, домагаються звідусіль: зроби оте та посприйай з отим. Декотрим, видно, не уявляється, що у цього чоловіка можливості не безмежні.

Тож куди там писати мемуари. До того ж чимало з пережитого вже ввійшло в останню мою книжку «Чим живемо». Не знаю, чи Ви чули про таку?

А нині Україна живе тим, що з усіх сил відбороняє свій суверенітет. І це, ясна річ, головне для кожного з нас.

Порадів я, що Ви стали лауреатом премії імені Лесі Українки. Ще раз вітаю! Як бачите, добрі діла і творчість австралійського полтавця дістають у нашій суверенній щире поцінування.

Отже, тримайтеся! Здоров'я і сил Вам козацьких! Ми Вас часто — із різних нагод — згадуємо зі щирою пошаною, бо Нитченко-Чуб того вартий. Всього світлого Великоднього Вам!

Олесь Гончар.

12.04.1994

Київ

* * *

У нас уже весніє, і гуси ночами гомонять у небі... Із-за екватора летять!

З весною, зі світлим Великоднем вітаю Вас, дорогий Земляче, і всіх вітаю, хто допомагає Вам у житті.

Олесь Гончар.

1994, Україна, весна.

6 червня 1994

Сові О.Т.

Добрий день, дорога Сестро!

Листа твого одержали, Ліля прочитала мені його по телефону. Бо ми з Валею зараз більше в Кончі, до Києва вдається вибратись лише коли-не-коли за хлібом або до лікарів.

Леся далеко, повернеться, може, в кінці літа; за нею ми дуже скучаємо, з нею було веселіше.

В садку нічого нема, хоча цвіту було рясно, але чи мороз побив, чи якась плодожерка спустошила все. Отже, тільки й залишається ждати наступної весни та нового цвіту... Сумно було читати, що і в тебе зі здоров'ям не все гаразд, одначе ми не втрачаємо надії, що тобі Бог допоможе подолати труднощі і ти з Васею ще коли-небудь навідаєш нашу Кончу-Озерну. Раді були б зустрічі з Вами.

Ми весь час будемо тут, бо дороги наші тепер стали короткі: лише до Києва і назад...

Вітай усіх своїх близьких і тримайся так, як раніш: ти ж уміла всяке лихо перемагати. Тож — доброго тобі здоров'я!

Твій брат.

06 червня 1994

12 червня 1994

До Президії СПУ

Геноцид, вчинений проти українського народу, ще й сьогодні декому видається чимось фантастичним, неймовірним чи принаймні перебільшеним. Адже злодіянь такого масштабу історія людства не знала.

Тим-то створення в Києві Інституту геноциду на чолі з вірним другом України доктором Мейсом вважаю дуже доцільним і вартим найактивнішої підтримки громадськості.

Сподіваюсь, що новостворений інститут буде інститутом великої історичної правди, який донесе до світу довго замовчувану трагедію України в її повному обсязі.

Тож до праці, дорогий докторе Мейс! Бог на поміч!

Олесь Гончар.

12.06.1994

12 червня 1994

До виборців Херсона

Дорогі виборці!

Багато років знаю вашу землячку Аллу Тютюнник. Талановита письменниця, чесна й порядна людина, вона користується глибокою пошаною серед творчої інтелігенції України. Її гострі, аргументовані виступи з проблем екології на захист інтересів трудових людей Таврії, сподіваюсь, вам добре відомі. Саме такі безкорисливі й принципові люди, які вболівають за долю народу, здатні відстоювати правду і справедливість, сьогодні, як ніколи, потрібні українському парламентові.

Аллу Тютюнник нині висунуто кандидатом у депутати по вашому округу. Підтримайте її, цю славно свою землячку, проголосуйте за неї, і ви не помилитесь. Вона віддячить Вам ва Ваше довір'я чесною працею у стінах українського парламенту, відстоюватиме ті закони, які полегшать життя кожного з нас.

Що Алла Тютюнник, ця талановита дочка Таврії, буде гідним представником Вашого краю в парламенті, ви в цьому переконаєтесь.

Голосуйте за Аллу Тютюнник!

Олесь Гончар.

12 червня 1994 р.

3 липня 1994

*Hunter, N.I. 12442 U.S.A
Нью-Йорк
Пані Людмилі Морозовій*

Високошановна пані Людмילו!

Одержав Вашого листа через чемність пані Софійки Геврин. Іншого листа я не отримував.

З цього Вашого листа наш благодійний фонд дізнався про Ваш благородний намір взяти участь у збиранні коштів до Фонду відбудови Михайлівського Золотоверхого монастиря і що Ви за свої продані картини відкрили в Нью-Йорку рахунок в банку на своє ім'я та ім'я молодого чоловіка Богдана Гермака (сина Вашої померлої приятель-

ки-киянки). Зараз про переказ коштів сюди, до Києва, не йдеться, бо тільки почалися підготовчі роботи, археологічні дослідження фундаментів, отже, всі основні роботи попереду. Ось тоді Ваша пожертва та інші кошти будуть належно використані, про що жертводавців буде окремо повідомлено в пресі.

Високошановна пані! Від засновників фонду і від себе особисто ми щиро дякуємо Вам за Вашу пожертву, за шляхетний порух Вашого серця. Сподіваємось, що спільними зусиллями багатьох українців у Вас і у нас ми зможемо відродити нашу прадавню святиню, наш Михайлівський Золотоверхий, цей всесвітньо відомий архітектурний шедевр.

З повагою —

Олесь Гончар.

5 липня 1994

*Австралія, Ньюпорт,
добродієві Дм. Нитченкові*

Високошановний і дорогий Земляче!

Одержав Вашого листа, в якому Ви повідомляєте про літературний вечір, де відзначалося й моє 75-ліття. Я щиро зворушений увагою австралійської Вашої громади до мене та моєї творчості. Прошу передати вітання доповідачеві Григорію Вишневому, чиє слово Ви так високо оцінили. А, звичайно ж, найперша заслуга в цьому Ваша, ми це розуміємо і від усієї душі складаємо Вам за це нашу подяку.

Одночасно прошу передати моє слово вдячності всім членам Вашого літературно-мистецького клубу, за їхній вітальний лист: для мене, та й не лише для мене, цей голос далеких австралійських друзів дуже дорогий.

Альманах «Новий обрій», друкований у Полтаві, ще від Вас не одержав і ніхто з полтавців мені не передавав, але прошу за це не вельми переживати, гадаю, все з часом з'ясується.

Вам бажаю доброго здоров'я і такої ж невсипущої енергії, що її ми відчуваємо і тут, на Україні.

Серед тих, хто підписав вітальний лист від клубу, крім Вашого підпису та багатьох інших, я з приємністю виявив

ім'я Вашої доньки Лесі Богуславець, тож вітайте і її від мене та всіх тих друзів нашої літератури, що озвались до мене з Австралії.

Щира Вам шана і побажання доброго козацького здоров'я.

Ваш

Олесь Гончар.

9 липня 1994

Гончар-Найді Л.Ю.

Дорога Лесю!

Я вже відбув два тижні у Феофанії, трохи підремонтували цей «агрегат», і я знову в Кончі. Дякуємо тобі за дріжджі і за снодійні пігулки, — це нам якраз до речі. Вітаємо Вас обох з успіхом виставки у Клівленді, уявляю, з яким блиском ти читала свою лекцію по-англійськи, на мові Шекспіра, просвіщаючи тамтешніх шанувальників Трипілля. Пан мер своїм свідочством засвідчив, що він людина добра і справді цивілізована.

Ваш намір попрацювати в бібліотеці Конгресу нас теж порадував. Тут ми чули гарні відгуки про твою курсову про творчість Антонича, — може, там поглибиш свої дослідження в цьому напрямі? Автор «Зеленої євангелії» вартий твоєї уваги.

Бачу, що ти гостро помічаєш особливості тамтешнього життя. Мені теж здається, що для Вас, молодих інтелектуалів з країни іншого досвіду, важливо не розпорозуватись, шукати свою надійну нішу в житті, тобто роботу і стабільну, і таку, що відповідала б нахилам душі. Будьте доброзичливі до людей, будьте контактні, — до речі, чи підтримуєш ти стосунки з Падохами? Адже то чудові люди, справжні друзі, а друзями треба дорожити. І спробуй таки сконтактуватись, налагодити зв'язки із Юрієм Олександровичем, тож таки рідний твій дядько, не чужий...

Скучили за вами дуже, хочеться побачитись, проте коли і як — це вирішувати вам. Ви знаєте, як зараз у нас. Тож перш, ніж зробити якийсь крок, — обмисліть усе глибоко, кожен крок зважуйте всебічно, з поглядом у перспективу, бо якщо маєте намір знов повторити Колумбову

мандрівку, то шлях до тих берегів має бути забезпечений заздалегідь (знаючи наші бюрократичні хащі, що стають тепер ніби ще густіші...).

Надійтеся на свою молоду мудрість та й на нашу енергетику душ. Ви її, заряджену любов'ю, маєте відчувати щораз, глянувши крізь хмарочоси в зоряні глибини космосу, звідти вона прилине до Вас неодмінно...

Лесюнько! Дуже хотілось би, щоб не зменшувався заряд оптимізму в твоїх листах, яким вони аж світилися раніш!.. Нотки мінорні – то, гадаю, – хвилиночку, тобі личить усміхатися до життя, бажаю всією душею, щоб і воно теж усміхалось тобі!

Вітай Остапа, світлого настрою вам обом, – ми всі з вами надійно!

Ол. – дід та вся ваша капела.

9 липня 1994

11 вересня 1994

Сові О.Т.

Добрий день, дорога Сестро!

Так упродовж літа ми ніде, крім лікарні, й не побували, нікуди не могли вибратись. Мали, правда, запрошення від добрих людей відвідати мальовничі місця в Карпатах, але далекі дороги тепер уже не для нас. Хіба що підемо іноді на Рогульку, подивитися на озера...

У нас уже повертає на осінь, дні стоять гарні, погожі. Ми з Валею більше тут, а Ліля в Києві, а Леся десь там, далеко, вчора озивалась по телефону... Восени має приїхати.

Життя наше, звісно, складне, так само, як і Ваше. Особливо дістається Валі, бо ж ми тепер – без машини. Та все ж сподіваємось на краще, віри не втрачаємо.

Місяць тому – як нам сповіщають – в Дніпропетровську поховали Сергія Олексійовича Завгороднього, одного з тих, хто допоміг відборонити Ломівку. Йому було 87 років. Помолитись за нього.

І напиши ж нам, як там у Вас? Обіцяв Валі Толя, брат, приїхати, однак щось не чути. Передавай вітання від нас усієї рідні і щоб – усі Ви були здорові.

Саша.

11 вересня 1994

Дорогий Юрію Миколайовичу!

Від душі вітаю Вас а високим призначенням, адже це таки неабияка честь бути українським амбасадором у наймогутнішій державі Західного світу. Вдалий вибір, мудре це призначення, сподіваюсь, обернеться найкращими наслідками для нашої змученої суверенної держави. Тож хай усі земні та небесні сили сприяють Вам!

Звертаюсь до Вас у справі далеко не тільки особистій. У Вашингтоні зараз перебуває наша онука Леся Гончар разом зі своїм чоловіком – молодим скульптором Остапом Найдою (вони нещодавно одружилися). Це ті «молоді одержимі люди з Києва», як писала заокеанська преса, завдяки чиему завзяттю та енергії небайдужі американці вперше дізналися про сиводавній і загадковий світ Трипільської культури (минулий рік, як відомо, ЮНЕСКО оголосило Роком Трипілля, про що у нас в Україні мало хто й знав з тих посадових осіб, кому слід було б знати).

Наше юне подружжя, захопившись Трипіллям, організувало спершу в Києві разом з Інститутом археології виставку «Трипілля і сучасний світ», яка мала добрий резонанс, а потім на запрошення посольства в особі Вашого попередника п.Білоруса молоді люди поїхали з виставкою і в США, де культура Трипілля, відкрита на Україні в городищах 5–4-го тисячоліть до н.е., була сприйнята як своєрідна сенсація. Між іншим, наша Леся виступала з доповіддю англійською мовою на тему Трипілля перед американськими студентами, здобувши розуміння й велике зацікавлення аудиторії.

Отже, про що йдеться? Після того, як виставка успішно пройшла у Вашингтоні у приміщенні Міжнародного валютного фонду, а також у Нью-Йорку в Українському музеї, де археологічні експонати осіли й дотепер без відповідних умов для зберігання, бо, як кажуть, «офензива заломилась», оскільки посольство, відсторонивши організаторів виставки, взяло всю відповідальність за подальшу долю експонатів на себе, засвідчивши це відповідними документами. Проблема зараз полягає в тому, як ці експонати потраплять додому, бо хоч посольство і взяло всю справу на себе, але наші молоді відчувають якусь мо-

ральну відповідальність і на собі. Та найкраще про всі деталі проблеми Вам розповіли б наша Леся та Остап Найда, якби Ви зробили ласку прийняти і вислухати їх у посольстві, до чого й зводиться це моє до Вас прохання.

До речі, десь про це я встиг перекинутись словом із Геннадієм Йосиповичем Удовенком, і він поставився до справи уважно, пообіцявши сприяння. Хоча зрозуміло, що Ваше втручання одразу б спростило ситуацію і розв'язало б проблему, що виникла, по суті, штучно, на безплідному, із бюрократичними домішками, ґрунті.

Тож ми з дружиною просимо Вас не відмовити нашій Лесі в аудієнції, вона особа тямковита й роботяща, можливо, і Вам стала б чимось у пригоді.

Насамкінець скажу: я в своїх симпатіях щодо Вас залишаюся цілком стабільним, після нашого спільного парламентського сидіння в Москві часто згадував Вас добрим словом, як і раніше, високо ціную Вашу мужність і Ваш талант, а Ваша глибока стаття про «Собор» була в моєму житті одним із найдорожчих подарунків.

Вітання від нас Вашій славній дружині, і обом Вам здоров'я та здоров'я на Вашому відповідальному й такому важливому для України шляху.

Ваш *Олесь Гончар*.

На всякий випадок телефон Лесі у Вашингтоні: (202) 234-28-52

30 жовтня 1994

*П. Стефанові Патриляку
у Філадельфію*

Шановний наш філадельфійський Друже!

Одержав Вашого листа, з якого дізнався, що Ви за порадою професора Рудницького обрали для своєї магістерської праці тему про Україну у світлі моєї творчості. Мені приємно було довідатись про Ваш вибір і що це має бути перша англомовна дослідницька робота на цю тему. Як мені здається, найважливіше буде розглядати мої твори у їхньому взаємозв'язку, бо часом ті чи інші художні ідеї, які лише проглядають десь у короткій новелі, дістають потім ширше розкриття у романі. Мотиви перегукуються, видозмінюючись, переходять із твору в твір, і, зрештою,

це ж цілком природно, адже джерело спільне, єдине — письменницька душа.

Вельми цікавим має бути Ваше дослідження — «Собор» і німецький ідеалізм 18-го століття». Звичайно, ще із студентських літ я знайомий із творчістю багатьох тих, кого Ви називаєте в листі, включаючи і Йоганна Готфріда Гердера, який так прихильно говорив про Україну і провіщав їй велике майбутнє. Крім німецької, предметом моїх захоплень була в студентські літа і література французька, хоча, скажімо, американських письменників ми відкрили для себе уже в післявоєнні роки, коли нас так вразили і Хемінгуей, і Фіцджеральд, і Джон Стейнбек, якого я мав приємність вітати в своєму домі, під час його перебування в Києві.

Як на мене, важливо досліджувати не так вплив однієї літератури на іншу (у нас свого часу була поширена т.зв. «впливологія», яка всі українські твори міряла лише мірками літератури «старшого брата»), значно важливіше дослідити самотність національної літератури, розгледіти її національну поетику, що, скажімо, в українським письменстві дивовижно виявила себе у творчості Гоголя, в романах Яновського, у фільмах Довженка чи в новелістиці Стефаніка або Марка Черемшини. Українська література, гадаю, цікава може бути для світу саме своєю несхожістю з іншими, національною специфікою, з якій відтворюється менталітет і весь духовний світ саме української нації як такої.

А що Ви спостерегли в моїй творчості дещо таке, що перегукується з думками німецьких мислителів та художників, це теж природно, адже всі наші культури еднають великі гуманістичні ідеали.

Бажаю Вам успіху в праці, яка, гадаю, при керівництві такого досвідченого керманіча, як професор і академік Рудницький, може бути цікавою не лише для читачів англomовних, але й для наших літературознавців українських.

На все добре Вам,
зі щирою пошаною

Олесь Гончар.

30 жовтня 1994

Пану Леоніду Рудницькому
у Філадельфію

Дорогий наш пане Академіку!

Щира вдячність Вам за увагу, за дари, за все те добре, що випромінює до України ваша невтомна роботяща душа. Раді ми, що Ви вже в добрім здоров'ї і знову впряглися у воза такої потрібної багатьом щоденної праці.

До Вас їде послом наш знаний письменник, автор найглибших публікацій про Чорнобиль Юрій Щербак (він і доктор наук), гадаю, Ви знайдете з ним спільну мову. Якщо пан Анатолій [Погрібний] поїде до Вас на Шевченківську конференцію, то він, ясна річ, привезе й моє вітання і розповість Вам про всі наші проблеми. Намагаємось, як можемо, допомагати йому віднайти певність у собі після пережитих струсів, бо треба ж не втрачати рівноваги, життя без гіркот не буває. Але ми віримо в нашого друга, віримо, що його найбільші творчі радощі десь іще попереду.

Свою коротеньку відповідь Вашому протезе при цьому додаю, — прошу передайте це, будь ласка, йому.

А Вам і родині здоров'я та оптимізму!

Ваші вірні київські друзі — *Олесь Гончар і К°.*

30.X.1994

20 листопада 1994 *Подружжю Сусаків у Косові*

Глибокошановні Катерино Романівно
та Михайле Дмитровичу!

Пишуть Вам Валентина Данилівна та Олесь Терентійович Гончарі. Ми щиро зворушені Вашою увагою, таким гарним і несподіваним Вашим дарунком, що його нам передав Петро Тимофійович Тронько.

Ми давно захоплюємось мистецтвом людей Прикарпаття, їхнім унікальним вмінням та художнім хистом, в чому виявляє себе всебічна обдарованість українського народу. І різьблення, і кераміка, і оця чудова Ваша кошма — це все витвори рідкісного народного уміння, а дарунок

Ваш ще й передає нам тепло Ваших сердець, що буде таким відчутним для нас серед цієї кризової холоднечі.

Чимось би ми хотіли віддарувати Вам за Вашу увагу й прихильність. Може, якісь мої книжки Ви бажали б мати у себе? То ми могли б надіслати їх Вам та Вашим колегам по технікуму. Але напишіть нам, які саме книжки Вам хотілося б мати, і ми з приємністю зробимо це для Вас на знак нашої щирої вдячності.

Доброго Вам здоров'я обом та всього світлого.

З правдивою пошаною

Олесь та Валентина Гончарі.

20.XI.1994.

23 листопада 1994

*У Запоріжжя,
Марку Шевельову*

Шановний Марку Петровичу!

Ваш намір написати документальну книжку про дружбу українців та євреїв я від душі вітаю. Благородний намір і дуже на часі. Бо, на жаль, і досі є охочі (з обох сторін) сіяти між нами неприязнь. Тому моя Вам порада — зосередити увагу саме на позитивних фактах, адже їх справді багато і повчальні вони своїм неоціненним гуманістичним змістом. Якось у Львові довелось мені проводити Міжнародну конференцію миру, де брали участь і польські євреї, вони розповідали мені, як їх, тоді ще дітей, таємно переховували біля Рави-Руської в одному з монастирів, рятуючи від фашистів, бо така була воля митрополита Андрея Шептицького, котрий і сам, як відомо, порятував чимало єврейських духовних осіб. Такі факти справді варті найширшого розголосу.

В моєму житті теж так складалося, що найкращими вірними друзями часто були мені якраз єврейські юнаки. Так було в Харківському газетному технікумі, де поруч з українськими групами були і єврейські (мабуть, там серед наших друзів був і товариш Дан, бо післявоєнних зустрічей у Мелітополі я щось не пригадую, в цьому місті я бував лише по кілька днів і щоразу зупинявся в чудових моїх земляків Сидоренків). А от у технікумі, де ми жили

впереміш у кімнаті по кільканадцять хлопців, і жили на рідкість дружно, — не було в нас ніколи жодного конфлікту на національному ґрунті. В Харківському університеті теж дарувала мені доля чудових друзів, в т.ч. і євреїв, з котрими разом ми пішли добровольцями на фронт, один із моїх єврейських друзів під іменем Духнович став одним із головних героїв «Людини і зброї», наш «факультетський філософ» (раджу прочитати цей роман, якщо не читали). І на фронті, пізніш, уже під час походу прапороносців, найближчим моїм другом був — нині покійний — москвич Юра Кузес, журналіст (його спогад див. в зб. «Про О.Г.», виданому в 1968 р. до мого 50-річчя ...) Ну, і, напевне, Ви знаєте, що першим перекладачем «Прапороносців» був Лев Шапіро, мій земляк і фронтовий побратим, який, на жаль, теж рано пішов із життя... Гадаю, що, крім мене, багато ще хто з українців міг би Вам розповісти про справжню дружбу синів обох народів, яких надійно єднали — і сьогодні єднують — чисті почуття, високі помисли...

Тож вітаю Ваш задум, і хай Ваша праця завершиться успішно. Доброго здоров'я і всього світлого Вам!

Олесь Гончар.

23.XI.94

Київ

26 листопада 1994

Сові О.Т.

Дорога Сестро!

Не писали тобі довго, бо нас спіткало велике горе: Поліна, невістка наша, їхала від матері і десь під Кіровоградом потрапила в автомобільну катастрофу і загинула на місці. Так що тільки цим були зайняті всі, особливо Валі та матері Полініній дістається, адже зосталась напівсиротою Валя маленька; як буде з нею — ще й зараз не зовсім ясно...

Леся ще там, вона й звідти турбується про нас, ліки передає — золота дитина, вся наша відрада. На весну повернеться — кінчати університет. Сумного багато. Днями по-

ховали нашого друга Олексія Коломійця, тож і за нього помолись.

Ми більш-менш тримаємось, бо треба.
Вітання від нас тобі і всім Вашим.

Саша.

26.11.1994

Конча-Озерна

21 грудня 1994

*Нове Село на Хмельниччині,
Арсенію Главацькому*

Шановний добродію Арсенію Главацький!

На жаль, я не знаю, як Вас величати по батькові, тому звертаюсь так. Пише Вам дружина Олесь Терентійовича на його прохання.

Ось ті слова для Вас, які я записала від нього в лікарні: «Дякую за чудові яблука Поділля. Вони такі ж прекрасні, як і полтавські, що пам'ять про них зберігається і понині. Хай допомагає Вам Бог. Ваш Олесь Гончар».

Хай і нам допомагає Бог, щоб Олесь Терентійович скоріше одужав.

Всього Вам найкращого в Новому році. Прийміть і від мене подяку за дарунок із Вашого саду.

З пошаною — *Валентина Гончар.*

21 грудня 1994 року,

Київ

29 січня 1995

Юрківу А.Ф.

Вельмишановний Ананію Федоровичу!

Перебуваючи в лікарні (після інфаркту), отримав Вашого листа. Мені приємно було дізнатись, що є вчителі, які так глибоко прочитують «Прапороносці», знаходять у них, як Ви пишете, «багато українського матеріалу». Справді, автор при написанні трилогії ставив перед собою ще й

«реабілітаційну мету», хотів зняти з українців тавро колаборантів, якими зображувала офіційна пропаганда всіх тих, хто мав нещастя опинитись в окупації або в полоні. Автор хотів показати, що українці не гірше за інших виявили себе в боях проти фашизму. Звичайно, ми багато чого не знали. Не знали, скажімо, що десь є героїчна УПА, яка бореться проти того самого ворога, що й ми. І що десь у тилах піддаються депортаціям цілі народи. Багато було ілюзій. Вірилось, що після Перемоги світ зміниться докорінно і що, скажімо, Україна житиме інакше, ніж було досі. Та не так сталося, як гадалося. Тоталітарна система ще довго глумилася над народами, і брежневські танки поганили ту саму Злату Прагу, якій ми колись принесли свободу. Гірко це все, однак дописувати трилогію автор не буде, полишає це на роздум порядним, мислячим читачам. Були ілюзії, в чомусь були ми ідеалістами і хай такими, як були, залишаємось у трилогії. Твір завершений, в ньому – правда того часу, правда визвольного походу, і хай усе сприймається саме так. До 50-річчя Перемоги трилогія має вийти новим виданням. А Вам я влячний за такого щирого листа і від душі вітаю в Новому 95-му Вас та всіх прихильних до мене львів'ян.

Всього світлого, світлого Вам!

Олесь Гончар.

29.01.1995

30 січня 1995

*Кіровоград,
Володимиру Панченку*

Вельмишановний Володимире Євгеновичу!

Дякую Вам за книжку. Дуже вдало скомпонований томик [збірник творів В. Винниченка «Раб краси», К., 1994]. І добре, що на завершення Ви дали слово Франка та Лесі про цього тоді загадкового бунтівливого степовика. Варто ще раз нагадати читачеві, що були в Україні люди великої душі, здатні підвестись високо, порадуватись за новий талант. І Коцюбинського Ви доречно згадали, як мудро він остеріг молодшого колегу від імпульсивного відступницького кроку. Загалом Ваша стаття з глибоким розумінням,

цікаво й переконливо відтворює образ Винниченка, такий складний, такий суперечливий...

Тож спасибі і Вам, і «Веселці», яка в цих кризових умовах чи не найбільше робить для школи і для всієї української культури. Виходить, нема безвихідних ситуацій – була б душа, здатна любити, здатна дорожити.

Вітаю Вас і Вашу працю, всього найкращого Вам у цьому 1995-му і в усіх прийдущих літах.

Ол. Гончар.

30.01.1995

9 лютого 1995

*Херсон,
Миколі Братану*

Дорогий Миколо Івановичу!

Якщо вірити «ЛУ», Ви теж поповнили невеселі лави ювілярські.

Що ж – цього не минути.

Сентиментально згадую наші таврійські зустрічі – і під сонцем гарячим, і при місяці повнім... Дякую Вам за все.

Бачу Вас, Степовика, серед найдорожчих мені людей.

Бажаю здоров'я Вам та здоров'я. І щоб Таврія так любила Вас, як любите її Ви.

Ваш Олесь Гончар.

9.02.1995

16 лютого 1995

Жулинському М.Г.

Глибокошановний Миколо Григоровичу!

Пересилаю Вам, як і домовлялися, листа, що надійшов із Дніпропетровська від директора школи Т.В. Стебліни.

Ця україномовна школа потерпає від нестачі і підручників, і художньої літератури, і, звичайно ж, технічного сучасного обладнання.

Зробіть, будь ласка, все, що від Вас залежить (а від Вас залежить багато), щоб діаспора посприяла цій школі у придбанні ксерокса.

Будемо сподіватись, що Ваші старання допомогти цій школі увінчаються успіхом, і весь колектив учителів та учнів порадуються цій Вашій добрій справі, і всі будуть Вам вдячні від душі.

З пошаною

Ол. Гончар.

Київ, 16 лютого 1995 року.

*13 березня 1995 Вінниця, облдержадміністрація,
Мельнику М.Є.*

Шановний Миколо Євтиховичу!

Звертається до Вас Олесь Гончар, письменник, голова Української Ради Миру. Йдеться про мого однополчанина, ветерана вітчизняної війни, який нині мешкає в м. Тиврові. На його присадибній ділянці без його згоди, в порушення чинного законодавства, було поставлено катодну станцію, яку після мого звертання до місцевої влади вдалося прибрати. Однак, як це в нас водиться, справу не доведено до кінця. Тож ідеться про те, щоб доробити недороблене: забрати кабель з присадибної ділянки, чим би було створено ветеранові та його родині терпимі умови для його життя.

Голова райради Шелоумов, замість того щоб усунути беззаконня, відбувається відписками. Отже, без Вашого втручання цю справу не розв'язати. Тому прошу Вас втрутитися, допомогти у вирішенні цього питання, усунути беззаконня, яке визнано і прокурором Тиврівського р-ну А.В. Куцьким (пояснення його додаю).

Сподіваюсь, що Ви виявите увагу до ветерана Вітчизняної війни, і це буде йому найкращим подарунком до Дня Перемоги.

Олесь Гончар, академік.

13 березня 1995

Дорогі друзі!

З України, з отчої землі вітаємо вас зі світлим Тарасовим днем, цим справді найсвітлішим днем серед похмурих нашого такого складного життя. Сама доля подарувала колись Україні за її страждання генія дивовижного, генія всеосяжного — Тараса Шевченка.

Шевченко був і лишається центральною духовною постаттю нашої історії та культури. Боротьба за Шевченка, проти Шевченка, довкола Шевченка ніколи не припинялась, бо Шевченко і Україна це єдине ціле, неподільне. Хіба ж давно було, коли в Києві людей розганяли від пам'ятника Кобзареві, коли сексоти-кагебешники заносили в чорні списки кожного, хто зважувався покласти квіти Тарасові в день 22-го травня. Не забулось і те, з якими труднощами довелось свого часу відбороняти, повертати до «Кобзаря» шість чи не найсильніших його поезій, що їх перед тим, у керівному кабінеті, уявивши себе цензором, можновладний запроданець вилучив був на тій підставі, що вони, мовляв, ображають Москву. Відомо також, як доморощені нищителі-українофоби трошили університетський, із зображенням поета, вітраж, — прекрасне творіння Алли Горської та її друзів-художників. А той нечуваний злочин — підпал найбільшої Київської бібліотеки, вчинений напередодні Міжнародного Шевченківського Форуму в травні 1964 року! З усіх континентів їхали люди вклонитись генієві України, а Київ постав перед ними ніби передвістя Чорнобиля у сатанинських димах тоталітарного пожарища, де гинули сотні тисяч книг саме з україніки, зокрема унікальних українських стародруків.

Навіть і в нинішніх умовах Тарас не дає спокою нашим недругам, і це є ознакою того, що Тарас живе, діє, разом зі всією Україною стоїть на сторожі нашої незалежності і нашого майбуття.

Своїм високоморальним «Кобзарем», своїм апостольським подвигом Шевченко більше, ніж будь-хто, зробив для порятунку нації від занепаду, від знедуховлення і роз-

мивання, він повернув їй віру в себе, повернув дух стійкості, дух життя.

Як велика, воістину божественна сила, Шевченко сьогодні єднає все світове українство. Наші думки з-над Дніпра линуть до вас, наші дорогі брати й сестри, ми повсякчас пам'ятаємо про ті благородні діяння, що їх ви в діаспорі звершуете з іменем Кобзаря, надто ж високо пошановує Україна плідну діяльність славетного наукового Товариства імені Шевченка.

Як і за минулих часів, сьогодні Шевченко потрібен нам у всій своїй цілності, не зруйнованості кожного рядка, в могутній єднаючій силі, бо в образі Кобзаря живе для нас сама душа народу, українська душа.

Щоб нам вистояти в ці нелегкі часи, щоб утримати над собою небо незалежності, потрібні плечі гігантів.

І перший з-поміж них, чиє плече відчуваємо, це він — Тарас Шевченко!

Тож славмо його, бережімо його, нашого Світоча.
Слава Тарасові! Слава Україні!

Олесь Гончар.

1995, Київ

13 березня 1995

*Тиврів,
вул. Малиновського, 47,
Красному І.Ф.*

Глибокошановний Іване Федоровичу!

Хоча мені майже всю зиму довелося бути в лікарні, і ще й зараз перебуваю на лікарняному режимі, проте у Вінницю до пана Мельника М.Є. я таки звернувся з клопотанням у Вашій справі. Йому ж подав і відповідь прокурора, який підтримує Вашу скаргу.

Добре було б і Вам зі свого боку звернутися до голови держадміністрації.

Моліть Бога, щоб Вашу скаргу та моє прохання у Вінниці було почуто. Адже добре вже те, що катодну станцію з Вашого подвір'я, від Ваших вікон уже вдалося забрати. Будемо сподіватись, що й кабель заберуть.

Вітаю Вас, чесного гвардійця, ветерана війни, з недалеким уже святом Перемоги, вітаю також всю Вашу родину та шлю найкращі побажання.

З глибокою пошаною

Олесь Гончар.

13 березня 1995

Квітень 1995

*До учасників
Слобожанського Великодня*

Здавна славен Слобожанський край добрими ділами, що звеличували українську історію, нашу національну культуру.

Славен Харків іменами «українського Сократа» Сквороди і Квітки-Основ'яненка, Каразіна, Щепкіна та Остроградського, геніального Потебні та чародія живопису — небесного Васильківського та Леся Курбаса, академіків Багалія, Булаховського й Білецького та ще багатьох широкознаних учених, мислителів, поетів і художників, котрі своїм інтелектом, своєю творчістю реально збагатили не тільки українську, а й світову культуру.

У веснянім розливі Слобожанського Великодня ще зриміше постануть перед нами герої української історії, подвижники науки й культури, лицарі-патріоти, всі ті, чийми нащадками ми з Вами є. Тож пошануймо їх, хто тут ходив, хто тут любив, хто позначив цю землю свого Духа печаттю — печаттю вічності.

В найтрагічніші дні літа 41-го харківські студенти-добровольці далеко від рідного міста, на палаючих задніпровських рубежах мужньо захищали Україну, Вітчизну, її майбутнє. Нині, в часи національного відродження народу, маємо захистити перш усього самих себе, захистити душі свої від ганьби самоприниження, нігілізму й національного збайдужіння, рабської звички ходити в ярмі, маємо очиститись від залишків колоніальної проімперської психології, від усього того, що рік за роком брехнею й терором винищувало на цій прекрасній землі первородне українство, нівечило наші уявлення про світ, про його цінності, зумисно спотворюючи навіть образ самої нації

та з віків заповіданий нам найбільший скарб народу – його моральність та його високу духовність.

Тож станьмо нарешті самими собою! Повернімо собі й дітям України історичну пам'ять, неоціненне гуманне, випростовуюче людину почуття національної гідності й повноправ'я!

Знайдімо в собі силу усвідомити глибоко, назавжди, що бути синами України, бути дочками України – це не принизливо, це достойно, це таки прекрасно!

Дорогі моему серцю люди! Духовної Вам снаги бажаю для праці й для пісні, всього Вам святого, всього Великоднього!

Ваш Олесь Гончар.

Великдень 1995-го

10 квітня 1995

Сові О.Т.

З Великоднем вітаємо тебе, Сестро!

Ви – люди південні, у Вас, мабуть, уже садки цвітуть, а в нас дерева стоять голі, і дмуть холодні північні вітри.

Та сподіваємось, що і в нас таки буде весна!

Доброго здоров'я бажаєм Тобі та всім твоїм близьким і світлого настрою на щодень!

Олесь Гончар.

10 квітня 1995

15 квітня 1995

Негоді М.Т.

Вельмишановний Миколо Тодосійовичу!

Книжку¹ від Вас одержав і оце прочитав. Добра книжка! Глибоко хвилює поема про Василя Симоненка. Та й інші речі сповнені почуття. А за «Гніздо в трояндовім кущі» я вдячний особливо: то дорога пам'ять.

¹Йдеться про книжку «Чорний біль», в-во «Сіяч» 1994 р.

Кожну свою нову збірку, гадаю, Ви маєте відкривати своїм «Степом, степом...». Адже то могутня річ, мабуть, надиктована Вам самою Україною.

Вітайте дружину, вітайте всіх колег-черкашан. Тримайтеся дружно, захистіть від цькувань В. Захарченка. Якщо контактуєте з Григорієм Білоусом, то скажіть йому, що книжку від нього одержав, почав читати, хоча мої читацькі можливості зараз обмежені (восени торік спіткнув другий інфаркт, то доводиться ще й досі видихувати). Радію за творчі успіхи побратимів.

Всього Вам великоднього!

Олесь Гончар.

15 квітня 1995.

9 червня 1995

*Эссен,
Татьяне Кушневской*

Уважаемая Татьяна Васильевна!

Не дождавшись от Вас письма и зная, что сроки ограничены, пишу Вам, чтобы высказать следующее предложение. Поскольку наши киевские германисты ушли в летние отпуска и заказать здесь переводы на немецкий не представляется возможным, высылаю Вам в переводах на русский книгу «Далекіе костры», где представлены мои рассказы последнего времени, они еще, думаю, не переведены на немецкий язык. Предлагаю Вам самим выбрать из этого сборника 2 — 3 рассказа, которые наиболее подойдут Вам для публикации. В содержании сборника я отметил «галочками» несколько тех рассказов, которые, мне кажется, следовало бы дать в планируемом приложении, но повторяю, все — на Ваше усмотрение. Свободно владея русским, мне думается, что Вы лично могли бы сделать переводы отобранных рассказов или заказать кому-либо из людей, хорошо знающих если не украинский, то хотя бы русский язык (таких, видимо, найти в Эссене не составит проблемы).

Фото и автобиографию прилагаю.

Убедительно прошу Вас сразу же после получения этого письма сообщить мне, как Вы относитесь к выше-

изложенному предложению, которое я считаю наиболее удобным выходом из создавшейся ситуации.

Разрешение издательства на перевод в данном случае не требуется, вполне достаточно того, что это право Вам предоставляет сам автор.

Жду Вашего ответа.

Всего-всего Вам доброго!

Мой домашний адрес:

Украина, 252030, Киев,
улица Богдана Хмельницкого, 68, кв. 65.
Гончар Олесь Терентьевич.

С искренним уважением.

Ол. Гончар.

9 июня 1995

Киев

20 травня 1995

*Президентові України
Л.Д. Кучмі*

*Про відтворення видатної пам'ятки
історії та культури — комплексу
колишнього Києво-Золотоверхого
Михайлівського монастиря*

Вельмишановний Леоніде Даниловичу!

Вважаю своїм громадянським обов'язком ще раз звернутися до Вас як до Глави нашої держави з важливою проблемою, яка конче потребує свого вирішення.

Історія людства всіх країн і народів свідчить про те, що міцність держави кожної нації, і навіть саме її існування, ґрунтується на патріотизмі, тобто на духовності, на любові народу до своєї історії та культури.

Особливу національну цінність для України становить брат святої Софії — Києво-Золотоверхий монастир, архітектурний шедевр світової ваги. Як відомо, геополітичне становище України-Русі визначило її особливу роль — бути упродовж багатьох століть заслоном, захистом осід-

лої Європи від нападів кочових племен Азії, отже, народ наш був споконвічним прикордонником.

Як наслідок цього, безліч витворів нашого талановитого народу загинуло від численних навал ординців та інших агресивних сусідів.

Однак найтяжчих втрат зазнала духовна спадщина України за останні часи панування тоталітарного режиму та під час війни 1941–1945 років. Нищення української культурної спадщини робилося цілком свідомо і навіть плано-во, з спрямованою метою – викорінення національної свідомості нашого народу, його духовності.

Новітніми вандалами знищувались саме найцінніші пам'ятки історії та культури нашого народу, їм нема числа! Так, зокрема, в 1934–1935 рр. у Києві був знесений комплекс споруд – пам'яток колишнього Києво-Михайлівського монастиря. Серед них і його перлина – Золотоверхий собор, вінець княжого Києва, зведений на самому початку XII століття.

Тоді ж неподалік цього історико-архітектурного ансамблю вибухівкою знищили також Трисвятительську церкву – пам'ятку XII ст. Цей злочин було скоєно з метою створення на місці цих безцінних пам'яток велетенського Урядового майдану. І започатковано це було спорудженням незграбного будинку з «грандіозною» колонадою на Михайлівському майдані однойменної гори. Симетрично цьому урядовому будинку мали спорудити такий же, на місці знищеного ансамблю Києво-Михайлівського Золотоверхого.

А 1941 року в Києво-Печерській лаврі було зірвано Успенський собор XI століття – головний храм України.

Обидва ці літописні собори – Успенський і Золотоверхий – були водночас пантеонами найвизначніших діячів України-Русі. В силуеті Києва вони відігравали першорядну роль, створювали його неповторний, знаний у всьому світі, образ.

В наш історично-визначальний час національного відродження України відтворення з руїн знищеного комплексу колишнього Києво-Михайлівського монастиря, поетапне його відтворення, починаючи з його Золотоверхого собору, стало б на віки славою і честю нашого народу, засвідчило б, що навіть у цих кризових умовах перемагав творчий геній народу, будівнича мудрість суверенної нації.

В Золотоверхому соборі займуть своє почесне місце фрагменти дорогоцінних древніх мозаїчних панно, самовіддано врятованих під час знищення цього храму. При цьому Золотоверхий собор повинен знову стати національним пантеоном України.

Весь комплекс заходів для поетапного відтворення цієї нашої духовної спадщини, як і їх фінансування, повинна взяти на себе наша Держава, залучивши до цього і благодійну допомогу громадськості України та української діаспори.

Відтворивши цю унікальну пам'ятку, ми повернули б нашому ошуканому народові і всьому людству безмірно великі духовні цінності.

До цієї благородної патріотичної справи має бути залученим весь народ нашої Держави і передусім її науковці й фахівці.

Перші кроки з науково-пошукових і первинних проектних розробок вже започатковані. Тепер вирішальними мають стати радикальні дії державної влади. Громадськість сподівається, що свята справа відбудови Золотоверхого дістане високу підтримку Президента незалежної України.

Для керівництва всією роботою по відтворенню комплексу Києво-Михайлівського Золотоверхого монастиря вважав би за необхідне створити при Президентові України Державну раду з числа вчених та представників органів державної влади.

Про відновлення втрачених національних святинь нашого народу просив би Вас, Леоніде Даниловичу, прийняти спеціальний Указ Президента, проект якого додається.

За дорученням добродійного Фонду
по відтворенню Києво-Михайлівського
Золотоверхого монастиря —

письменник, академік Національної
академії наук України

Олесь Гончар.

20.05.1995 р.

12 червня 1995

Сороці Я.М.

Дорогий Ярославе Михайловичу!

«Русалку Дністровую» з Вашими спогадами (як і ранішу статтю про зустрічі з Б. Харчуком) одержав, все читаю з цікавістю, бо це ж озивається до мене Тернопілля, той край, що з певного часу став для мене майже таким ваблячим, як і моя рідна Полтавщина. Уважніше дивлюсь і телевизор, коли виступає, красується талантами тернопільська самодіяльність або діляться досвідом Ваші господарники, ділові мудрі люди, в чийй праці виявляє себе ментальність народу, український національний характер, його багатюща творча сила.

Дякую Вам, Ярославе, за незабутні зустрічі, де завше Вам належала провідницька роль і де було так багато щирості, довіри й людяності, тобто того, чим найбільше маємо дорожити в житті.

Вітаю Вас і Ваших близьких та друзів, бо вони ж і наші друзі теж. Якщо є зайвий примірник «Зустрічей...» — надішліть, наші літературознавці виявляють цікавість.

Всього найкращого Вам та родині —

Олесь Гончар.

12 червня 1995

18 червня 1995

Ковалевській Л.О.

Уважаемая Любовь Александровна!

Если бы тогда, в 1986-м, ответственные люди всерьёз восприняли Вашу предупреждающую статью в «Лит. Украине», Чернобыля можно было бы избежать.

Об этом в ЦК КПСС я говорил М. С. Горбачеву, и он, соглашаясь, одобрительно кивал головой.

Ваш «Чернобыль «ДСП», видимо, снова предупреждение. Хотелось бы, чтобы кормчие человечества читали такие книги.

Хотілось би, щоб Вас почули.

С глубоким уважением —

Ол. Гончар.

Р.С. За книжку дякую.

18.VI.95

21 червня 1995

Ребру П.П.

Дорогий Петре Павловичу!

Вибачайте, що не відновів Вам колись... Була скрута. Добре вже й те, що коч зараз не в палаті, козакує Ваш рєстровець на хуторі, що зветься Конча-Озерна... Тут веселіше.

Скучила душа за степами, за просторами степовими, тож уявляєте, як доречно було тут одержати і «Веселий курінь», і «Козацькі жарти». Дякую, що не забуваєте. А ще вітаю Вашу творчу невсипущість і той справді козацький дух, що нуртує в цих виданнях.

Вам і Вашим колегам –
мій братній потиск руки.

Ваш *Олесь Гончар.*

21.VI.1995

«А Я НАПИШУ – УКРАЇНІ!»

Той, хто перечитає епістолярну спадщину Олесь Гончара, безумовно, зробить для себе декілька відкриттів. В оригінальній творчості письменника – романах, повістях, новелах, поезіях – особистість автора прочитується опосередковано.

Ми відчуваємо її присутність у неквапливому розгортанні сюжету, романтичній «зачудованості» красою рідної землі, у неповторному гончарівському ліричному ладу, вишуканій стилістиці, добірному слові...

Тритомне зібрання щоденникових записів Гончара вразило всіх, хто мав щастя спілкуватися з ним хоча б епізодично: яка могутня і вразлива душа, яка безкомпромісна лінія поведінки, яке глибоке бачення і розуміння наших одвічних трагедій, проблем, непорозумінь! І яка відданість літературному ремеслу, повсякденній письменницькій праці! Та насамперед – незламна одержимість Духа, котра була дарована його попередникам – Шевченкові, Франкові, Лесі Українці, сучасникам – Довженкові, Симоненкові, Стусу...

Звісно, щоденник – то монолог, у певному сенсі обмежений, бо прив'язаний до факту, події, дати, того чи іншого (власного або суспільного) настрою.

І ось спроба представити Олесь Терентійовича в діалозі зі своїми сучасниками, з рідними людьми, а то й зі супротивниками, явними чи прихованими ворогами його свята святих – України.

Епістолярій Олесь Гончара важливий для нашої культури з багатьох причин. Насамперед – він є живим свідченням людини, біографічна канва життя якої співпадає з найважливішими вузловими етапами новітньої української історії.

Майбутній письменник народився навесні 1918 року – в час, коли перші свої кроки назустріч одне одному робили два молоді українські державні формування: Українська Народна Республіка і Західноукраїнська Народна Республіка. Раннє дитинство Олесь співпадає з приходом більшовицького режиму в Україну, останніми повстанськими спалахами боротьби з радянською окупацією.

Дитячі враження доля «підсилила» тим, що довелося побачити й пережити в ранній юності (1933–1937 рр.). Масовий антиукраїнський терор, другий голодомор, криваві репресалії української інтелігенції – всього цього, що бачив і пережив вразливий юнак у столичному Харкові, вже тільки цих пекельних колізій Олесь Гончар був не просто свідком, а в силу свого вродженого таланту й творчого покликання – історичним самовидцем.

Хлопчина, чиє серце відкрилося для творчості, опинився в самісінькому пеклі голодомору, організованому Сталіним і його клікою.

Через чотири десятки літ (19.09.1966 р.) Гончар зробить щоденниковий запис: «Читаю листи Горького до Роллана. Неприємне враження фальші, лакування, відірваності від реального життя. Йдеться про 1932–1933 роки, коли мільйони гинули з голоду. Коли Сталін не пустив до Новоросійська кораблі з хлібом, послані Міжнародним Червоним Хрестом, а цей дачний гуманіст, лідер інтелігенції, який мав змогу і перед Сталіним слово за людей сказати, – заспокоює Роллана пісеньками про будівництво оперети в Свердловську та про ентузіазм будівників Біломоро-Балтійського каналу. Наче невідомо, хто той канал будував. Звідси і тон листів – нещирий, награний. А благородний автор «Жана-Крістофа» вірив, бо, видно, хотів вірити».

Це зауваження зрілої людини підтверджує історичну реальність на болісних особистих враженнях. Короткі передвоєнні літа, все ж осяяні непереборними настроями юності, були потьмарені роками військовими: мобілізація, студентський батальйон, поранення, табори військовополонених (тут у пекельних умовах приниження, болю, оборони людської гідності виношувалися в серці «Листи з ночей оточенських»), і знову – діюча армія, госпіталі, фронти, «визвольна місія» в Європу.

Цей період життя Гончара майже не відбито в його листах – хіба окрім утраченої записки до Юрія Шевельова, переданої з в'язниці на харківській Холодній Горі. Але саме тоді написалися рядки про найголовніше, найдорожче:

Як пишуть листи солдати,
Тужливо стає мені.
Кому ж мені написати,
Якій догукнути рідні?
Той – мамі, а той – дружині,
Той – сестрам, а той – братам.
А я напишу Україні!
Сонцю її і степам...

«Я напишу Україні!» Чи думав двадцятишестилітній юнак, що цей скрик пораненої душі переміститься і на подальше його життя, – бо листування Гончара, приватне, родинне, ділове, офіційне, його звертання до людей знайомих і незнайомих, його відповіді на численні клопотання, його підписи під особистими й колективними зверненнями до владних інстанцій, резонуватимуть отим чітким, високопосвятним імперативом самому собі: «Напишу – Україні!»

Тисяча листів Олеся Гончара – символічна (хоч дуже і дуже далеко неповна) цифра – також своєрідний ключ до розуміння творчої і громадянської місії письменника, покликаного самим життям на захист і оборону українськості в лукаву й жорстоку повоєнну добу, у десятиліття політичних «відлиг» і «примороз-

ків», у короткі проміжки «перебудовних» і «перехідних процесів», які по суті були ідеологічним камуфляжем тоталітарної системи, бо майже нічого не міняли в головному – активно діючій антиукраїнській доктрині тоталітарного режиму.

Вже наприкінці 50-х років минулого століття Гончар як новообраний голова президії СПУ звертає увагу на налагодження роботи державних видавництв України. Його цікавлять тиражі книг, кількість виділеного паперу, плата і ставки редакторів, він порівнює ці дані з можливостями всесоюзних видавництв і в листі до М. Підгорного, тодішнього першого секретаря ЦК Компартії України, гірко констатує, що в Україні вони «перебувають на довоєнному рівні». Отож – накреслюється цілий комплекс заходів, аби українське книговидавництво й книгорозповсюдження не було дискримінованим, витісненим з усіх сфер життя. Вже через рік, 6 листопада 1960-го, керівник Спілки звертає увагу сумнозвісного ідеолога А. Скаби на те, що «тиражі падають катастрофічно. Яка ж причина? І не одна!

У Києві відкрито магазин обласних видань. Ідею створення цього закладу працівники книготоргу зрозуміли досить оригінально. Вони завозять сюди книжки майже з усіх обласних видавництв Російської Федерації, книжки, які не знаходять збуту в РРФСР, і майже зовсім ігнорують книги, що виходять в обласних видавництвах УРСР».

Далі йде перелік проблем – від «лімітів» і заздалегідь обмежених тиражів до «браку культури»: продавці «часто-густо не мають відповідної підготовки й елементарного такту». Але це півбіді. Ось вона, причина політична, що впливає з усієї практики «творення нової історичної спільності – радянського народу», спільності, в якій, за офіційними установками, українська мова не має перспективи. Отож «трапляються непоодинокі випадки, коли вони (продавці. – Р.Л.) намагаються відштовхнути покупця попередженням: це, мовляв, книжка українською мовою... Цікаво, що категоричний тон Гончара – від болю й тривоги, навіть численними до нього листами. Саме в той час до Гончара звернувся син Франка – Тарас Франко – з характерною рекомендацією: «Треба добиватися, щоб по книгарнях України і в читальних залах процент українських книжок відповідав процентів українського населення... Енергійніше треба натискати на бібколектори, хоч би й пришлося навіть і в Москві жалітися...»

Свята «києво-галицька» наївність!

Звертається Гончар і до Москви – просить дирекцію об'єднання «Международная книга»: «Учитывая мировое значение творчества Ивана Франко, большой интерес зарубежных писателей... просим Вас помочь осуществить издание избранных произведений И. Франко на английском, французском и немецком языках».

«В Москві жалітися» довелося Олесеві Гончару секретареві ЦК КПРС І. Демичеву – про невиправдане скорочення тиражів українських видань редакцією «Литератур народов СССР» видав-

ництва «Художественная литература», де порівняно з 1950 р. кількість українських видань (у перекладах) в 1960 р. різко знизилась, а «план випуску в 1970 р. порівняно з 1968 р. скорочено на 50%»...

Масована атака на українську книгу, українське слово набирали шаленого темпу. Кремлівські старці, взявши «лінію» на жорстокий антиукраїнський курс, дозволяли собі в присутності П. Шелеста (його книжку, хай і вірнопіддану але неутодну за назвою – «Україно наша радянська», було вилучено з продажу і розкритиковано в партійних офіціозах) знущання із самих понять: українець, українська мова. Очевидно, Гончар тоді не знав усіх таємниць шовіністичної кремлівської ідеологічної кухні, але серцем розумів: в боротьбі за Україну, за її мову й культуру годиться найрізноманітніший інструментарій: від промови на ювілейному вечорі, виступу в пресі – до підготовки «посполитого рушення» з числа своїх побратимів, молодих письменників, численних дописувачів-читачів.

У житті й творчості Олесь Гончара були періоди важкі й тривожні – і це теж знайшло відображення в його листах.

Після триумфального письменницького з'їзду (листопад 1966 року), коли Гончар на повен зріст постав перед Україною як духовний лідер нації, а через два роки підтвердив свою високу місію романом «Собор», правлячий режим намагається ізолювати письменника, відторгнути його від громадського й культурного життя. Владою вселяко заохочувалися дотеперішні Олесеві «шанувальники»: ще вчора лестячи на кожному кроці, користуючись із його опікунства, вони взялися «викривати», «наставляти на путь істини» вразливу й довірливу людину. В такі хвилини Гончар міг би й повторити гірке Шевченкове зізнання: «Хіба самому написати /таки посланіє до себе». «Посланіє до себе» Гончар занотував на клаптиках паперу, в записних книжках, а послань до найширшого кола адресатів не припиняв, підтримуючи їх у клопотаннях, негайно реагуючи на повідомлення про системну руйнацію культури. Як міг допомагав у шляхетних зусиллях патріотів захистити власну гідність, національні святині, упосліджвану в усіх сферах буття рідну мову. Цей листовний тягар Олесь Гончар узяв на себе добровільно. Він не дозволяв собі «відмахнутися» від жодного з численних кореспондентів, вів широке листування зі школярами, вчителями, словесниками, членами культурологічних гуртків, аматорами-краєзнавцями. Словом, на кожного листа відповідав особисто – і в цьому неповторність Гончаревої людяності, працездатності, діяльного патріотизму.

Тисячі живих контактів, сотні найрізноманітніших проблем, безліч глибоких душевних порухів – ось що таке листування Олесь Гончара. Але, безперечно, часова амплітуда – від післявоєнного до «застійного» періоду, а потім «перебудовного» – сьогодні постає в чіткій послідовності. Та найголовніше для нас – діапазон від України Соборної (духовної) до України соборної, державної. Громадянська позиція Гончара виразно виявляється у фактах звернень до численних високопосадовців – від Москви

до Києва, до чиновників обласного та районного рівнів. Про що ці звернення, клопотання, прохання? Про справедливість! Про людяність! Про захист упосліджених! Якщо треба виступити «на захист істини», Гончар не вагається ані на мить.

...Грудень 1964 року. Голова правління СПУ О. Гончар та голова президії СЖУ Ю. Лазебник звертаються до керівників Черкаського обкому та облвиконкому з проханням про встановлення персональних пенсій матері Василя Симоненка та його малолітньому синові, — виходячи з того, що «Василь Симоненко прожив коротке життя, але зайняв провідне місце в історії української радянської літератури і журналістики». Слід нагадати, що саме в цей час компартійні ідеологи «розкручували» антисимоненківську кампанію і єдиний, хто міг протистояти цьому шалові — і як автор передмови до книжки В. Симоненка, і як громадський діяч, — Олесь Гончар.

Восени 1965 року репресивні органи республіки провели масові арешти української інтелігенції у Львові та в Києві. Цеківські ідеологи України «втілювали в життя» багатоступеневу концепцію Кремля щодо «нейтралізації» дисидентського руху в Україні. Посилилися намагання створити відповідну «громадську думку» через роботу комісій, колективних виступів у пресі, індивідуальні покаяння тощо. 20 січня 1966 року Гончар звертається з листом до Петра Шелеста (тодішнього першого секретаря ЦК КПУ), в якому категорично заявляє: «Я не зможу брати участь в роботі Комісії. Не зможу тому, що смисл її роботи мені неясний». Далі автор листа запитує: «Яке призначення підготовлених матеріалів? Чи мають вони якусь стосовність до процесу над Світличним?» І тут же зауважує: «Я був і залишаюся при тій думці, що репресії не є найкращим способом розв'язання ідеологічних питань. Більше того, вважаю, що проведені арешти завдали шкоди ідейно-виховній роботі, посягли серед інтелігенції, особливо серед молоді, настрої підозрілості, недовіри, пригніченості». Далі Олесь Терентійович висловлює міркування з приводу трактату І. Дзюби «Інтернаціоналізм чи русифікація?», надісланого як лист до ЦК КПУ. Тут уже О. Гончар вдається до певних дипломатичних ходів, — зазначаючи, що «автор явно згущує фарби, зміщує акценти», він фактично бере під захист Івана Дзюбу та його дослідження: «...є в статті Дзюби чимало такого, що заслуговує на серйозну увагу ЦК. Це, зокрема, ряд конкретних фактів та статистичних даних, що стосуються українських шкіл по містах, видань, тиражів, підготовки спеціалістів у вищих школах республіки тощо. З листа видно, що ідейно нездорові настрої серед молоді виникають здебільшого як відповідь на прояви великодержавництва, на фактичне зневажання української мови та ігнорування її в установах, у вищій школі... Одним із таких проявів великодержавництва, — пише Гончар, — вважаю т.зв. «Письмо семи», адресоване в ЦК КПРС». Гончар вважає цей «документ» писаниною, наскрізь пройнятою шовіністичним духом, злобою і зневагою до української культури».

ся про ще одну пам'ятку архітектури, про намір знести дерев'яну церковцю початку XVIII ст. в селі Крупське Миколаївського району на Львівщині. Йдеться, як видно зі скарги, про наміри антизаконні, про чийось бюрократичну сваволю. Знайдіть, будь ласка, спосіб втрутитись, поки не пізно!»

Писано немовби сьогодні, коли вже не через «бюрократичну сваволю» влади, а з вини «богослужняних» церковників та криміналітету одна за одною горять старовинні церкви Львівщини.

Привертає увагу лист на ім'я пізнішого заступника Голови Ради Міністрів України Марії Орлик з проханням підтримати проект пам'ятника Тарасу Шевченкові, виконаний Іваном Гончаром. Цей проект не допущено до виконання в матеріалі й встановлення в Умані. «Уманці широко обговорили і схвалили тільки один проект – І. Гончара, а про те, що його тихцем відхилено і замінено іншим проектом, ніхто й не знає. Все це була обурлива історія застійних часів. Нині автор проекту відчув дух перебудови, йому повернуто чесне ім'я в нашій культурі, і його проект, який так гаряче підтримує уманська громадськість, має бути поставлений у цьому славному місті» (7. 02. 1989 р.).

Долі окремих людей, долі їхніх творів Гончар сприймав у широкому історичному, політичному й культурному контексті. Все, що наболіло, накипіло на серці, виливалося в публічних виступах, у товариських розмовах, у листах до владомощців – часто без сподівання отримати відповідь.

Пригадується літо 1987 року, наша зустріч з Олесем Терентійовичем у Москві після чергового спілчанського пленуму. Досить довга мандрівка московськими вулицями завершилася біля готелю «Росія». Вказавши на непримітну будівлю, що виходила на Стару площу, Олесь Терентійович скупо зауважив:

– Написав йому листа про наше становище. Відверто виклав, що думаю. Відповіді поки що немає...

Може, була «реакція», бо, як нині відомо, на листі до Генсека КПРС М. Горбачова було «височайше» покладено резолюцію: «Т.т. Яковлеву А.Н., Щербицкому В. В. К письму т. Гончара я питаю большое доверие. Но он просит реальных шагов. Обдумайте, что надо сделать. Нужен совет с общественностью. М. Горбачев. 1. 07. 1987 г.».

«Но он просит реальных шагов...» Отже, була то не «чолобитна», не вияв «глибокого довір'я» до «архітектора перебудови», а вимога щодо реальних, конкретних дій стосовно ситуації в Україні. «Несколько соображений о делах в Украине, в частности о том, в каком положении находятся наш национальный язык, школа республики, да и вся сфера нашей классической современной культуры» переросли у своєрідний меморандум про національну дискримінацію українців, механізми зросійщення народу, глумління над національною культурою. О. Гончар підкреслює, що українська мова потребує конституційного захисту, нагадуючи, що «это предусмотрено в Конституциях республик Кавказа, крайне это необходимо и на Украине». «Продовження

Стосовно цього анонімного доносу: в ньому висловлювалося обурення виступом Олесь Гончара на ювілеї Шолохова українською мовою (це було зроблено з пошани до матері класика, котра була україночкою), отже, і особистий момент дав право заявити: «Коли ж настає потреба розібратися в пекучих питаннях, послухати думку інтелігенції про складні сьогочасні процеси ідеологічної роботи, то для цього можна знайти відповідні форми, послухати живих людей у відкритій розмові, вдатися до вільного обміну думок, а не вивчати ці питання по анонімках».

...Грудень 1966 року. Депутат Верховної Ради СРСР О. Гончар пише листа міністрові охорони громадського порядку СРСР М. Шолокову про порушення прав людини «у таборі П/С 385/11» у Мордовії, посилаючися на звернення в'язня Степана Сороки: «Він скаржиться на свавілля адміністрації табору, яка, порушуючи встановлені правила табірної режиму, знущається над відомим українським художником Заливахою, художником Дужинським, над іншими в'язнями. Художнику Заливасі відмовлено в отриманні бандеролі з фарбами, портрет Дужинського, за розпорядженням адміністрації, порізано (про що складено акт), їм оголошено, що «малювати в таборі заборонено», хоча, за правилами табірної режиму, подібні заборони не передбачені. Все це схоже на перевищення влади і порушення законів.

Прошу Вас, товаришу міністре, дати розпорядження відповідним органам перевірити ці скарги і вжити відповідних заходів».

В іншому випадку О. Гончар звертається вже до міністра культури України (С. Безклубенка) з вимогою захистити від переслідувань бандуриста Олексія Чуприну — бо «цей кобзар-фронтвик, безкорислива людина, зустрічає з боку службових осіб таке до себе ставлення...» І відчайдушний заклик: «Сподіваюсь, що Ви отямите тих, кого слід отямити» (8 серпня 1982 р.). Немає сумніву, що цим листом О. Гончар намагався сам «отямити тих, кого слід отямити», добре знаючи, що «недремне око» компартійної влади пильно спостерігає за всім, що відбувається навколо Шевченкової могили в Каневі.

На самому початку 1984 року Гончар адресує два листи-клопотання: партійному працівникові Федору Моргуну «про одного з полтавців, про талановитого самодіяльного художника з Кобеляк» Михайла Черненка, — «щедро обдарована людина, невтомний трудівник, він, на жаль, через свою скромність досі живе невлаштованим. Після армії — ось уже який рік — тулиться в добрих людей, чекаючи, що нарешті дійде черга й до нього і він дістане якусь кімнатину для прожиття і праці... Добре було б, якби Ви, Федоре Трохимовичу, сказали слово новому секретареві, хай би поцікавилися долею цієї людини...»

Другий лист до заступника Голови Ради Міністрів у тоні вже категоричному й суворішому: «Дорогий Петре Тимофійовичу! Прошу розглянути листа-скаргу, якого при цьому надсилаю. І справа, здається, така, що потребує негайного втручання. Йдеть-

теми» відбулося під час зустрічі М. Горбачова з українськими письменниками в Києві 24 лютого 1989 року. Зустріч виникла спонтанно.

Звичайно ж, жодних змін після від'їзду Горбачова до Москви не відбулося...

Але надії (ілюзії?) щодо заступництва Горбачова в українських справах жили ще якийсь час – принаймні до 1990 р. Саме цим роком (20 квітня) датується колективний лист до Президента СРСР М. Горбачова про необхідність надання громадянської юридичної реабілітації українським дисидентам. У листі явно відчувається «рука Гончара».

«...сами опальные писатели были не так давно досрочно освобождены из заключения (кто остался в живых) и ныне активно включились в литературную и общественную жизнь республики.

Но, как ни странно, когда ставится вопрос об их гражданской юридической реабилитации, органы правоохранения, коим положено ее осуществить, всячески откладывают решение вопроса, а то и прямо заявляют, что, мол, оснований для реабилитации нет. Как будто речь идет об уголовниках. Безрезультатными оказались наши ходатайства по этому поводу в Верховный Суд и Прокуратуру Украинской ССР, бюрократической отпиской отделался и Генеральный Прокурор СССР.

...Вот имена украинских литераторов, которым по праву требуется ныне гражданская юридическая реабилитация: М.Д. Руденко, В.С. Стус, Е.А. Сверстюк, И.М. Свитлычный, И.М. Калинин, Ю.В. Бадзьо, Г.(Е.)И. Снегирев, Г.П. Кочур, В.В. Марченко.

Убедительно просим Вас найти возможность как можно скорее устранить продолжающуюся несправедливость, вернуть известным, составляющим гордость нашего народа писателям доброе имя.

С уважением

*О. Гончар, Ю. Мушкетик, Б. Олейник,
И. Драч, Д. Павлычко, В. Яворивский,
П. Мовчан, Р. Лубкивский».*

Поставити свій автограф поряд із Олесем Гончарем було високою честю для співавторів звернення... А невдовзі разом із Д. Павличком та І. Драчем Гончар – чи не єдиний із «старійшин» СПУ – підтримав рухівську лінію на суверенізацію України, зробив дуже вагомий внесок в ідеологію Руху, Товариства рідної мови (згодом – «Просвіти»). Під час протестного голодування студентів О. Гончар прийняв рішення про вихід із КПРС. Цим він значно підсилив національний фронт, що діяв у Верховній Раді України, і своїм авторитетом, усім своїм життям сприяв проголошенню незалежності України.

Листи Олесея Гончара, такі багаті на глибокі оцінки літературного процесу (українського та світового), як це не дивно, дають

дуже мало «поживи» літературознавцям, та й читацькому загалові, про його власну творчість, «секрети» майстерності класика, його творчий досвід.

Якщо таке трапляється, то дуже лаконічно й стримано. Ілюстрацією саме такого ставлення до себе і власного творчого «я» може слугувати лист-відповідь Василеві Фащенко (5 травня 1985 р.).

Єдиний твір, про який найбільше пише чи згадує Гончар, — це «Собор». Та й то переважно у зв'язку з репресивними санкціями, ідеологічними колізіями, з твором пов'язаними. Зате з якою радістю відшукує Гончар нове, цікаве, небуденне в творчості своїх старших і молодших колег.

Ось лист Дмитрові Онковичу від 24. 03. 1985 р. «Дякую Вам за посмішку, за «Пам'ять» — багато щирості й чистоти. А це ж і є справжня поезія. Почувається, що автор вимогливий до себе, помічає в житті речі справді важливі й своєрідні, вміє дорожити тим, чим варто дорожити...» (Підкреслення моє. — Р.Л.)

Прочитавши дослідження Степана Пушика про автора «Слова о полку Ігоревім», Гончар зауважує: «Звичайно, тут пахне відкриттям, і якби це сталося, я був би одним із тих, хто від душі порадувався б такій події в науці». Далі він закликає дослідника об'єднати свої зусилля з пошуками інших словознавців, бо «тут конче потрібна єдність поглядів, якою, на жаль, не відзначалися давньоруські князі...» (29. 09. 1985 р.)

Як бачимо, де півнатяком, де прямо Олесь Терентійович переводить розмову із площини літературного ремесла у простір суспільного мислення, — недарма його заключний виступ на письменницькому з'їзді 1966 року закінчувався покликом: «Думаймо про високе!»

Самому ж Олесеві Терентійовичу духовна височінь діставалася дуже важкою ціною. У листі до молодої дослідниці М. Зобенко О. Гончар розповідає про нелегку долю роману «Тронка», котрий, згідно із задумом автора, мав називатися «Полігон». Але, як зізнається письменник, — «критика писала про цей твір багато, але майже не догледіла — чи не хотіла догледіти — в ньому найсуттєвіше, глибинне. Ви помітили й відчули саму суть твору, і це робить Вам честь. Дуже слушно виділяєте Ви новелу «Полігон», адже ця «Історія...» та «Залізний острів» є серцевиною всього твору. Пригадується, яке потрясіння автор пережив після відвідин полігону. І весь твір мав би називатися «Полігон», якби ж писався та друкувався він за нормальних умов, а не в наскрізь мілітаризованій державі. Саму ж полігонну новелу вдалося, як відомо, тільки чудом врятувати (правда, автор не ходив по імперських під'їздах, ходили редактори), на щастя, знайшлась і в Генеральному штабі якась добра — може, земляцька — душа, що сказала приблизно так: «Ніж губити художній твір, нам же простіше перенести таврійський полігон в інше місце». Так і було зроблено. Отже, є чудеса на світі... Неймовірна історія! Перенесення полігону на іншу територію — рідкісне диво! Але подібне траплялося не часто. Як не бився Олесь Терентійович, щоб не

допустити затоплення старих славнозвісних сіл – Андрушів та В'юнища, увічнених рукою Тараса Шевченка, тупа бюрократична система спрацювала «на знищення». Не вдалося повністю врятувати і старовинну подільську Бакоту, цю історико-археологічну перлину краю. Замахи чиновників на Канів, Чигирин, Берестечко (ці заповідні місця комусь і чомусь дуже «підходили» для «програми» насадження нових атомних станцій та гідротехнічних споруд!) письменник рішуче відкидає в листах-клопотаннях, зверненнях, телеграмах. Він кожним нервом відчуває загрозу історичному середовищу, в якому протягом тисячоліть формувалася нація, складалися її соціально-побутові устої, розвивалася самобутня культура.

Так само уважно ставився письменник до збереження численних архітектурних та історичних пам'яток: приміщень колишньої Києво-Могилянської академії (у цьому випадку – цілий «роман» у листах), будинку Івана Котляревського в Полтаві, встановлення пам'ятної таблиці на будинку в Сан-Ремо (Італія), де жила Леся Українка. Пригадується, як у середині 80-х рр. минулого століття Гончар не раз звертався до львівських владомощців, аби порятувати садибу класиків нашої літератури Маркіяна Шашкевича та Івана Франка.

Українська писемність, наша мова, книговидання і книгорозповсюдження – ця тематика листів Гончара, його офіційних подань, громадських апеляцій, особистих звернень – вимагає великої окремої розмови.

Характерно, що не раз доводилося «наступати на горло» не лише відомим україножерам, власним ворогам, але й поборювати особисте, – для того, щоб урятувати, відстояти загальнонародне, загальнонаціональне.

Без прямої участі – впливу, домагання, переконування і сприяння своїм іменем та авторитетом – Україна не мала б Музеїв-садиб Івана Котляревського в Полтаві, Маркіяна Шашкевича в Підлиссі, меморіального Музею Максима Рильського в Голосієві, Музею-архіву літератури й мистецтва в столиці! І цей далеко неповний перелік – незвичне, нечуване доповнення до зібрання власних творів, домінантою яких є роман «Собор».

І що характерно – наприкінці свого життєвого й творчого шляху, 20 травня 1995 р. (за два місяці до смерті...), О. Гончар підписує Президентові Л. Кучмі листа, як видно з тексту, вистражданого: «Вважаю своїм громадянським обов'язком ще раз звернутися до Вас як до Глави нашої держави з важливою проблемою, яка конче потребує свого вирішення... Особливу національну цінність для України становить брат Святої Софії – Києво-Золотоверхий монастир, архітектурний шедевр світової ваги...»

Уже цей своєрідний епічний вступ показує масштабність задуму письменника. І не лише в сенсі вчинити можливе з неможливого: адже собор і монастир знищувалися в «рамках» цілеспрямованої програми, перед руйнуванням його фрески і мозаїки було демонтовано і вивезено за межі України. Отже, думаючи

про відновлення храму, Гончар заторкував питання не лише організаційно-технічні та архітектурно-мистецькі, а ширші – гуманітарні, далекосяжні, важливі для нашого природного європейського контексту. Цим зболеним листом, написаним за два місяці до смерті, Гончар зробив героїчний крок – повернув безсмертя національній святині, узаконив саму доконечність і можливість відновити кровний зв'язок нашого народу із минувиною, очистити національну Пам'ять од загарбницької скверни.

І сталося! З душевного поклику однієї лише людини Україні повернуто собори: і Михайлівський, і Києво-Печерської лаври, і Козацький – у Чернігові, і церкви Святого Духа у Львові.

Святодухівський храм у цьому ряду займає особливе місце, бо з його відновленням утриваюється духовний простір України, позначений життям і подвижництвом Маркіяна Шашкевича і його послідовників, а далі – митрополитів Андрея Шептицького та Йосипа Сліпого...

Українська історія ХХ століття, сучасником і учасником якої випало бути Олесю Гончареві, за своїми колізіями, перебігом подій, психологічними внутрішніми зламами є дійством драматичним. Можливо, наше осягнення її сутності в цьому вимірі є далеко неповним, отже, й недосконалим.

Оесь Гончар, як і Олександр Довженко та Павло Тичина, зробили все можливе, аби вмістити в своїй творчості золотий гомін державності та соборності України, який торжествує над жахом комуністичних репресалій. Підтримуючи проект Джеймса Мейса в його дослідженні геноциду, Оесь Гончар 12 червня 1994 року звернувся до президії СПУ з листом-заповітом.

«Геноцид, вчинений проти українського народу, ще й сьогодні декому видається чимось фантастичним, неймовірним чи принаймні перебільшеним. Адже злодіянь такого масштабу історія людства не знала.

Тим-то створення в Києві Інституту геноциду на чолі з вірним другом України доктором Мейсом вважаю дуже доцільним і вартим найактивнішої підтримки громадськості.

Сподіваюсь, що новостворений інститут буде інститутом великої історичної правди, який донесе до світу довго замовчувану трагедію України в її повному обсязі».

Мало сказати: Гончар любив Україну. Він жив нею, боровся за неї – усім життям, не відриваючи творче, громадське від глибокоособистого, найсокровеннішого, інтимного. Воскрешав її золоті, не завжди щасливі, трагічні та навіть позначені суспільною анемією сторінки. Так робили до нього Шевченко, Франко, Леся Українка, Довженко. Він продовжив святу місію письменника як діяча, лицаря, правдборця, доніс її до вимріяної незалежності.

Архітектор і зодчий в одній особі, він і сьогодні вивершує, кшталтує державну, Соборну Україну, бачачи її в питомому духовному та культурному просторі Європи, не відділяючи її устремління від наших історичних сусідів, тим паче відданих нам по-

братимів. Так, у листах до зарубіжних кореспондентів, до приятелів-письменників чи то із Російської Федерації, чи то представників Кавказу та Середньої Азії Олесь Терентійович немовби простягає руку політично скривдженим людям і народам, трактує своє літературне (і не тільки) бачення можливого взаєморозуміння та співпраці. Так, у листі до визначного білоруського українознавця В'ячеслава Рагойші, говорячи про свої теплі почуття до білорусів, Гончар додає надзвичайно важливе: «Це щось більше, ніж вияв симпатії. Це — доля. Вона нас єднає». Цілком очевидно, що тут йдеться не лише про минуле, таке незичливе до двох дуже близьких націй, а, мабуть, іще більше — про нову долю, нову — нашу та їхню — історичну перспективу.

І в листах до рідних, — можливо, їх не так уже й багато, — Олесь Терентійович відкривається Україні, мабуть, уперше так глибоко як людина любляча, турботлива, ранима. Про цю грань особистості автора «Собору», можливо, розповідь вірна супутниця Олесь Гончара, його натхненниця, сподвижниця і продовжувачка справи — Валентина Данилівна Гончар. Саме завдяки її відданості та невсипуцості, завдяки безкорисливій допомозі бойового побратима Олесевого — Якова Оксюті — приходять до нас «Листи» Олесь Гончара.

Народжені в серці з різних приводів, писані в різний час, послані різним людям, вони серцем повернені до найголовнішої адресатки — України.

Так, больові пороги України неможливо ані замовчати, ні обійти. І кожен, хто бажає зрозуміти Україну нову, державну, зрозуміти її велику перспективу в майбутньому, переступаючи її, поклониться всім, хто плугом і мечем, шаблею і пером, циркулем і пензлем творив і захищав Собор нашої духовності, хто оберігав «Собори людських душ».

Серед них — лицарів, зодчих і оборонців України — дорога, незабутня постать Олесь Гончара.

Роман ЛУБКІВСЬКИЙ

ІМЕННИЙ ПОКАЖЧИК

А

- Абалкін Микола Олександрович** – російський театрознавець, критик.
- Аврахов Григорій Герасимович** (1922) – український літературознавець, педагог.
- Алексєєв Михайло Миколайович** (1918) – російський письменник.
- Архивенко Олександр Порфирівич** (1887–1964) – український скульптор, живописець.

Б

- Бажан Микола Платонович** (1904–1983) – український поет, державний і громадський діяч.
- Базилевський Володимир Олександрович** (1937) – український письменник.
- Бакуменко Данило Олександрович** (1918–1998) – український письменник.
- Барабаш Юрій Якович** (1931) – український літературознавець.
- Барка (Очерет) Василь** (1908–2003) – український письменник.
- Баруздин Сергій Олександрович** (1926–1991) – російський письменник.

- Батюк Віктор Гаврилович** (1939–1996) – український дипломат, перекладач.
- Безклубенко Сергій Данилович** – колишній міністр культури УРСР.
- Безхутрий Микола Микитович** (1919–1995) – український мистецтвознавець, письменник.
- Бережний Василь Павлович** (1918–1985) – український письменник.
- Баш (Башмак) Яків Васильович** (1908–1986)
- Бейлін Павло Юхимович** (1910–1988) – український письменник.
- Бідняк Григорій Прокопович** (1933) – український письменник.
- Білецький Олександр Іванович** (1884–1961) – український літературознавець.
- Білоус Дмитро Григорович** (1920–2004) – український поет.
- Богуславець Леся (Ткач Олександра Дмитрівна)** (1931) – українська письменниця з Австралії.
- Бойко Богдан Михайлович** (1937–2000) – український письменник.
- Бондарев Юрій Васильович** (1924) – російський письменник.

Братан Микола Іванович (1935) — український письменник.
Братунь Ростислав Андрійович (1927—1995) — український письменник.
Бровка Пятрусь (1905—1980) — білоруський поет.
Бровченко Володимир Якович (1931) — український поет, громадський діяч.

Бродський Михайло Микитович — російський літературознавець.

Бунін Іван Олександрович (1870—1953) — російський письменник.

Бури Станіслав Едуардович — польський письменник, перекладач.

Бурлаков Сергій Романович (1938) — український письменник.

Буряківський Юрій Олександрович (1914—1973) — український письменник.

В

Василевська Ванда Львівна (1905—1964) — польська і українська письменниця.

Васильківський Сергій Іванович (1854—1917) — український живописець.

Ватченко Олексій Федосійович (1914—1984) — партійний і державний діяч УРСР.

Вершигора Петро Петрович (1905—1963) — письменник, один із командирів партизанського з'єднання С.А. Ковпака.

Вишня Остап (Губенко Павло Михайлович) (1889—1956) — український письменник-сатирик, гуморист.

Волошко Євген Михайлович (1927—2006) — український літературний критик.

Ворошилов Климент Єфремович (1881—1969) — радянський державний і військовий діяч.

Врублевська Валерія Василівна (1928) — українська письменниця.

Г

Гай Анатолій Іванович (1952) — український письменник.

Галич Валентина Миколаївна — літературознавець.

Глібов Леонід Іванович (1827—1893) — український поет, байкар.

Гоголь Микола Васильович (1809—1853) — російський і український письменник.

Головко Андрій Васильович (1897—1972) — український письменник.

Гончар Іван Макарович (1911—1993) — український скульптор, живописець, етнограф, графік.

Горбачов Михайло Сергійович (1931) — партійний і державний діяч СРСР.

Гребенюк Іван Федорович (1918—1982) — український письменник.

Гримайло Ярослав Васильович (1906—1984) — український письменник.

Гулка Рудольф — чеський письменник, перекладач.

Гуреїв Олексій Іванович (1913—1999) — український письменник.

Гуцало Євген Пилипович (1937—1995) — український письменник.

Д

- Далідович Генріх Вацлавович** (1946–1984) – білоруський письменник.
- Дашкієв Микола Олександрович** (1921–1976) – український письменник
- Дейч Олександр Йосипович** (1893–1972) – російський і український письменник, літературознавець.
- Демерджи Дмитро Лазаревич** (1901–1992) – український письменник, перекладач.
- Демичев Петро Нілович** – радянський партійний і державний діяч.
- Демченко Микола Несторович** (1896–1937) – укр. парт. і державн. діяч, в 1935 р. – секретар Харківського обкому КПУ.
- Добровольський Володимир Анатолійович** (1918–2003) – український письменник.
- Довженко Олександр Петрович** (1894–1956) – український кінорежисер, письменник.
- Дрок Кость Леонідович** (1919–1996) – український письменник.
- Дряпаченко Іван Кирилович** (1881–1936) – український живописець.
- Дудар Євген Михайлович** (1933) – український письменник.
- Дяченко Михайло Григорович** (1947) – український письменник.

Є

- Єльченко Юрій Никифорович** – радянський партійний і державний діяч.

Єфімов Володимир Васильович – науковий працівник, педагог.

Ж

- Женченко Віктор Васильович** (1936) – український письменник, співак.
- Жулинський Микола Григорович** (1940) – український літературознавець, критик, державний діяч.
- Жур Петро Володимирович** (1914–2002) – український літературознавець.
- Журавський Анатолій Федорович** (1952–2001) – український письменник.
- Журахович Семен Михайлович** (1907–1997) – український письменник.

З

- Заболотний Данило Кирилович** (1866–1929) – український мікробіолог, епідеміолог, президент АН УРСР в 1928–1933 рр.
- Завгородній Сергій Олексійович** (1908–1994) – український письменник.
- Заньковецька Марія Костянтинівна** (1854–1934) – українська артистка, з 1932 р. – народна артистка республіки.
- Заремба Володимир Іванович** – український письменник, журналіст.
- Затонський Володимир Петрович** (1888–1938) – український партійний і державний діяч, в 1933–38 рр. – нарком освіти УРСР.

Захарченко Василь Іванович
(1936) — український письменник.

Земляк Василь Сидорович
(1923—1977) — український письменник.

Зленко Григорій Дем'янович
(1934) — український письменник.

Зобенко Марія Олександрівна — українська письменниця, літературознавець.

Золотуський Ігор Петрович — російський літературознавець, критик.

I

Іваничук Роман Іванович
(1929) — український письменник.

Іванов Всеволод В'ячеславович
(1895—1963) — російський письменник.

Іванов Захарі (1944) — болгарський письменник.

Ільченко Олександр Єлисеєвич
(1909—1994) — український письменник.

K

Капельгородський Пилип Йосипович (1882—1942) — український письменник.

Карклінь Галина-Інга Миколаївна (1939) — латиська письменниця.

Карлюк Микола Андрійович
(1923) — український письменник.

Кириленко Іван Ульянович
(1909—1939) — український письменник.

Кириченко Юрій Іванович
(1954) — український поет.

Киценко Микола Петрович
(1921—1982) — журналіст, партійний і державний діяч УРСР.

Кіпніс (Григор'єв) Григорій Йосипович (1923—1995) — український письменник.

Коваль Віталій Кирилович
(1937—2001) — український письменник.

Козловський Іван Семенович
(1900—1993) — український і російський співак.

Колас Якуб (Міцкевич Костянтин Іванович) (1882—1956) — народний поет Білорусі.

Колісниченко Анатолій Іларіонович (1943) — український письменник.

Коляновський Афанасій Миколайович (1925) — український поет.

Кондратюк Юрій Васильович
(1987—1941) — український вчений-винахідник.

Копиленко Олександр Іванович
(1900—1958) — український письменник.

Короленко Володимир Галактіонович (1852—1921) — російський письменник.

Коротич Віталій Олексійович
(1936) — український письменник.

Косарик Дмитро Михайлович
(1904—1992) — український письменник.

Костенко Ліна Василівна
(1930) — українська письменниця.

Костомаров Микола Іванович
(1817—1885) — український історик, письменник.

Котенко Микола Миколайович – російський перекладач.

Кошобинський Михайло Михайлович (1864–1913) – український письменник.

Кошут Леонард – німецький видавець, перекладач.

Кравчук Василь Іванович (1924) – український письменник.

Кравчук Леонід Макарович (1934) – український партійний діяч, президент України (1991–1994).

Крикуненко Віталій Григорович (1951) – український письменник.

Кримський Агатангел Юхимович (1871–1942) – укр. сходознавець, славіст, письменник.

Крюкова Неоніла Валеріївна (1943) – народна артистка України.

Кугультинов Давид (1922) – народний поет Калмикії.

Кузьмін Олександр Трифонович – білоруський партійний діяч.

Куліш Микола Гурович (1892–1942) – український радянський письменник, драматург.

Кулієв Кайсин (1917–1985) – народний поет Кабардино-Балкарії.

Кулик Іван Юліанович (1897–1941) – український поет, в 1934 – голова Спілки письменників України.

Купала Янка (Луцевич Іван Домінікович) – (1882–1942) – народний поет Білорусії.

Курбас Лесь (Олександр) Степанович (1887–1937) – український актор, режисер, педагог.

Куштівська Тетяна – німецька письменниця.

Л

Левін Борис Наумович (1919–2002) – український письменник.

Левченко Петро Олексійович (1856–1917) – український живописець.

Лепсіоніс Альпас Антонович – литовський письменник.

Липський Володимир Іполитович (1863–1937) – український ботанік, академік, в 1922–1928 рр. Президент АН УРСР.

Лисенко Микола Віталійович (1842–1912) – український композитор, хоровий диригент, піаніст, педагог.

Ломідзе Георгій Йосифович (1915–1999) – грузинський літературознавець.

Ломоносов Михайло Васильович (1711–1765) – російський вчений, поет, історик.

Лубківський Роман Маркіянович (1941) – український письменник.

Луначарський Анатолій Васильович (1875–1933) – радянський державний діяч, письменник.

Лупан Леонід Сильвестрович (1915–1944) – український поет.

Лупейко Віктор Юхимович (1929) – український письменник.

Лю Нінь – китайський літературознавець, перекладач.

Ляшко Олександр Павлович
(1915–2002) – державний і партійний діяч УРСР.

М

Малишко Андрій Самійлович
(1912–1970) – український поет.

Мартинів Василь Іванович
(1938–2006) – український письменник.

Мартович Лесь (Олекса) Степанович (1871–1916) – український письменник.

Мележ Іван Павлович (1921–1976) – білоруський письменник.

Микитенко Іван Кіндратович
(1897–1937) – український письменник.

Мирий (Рудченко) Панас Якович (1849–1920) – український письменник.

Мовчан Павло Михайлович
(1939) – український письменник.

Моргун Федір Трохимович
(1924) – український партійний і громадський діяч, письменник.

Муратов Ігор Леонтійович
(1912–1973) – український письменник.

Мушкетик Юрій Михайлович
(1929) – український письменник.

Н

Нашко Михайло Кузьмич
(1938) – український літературознавець.

Негода Микола Тодосійович
(1928) – український поет.

Нечуй-Левицький Іван Семенович (1838–1918) – український письменник.

Нитченко Дмитро Васильович
(1905–1999) – український письменник з Австралії.

Новосельцева Ізіда Зіновівна
(1922–2001) – російська перекладачка.

Носань Сергій Лукич (1939) – український письменник.

Нудьга Григорій Антонович
(1913–1994) – український літературознавець, критик.

О

Озеров Віталій Михайлович – російський літературознавець, критик.

Олійник Борис Ілліч (1935) – український поет, державний і громадський діяч.

Онкович Дмитро Юліанович
(1934) – український поет.

Опанасюк Олексій Євменович
(1936) – український письменник.

Оскоцький Валентин Дмитрович – російський літературознавець.

П

Павличко Дмитро Васильович
(1929) – український поет, державний і громадський діяч.

Панч Петро Йосипович (1891–1978) – український письменник.

Панченко Володимир Євгенович (1954) – український письменник.

Патон Борис Євгенович
(1918) – український вче-

ний, президент НАН України.

Петрушевський Дмитро Мойсейович (1863–1942) – радянський історик, академік АН СРСР.

Погрібний Віктор Олексійович (1935) – український письменник.

Полищук Володимир Трохимович (1953) – літературознавець, педагог.

Попович Павло Романович (1930) – космонавт, український письменник.

Прокопенко Володимир Павлович (1937) – український письменник.

Пушик Степан Григорович (1944) – український письменник, фольклорист.

Р

Рагойша В'ячеслав Петрович – білоруський письменник.

Ребро Петро Павлович (1932) – український письменник.

Репін Ілля Юхимович (1844–1930) – російський живописець.

Реп'ях Станіслав Панасович (1938) – український письменник.

Рильський Максим Тадейович (1895–1967) – український письменник, громадський діяч.

Роговий Феодосій Кирилович (1925–1992) – український письменник.

Рудик Ніна Терентіївна – вчителька.

Рудницький Леонід (1935) – професор Пенсільванського університету, перекладач.

Русанівський Віталій Макарович (1931) – український мовознавець.

Рябий Микола Олександрович (1936) – український письменник.

С

Саварин Петро – канадський вчений, з 1982-го по 1986 р. – канцлер Альбертського університету.

Савич (Лук'яненко) Іван Савич (1914–2004) – український письменник.

Сагайдачний Петро Кононович (? –1622) – гетьман українського реєстрового козацтва.

Садовський (Тобілевич) Микола Карпович (1856–1933) – український актор, режисер.

Салахян Акоп – вірменський письменник, в 1968 р. – заступник редактора журналу «Дружба народів».

Сахаров Андрій Дмитрович (1921–1987) – російський фізик, правозахисник.

Сизоненко Олександр Олександрович (1923) – український письменник.

Силін Олесь Опанасович (1903–2007) – український архітектор.

Симоненко Василь Андрійович (1915–1963) – український письменник.

Сковорода Григорій Савич (1722–1794) – український просвітитель, філософ, поет.

Сластіон (Сластьон) Опанас Георгійович (1855–1933) – український живописець,

архітектор, етнограф, мистецтвознавець.

Смілянський Леонід Іванович (1904–1966) – український письменник.

Солнцева Юлія Іполитівна (1901–1989) – російська актриса, кінорежисер, дружина О. П. Довженка.

Сом Микола Данилович (1935) – український письменник.

Сорока Ярослав Михайлович – вчитель.

Станку Захарі (1902–1974) – румунський письменник.

Стеценко Григорій Панасович – літературознавець.

Стриженюк Станіслав Савич (1931) – український письменник.

Стрельбицький Михайло Петрович (1947) – український літературознавець, критик, поет.

Стус Василь Семенович (1938–1985) – український поет, правозахисник.

Т

Танк Максим (Скурко Євген Іванович) (1912–1995) – білоруський радянський письменник, громадський діяч.

Тичина Павло Григорович (1891–1967) – український поет, державний і громадський діяч.

Толстой Лев Миколайович (1828–1910) – російський письменник.

Тронецько Петро Тимофійович (1915) – український історик, державний діяч.

Тютюнник Алла Миколаївна (1949) – українська письменниця.

Тютюнник Григорій Михайлович (1920–1961) – український письменник.

Ф

Фашенко Василь Васильович (1929–1999) – український літературознавець.

Фостун Святомир Михайлович (1924–2004) – український письменник (Англія).

Франко Іван Якович (1856–1916) – український письменник, громадський діяч.

Х

Хаврусь Сергій Левкович – директор Музею І. Нечуя-Левицького в Стеблеві.

Хмельницький Богдан (Зиновій) Михайлович (1595–1657) – гетьман України, державний діяч, полководець.

Ч

Челідзе Отар – грузинський письменник.

Чендей Іван Михайлович (1922–2006) – український письменник.

Чорногуз Олег Федорович (1936) – український письменник.

Ш

- Шалата Михайло Йосипович** (1937) — український письменник.
- Шаповал Іван Максимович** (1905–2003) — український письменник.
- Шауро Василь Філімонович** — радянський партійний діяч.
- Шашкевич Маркіян Семенович** (1811–1843) — український письменник, фольклорист.
- Швець Василь Степанович** (1918–1993) — український письменник.
- Шевельов Марк Петрович** (1940) — український письменник.
- Шевельов Юрій Володимирович** (1908–2002) — український мовознавець.
- Шевченко Валентина Семенівна** (1935) — український державний і громадський діяч.
- Шелест Петро Юхимович** (1908–1996) — радянський партійний і державний діяч, перший секретар ЦК КПУ (1963–1972).
- Шолохов Михайло Олександрович** (1905–1985) — російський письменник.
- Штейн Михайло Олександрович** (1908–1985) — український журналіст.
- Шудря Микола Архипович** (1935) — український письменник.

Щ

- Щербак Юрій Михайлович** (1934) — український письменник, дипломат.
- Щербицький Володимир Васильович** (1918–1990) — радянський партійний і державний діяч, 1972–1988 рр. — перший секретар ЦК КПУ.

Ю

- Юренко Олесь Степанович** (1912–1990) — український письменник.
- Юрків Ананій Федорович** — педагог.
- Юхимович Василь Лукич** (1942–2002) — український письменник.
- Ющенко Олекса Якович** (1917) — український письменник.

Я

- Яворівський Володимир Олександрович** (1942) — український письменник, громадський і державний діяч.
- Яворницький Дмитро Іванович** (1855–1940) — український історик, етнограф, фольклорист, лексикограф, археолог, письменник, академік АН УРСР з 1929 р.
- Ягупова Світлана Володимирівна** (1942) — українська письменниця.

Літературно-художнє видання

ГОНЧАР
Олесь Терентійович

Листи

Художнє оформлення *Олега Яцуна*
Технічний редактор *Ольга Грищенко*
Коректор *Емілія Патола*
Комп'ютерна верстка *Максима Грищенко*

Здано на виробництво 10.01.08.

Підписано до друку 12.02.08.

Формат 84×108^{1/8}. Папір офсетний.

Гарнітура «Ukrainian Times ET». Друк високий.

Умовн. друк. арк. 27,0. Обл.-вид. арк. 28,0.

Тираж 5000 пр. Зам. № 8-71.

Видавництво «Український письменник»,
вул. Олеся Гончара, 52, м. Київ, 01054.
Тел./факс: 234-70-73, тел. 486-25-92; e-mail: ukps@Ln.ua
Свідоцтво про внесення до Державного реєстру
ДК №571 від 20.08.01 р.

Віддруковано з готових позитивів
у ВАТ «Харківська книжкова фабрика ім. М. В. Фрунзе»,
вул. Донець-Захаржевського, 6/8, м. Харків, 61057.

Гончар О.Т.

Г65 Листи/Упоряд. В.Д. Гончар, Я.Г. Оксюта; Передм.
В.О. Яворівського; Вст. слово Я.Г. Оксюти; Післям.
Р.М. Лубківського. — К.: Укр. письменник, 2008. — 431 с.
ISBN 966-579-213-X

Це перше видання епістолярної спадщини класика української літератури, державного діяча, лауреата Шевченківської премії — Олеся Гончара.

В листах відкриваються нові сторінки біографії і творчого життя письменника, його громадської, державної діяльності, широкі зв'язки із читачами в Україні та за її межами.

ББК 84.4УКР6